owalgroup

Suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen nykytilan arviointi

17.3.2022

Sisältö

Tiivistelmä ... 4

1 Johdanto ... 7

1.1 Selvityksen tavoite ja toteutus ... 7

1.2 Menetelmät ja aineistot ... 9

2 Tulokset ... 17

2.1 Varhaiskasvatus ... **17**

2.1.1 Suomi/ruotsi toisena kielenä -opetus varhaiskasvatuksessa ... 17

2.1.2 S2-opettajana toimivien nimikkeet ja henkilöstöresurssit ... 21

2.1.3 S2-opetukseen osallistuminen ja opetuksen järjestäminen ... 27

2.1.4 Toimintakulttuuri, resurssit ja valmiudet opetuskielen oppimisen tukemiseksi ... 35

2.1.5 Kehittämistarpeet maahanmuuttotaustaisten lasten kielen oppimiseen tai tuen järjestämiseen ... 45

2.2 Suomi/ruotsi toisena kielenä esiopetuksessa ... **50**

2.3 Perusopetukseen valmistava opetus ... **54**

2.4 Perusopetus ... **63**

2.4.1 Suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän järjestäminen perusopetuksessa ... 63

2.4.2 S2-opetukseen ohjautuminen ja opetuksen järjestäminen perusopetuksessa ... 66

2.4.3 S2-opettajien kelpoisuus ja opettajien määrä ... 79

2.4.4 Toimintakulttuuri, resurssit ja valmiudet opetuskielen oppimisen tukemiseksi ... 81

2.4.5 Kehittämistarpeet maahanmuuttotaustaisten oppilaiden kielen oppimiseen tai tuen järjestämiseen ... 89

2.5 Lukioon valmistava koulutus (LUVA) ... **96**

2.6 Ammatilliseen koulutukseen valmentava koulutus (VALMA) ... **104**

2.7 Lukiokoulutus ... **117**

2.7.1 Suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän opetus lukiokoulutuksessa ... 117

2.7.2 S2-opetukseen ohjautuminen ja opetuksen toteuttaminen lukiokoulutuksessa 120
2.7.3 S2-opettajat lukiokoulutuksessa 135
2.7.4 Toimintakulttuuri, resurssit ja valmiudet opetuskielen oppimisen tukemiseen 135
2.7.5 Kehittämistarpeet S2-opetuksen järjestämisessä lukiokoulutuksessa ja koulutuspolkujen jatkumolla 142

2.8 Ammatillinen koulutus 147
2.8.1 S2-opetus ja tuki ammatillisessa koulutuksessa 147
2.8.2 S2-opiskelijaksi ohjautuminen ja S2-opetuksen toteutus ammatillisessa koulutuksessa 149
2.8.3 S2-opettajat ja S2-tukea antava muu henkilöstö 164
2.8.4 Toimintakulttuuri, resurssit ja valmiudet opetuskielen oppimisen tukemiseksi 168
2.8.5 Kehittämistarpeet S2-opetuksen järjestämisessä ammatillisessa koulutuksessa ja koulutuspolkujen jatkumolla 175

2.9 Korkeakoulut 181
2.9.1 Opiskelijamäärän kehitys korkeakouluissa 181
2.9.2 Suomi/ruotsi toisena/vieraana kielenä -opetus henkilöstölle ja opiskelijoille 184
2.9.3 Korkeakoulujen henkilöstön kieli- ja kulttuuritietoisen opetuksen kehittäminen 191

3 Yhteenveto ja johtopäätökset 195
3.1 Yhteenveto 195
3.1.1 S2-opetus varhaiskasvatuksessa 195
3.1.2 S2-opetus perusopetuksessa 196
3.1.3 Lukioon ja ammatilliseen koulutukseen valmentavat koulutukset 198
3.1.4 S2-opetus ja tuki lukiokoulutuksessa 199
3.1.5 S2-opetus ja tuki ammatillisessa koulutuksessa 201
3.1.6 Korkeakoulut 203
3.1.7 Yhteenveto S2-opetuksen opetushenkilöstöstä ja henkilöstön kelpoisuuksista 204
3.2 Johtopäätökset ja kehittämisen tarpeet 206

4 Reflektio opiskelijoiden haastatteluiden pohjalta 219
Lähteet 221
Liite: Henkilöstökyselyn lisätuloksia 225

Tiivistelmä

Selvityksen tehtävänä oli tuottaa läpiluotaava katsaus S2-opetuksen nykytilasta varhaiskasvatuksesta korkeakouluihin. Raporttiin on kuvattu pääosin varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjiltä ja henkilöstöltä kerätyn tiedon perusteella koulutusastekohtaista tilannekuvaa ohjautumisesta S2-opetukseen, opetuksen toteutusta ja kehittämisen tarpeita. Lisäksi S2-opetuksen tilaa on tarkasteltu koulutuspolkujen jatkumoiden näkökulmasta. Korkeakouluilta on koottu tietoa S2-opetuksen tarjonnasta ja sen kehittämisestä sekä kehittämistoimista, joilla edesautetaan kieli- ja kulttuuritietoista opetusta.

S2-opetuksen kehittämistyötä on tehty kaikilla koulutusasteilla, mutta toimivien rakenteiden aikaansaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjiltä vielä työtä ja kansallista ohjausta. Varhaiskasvatuslaissa ei ole säännöksiä S2-opetuksesta, eikä kunnalla ole lain mukaan velvoitetta järjestää S2-opetusta, vaan sen järjestäminen perustuu kunnan päätökseen. Varhaiskasvatuksessa S2-opetusta järjestetään usein pienryhmätoimintana, ja S2-opetus toteutuu arjen vuorovaikutuksessa tai osana päivittäistä tukea. Kaikilla lapsilla ei kuitenkaan vielä ole yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua S2-opetukseen.

S2-opetuksen toteutuksessa haasteet liittyvät usein riittävään S2-opetuksen tarjontaan, ja etenkin myöhään maahan tulleiden opetukseen ja siirtymiin. Perusopetuksessa tähän liittyvät myös valmistavan opetuksen saatavuus ja oppilaiden integroinnin käytännöt yleisopetukseen. Lukiokoulutukseen ohjautuu yhä ammatillista koulutusta vähemmän S2-opiskelijoita, ja siten myös valmiudet S2-opetuksen toteutukseen vaihtelevat enemmän. Riittämättömät resurssit S2-opetuksen ja tuen järjestämiseen nousivat esiin kaikissa koulutusmuodoissa ja korostuneesti ammatillisen koulutuksen puolella. Ammatillisessa koulutuksessa on kuitenkin tehty paljon kehittämistyötä ja laadittu malleja, joilla pyritään tukemaan kielen kehittymistä.

Käytännöt ja mahdollisuudet vaihtelevat usein eri kunnissa ja koulutuksen järjestäjien sisällä. Etenkin suurilla opetuksen ja koulutuksen järjestäjillä on usein tarve toimipaikkakohtaisten käytäntöjen yhtenäistämiselle. Opiskelijaryhmien koot ja mahdollisuudet eriyttää ja toteuttaa esimerkiksi samanaikaisopettajuutta nousivat varsin usein esiin haasteina. Pienissä kunnissa tai pienillä järjestäjillä S2-opetuksen ja oppimisen tuen kehittämistyö ei aina nouse resurssien priorisoinnissa kärkeen, ja opetusta voi olla haastavaa järjestää yksittäisille oppijoille.

Kansallisesti on tarve tarkastella myöhään maahan muuttaneiden koulutuspolkuja siten, että koulutusjärjestelmä mahdollistaa riittävän opetuskielen taidon kehittymisen: Tällä hetkellä paineet opetuskielen tukemiseen kasautuvat toiselle asteelle, etenkin ammatilliseen koulutukseen. Tarve tarkastella rahoituksen perusteita erikokoisten järjestäjien kuin myös alueellisen eriytymisen näkökulmasta koskee kaikkia koulutusmuotoja. Opintopolkujen mahdollistamiseksi tulee läpileikkaavasti tarkastella myös opiskelijoiden opintososiaalisten etuuksien kokonaisuutta.

Tuleva TUVA voi tarjota yhdenvertaisemman koulutusverkoston vahvistaa valmiuksia ja kielitaitoa ennen toiselle asteelle siirtymistä. Tällöin on tärkeää kiinnittää huomio siihen, miten opetusta eriytetään ja henkilökohtaistetaan, jotta myös lukioon valmistautuvat opiskelijat saavat riittävät edellytykset edetä lukio-opintoihin ja käsityksen niiden vaatimista kielellisistä resursseista. Oleellista on, että TUVAan siirryttäessä huomioidaan riittävä S2-opetuksen asiantuntijuus. Koulutusten toteutus edellyttää tiivistä yhteissuunnittelua sekä toteutuksen seurantaa ja arviointia.

Tiedonsiirtokäytännöt opetuskielen taidon tasosta arvioidaan paremmiksi koulutuspolun alkupäässä siirryttäessä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen sekä valmistavasta perusopetuksesta perusopetukseen. Tiedonsiirtokäytännöt toimivat parhaiten tuttujen toimijoiden kanssa, ja onnistumisiin liittyy usein vuorovaikutuksellisia elementtejä. Vaikka tieto kielitaidon tasosta siirtyy usein teknisesti, ei se aina kerro opetuskielen taidon tasosta ja tuen tarpeesta. Tämä korostuu aikuisten perusopetuksesta siirtyvien osalta.

S2-opetukseen ohjataan useimmiten opetuskielen taidon tason perusteella. Perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa väestörekisteriin merkitty kieli vaikuttaa silti varsin usein taustalla. Oppilaan rekisteriin merkitty kieli ei tosiasiassa aina kerro todellisesta opetuskielen taidon tasosta. Tällöin vaarana on, ettei oppilas ohjaudu oikeaan oppimäärään ja tarvitsemansa tuen pariin. Opetuskielen taidon tason arvioinnin käytäntöjä on kehitetty etenkin ammatillisessa koulutuksessa. Ammatilliseen koulutukseen opiskelijoita hakeutuu paljon jatkuvan haun kautta, ja hakijoiden opetuskielen taidon taso vaihtelee paljon.

Huoltajien haluttomuus S2-oppimäärän valintaan ei näyttäydy suurena ilmiönä mutta vaikuttaa yhä jossain määrin siihen, etteivät kaikki S2-opetusta tarvitsevista saa sitä. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on korostetun tärkeää silloin, kun huoltajilla on heikko tietoisuus suomalaisesta koulutusjärjestelmästä ja sen mahdollisuuksista eikä huoltajien oma kielitaito mahdollista opetuskielen oppimisen tukea. Yhteistyötä haastavat etenkin puutteelliset resurssit, tarkemmin sanottuna yhteistyöhön tarvittava aika. S2-opetuksesta ja oppimäärän valitsemisesta tulisi keskustellen tarjota oikeaa tietoa, jotta varmistetaan oppilaan oikeus saada itselleen sopivinta opetusta. On tarpeen varata resursseja yhteydenpitoon ja riittävään tiedotukseen ja ottaa huoltajat aidosti osallisiksi päätöksentekoon myös niiden oppilaiden osalta, joilla opetuskielen taito on alkava. Huoltajien kanssa käytävä vuoropuhelu ja opetuskielen kaikkien osa-alueiden (puhuminen, kirjoittaminen, luetun ja kuullun ymmärtäminen) taidon tason huolellinen arviointi ja seuranta ovat keskeisiä toimia oppilaan edun toteutumisen varmistamisessa.

Varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjillä oli kyselyn vastausten mukaan hyvä luottamus henkilöstönsä valmiuksiin ottaa maahanmuuttotaustaiset lapset ja opiskelijat huomioon yksilöllisesti. Henkilöstön valmiudet toteuttaa kieli- ja kulttuuritietoista opetusta vaihtelivat hieman eri koulutusmuodoissa järjestäjien arvioimana. Henkilöstökyselyihin vastanneiden opettajien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön itsearviot ja arjen opetustoimintaa kuvaavat vastaukset antavat pääosin erittäin positiivisen kuvan siitä, miten kielitietoinen opetus toteutuu arjessa. Esimerkiksi

valtaosa tunnistaa oppijan oman kielen merkityksen oppimisessa. Positiivisesta yleisarviosta huolimatta niin järjestäjien kuin henkilöstön vastauksissa nousi vahvasti esiin tarve lisätä koulutusta ja tietoisuutta kielitietoisesta opetuksesta. Toimintatavat ja valmiudet vaihtelevat vielä koulutuspolkuja läpileikkaavasti, eikä tahtotila siirry käytäntöön ilman tiedon lisäämistä.

Osallistumisaste kansallisiin tai alueellisiin koulutuksen kehittämisen verkostoihin, joissa edesautetaan maahanmuuttotaustaisten opetuksen kehittämistä, vaihtelee paljon. Erityisesti lukiokoulutuksen puolella on vähemmän verkostoja, ja ruotsinkielisen opetuksen puolella niitä on läpileikkaavasti vähän. Eri puolilla Suomea on kehitetty paljon toimivia käytäntöjä eri koulutusasteilla, mutta ne eivät aina siirry edes opetuksen tai koulutuksen järjestäjien sisällä. Verkostoyhteistyön lisäämisellä ja täydennyskoulutuksen riittävällä tarjonnalla voidaan edesauttaa käytäntöjen leviämistä. Koulutuskentän keskinäisen yhteistyön edistäminen voi tarkoittaa toimivien käytäntöjen tunnistamisen lisäksi myös jaettujen resurssien käyttöä.

Alueellinen, koulutusasteet läpileikkaava suunnittelu on tärkeässä asemassa. Verkostoyhteistyön ja alueellisen suunnittelun kehittäminen on oleellista alueellisen eriarvoistumisen hillitsemisen ja koulutuspolkujen jatkumoiden näkökulmasta, ja sen merkitys on korostunut myös laajennetun oppivelvollisuuden myötä.

Opetuskielen taidon arviointiin ja erityisen tuen arviointiin on tarve kehittää osaamista ja ajantasaisia testejä. Nykyisillä arviointikeinoilla on usein vaikea erottaa, liittyvätkö maahanmuuttajaoppilaan oppimisen haasteet oppimisvaikeuteen vai puutteelliseen kielitaitoon.

Korkeakoulutuksessa on kiinnitetty huomiota S2-opetuksen tarjontaan myös edistyneellä tasolla, mutta tarjontaa on vielä vähän. Korkeakoulujen S2-opetuksen tarjonnan kehittämisen rinnalla on tarve tarkastella tutkintojen rakennetta ja ohjausta, jotta kieliopinnot ovat luonteva osa opintoja.

Opettajakoulutuksessa on tarve huolehtia siitä, että kaikki tulevat opettajat saavat riittävät valmiudet kielitietoisen opetuksen toteuttamiseen jo opettajankoulutuksessa. Lisäksi äidinkielen ja kirjallisuuden opettajiksi opiskelevien sekä luokanopettajien tulisi saada riittävät S2-opetuksen valmiudet. S2-opetuksen laatua nostaisi, jos harjoittelukouluissa olisi mahdollisuus harjoitella laajemmin ja perusteellisemmin S2-oppimäärän opetusta, mikä tarkoittaisi opettajankoulutuksessa opetusharjoitteluiden toteuttamista kouluissa ja oppilaitoksissa, joissa on maahanmuuttotaustaisia oppilaita.

Nyt tehty selvitys ei kerro opetuksen vaikuttavuudesta. Jatkotutkimuksen näkökulmasta olisi tärkeä saada lisää tietoa esimerkiksi erilaisten opetusjärjestelyjen vaikutuksista maahanmuuttotaustaisten oppilaiden osaamiseen ja jatkokouluttautumiseen.

1 Johdanto

1.1 Selvityksen tavoite ja toteutus

Toteutetun selvityksen tehtävänä oli selvittää S2-opetuksen nykytilaa ja S2-opintoihin valikoitumista varhaiskasvatuksesta korkeakouluopintoihin. Selvityksen tehtävänä oli myös koota tietoa S2-opettajana toimivista ja tarkastella maahanmuuttotaustaisten lasten, oppilaiden ja opiskelijoiden oppimisympäristöön integroitumista tukevia ja estäviä käytänteitä opintojen aikana, opinnoissa etenemisessä ja jatko-opintoihin siirtymisessä. Tavoitteena on ollut tuottaa kokoavaa tietoa koulutusjärjestelmän ja yhdenvertaisten koulutuspolkujen kehittämiseen ja myös tulevaisuuden tarpeisiin varautumiseen. Aihealueen laajuuden vuoksi selvitys toimii monelta osin syötteenä jatkotarkasteluille. Selvityksessä ei tuotettu erikseen tietoa perusopetuksen lisäopetuksesta eikä työhön ja itsenäiseen elämään valmentavasta TELMA-koulutuksesta, jota tarjotaan erityisopetuksen erityistehtävän saaneissa ammatillisissa oppilaitoksissa. Tietoa ei koottu erikseen myöskään kotoutumiskoulutuksesta eikä luku- ja kirjoitustaidon opetuksesta vapaan sivistystyön oppilaitoksissa.

Selvityksessä S2-termillä tarkoitetaan sekä suomea että ruotsia toisena kielenä. Varhaiskasvatuksessa S2-opetusta ei ole määritelty erikseen lainsäädännössä. Peruskoulussa ja lukiossa S2 tarkoittaa suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän opetusta, ja on tarkoitettu oppilaille, joiden suomen tai ruotsin kielen taito ei ole kaikilta osin täysin riittävä suomen tai ruotsin kieli ja kirjallisuus -oppimäärän opiskeluun. Ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa S2-opetus sijoittuu tutkinnon perusteissa viestintä- ja vuorovaikutusosaamisen tutkinnon osaan, mutta kielitukea ja valinnaisia opintoja voi tarjota monin eri tavoin. Selvitys kattaa myös lukioon ja ammatilliseen koulutukseen valmentavat koulutukset (LUVA ja VALMA), joissa kieliopinnot ovat keskeisiä. Korkeakoulujen osalta on selvitetty suomi/ruotsi toisena tai vieraana kielenä -opetustarjontaa ja kehittämistoimia. Selvityksen tehtävänä oli huomioida myös kielitietoisen opetuksen näkökulma. Kielitietoisuus sisältää opettajien kieleen ja sen käyttöön liittyvän ymmärryksen lisäksi myös kieleen liittyvien asenteiden tiedostamisen ja kielen merkityksen oppijan identiteetille ja yhteiskuntaan sosiaalistumiselle (ks. Alisaari, Vigren & Mäkelä 2019). Kielitietoisessa koulussa jokainen aikuinen on kielellinen malli ja myös opettamansa oppiaineen kielen opettaja (Opetushallitus 2014, 28). Maahanmuuttotaustaisuudella selvityksessä tarkoitetaan sekä ensimmäisen että toisen polven maahanmuuttajia, jolloin oppilas itse tai hänen vanhempansa ovat muuttaneet Suomeen muualta.

S2-näkökulma selvityksessä on keskeinen, koska aikaisempien tutkimusten ja selvitysten perusteella sen saatavuudessa, laadussa ja opetuksen järjestämisessä on haasteita, joilla voi olla heijastusvaikutuksia oppijan koulutusratkaisuihin. Suomalaisen koulutusjärjestelmän keskeisiä arvoja ovat tasa-arvo sekä yhdenvertaiset oppimis- ja opiskelumahdollisuudet siten, että kaikilla on mahdollisuus kehittää itseään ja osaamistaan omien edellytystensä ja tavoitteidensa mukaisesti. Koulutusjärjestelmä ei kuitenkaan ole lunastanut kaikkia lupauksiaan maahanmuuttotaustaisten

oppijoiden näkökulmasta. PISA-tutkimuksen (2014) mukaan ensimmäisen polven maahanmuuttotaustaisten 9.-luokkalaisten ja kantaväestön saman ikäisten oppilaiden osaamisen ero vastaa noin kahden vuoden opiskelua. Erityisen huolestuttavaa on, että osaamisen ero on lähes sama myös toisen sukupolven maahanmuuttotaustaisilla oppilailla. Maahanmuuttotaustaisten oppijoiden vahva oppimis- ja opiskelumotivaatio ei näytä heijastuvan oppimistuloksiin. (Kirjavainen ja Pulkkinen 2017, Leino ym. 2019.)

Väestörakenteen muutos heijastuu kasvatuksen ja koulutuksen arkeen. Muiden kuin äidinkielenään suomea ja ruotsia puhuvien ja maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden määrä ammatillisissa oppilaitoksissa, lukioissa ja korkeakouluissa on tasaisesti kasvanut. Suomen ei kannata hukata maahanmuuttotaustaisten oppijoiden potentiaalia. Haasteeseen vastaaminen edellyttää toimivaa koulutusjärjestelmää, jossa rakenteet, organisaatiokulttuuri ja toimintakäytänteet antavat tasavertaiset mahdollisuudet osaamisen vahvistamiseen myös maahanmuuttotaustaisille oppilaille ja opiskelijoille.

Suomessa on toteutettu ja toteutetaan lukuisia toimenpiteitä kotoutumisen tukemiseksi sekä tasa-arvoisen ja yhdenvertaisen koulutusjärjestelmän vahvistamiseksi. Useat näistä toimenpiteistä kytkeytyvät pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman tavoitteisiin ja niiden toteuttamiseen. Eduskunta on edellyttänyt, että S2/R2 -opetuksessa olevien tukea ja ohjausta kehitetään ja että kielitietoinen opetus otetaan myös osaksi muuta opetusta.

Selvityksen toteutti Owal Group Oy syyskuun 2020 ja helmikuun 2022 välisenä aikana. Tutkija Jenni Alisaari toimi erityisasiantuntijana. Selvityksen tukena toimi opetus- ja kulttuuriministeriöstä ohjausryhmä, jonka puheenjohtajana toimi neuvotteleva virkamies Ulla-Jill Karlsson. Ohjausryhmän jäseninä toimivat opetus- ja kulttuuriministeriöstä opetusneuvos Heikki Blom, projektisuunnittelija Erno Hyvönen, opetusneuvos Anna Mikander, opetusneuvos Tarja Kahiluoto, opetusneuvos Kaisu-Maria Piiroinen ja opetusneuvos Marjo Vesalainen sekä Opetushallituksesta opetusneuvokset Kati Costiander ja Katri Kuukka.

Selvityksen ensisijaisena tietolähteenä on varhaiskasvatuksen ja koulutuksen järjestäjien johdolta ja opetus- ja ohjaushenkilöstöltä koottu tieto. Lisäksi osana selvitystä toteutettiin opiskelijahaastatteluja ja hyödynnettiin aikaisempia tutkimuksia ja selvityksiä. Kiitämme varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä sekä opetus- ja ohjaushenkilöstöä aikansa antamisesta kyselyihin vastaamiseen sekä järjestäjien ja opiskelijoiden edustajia osallistumisesta täydentäviin haastatteluihin. Kiitos myös Suomenopettajat ry:n asiantuntijoille, jotka antoivat aikaansa myös tiedonkeruun suunnitteluvaiheessa.

Raportti etenee siten, että seuraavaksi esitellään käytetyt menetelmät ja aineistot. Lukuun 2 on koottu tiedonkeruun tulokset erikseen varhaiskasvatuksen (2.1), esiopetuksen (2.2), valmistavan perusopetuksen (2.3), lukioon valmentavan koulutuksen (2.4), ammatilliseen valmentavan koulutuksen (2.5), lukiokoulutuksen (2.6), ammatillisen koulutuksen (2.7) ja korkeakoulujen (2.8) osalta. Sektorikohtaisissa luvuissa paikoin kuvataan esimerkkejä eri käytännöistä, jotta S2-opetuksen ja tuen

käytäntöjen kirjo ja moninaisuus tulevat näkyviin. Luku 3 sisältää tiiviin yhteenvedon edellisistä sekä erikseen opettajuuteen liittyvistä tuloksista (3.1). Luvussa 3.2 esitetään johtopäätökset ja kehittämisen kohteet. Lukuun 4 on tiivistetty opiskelijoiden haastatteluista reflektio selvityksen tuloksia vasten. Liitteeseen on koottu henkilöstökyselyiden valikoituja tuloksia, joita on avattu sektorikohtaisissa luvuissa tiiviisti.

1.2 Menetelmät ja aineistot

Aineistona ovat kyselyt varhaiskasvatuksen järjestäjille ja yksityisille päiväkodeille sekä perusopetuksen, lukion ja ammatillisen koulutuksen järjestäjille. Korkeakouluille kysely suunnattiin kielikeskuksille sekä henkilöstön täydennyskoulutuksesta vastaaville. Lisäksi toteutettiin kyselyt varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, lukion ja ammatillisen koulutuksen henkilöstölle. Osana selvitystä toteutettiin eri koulutusasteiden haastatteluja. Lisäksi hyödynnettiin aikaisempaa kirjallisuutta: työ käynnistyi kirjallisuuskatsauksen laatimisella, ja tuota katsausta hyödynnettiin tiedonkeruun suunnittelussa ja johtopäätösten laatimisessa.

Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen kyselyn pohjana osin hyödynnettiin Turun yliopiston aikaisemmin toteutetun kielitietoisuutta koskevan kyselyn väittämiä, joita kyseinen tutkimusryhmä on työstänyt edelleen.[1] Niitä hyödynnettiin soveltuvin osin myös ammatillisen koulutuksen henkilöstökyselyssä. Varhaiskasvatuksen henkilöstökyselyn kielitietoisuutta koskevien väittämien muotoilussa hyödynnettiin lisäksi Kielipeda-työkalua[2].

Kyselyiden vastaajat

Varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjien vastaajat

Varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, lukioiden ja ammatillisen koulutuksen järjestäjille suunnatut kyselyt lähetettiin opetus- ja kulttuuriministeriöstä kirjaamojen kautta. Järjestäjäkyselyiden vastaajamäärässä on hyvä huomioida, ettei tieto aina kulkenut kirjaamojen kautta toivotusti. Tietoa kyselyistä jaettiin myös Opetushallituksen koordinoimien POIJU- ja REIMARI-verkostojen kautta. Järjestäjäkyselyiden yhteydessä pyydettiin jakamaan kyselyitä myös henkilöstölle. Tämän lisäksi henkilöstökyselyitä jaettiin monikanavaisesti eri verkostoja ja sosiaalisen median ryhmiä hyödyntäen.

Järjestäjäkyselyiden alussa oli S2-opetuksen järjestämistä koskeva jakava kysymys: vastaajille, jotka kertoivat, ettei S2-opetusta järjestetä tai ettei S2-tuen tarpeessa opiskelevia ole, avautui kysymyksiä tulevaisuuden suunnitelmista ja valmiuksista S2-opetuksen tarjoamiseen sekä mahdollisista tuen

[1] Nyt toteutetun tiedonkeruun tuloksia voidaan hyödyntää tutkimusryhmän jatkotutkimuksessa.
[2] Ks. lisää esim. https://www.utu.fi/fi/yliopisto/kasvatustieteiden-tiedekunta/opettajankoulutuslaitos/kieli-ja-kulttuuritietoinen-opetus

tarpeista. Seuraavaksi esitetään eri vastaajaryhmien vastausten määriä suhteessa tavoiteltuun kohderyhmään.

Varhaiskasvatuksen järjestäjät ja yksityiset päiväkodit

Varhaiskasvatuksen kysely sisälsi myös esiopetuksen järjestämiseen liittyviä kysymyksiä. Kyselyyn saatiin yhteensä 281 vastausta 195 eri kunnasta. Kysely suunnattiin kuntien varhaiskasvatuksen järjestäjille ja yksityisille päiväkodeille. Kumpiakin pyydettiin vastaamaan kyselyyn omasta näkökulmastaan. Vastaajista 196 (70 %) edusti kuntia ja 85 (30 %) yksityisiä päiväkoteja. Raportissa avataan erikseen kuntien ja yksityisten vastauksia. Suomen- ja ruotsinkielisestä varhaiskasvatuksesta pyydettiin omat vastaukset. Kuntavastaajien vastausprosentti oli 64 vuoteen 2019 suhteutettuna[3].

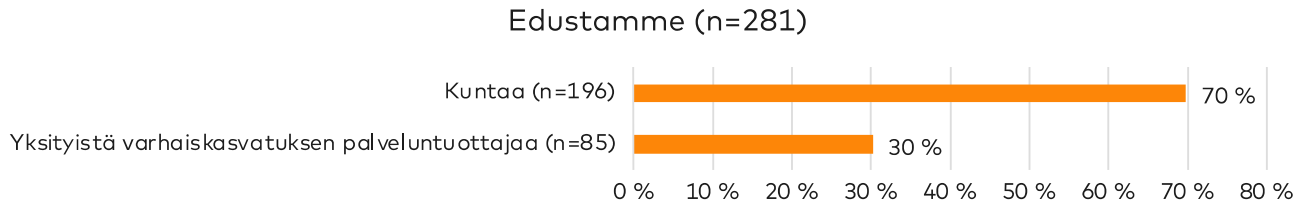

Kuva 1. Vastaajien jakautuminen kunnallisten varhaiskasvatuksen järjestäjien ja yksityisten päiväkotien osalta.

Vastaajista 88 prosenttia (n=246) edusti suomenkielistä varhaiskasvatusta ja yhdeksän prosenttia (n=25) ruotsinkielistä varhaiskasvatusta. Kolme kertoi vastauksen koskevan sekä ruotsin- että suomenkielistä varhaiskasvatusta. Kolme vastausta koski englanninkielistä varhaiskasvatusta ja yksi saamenkielistä varhaiskasvatusta. Kunnallisista varhaiskasvatuksen järjestäjistä neljä vastasi suomen- ja ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen osalta. Varhaiskasvatuksen puolelta saadut vastaukset löytyvät luvusta 2.1 maakunnittain. Selvitykseen saatiin eniten vastauksia Uudeltamaalta, jossa on myös eniten vieraskielisiä lapsia. Seuraavaksi eniten saatiin vastauksia Pohjois-Pohjanmaalta ja Varsinais-Suomesta. Vastauksia ei voi suhteuttaa käytettävissä olevalla aineistolla suoraan varhaiskasvatuksen järjestäjien ja yksityisten päiväkotien määrään. Kyselyllä tavoitettiin kattavasti suuria kaupunkeja maakunnittain sekä runsaasti myös pieniä kuntia alueellisesti. Vastauksista 37 prosenttia oli kaupungeista, 40 prosenttia maaseutumaisista ja 23 prosenttia taajaan asutuista kunnista.

Perusopetuksen järjestäjät

Perusopetuksen järjestäjien kysely sisälsi kysymyksiä esiopetuksesta, perusopetukseen valmistavasta opetuksesta ja perusopetuksesta. Perusopetuksen järjestäjiltä saatiin 237 vastausta. Kyselyyn pyydettiin erikseen vastaukset suomen- ja ruotsinkielisestä opetuksesta: vastauksista 215 koski suomenkielistä opetusta ja 22 ruotsinkielistä opetusta. Yhteensä vastaukset saatiin 222 opetuksen

[3] Manner-Suomessa on 295 kuntaa ja 300 kunnallista varhaiskasvatuksen järjestäjää. (Karvi, 2019: Tilastoraportti varhaiskasvatuksen järjestämisestä.)

järjestäjältä, mikä on 54 prosenttia perusopetuksen järjestäjistä. Opetuksen järjestäjistä 14 vastasi sekä suomen- että ruotsinkielisen perusopetuksen osalta. Ruotsinkielisen opetuksen järjestäjistä tavoitettiin 63 prosenttia, suomenkielisen opetuksen järjestäjistä 54 prosenttia. Opetuksen järjestäjän koon perusteella tarkasteltuna mukana on 77 prosenttia isoimmista järjestäjistä. Kyselyyn ei saatu vastausta kahdeksalta suurelta (yli 4 000 oppilaan) järjestäjältä.

Tarkasteltaessa vuonna 2021 suomi/ruotsi toisena kielenä -oppimäärää opiskelleita oppilaita kyselyllä tavoitettiin 55 prosenttia opetuksen järjestäjistä, joilla on S2/R2-oppimäärää opiskelevia oppilaita. Kyselyyn vastanneista S2-oppimäärää opiskelleita oli 143 järjestäjällä, kun vuonna 2021 S2-oppimäärää opiskelleita oli yhteensä 258 järjestäjällä. Kyselyllä tavoitettiin 65 prosenttia järjestäjistä, joilla oli ruotsi toisena kielenä -oppimäärän opiskelevia oppilaita (yhteensä 23, joista 15 vastasi kyselyyn). Vastaavasti kyselyllä tavoitettiin 56 prosenttia järjestäjistä, joilla oli suomi toisena kielenä -oppimäärän opiskelevia oppilaita (yhteensä 250, joista 139 vastasi kyselyyn). Aineistosta puuttui kymmenen järjestäjää, joilla oli yli 100 S2/R2-oppimäärän opiskelevaa oppilasta.

Kyselyyn vastanneet kattavat 54 prosenttia järjestäjistä, joilla oli vieraskielisiä oppilaita vuonna 2020 ja 2021. Vuonna 2020 369 järjestäjällä oli vieraskielisiä oppilaita perusopetuksessa tai aikuisten perusopetuksessa. Kyselyyn vastanneista järjestäjistä 199 järjestäjällä oli vuonna 2020 vieraskielisiä oppilaita perusopetuksessa tai aikuisten perusopetuksessa. Vuonna 2021 386 järjestäjällä oli vieraskielisiä oppilaita perusopetuksessa tai aikuisten perusopetuksessa. Kyselyyn vastanneista järjestäjistä 210 järjestäjällä oli vuonna 2021 vieraskielisiä oppilaita.

Kyselyyn vastanneista 22 järjestäjällä ei ollut vieraskielisiä oppilaita vuonna 2020 (10 % kyselyyn vastanneista, 5 % kaikista järjestäjistä). Kyselyyn vastanneista 11 järjestäjällä ei ollut vieraskielisiä oppilaita vuonna 2021 (5 % vastanneista, 3 % kaikista järjestäjistä). 16 järjestäjää, joilla ei ollut vieraskielisiä oppilaita vuonna 2020, ei vastannut kyselyyn (4 % järjestäjistä). Viisi järjestäjää, joilla ei ollut vieraskielisiä oppilaita vuonna 2021, ei vastannut kyselyyn (1 % järjestäjistä).

Lukiokoulutus

Lukiokoulutuksen järjestäjiltä saatiin 172 koulutuksen järjestäjältä 179 vastausta. Kahdeksan vastasi suomen- ja ruotsinkielisen opetuksen osalta. Mukana oli 14 ruotsinkielistä koulutusta koskevaa vastausta, ja loput koskevat suomenkielistä lukiokoulutusta. Vastausprosentti oli 64. Vastaajista suuri osa järjesti vain nuorten oppimäärää (63 %) sekä nuorten ja aikuisten oppimäärää (30 %). Vain aikuisten oppimäärää järjesti vain viisi prosenttia. Lukiokoulutukseen valmistavaa koulutusta (LUVA) järjesti kahdeksan prosenttia vastaajista (n=15).

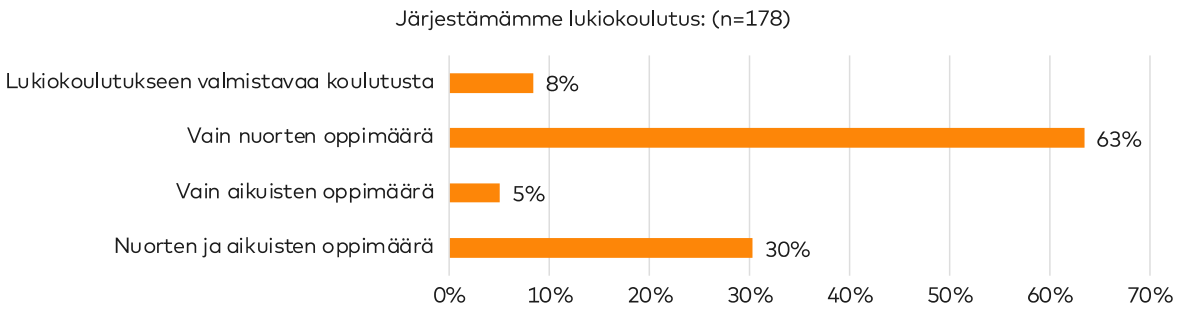

Kuva 2. Vastaajien järjestämä lukiokoulutus

Ruotsinkielisen opetuksen järjestäjistä tavoitettiin 60 prosenttia, suomenkielisen opetuksen järjestäjistä 66 prosenttia. Tarkasteltaessa opetuksen järjestäjän kokoa mukana on 65 prosenttia isoimmista järjestäjistä. Kyselyyn ei saatu vastausta kuudelta suurelta (yli 1 000 opiskelijan) järjestäjältä. Yksi suuri koulutuksen järjestäjä osallistui kyselyn sijaan haastatteluun.

Tarkasteltaessa vuonna 2021 suomi/ruotsi toisena kielenä -oppimäärää suorittaneita opiskelijoita kyselyllä tavoitettiin 71 prosenttia opetuksen järjestäjistä, joilla on S2/R2-oppimäärän suorittaneita. Kyselyyn vastanneista S2/R2-oppimäärän suorittaneita oli 73 järjestäjällä, kun vuonna 2021 S2/R2-oppimäärän suorittaneita oli yhteensä 103 järjestäjällä. Kyselyllä tavoitettiin yksi järjestäjä, jolla oli ruotsi toisena kielenä -oppimäärän suorittaneita opiskelijoita, mikä on 100 prosenttia (yhteensä 1, joista 1 on vastannut kyselyyn). Vastaavasti kyselyllä tavoitettiin 71 prosenttia järjestäjistä, joilla oli suomi toisena kielenä -oppimäärän suorittaneita opiskelijoita (yhteensä 102, joista 72 vastannut kyselyyn). Aineistosta puuttuu yksi järjestäjä, jolla oli yli 20 S2-oppimäärän suorittanutta opiskelijaa.

Kyselyyn vastanneet kattavat 66 prosenttia järjestäjistä, joilla oli vieraskielisiä opiskelijoita vuonna 2020. Vuonna 2020 220 järjestäjällä oli vieraskielisiä opiskelijoita lukiokoulutuksessa. Kyselyyn vastanneista järjestäjistä 145 järjestäjällä oli vuonna 2020 vieraskielisiä opiskelijoita lukiokoulutuksessa.

Kyselyyn vastanneista 26 järjestäjällä ei ollut vieraskielisiä opiskelijoita vuonna 2020 (15 % kyselyyn vastanneista, 10 % kaikista järjestäjistä). 15 järjestäjää, joilla ei ollut vieraskielisiä oppilaita vuonna 2020, ei vastannut kyselyyn (6 % järjestäjistä).

Ammatillinen koulutus

Vastauksia saatiin yhteensä 81 kaikkiaan 80 koulutuksen järjestäjältä. Siten yksi koulutuksen järjestäjä antoi vastauksen sekä suomen- että ruotsinkielisen koulutuksen osalta. Vuonna 2021 järjestäjiä oli 140, ja ammatillisen koulutuksen järjestäjiin suhteutettuna vastausprosentti oli 58. Kyselyllä tavoitettiin ammatillisen perustutkinnon järjestäjistä 61 prosenttia (järjestäjiä 111) ja ammatti- ja erikoisammattitutkinnon järjestäjistä 53 prosenttia (järjestäjiä 120). Vastanneista kaikki ammatti-

ja/tai erikoisammattitutkintokoulutusta järjestävät järjestivät myös ammatillista perustutkintokoulutusta. Mukana oli neljä järjestäjää, jotka järjestivät vain perustutkintokoulutusta. Tutkintokoulutukset eroavat hieman toisistaan, mutta kyselyaineiston valossa ei voida tehdä tarkkoja tutkintokohtaisia analyysejä.

Vuonna 2021 ammatilliseen koulutukseen valmistavaa koulutusta (VALMA) järjesti 51 koulutuksen järjestäjää, joten kyselyyn tavoitettiin 73 prosenttia järjestäjistä. Työvoimakoulutuksen tehtävä oli vuonna 2021 62 koulutuksen järjestäjällä. Vastauksia saatiin 40, mikä on 65 prosenttia järjestäjistä.

Ruotsinkielisiltä koulutuksen järjestäjiltä saatiin yhteensä seitsemän vastausta. Näistä kaksi oli kaksikielisiltä koulutuksen järjestäjiltä. Ruotsinkielisen koulutuksen järjestäjien osalta näkymä antaa kuvan isojen ja pienten järjestäjien näkökulmasta: Suomessa neljällä järjestäjällä on 99 prosenttia kaikista vieraskielisistä opiskelijoista. Näistä neljästä saatiin kahdelta vastaukset. Lisäksi vastaukset saatiin neljältä pienemmältä järjestäjältä. Vastausmäärä ei kuitenkaan riitä erilliseen tulosraportointiin suomen- ja ruotsinkielisestä koulutuksesta.

Koulutuksen järjestäjistä, jotka eivät vastanneet kyselyyn, suuri osa oli pieniä yksityisiä opisto- tai erikoisoppilaitoksia, joissa vieraskielisten osuus oli muutamaa lukuun ottamatta pieni. Vastauksia ei saatu 17 suuremmalta (vähintään 1 000 opiskelijaa) koulutuksen järjestäjältä. Näillä vieraskielisten opiskelijoiden osuus vaihteli kolmesta prosentista 28 prosenttiin (vuoden 2020 tilaston mukaan).

Korkeakoulut

Kysely korkeakouluille lähetettiin kirjaamojen kautta, ja se pyydettiin lähettämään edelleen suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen suunnittelusta vastaavalle yksikölle (esim. kielikeskus ja/tai suomen/ruotsin opetuksen yksikkö) sekä korkeakoulupedagogiikasta vastaavalle yksikölle ja/tai muulle yksikölle, joka vastaa henkilöstön osaamisen kehittämisestä kieli- ja kulttuuritietoisessa opetuksessa. Kyselyllä kartoitettiin S2/R2-opetuksen tarjontaa ja kehittämistoimia sekä henkilöstön kieli- ja kulttuuritietoisuuden lisäämiseen liittyviä kehittämistoimia.

Yhteensä 35 korkeakoulusta saatiin 27 vastausta, mikä on 74 prosenttia korkeakouluista. Ammattikorkeakouluista vastasi 15 (68 %) ja yliopistoista 11 (85 %). Vastanneista korkeakouluista (n=26) S2/R2-opetusta koskeviin kysymyksiin vastasi 25 korkeakoulua, eli yksi jätti vastaamatta. Kieli- ja kulttuuritietoisen opetuksen kehittämistä koskevaan kysymykseen vastasi 17 korkeakoulua eli 65 prosenttia kyselyyn vastanneista korkeakouluista.

Vastaajista 14 edusti kielikeskusta, neljä suomen/ruotsin kielen opetuksen yksikköä ja yksi korkeakoulupedagogiikasta vastaavaa yksikköä. 13 vastaajaa valitsi muu-vaihtoehdon. Nämä olivat henkilöstön osaamisen kehittämisen yksikkö, pedagogiikan ja hyvinvoinnin tutkimuksen tiedekunta, opettajankoulutuslaitos, koulutuksen kehittämisen tiimi, kielten koordinaatioryhmä, kansainvälisyyden tulosyksikkö, täydentävien opintojen keskus, jatkuvan oppimisen keskus, vieraiden kielten opetusalat,

kielet ja kansainvälisyys -osaamisalue, kielten ja kansainvälisten asioiden tiimi, tulkkaukset, kielet ja viestintä -tiimi.

Henkilöstökyselyiden vastaajat

Henkilöstökyselyt sisälsivät kaikille vastaajille yhteisiä kysymyksiä kielitietoisen opetuksen toteutuksesta käytännön opetustyössä ja esimerkiksi tuesta ja resursseista sen toteuttamiseen. S2-opettajana toimiville oli erillisiä kysymyksiä S2-opetukseen ohjautumisesta ja opetuksen järjestämistavoista.

Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen osalta saatiin 892 vastausta. Vastauksista 96 prosenttia koskee suomenkielistä varhaiskasvatusta ja neljä prosenttia ruotsinkielistä varhaiskasvatusta. Maakunnallisesti vastaukset painottuvat eniten Uudellemaalle (31 %), Päijät-Hämeeseen (10 %) ja Pirkanmaalle (10 %). Vastauksia saatiin 94 eri kunnasta. Yksittäisistä kunnista esiin nousevat Lahti (n=68), Oulu (n=63), Helsinki (n=61), Espoo (n=55) ja Tampere (n=52). Kuntatiedon antaneista 17 prosenttia oli pääkaupunkiseudulta (Espoo, Helsinki ja Vantaa).

Tehtävän osalta vastauksia saatiin eniten varhaiskasvatuksen opettajilta (53 %) ja varhaiskasvatuksen lastenhoitajilta (23 %). S2-opettajana toimivia vastaajia oli 215 (24 %). Vastaajien ikäjakauma on suhteellisen tasainen, ja eniten vastauksia saatiin yli 40-vuotiailta vastaajilta. Vastaajista kahdeksan prosenttia ei ole työskennellyt lainkaan vieraskielisten lasten kanssa. Vastaajista yksi prosentti kertoi omaa tehtävänkuvaansa tarkentavassa avovastauksessaan toimivansa esiopetuksen puolella.

Perusopetus

Perusopetuksen osalta saatiin 959 vastausta. Vastauksista 94 prosenttia koskee suomenkielistä, viisi prosenttia ruotsinkielistä ja yksi prosentti suomen- ja ruotsinkielistä perusopetusta. Maakunnallisesti vastaukset painottuvat eniten Uudellemaalle (36 %), Pirkanmaalle (17 %) ja Varsinais-Suomeen (13 %). Vastauksia saatiin 81 eri kunnasta. Yksittäisistä kunnista eniten vastauksia saatiin Tampereelta (n=138), Turusta (n=116), Vantaalta (n=112) ja Helsingistä (n=79).

Vastauksia tuli eniten aineenopettajilta (49 %), luokanopettajilta (33 %) ja erityisopettajilta (16 %). Ikäjakaumassa painottuu ryhmä 36–60-vuotiaat. Perusopetuksen vastaajista 34 % (n=326) toimi S2-opettajana. Vastaajista viisi prosenttia ei ole opettanut lainkaan maahanmuuttotaustaisia lapsia. Vastaajista kolme prosenttia kertoi opettavansa esiopetuksessa. Vastaajista 58 työskentelee myös lukiokoulutuksen puolella.

Lukiokoulutus

Lukiokoulutuksen osalta saatiin 279 vastausta. Maakunnallisesti vastaajat painottuvat eniten Uudellemaalle (35 %). Muuten vastaajat jakautuvat melko tasaisesti eri maakuntiin, mutta Uudenmaan jälkeen eniten vastauksia saatiin Kanta-Hämeestä (8 %) ja Varsinais-Suomesta (7 %). Vastauksia saatiin 78 eri kunnasta. Yksittäisistä kunnista esiin nousevat Helsinki (n=48), Vantaa (n=23) ja Hämeenlinna (n=19).

Vastaajista suurin osa on aineenopettajia (85 %). Tämän jälkeen yleisimmät tehtävät olivat opinto-ohjaaja (8 %) ja erityisopettaja (7 %). S2-opettajana toimivia vastaajia oli 72 (26 %). Suurin osa vastaajista (73 %) on yli 41-vuotiaita, ja suurimpana yksittäisenä ikäryhmänä on 46–50-vuotiaat (19 %). Vastaajista yli 90 prosenttia on opettanut yli vuoden maahanmuuttotaustaisia opiskelijoita. Vastaajista viisi prosenttia ei ole lainkaan opettanut maahanmuuttotaustaisia opiskelijoita. Vastaajista 58 työskentelee myös perusopetuksen puolella.

Lukion henkilöstökyselyn vastausaikaa jatkettiin kerran, ja pyyntö jakaa kyselyä toimitettiin koulutuksen järjestäjille vastausajan umpeuduttua. Silti vastaajamäärä jäi pienemmäksi kuin muiden koulutusmuotojen. Kyselyn avovastauksessa asiaa perusteltiin sillä, että henkilöstön kiinnostus ja mahdollisuudet osallistua kyselyihin voivat olla matalat koronavirusepidemian ja muiden uudistusten tuoman väsymyksen ja tehtävien priorisoinnin takia.

Ammatillinen koulutus

Ammatillisen koulutuksen osalta saatiin 670 vastausta. Vastauksista 92 prosenttia koskee suomenkielistä, seitsemän prosenttia ruotsinkielistä ja yksi prosentti suomen- ja ruotsinkielistä koulutusta. Vastaukset painottuvat eniten Uudellemaalle (46 %), Varsinais-Suomeen (15 %) ja Pirkanmaalle (9 %). Vastauksia saatiin 56 eri kunnasta. Yksittäisistä kunnista esiin nousevat Helsinki (n=230), Turku (n=78), Tampere (n=41) ja Oulu (n=27).

Vastaajista suurin osa työskenteli ammatillisten tutkinnon osien opettajana (53 %) tai yhteisten tutkinnon osien opettajana (24 %). Vastaajista 120 toimi (18 %) S2-opettajana. Vastaajista 85 prosenttia on yli 41-vuotiaita, suurimpana ikäryhmänä 56–60-vuotiaat (23 %). Vastaajista kolme prosenttia ei ole lainkaan opettanut tai ohjannut maahanmuuttotaustaisia opiskelijoita.

Haastattelut

Haastatteluiden tavoitteena oli syventää kyselyllä ja muusta tiedonkeruusta saatavaa tietoa koulutuksen käytännöistä, toimivista käytännöistä ja kehittämisen tarpeista. Yhteensä yhteentoista asiantuntija-/ henkilöstöhaastatteluun osallistui 30 henkilöä: Varhaiskasvatuksen osalta haastatteluun osallistui kaksikielisen kunnan edustaja koskien suomen- ja ruotsinkielistä varhaiskasvatusta. Perusopetuksen puolelta haastatteluihin osallistui suuri opetuksen järjestäjä ja

henkilöstöä, yksittäisen koulun edustajia alueelta, jossa on paljon maahanmuuttotaustaisia oppilaita, aikuisten perusopetuksen järjestäjä, aikuisten perusopetuksen opettaja ammatillisesta oppilaitoksesta ja ruotsinkielisen koulun opinto-ohjaaja. Lukion puolelta haastatteluun osallistui yhdeltä järjestäjältä useampi henkilö ja toiselta järjestäjältä koulutuksen asiantuntija. Ammatillisen koulutuksen puolelta haastatteluihin osallistuivat yksi suomen- ja yksi ruotsinkielisen koulutuksen järjestäjä ja monipuolisesti henkilöstöä. Lisäksi toteutettiin ammattikorkeakoulun ja yliopiston täydentävät haastattelut.

Opiskelijoiden haastatteluihin osallistui yhden ammatillisen koulutuksen järjestäjän VALMA-opiskelijoita ja yhden lukiokoulutuksen järjestäjän LUVA- ja lukio-opiskelijoita. Lisäksi haastateltiin yhtä myöhään Suomeen tullutta korkeakouluopiskelijaa, joka oli siirtynyt ammattikorkeakouluun väyläopintojen kautta ammatillisesta koulutuksesta. Haastattelun teemat jakautuivat kahteen osaan: opiskelijat kertoivat kokemuksistaan ja saamastaan suomen kielen tuesta, opetuksesta ja ohjauksesta ennen nykyistä koulutusta ja sen jälkeen. LUVA- ja VALMA-opiskelijoiden haastattelut tehtiin ryhmä- ja parihaastatteluina. LUVA-opiskelijoiden haastattelut toteutettiin kahdessa erässä. Pienryhmäkeskusteluun osallistui kolme opiskelijaa, joista kaksi oli jo siirtynyt lukiokoulutukseen. Tämän lisäksi toteutettiin ryhmähaastattelu, johon osallistui 13 henkilöä. Ryhmässä opettaja oli mukana vuoropuhelussa. Opettajan mukanaolo mahdollisti LUVA-koulutuksen reflektoinnin koko opiskelijaryhmän kanssa. VALMA-opiskelijoiden haastattelut toteutettiin siten, että haastattelija osallistui erilliselle tunnille, jolla opettaja oli myös mukana, ja hän sai esittää kysymyksiä koko ryhmälle. Tämän lisäksi toteutettiin toinen ryhmähaastattelu, johon koulutuksen järjestäjä oli valinnut opiskelijoita, joiden kielitaito riitti lyhyestä maassaolosta huolimatta haastatteluun. Haastattelu toteutettiin suomeksi. Täten valikoidut opiskelijat lähtökohtaisesti edustivat nopeasti eteneviä.

2 Tulokset

2.1 Varhaiskasvatus

Luvussa käsitellään suomi/ruotsi toisena kielenä (S2) -opetuksen järjestämistä varhaiskasvatuksessa. Luvun alussa esitetään saatujen vastausten yhteenveto S2-opetuksen järjestämisestä. Samassa luvussa esitetään vastaajien perusteita sille, miksi S2-opetusta ei järjestetä. Tämän jälkeen kuvataan S2-opetuksen henkilöstöä ja henkilöstöresursseja, S2-opetuksen toteutusta, toimintakulttuuria ja valmiuksia kielen oppimisen tukemiseen. Luvun lopussa esitetään varhaiskasvatuksen järjestäjien näkemyksiä kehittämistarpeista maahanmuuttotaustaisten lasten kielen oppimiseen ja tuen järjestämiseen. Samassa yhteydessä kuvataan S2-opetusta järjestämättömien valmiuksia ja tuen tarpeita S2-opetuksen toteuttamiseen tulevaisuudessa.

2.1.1 Suomi/ruotsi toisena kielenä -opetus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatusta ohjaavat varhaiskasvatuslaki (540/2018) ja lakiin perustuvat, Opetushallituksen laatimat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018). Varhaiskasvatuksessa ei ole säännöksiä S2-opetuksesta, eikä kunnalla ole lain mukaan velvoitetta järjestää S2-opetusta, vaan sen järjestäminen perustuu kunnan päätökseen. Suomen tai ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään varhaiskasvatuksessa tavoitteellisesti kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea tai ruotsia toisena kielenä. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtina ovat arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuvaranto.

Yhteensä 281 vastaajasta 196 (70 %) edusti kuntia ja 85 (30 %) yksityisiä päiväkoteja. Kuntavastaajista S2-opetusta kertoi järjestävänsä 46 prosenttia (n=90), kun taas yksityisistä palveluntuottajista S2-opetusta kertoi tarjoavansa vain 16 prosenttia vastanneista, mikä tarkoittaa 14 yksittäistä vastaajaa. Ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen osalta vain yksi suuri kaupunki kertoi järjestävänsä ruotsi toisena kielenä -opetusta, yksityisistä ei yhtään. Kaksi vastaajaa kertoi vastauksen koskevan sekä suomen- että ruotsinkielistä varhaiskasvatusta. Siten ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen tuloksia ei raportoida erikseen niiden osalta, jotka järjestävät S2-opetusta.

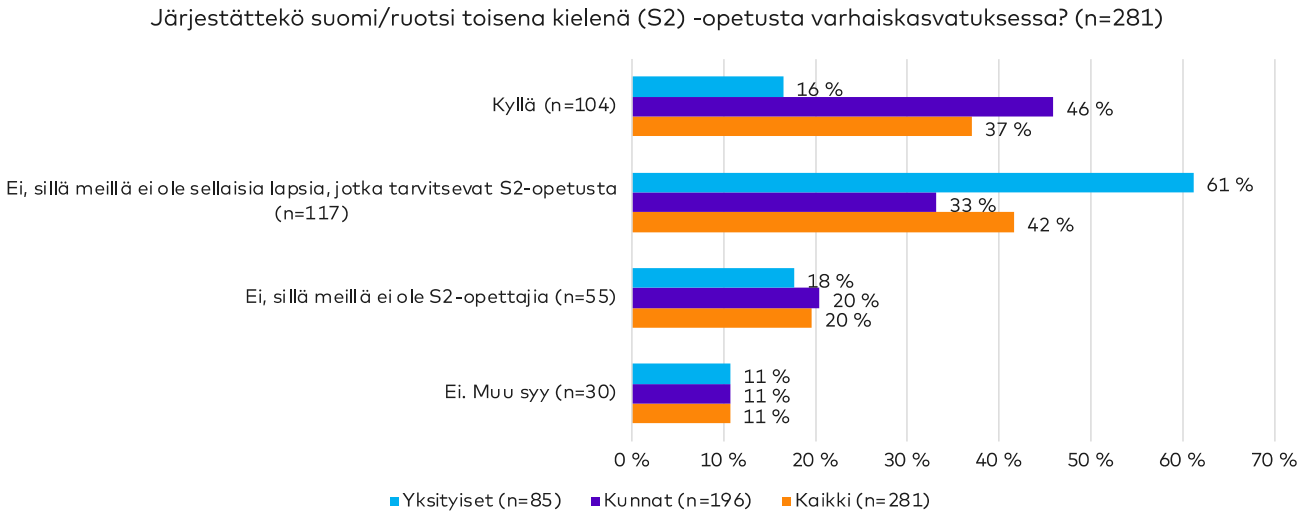

Kuva 3. S2-opetus varhaiskasvatuksessa. Ei-vastanneet saattoivat valita useamman vaihtoehdon.

Opetushallituksen vuonna 2020 toteuttamassa kyselyssä selvitettiin myös S2-opetuksen tarjontaa. Kaikista vastanneista kunnista 57 prosenttia (n=90) ilmoitti järjestävänsä varhaiskasvatuksessa S2-opetusta. S2-opetusta tarjoavien osuus oli tätä kyselyä suurempi. Vertailtavuutta vaikeuttaa se, että tuolloin vastaajia saatiin 157 kunnasta, eli vastausmäärä oli hieman nyt tehtyä kyselyä pienempi. Lisäksi valikoitumiseen ja S2-opetuksen suurempaan määrään voi vaikuttaa se, että OPH:n kyselyssä selvitettiin samaan aikaan paperittomien ja turvapaikkaa hakevien lasten varhaiskasvatuksen toteutumista. Koska S2-opetuksen järjestämisestä ei ole varhaiskasvatuksessa erikseen säädetty, vastausten perusteella ei voida tehdä suoria päätelmiä siitä, miten lasten kielen oppimisen tuki on järjestetty ja vastaako järjestämistavat yleisiä ohjeita.

Taulukossa 1 on vastausten jakautuminen maakunnittain. Vasemmalla on alle viisivuotiaiden lasten osuus maakunnassa. Uudellamaalla on eniten vieraskielisiä lapsia, ja kuntien vastaajista (n=24) 63 prosenttia kertoi järjestävänsä S2-opetusta, yksityisten järjestäjistä vain viidennes.

Taulukko 1. Manner-Suomen maakuntien alle 5-vuotiaiden vieraskielisten lasten %-osuus, kyselyyn saadut vastaukset kunnilta ja yksityisiltä päiväkodeilta ja S2-opetusta järjestävien %-osuus.

		Kunnat		Yksityiset	
Maakunta	Alle 5-vuotiaat lapset 2020	Kunnilta saadut vastaukset (n=196)	Joista järjestää S2-opetusta	Yksityisiltä saadut vastaukset (n=85)	Joista järjestää S2-opetusta
Uusimaa	62,1 %	24	63 %	39	21 %
Varsinais-Suomi	8,9 %	16	56 %	6	17 %
Satakunta	1,9 %	9	44 %	2	0 %
Kanta-Häme	1,7 %	7	43 %	2	0 %
Pirkanmaa	5,7 %	15	33 %	2	50 %
Päijät-Häme	2,4 %	9	67 %	3	0 %
Kymenlaakso	1,7 %	4	100 %	2	50 %
Etelä-Karjala	1,2 %	7	43 %	0	
Etelä-Savo	0,7 %	8	75 %	0	
Pohjois-Savo	1,4 %	10	30 %	6	0 %
Pohjois-Karjala	1,0 %	9	33 %	5	0 %
Keski-Suomi	1,8 %	16	44 %	1	100 %
Etelä-Pohjanmaa	0,8 %	10	30 %	2	50 %
Pohjanmaa	3,3 %	9	22 %	2	0 %
Keski-Pohjanmaa	0,4 %	4	50 %	3	0 %
Pohjois-Pohjanmaa	2,9 %	21	38 %	6	0 %
Kainuu	0,4 %	6	50 %	1	0 %
Lappi	1,0 %	12	33 %	3	33 %

Lähde alle 5-vuotiaat lapset: Väestötieto 2020, Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen, Väestö-, koulutus- ja ammattirakenne

Vastaajat, jotka eivät järjestä S2-opetusta

Yhteensä 154 vastaajaa kertoi, ettei S2-opetusta järjestetä. Näistä kuntia oli 98 ja yksityisiä päiväkoteja 56. Vastaajista ruotsinkielistä varhaiskasvatusta järjestäviä oli 25, ja 10 järjesti muunkielistä varhaiskasvatusta (englanti, venäjä, saame sekä molempia suomea ja ruotsia). Näillä vastaajilla, jotka eivät järjestä S2-opetusta, yleisin syy oli, ettei heillä ole lapsia, jotka tarvitsevat S2-opetusta. Tämä korostui yksityisten päiväkotien vastauksissa. S2-opettajien puute oli taustalla viidenneksellä vastaajista. Tällöinkin osa vastaajista täydensi, että S2-tuen tarpeessa olevia lapsia on vähän.

Muissa syissä ja täydentävissä kommenteissa useimmiten kerrotaan, että vaikka S2-opettajaa tai vakiintunutta rakennetta ei ole S2-opetukseen, lapsen kielellistä kehitystä tuetaan arjen tilanteissa, tai opetus järjestetään osana lapsen varhaiskasvatusta. Esimerkiksi kaksikielisen kunnan ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen osalta yksi vastaaja kertoi, ettei S2-opetusta ole eritelty ja että suurin osa

opetuksesta tapahtuu integroidusti lapsiryhmän toiminnassa. Muutamat ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen edustajat nostivat esiin ruotsi toisena kielenä -opetuksen järjestämiseen liittyviä linjauksia: päiväkodissa ei opeteta kieltä vaan harjoitellaan sitä, tai opetusta ei tarjota, mutta varhaiskasvatuksessa kielenopettajat tukevat ja ohjaavat yksiköiden henkilökuntaa kielitukityössä, mikä ei ole puhdasta S2-opetusta. Alla on esimerkkejä vastauksista:

> *"Varhaiskasvatuspalveluissa on kirjoilla yksittäisiä lapsia eri päiväkodeissa ja ryhmissä, joten S2-opetus huomioidaan osana lasten arkea varhaiskasvatuksessa. Opetukseen ei ole olemassa omaa ryhmäänsä." (Kuntavastaaja)*

> *"Virallista S2-opetusta ei anneta, eikä kunnassa ole S2-opettajia. Toki ryhmien opettajat huomioivat kielitietoisen arjen kysymykset varhaiskasvatuksessa, ja kaksikielisten lasten kanssa tehdään kaksikielisyyden suunnitelma, jonka mukaisesti kielitietoisuuden kysymykset huomioidaan varhaiskasvatuksen arjessa." (Kuntavastaaja)*

> *"Ei vakiintunutta rakennetta, koska S2/R2-lasten määrä on ollut kunnassa suhteellisen vähäistä ja tarve satunnaista. Yksittäisten lasten tarpeita on tuettu, mutta yhteisiä rakenteita ei ole määritelty koko kunnan tasolla." (Kuntavastaaja)*

> *"Meillä S2-opetuksen tarve on hyvin vähäistä. Saattaa olla useampi vuosi peräkkäin, että ei ole yhtään lasta. Jos S2-lapsia on, tuemme yksilöllisesti heidän kasvuaan, kehitystään sekä opetustaan." (Kuntavastaaja)*

Osassa muista syistä sille, ettei suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetusta järjestetä varhaiskasvatuksessa, täydennettiin valmiita vaihtoehtoja ja kerrottiin esimerkiksi, että kaikki päiväkodin lapset ovat äidinkielenään suomea tai ruotsia puhuvia tai ettei päiväkodissa ole opettajaa, joka pystyisi antamaan opetusta. Joissain vastauksissa kerrottiin, että jos tarve tulee, lasten kasvua, kehitystä ja opetusta voidaan tukea yksilöllisesti. Perusteena nostettiin myös esiin, että päiväkoti on englannin- tai ruotsinkielinen tai että päiväkoti tarjoaa kielikylpytoimintaa. Näiden yksittäisten vastausten osalta jää epäselväksi, miten monikielisten lasten tuki toteutuu käytännössä. Esimerkiksi yksi yksityisen englanninkielisen päiväkodin vastaaja kertoi, että jos toinen lapsen vanhemmista puhuu muuta kuin suomen tai ruotsin kieltä, lapsen kielen kehitystä seurataan yhteistyössä neuvolan ja päiväkodin opettajan kanssa. Kielen kehityksen seurannan tulee kuitenkin olla säännöllistä.

Suuri osa vastaajista ei osannut vielä sanoa, tullaanko S2-opetusta järjestämään. Vajaa viidennes kertoi tulevansa järjestämään S2-opetusta, ja 13 prosenttia osasi sanoa, ettei tule järjestämään. Ei-vastanneista viisi oli pieniä kuntia ja muut yksityisiä päiväkoteja 15 erikokoisesta kunnasta. Näistä kahdessa opetuskieli oli englanti ja yhdessä ruotsi. Ruotsinkielisistä vastaajista (n=25) kolme kertoi järjestävänsä R2-opetusta tulevaisuudessa, kolmella ei ollut suunnitelmissa ja lopuilla asiasta ei ollut linjausta.

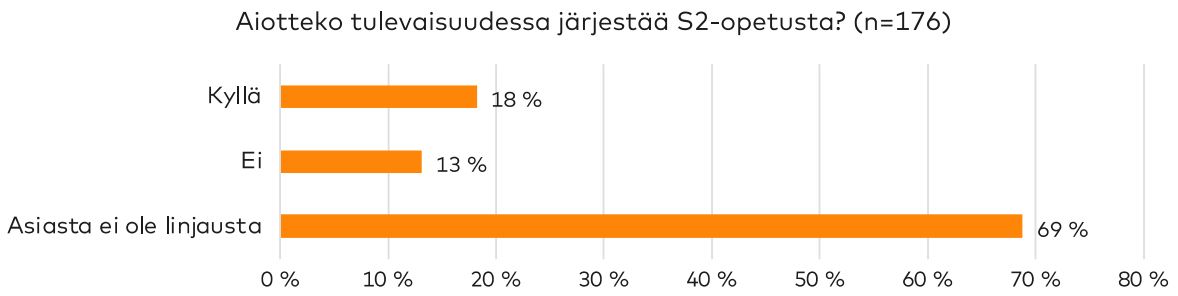

Kuva 4. Suunnitelmat S2-opetuksen järjestämisestä varhaiskasvatuksessa tulevaisuudessa.

Kuten edellä on tuotu esiin, ruotsinkielisiä ruotsi toisena kielenä -opetusta järjestäviä oli kyselyn vastaajissa vain yksi, ja kaksi vastaajaa järjesti sekä suomen- että ruotsinkielistä varhaiskasvatusta. Opetushallituksen vuonna 2020 toteuttamassa selvityksessä yhteensä yhdeksän kuntaa kertoi järjestävänsä R2-opetusta. Kuusi kaksikielistä kuntaa ja kymmenen suomenkielistä kuntaa ilmoitti suunnittelevansa opetuksen järjestämistä varhaiskasvatuksessa tulevaisuudessa, ja muissa asiasta ei vielä ollut linjausta (Junttila ym. 2020, 16). Nyt tehdyssä kyselyssä ei tavoitettu samoja ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen järjestäjiä, mutta molempien aineistojen pohjalta voidaan todeta, että R2-opetuksen järjestäminen varhaiskasvatuksessa on vähäistä.

Varautumista S2-opetuksen järjestämiseen ja tuen tarpeita avataan lisää luvussa 2.1.5.

2.1.2 S2-opettajana toimivien nimikkeet ja henkilöstöresurssit

S2-opetusta antavien nimikkeet

Varhaiskasvatuksen järjestäjiä pyydettiin kertomaan, millä nimikkeillä varhaiskasvatuksessa on suomi/ruotsi toisena kielenä -henkilöstöä. Vastaajista 10 ei antanut mitään nimikkeitä. Niillä, jotka vastasivat nimiketasolla, varhaiskasvatuksessa noin puolella (49 %) on suomi/ruotsi toisena kielenä -henkilöstönä kiertävä varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Seuraavaksi yleisimmin annetuista nimikkeistä mainittiin kiertävä varhaiskasvatuksen S2-opettaja (13 %), kiertävä kieli- ja kulttuuriopettaja (11 %), yksikön oma varhaiskasvatuksen erityisopettaja (11 %) ja yksikön oma S2-opettaja (11 %). Muu mikä -vastauksia oli noin puolet.

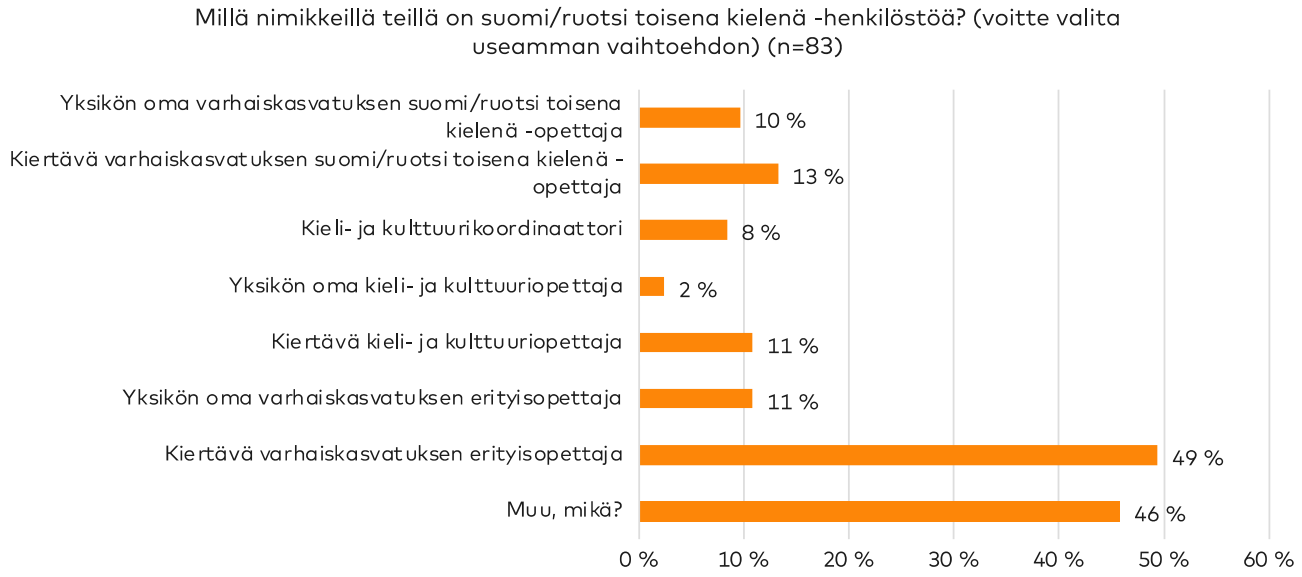

Kuva 5. Nimikkeet S2-opetuksen henkilöstöllä.

Useimmiten (72 %) vastaaja valitsi yhden nimikkeen suomi tai ruotsi toisena kielenä -henkilöstön osalta, ja tämä on yleisimmin kiertävä varhaiskasvatuksen erityisopettaja tai joku muu. Näissä muu-vaihtoehdon kertoneissa nimikkeet ja roolit vaihtelivat paljon: osa kertoi, että suomi/ruotsi toisena kielenä -henkilöstönä toimii päiväkodin tai ryhmän "oma henkilöstö", kun taas joillain tehtävää hoitaa varhaiskasvatuksen opettaja, lastenhoitaja tai ryhmäavustaja. Osa ei ollut valinnut vastausta valmiista vaihtoehdoista vaan toi esiin muu-vastauksessa, että henkilöstönä on varhaiskasvatuksen S2-opettaja, erityisopettaja, kieli- ja kulttuuriopettaja tai konsultoiva S2-opettaja. Myös kieli- ja kulttuuriavustajat sekä monikulttuuriopettajan resurssi mainittiin tukena. Muutama vastaaja kertoi, että resurssia voidaan hyödyntää opetuspuolelta: esiopetuksen puolella on S2-lehtori, ja varhaiskasvatus ostaa koulupuolelta S2-opetusta kuusi opetustuntia viikossa. Täydentävissä vastauksissa nostettiin esiin myös esimerkiksi S2-mentori.

> *"Varhaiskasvatuksen opettaja, lastenhoitaja = ryhmissä työskentelevä henkilöstö, ei erillistä henkilöstöä."*

> *"Varhaiskasvatuksen S2-opettaja, kieli- ja kulttuuriavustajat."*

Varhaiskasvatuksen henkilöstökyselyyn vastanneista S2-opettajana toimivista vastaajista (n=215) suuri osa (70 %) kertoi toimivansa varhaiskasvatuksen opettajan tehtävässä. Vastaajista 10 prosenttia kertoi toimivansa varhaiskasvatuksen S2-opettajana, ja kahdeksan prosenttia kertoi olevansa varhaiskasvatuksen opettaja, jolla on lisäkoulutusta S2-opetuksesta. Erityisopettajien osuus oli 8 prosenttia, kieli- ja kulttuurikoordinaattoreita ei ollut yhtään ja kieli- ja kulttuuriopettajia oli kuusi prosenttia. Kiertävänä tai konsultoivana resurssina toimivia oli vähän (4 %). Vastanneista kolmannes (33 %) kertoi, ettei ole saanut koulutusta S2-opetuksesta. Viidennes kertoi, ettei ole saanut koulutusta

kielitietoisesta varhaiskasvatuksesta, ja neljännes, ettei ole saanut koulutusta kulttuuritietoisesta varhaiskasvatuksesta. Usein vastaajat olivat samoja, eli kouluttamattomuus kasaantuu. Vastaajilla, jotka kertoivat toimivansa S2-opettajina eivätkä olleet saaneet siihen koulutusta, on usein pidempi työkokemus varhaiskasvatuksessa, mutta mukana oli myös useita muutamia vuosia alalla olleita. Toisaalta monella pidemmän uran varhaiskasvatuksessa tehneellä ei aina ole yhtä pitkää kokemusta työskentelystä sellaisten lasten kanssa, jotka eivät puhu päiväkodin opetuskieltä ensimmäisenä kielenään. Näitä vastaajia oli eri puolilta Suomea, yhteensä 26 eri kunnasta.

Henkilöstöresurssit varhaiskasvatuksen järjestäjien mukaan

Varhaiskasvatuksen järjestäjiltä kysyttiin, onko heillä resursoitu henkilöstöä varhaiskasvatuksessa suomi/ruotsi toisena kielenä -opetukseen. Vajaa viidennes (n=16) kertoi, ettei erillistä resurssia ole. Nämä vastaajat olivat yhtä lukuun ottamatta pieniä kuntia. Näistä viidellä ei ollut myöskään kerrottu, millä nimikkeillä heillä on suomi/ruotsi toisena kielenä -henkilöstöä. Näillä vastaajilla oli pääosin vähän S2-opetukseen osallistuvia lapsia.

Vastaajilla, joilla oli erillisresurssi, useimmiten erillisresurssi tarkoitti alueellista konsultoivaa resurssia, joka oli 54 vastaajalla eli yli puolella. Avovastauksissa annetuissa tarkennuksissa viitattiin esimerkiksi konsultoivaan erityisopettajaan mutta myös perusopetuksen S2-opettajan resurssiin, jota ostetaan varhaiskasvatuksen puolelle. Yksi vastaaja kertoi konsultaation koskevan vain esiopetusta.

> *"[Kaupungin] koulutuspalvelujen Kieli- ja kulttuuriryhmien opetuksen tiimissä toimii palvelupäällikkö ja kaksi konsultoivaa opettajaa, jotka koordinoivat, suunnittelevat, kouluttavat ja toimivat pedagogisena tukena kieli- ja kulttuuriryhmien opetukseen liittyvissä asioissa varhaiskasvatuksesta aikuisten perusopetukseen saakka."*

Yksikkökohtainen/päiväkotikohtainen resurssi, joka on laskettu mukaan mitoitukseen, oli vain yhdeksällä vastaajalla. Kuudella vastaajalla oli yksi henkilö ja kahdella kaksi. Yksi pienen kunnan vastaaja kertoi henkilöstöä olevan kahdeksan, mutta koska kunnassa on vastaajan mukaan vain noin 20 S2-opetukseen osallistuvaa lasta, luvun voi päätellä kuvaavan laajemmin varhaiskasvatuksen henkilöstöä. Osa antoi tarkkojen määrien sijaan kuvailevan vastauksen: Yhdessä avovastauksessa tarkennettiin, että kyseessä on lastenhoitaja, jolla venäjä on oma äidinkieli. Osassa vastauksista viitattiin yleisemmin varhaiskasvatuksen opettajiin, joilla S2-opetus on vastuulla.

Yksikkökohtainen resurssi, jota ei ole laskettu mukaan mitoitukseen, oli kahdeksalla vastaajalla, tyypillisimmin 1–2. Kaikkien vastausten osalta ei voida päätellä resurssia: yksi vastaus oli luonteeltaan yleisempi, sillä vastaaja kertoi, että lukuun kuuluvat valtionavustuksella palkatut 12 kehittäjäopettajaa ja korona-avustuksella palkattu henkilöstö. Lisäksi vastauksissa on epäluotettavuutta: 7 ja 10 henkilöstöresurssia vastanneilla S2-opetukseen osallistuvien määriä ei kerrottu, mutta kunnat ovat pieniä, ja vastaus voi tarkoittaa laajemmin käytössä olevaa henkilöstöresurssia. Yhdessä vastauksessa täsmennettiin, että mitoitukseen kuulumattomat henkilöt ovat ryhmäavustajia. Yksi vastaaja kertoi avovastauksessa, että resurssi tarkoittaa 14 kieliavustajaa.

Vastaajista neljänneksellä oli erillistä henkilöstöä joko kokonaan tai joiltain osin kustannettu hankerahoituksella. Osuudet vaihtelivat 25 prosentista sataan, eikä kaikkien osalta saa yksiselitteistä näkymää osuudesta. Esimerkiksi pandemiarahoituksella voitiin hyödyntää kiertäviä ohjaajia vuoden 2021 loppuun. Yksittäisissä kunnissa hankerahoitus näyttäytyy ainoana resurssina. Esimerkiksi keskisuuressa kunnassa hankerahoitus on kattanut kokonaisuudessaan *"kolme 50 % kiertävää lastenhoitajaa, jotka ovat mahdollistaneet S2-opetuksen yksiköissä"*. Osassa vastauksista resursseja on käytetty täydentäen, kuten alla esimerkissä:

> *"Koko varhaiskasvatukseen on resursoitu: kieli- ja kulttuuriryhmien koordinoija, suomi toisena kielenä -mentorit 1,5 henkilöä ja koulutuksellisen tasa-arvorahoituksen (Oikeus oppia) kieli- ja kulttuuriopettajat 4 henkilöä. Yhteensä 6,5 henkilöä S2-opetuksessa. Vuonna 2022 kolme vakinaista S2-opettajaa toimii varhaiskasvatuksessa."*

Edellisiä täydentäen kysyttiin, onko varhaiskasvatuksessa resursoitu muuta henkilöstöä lasten suomen/ruotsin kielen kehityksen tukemiseen (kuva 6). Varhaiskasvatuksen sosionomi oli vain seitsemällä vastaajalla.[4] Monikielinen ohjaaja oli kuudella vastaajalla. Omakielinen ohjaaja oli myös kuudella vastaajalla.

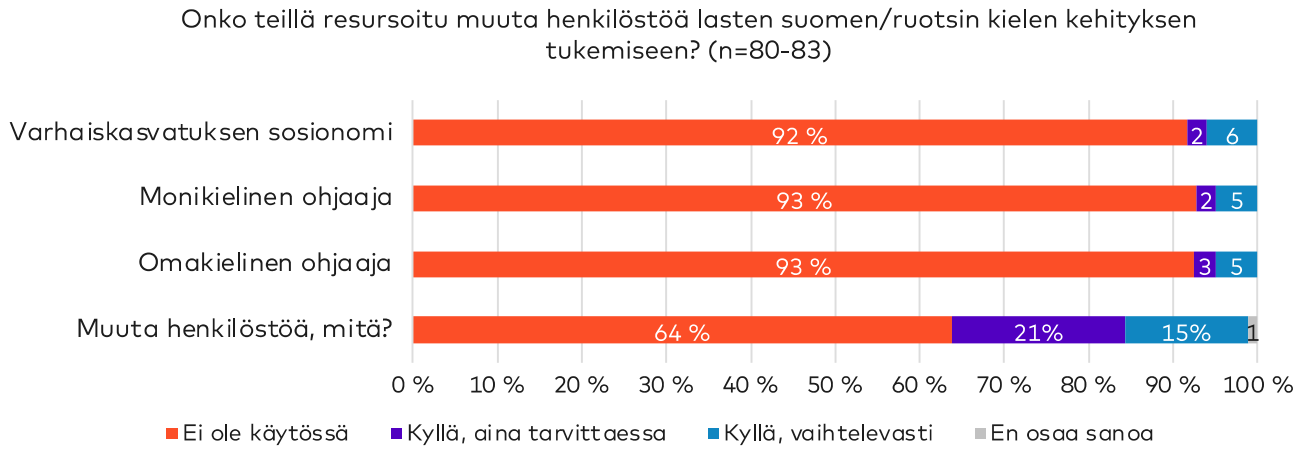

Kuva 6. Muu resursoitu henkilöstö lasten suomen/ruotsin kielen kehityksen tukemiseen.

Varhaiskasvatuksen sosionomien vähäinen määrä ei vielä ole yllättävä, sillä tehtävänimike on ollut vasta vähän aikaa voimassa. Yksi vastaaja kertoikin, että varhaiskasvatuksen sosionomeja on rekrytoitu vasta vähäisessä määrin, mutta heidän työnkuvaansa on kirjattu muun muassa monikulttuuristen perheiden kohtaaminen ja lasten suomenkielen oppimisen tukeminen. Yksi vastaaja täsmensi, että sosionomi tukee tunnekasvatusta monikulttuurisilla lapsilla.

[4] Näistä yksi oli yksityinen päiväkoti. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että vastaajissa oli vain 14 sellaista yksityistä päiväkotia, joilla on S2-opetusta.

Muuta henkilöstöä avanneissa avovastauksissa (n=30) mainittiin usein avustajat ja ohjaajat. Muuta henkilöstöä edustivat yksikkökohtaiset varhaiskasvatuksen erityisopettajat sekä varhaisen tuen ohjaajat, yhteisöllinen puheterapeutti (vakinainen, ei erityisesti S2-lapsille), S2-resurssilastenhoitajat ja kieliavustajat. Myös tässä yhteydessä nostettiin esiin hankerahoituksella mahdollistetut resurssit.

Useampi kuvasi henkilöstön rooleja samalla. Esimerkiksi Kielikaveri-lastenhoitajia on kohdennettu varhaiskasvatusyksiköihin, joissa monikielisten lasten osuus on suuri, tai ylimääräinen varhaiskasvatuksen lastenhoitaja toimii ryhmässä, jossa on S2-opetusta saava lapsi. Kotouttamisen tukena toimii yhdessä kunnassa varhaiskasvatuksen ohjaaja lastenhoitajan tehtävänkuvalla kotouttamisen tukena paikkakunnalle tuleville perheille. Yhdessä kunnassa kerrottiin, että "varhaiserityiskasvatuksen lastenhoitaja (avustaja)" on tukena silloin, kun lapsella on kielen tukemisen tarpeen lisäksi tehostetun tai erityisen tuen tarvetta. Alla on lisää esimerkkejä:

> *"Oman äidinkielen opettajat arabian, somalin ja venäjän kieliin yht. 135 lapselle. Hanketyöntekijöitä positiivisen diskriminaation ja korona- sekä koulutuksen tasa-arvo-rahoituksesta 20 varhaiskasvatuksen opettajaa ja 9,5 varhaiserityisopettajaa ja 4 ryhmäavustajaa."*

> *"Kieli- ja kulttuuriavustajat ovat eri kielten asiantuntijoita ja tukevat suomea toisena kielenä harjoittelevia lapsia arjessa. Kieli- ja kulttuuriavustajat ovat mukana tuomassa lasten kieliä ja kulttuureita näkyviksi. He pitävät kielisuihkuja eri kielillä, ovat mukana arkisissa keskusteluissa kasvattajien ja huoltajien välillä sekä toimivat kulttuuritulkkeina. He tekevät toisinaan myös oman äidinkielen arvioita lapsille."*

> *"Ryhmäavustajia, yksilöavustajia monikielisille lapsille, joilla voi olla muutakin kuin S2-tuen tarvetta. Avustajat palkataan varhaiskasvatuksen omalla rahoituksella, tai rahoitus tulee kansainvälisten palvelujen kautta. Mahdollistaa yksilöllisemmän ja tehostetumman ohjauksen ja tuen lapselle."*

S2-opettajilta edellytetty kelpoisuus

Varhaiskasvatuksen opettajaa, jolla on lisäkoulutusta S2-opetuksesta, edellytti 21 vastaajaa, joista kaksi oli yksityisiä päiväkoteja. Suurella osalla oli suhteellisen paljon S2-opetukseen osallistuvia lapsia. Varhaiskasvatuksen järjestäjät edellyttivät useimmiten varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuutta suomi/ruotsi toisena kielenä -opettajilta (65 %). Varhaiskasvatuksen erityisopettajan kelpoisuutta edellyttää kaksi viidestä (41 %), ja varhaiskasvatuksen opettajaa, jolla on lisäkoulutusta S2-opetuksesta, edellyttää reilu kolmannes (35 %). Aikeista huolimatta nämä eivät aina toteudu. Vastaajista 14 ei edellytä mitään kelpoisuutta. Näistä kahdella ei edellisten vastausten mukaan ollut myöskään erillisresurssia S2-opetukseen. Yksi vastaaja edusti suurta kunnallista toimijaa, jolla on paljon S2-opetusta saavia lapsia, ja vastaaja kertoi, että omaa henkilöstöä koulutetaan säännöllisesti monikielisyyteen ja S2-opetukseen.

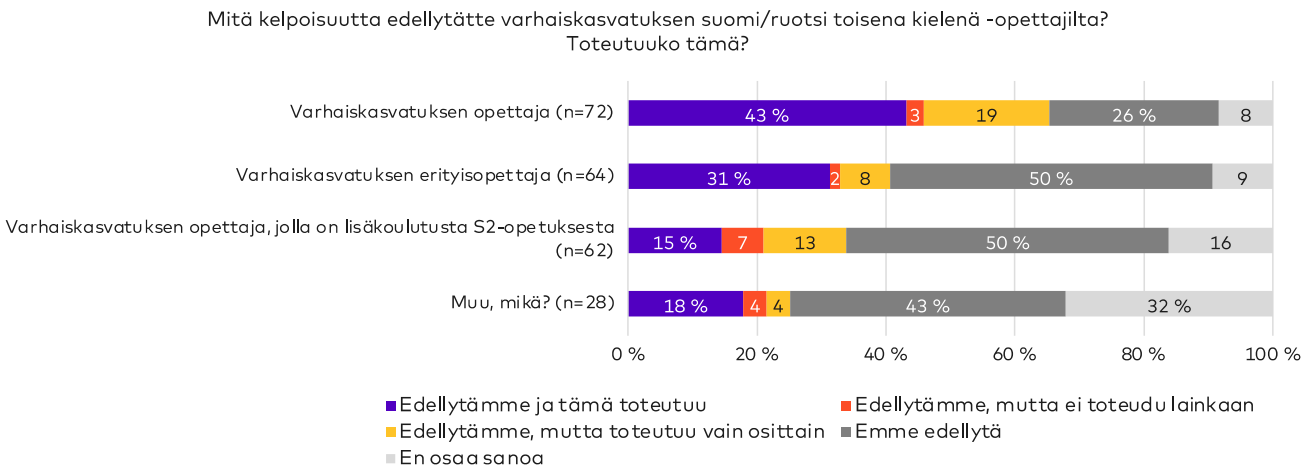

Kuva 7. Kelpoisuus, jota edellytetään varhaiskasvatuksen suomi/ruotsi toisena kielenä -opettajilta

Täydentävissä muu kelpoisuus -vastauksissa nostettiin esiin seuraavia kelpoisuuksia tai edellytyksiä:

- kasvatustieteen opintoja ja kielitaitoa
- bör kunna språket man undervisar
- opettajan pedagogiset opinnot, venäjän kielen opinnot, suomen kielen opinnot
- perusopetuksen S2-opettaja
- omaa henkilöstöä koulutetaan säännöllisesti monikielisyyteen ja S2-opetukseen
- varhaiskasvatuksen lastenhoitaja
- varhaiskasvatuksen lastenhoitajat, erityisavustajat
- varhaiskasvatuksen erityisopettajat ja opettajat muun työn ohella.

> *"Meillä varhaiskasvatuksen opettajat antavat ihan normi varhaiskasvatuspäivän puitteissa S2-opetusta mahdollisuuksien mukaan. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan palvelun ostamme, ja hän koordinoi tätä opetusta, mutta kaikki sitä toteuttavat."*

Varhaiskasvatuksen järjestäjiltä kysyttiin, minkälainen kelpoisuus tulisi olla henkilöllä, joka vastaa päiväkodin S2-opetuksesta. Tarvitaanko erillisen kelpoisuuden omaava henkilö, vai pitäisikö S2-opetuksen olla jokaisen varhaiskasvatuksen opettajan tehtävä? Kysymykseen saatiin 87 vastausta. Suuri osa vastaajista näki, että varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuus antaa riittävät valmiudet. Tarve täydentää osaamista lisäkoulutuksella tarpeen mukaan nostettiin esiin useissa vastauksissa. Osa nosti esiin myös varhaiskasvatuksen erityisopettajan pätevyyden, vähintäänkin S2-tukena. Myös varhaiskasvatuksen sosionomin kelpoisuus mainittiin.

Lähtökohtana suuressa osassa vastauksista oli, että S2-opetuksen pitäisi olla jokaisen työntekijän tehtävä. Vähintäänkin yhdellä henkilöllä tulisi olla täydentävää S2-koulutusta, jotta hän voi tukea päiväkodin muuta henkilöstöä. S2-sisältöjä esitettiin pakolliseksi osaksi peruskoulutusta pienessä osassa vastauksista. Tarkempia vastauksia oli vähän, esimerkkinä "*jos S2-lapsia on paljon kunnassa, niin suomen kielen perusopinnot 25 op*". Varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutus tuottaa osaamista

kielitietoisuuteen, mutta täydennystä esitettiin, esimerkiksi *"pakollisena monikielisyyteen liittyvää koulutusta. Vieraan kielen opetuksen pedagogiikkaa tulisi myös hyödyntää*". Toisen kielen oppimisen pedagogiikan voi kuitenkin nähdä olevan tarkoituksenmukaisinta.

Osa vastaajista täydensi, että työn tueksi tarvitaan S2-opettajia ja mentoreita, joilla on osaamista kieli- ja kulttuurikysymyksiin, tai ohjaaja, joka voi toimia myös omalla äidinkielellään. Tässä yhteydessä tuotiin esiin, ettei kuntaan ole mahdollista rekrytoida henkilöstöä erikseen S2-opetukseen. Ulkopuolisen opettajan/opetuksen arvioitiin toisaalla jäävän irralliseksi lapsen arjesta. Resurssia tulee olla myös opetuksen ja oppimisympäristön arviointiin ja suunnitteluun sekä koko kasvattajatiimin ohjaamiseen. Lisäresursseja koko ryhmän tueksi nähtiin tarvittavan, esimerkiksi omakielisiä avustajia ja ryhmäavustajan tehtäviin osaamista kielenhallintaan.

> *"Varhaiskasvatuksen opettajan pätevyys, sekä jonkinlaista lisäkokemusta tai -koulutusta S2-opetuksen antamiseksi."*
>
> *"S2-opetus on jokaisen vaka-opettajan ja veo:n vastuulla, koska erillistä S2-opettajaa ei varhaiskasvatuksessa ole. Lapsen vasun mukaisesti työskentelemme lapsen tavoitteiden saavuttamiseksi."*
>
> *"Opetuksen tulee tapahtua kaikissa päivän hetkissä kaikkien lapsen kanssa työskentelevien toimesta."*
>
> *"Varhaiskasvatuksen opettaja mahdollisesti lisäkoulutuksella, esim. erillinen S2-opintokokonaisuus."*
>
> *"Varhaiskasvatuksen opettajan pätevyys antaa myös valmiuksia, mutta lisäopinnot S2-opetuksesta olisivat hyödyllisiä."*
>
> *"Varhaiskasvatuksen opettajan pätevyys. Opettaja vastaa koko ryhmän pedagogiikasta, S2-osaamista tulee kehittää ja vahvistaa lisäkoulutuksella."*

2.1.3 S2-opetukseen osallistuminen ja opetuksen järjestäminen

Kyselyyn vastanneilla varhaiskasvatuksen järjestäjillä maahanmuuttotaustaisia lapsia oli yleisimmin (43 %) 1–5 prosenttia kaikista varhaiskasvatuksen lapsista. Neljänneksellä (24 %) maahanmuuttotaustaisia oli 6–10 prosenttia ja vajaalla viidenneksellä (18 %) 11–12 prosenttia. Tätä suurempi osuus oli siten vain harvalla vastaajalla. Yksi yksityinen varhaiskasvatuksen järjestäjä pääkaupunkiseudulta kertoi osuudeksi yli 80 prosenttia, ja vastaajalla varhaiskasvatuksen kieli on suomi-venäjä. Viisi pientä kuntaa kertoi osuudeksi 0 prosenttia, ja avovastausten perusteella lapsia oli vain yksittäisiä.

Järjestäjien antamat luvut ovat luonnollisesti arvioita, sillä maahanmuuttotaustaisuutta ei voida yksiselitteisesti määritellä eikä tilastoida, mutta vastaukset antavat suuntaa antavan kuvan toimintaympäristöstä. Kunnallisilla vastaajilla maahanmuuttotaustaisten määrät joka tapauksessa voivat vaihdella paljon päiväkodeittain.

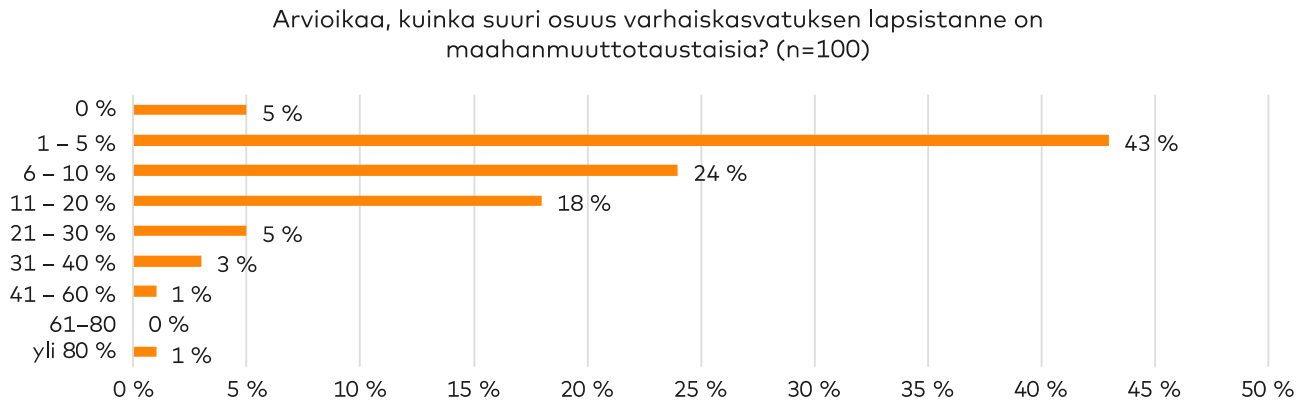

Kuva 8. Arvio maahanmuuttotaustaisten lasten osuudesta suhteessa kokonaislapsimäärään.

Kyselyssä selvitettiin niiden lasten määrää, jotka osallistuvat S2-opetukseen erikseen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa, ja eriteltynä sen mukaan, antaako opetusta S2-opettaja vai joku muu. Tässä yhteydessä on hyvä palauttaa mieleen, ettei S2-opettajuutta ole varhaiskasvatuksessa erikseen määritelty, eli luokittelun pohjana on varhaiskasvatustoimijoiden oma määrittely. S2-opettajan antamaa opetusta on annettujen lukujen perusteella vähemmän kuin jonkun muun antamaa S2-opetusta. Suuri osa vastaajista antoi eksaktin luvun, mutta muutama kirjasi yleisemmin, esimerkiksi "*130 karkea arvio, ml. konsultaatio ko. lapsen asioissa*". Yksi vastaaja kertoi, että "kaikki lapset" ovat jonkun muun kuin S2-opettajan antamassa opetuksessa, eivätkä luvut ole mukana taulukon 2 yhteenvedossa. Yksi suuri varhaiskasvatuksen järjestäjä kertoi, ettei S2-opetusta saavien lasten määrää ole tilastoitu: asiaa oli kaupungissa kartoitettu kyselyä varten, mutta koska kiertävien varhaiskasvatuksen S2-opettajien työ painottuu enemmän konsultatiiviseen henkilöstön ohjaamiseen, tietoa ei ollut saatavilla. Ruotsi toisena kielenä -vastauksista voidaan erottaa vain yhden vastaajan luvut, ja vastaajalla on kolme lasta jonkun muun kuin S2-opettajan antamassa opetuksessa. Kahdella vastaajalla annettiin yhteinen vastaus sekä suomen- että ruotsinkielisestä varhaiskasvatuksesta, eikä lukuja voida siten eritellä. Kaikki vastaajat eivät vastanneet lasten määriä koskevaan kysymykseen. Siten perusjoukkona on 91 kysymykseen vastannutta varhaiskasvatuksen järjestäjää.

Taulukko 2. S2/R2-opetusta saavat lapset joko S2-opettajan antamana tai muun kuin S2-opettajan antamana (n=91).

Varhaiskasvatus		Esiopetus	
S2-opettajan antama opetus (lasten määrä):	Jonkun muun kuin S2-opettajan antama S2-opetus (lasten määrä)*:	S2-opettajan antama opetus (lasten määrä):**	Jonkun muun kuin S2-opettajan antama opetus (lasten määrä):
1350	7651	979	1824

* Yhdellä vastaajalla mukana esioppilaat
**Esiopetuksen S2-opettajan antamassa lasten määrässä on mukana 476 valmistavan esiopetuksen oppilasta.

Kuvassa 9 on yhteenveto S2-opetukseen osallistuvien lasten määristä varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa S2-opettajan ja muun kuin S2-opettajan antamana. Kuva kertoo, että S2-opetusta tarvitsevien lasten määrän ollessa pieni opetusta antaa useammin S2-opettaja. Toisaalta lasten määrän kasvaessa opetusta antaa taas useammin S2-opettaja. Esiopetuksessa ei vastaavaa eroa ole. Koska resurssit pohjautuvat osalla toimijoista väliaikaiseen hankerahoitukseen, tilanne kuvaa vain olosuhteita kyselyn hetkellä. Lukujen pohjalta ei myöskään tehdä johtopäätöksiä siitä, mikä on henkilöstön määrä suhteessa lasten määrään. Esimerkiksi yksi vastaaja kertoi, että S2-opettajan antamassa opetuksessa suhdeluku oli 22 lasta ammattilaista kohti varhaiskasvatuksessa ja 20 esiopetuksessa.

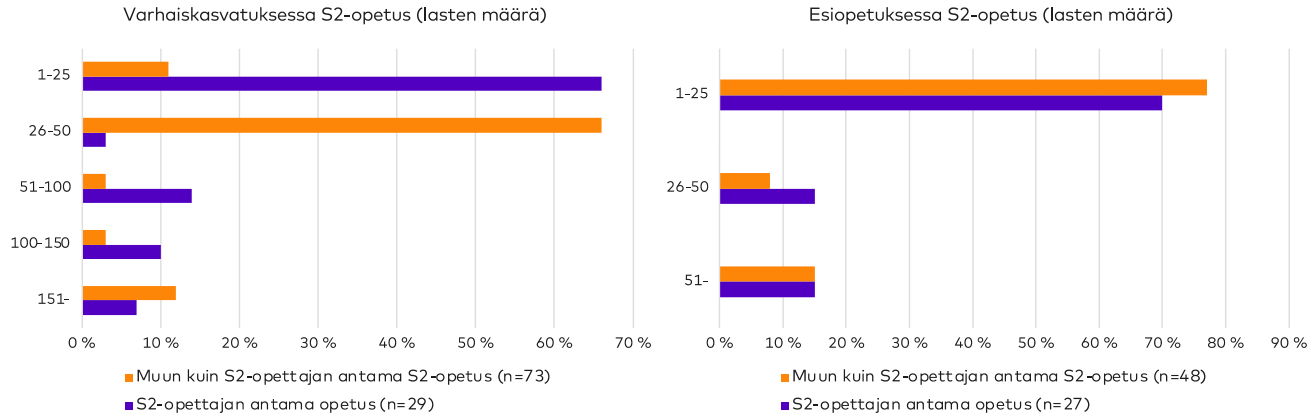

Kuva 9. S2-opetus varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa S2-opettajan tai muun kuin S2-opettajan antamana suhteessa lasten määrään.

Linjaukset yksittäisen lapsen määrittelemiseksi suomea/ruotsia toisena kielenä oppivaksi

Suuri osa määrittelee lapsen suomea/ruotsia toisena kielenä oppivaksi huoltajan äidinkielen perusteella. Usein perusteita on kuitenkin useampi, ja ohjaus perustuu lisäksi huoltajien kanssa keskusteluun tai varhaiskasvatushenkilöstön arviointiin. Noin kolmanneksella kyseisistä vastaajista (n=25) huoltajien äidinkieli oli joko ainoa peruste tai yhdistettynä väestörekisteriin merkittyyn

äidinkieleen, yhdellä vastaajalla myös etniseen taustaan. Etnistä taustaa kysyttiin, sillä taustalla oli huoli siitä, että se määrittää S2-statuksen määrittymistä, vaikka näin ei saisi olla. Vain yksi vastaaja kertoi, että S2-opetuksen peruste määritellään pelkästään väestörekisteriin merkityn äidinkielen perusteella. Kyseisellä järjestäjällä oli vain yksi lapsi S2-opetuksessa.

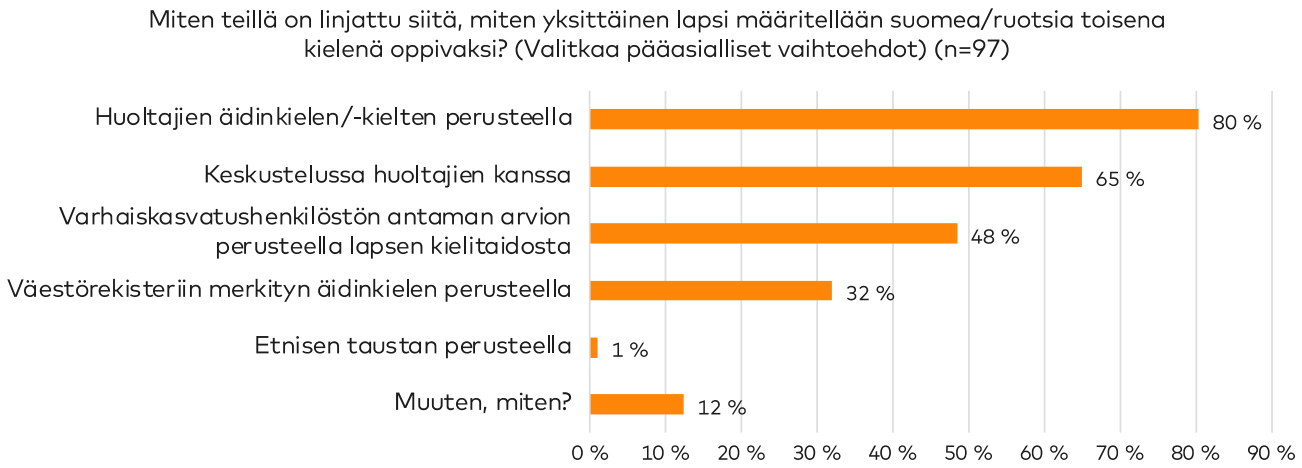

Kuva 10. Varhaiskasvatuksen järjestäjien/päiväkotien linjaukset siitä, miten yksittäinen lapsi määritellään S2-oppivaksi.

Varhaiskasvatuksen henkilöstökyselyssä kysyttiin S2-opettajana toimivilta, miten lapsen osallistumista S2-opetukseen ohjataan varhaiskasvatusyksikössä, ketkä ovat mukana päätöksenteossa ja millä perusteilla ohjaaminen tapahtuu. Vastauksissa usein kerrotaan, että S2-opetusta tarjotaan kaikille lapsille, joiden kotikieli ei ole suomi. Prosessia tarkemmin avaavien vastauksissa kuvattiin vastuita ja usein myös huoltajien osallistamista prosessiin. Tulokulma vaihtelee jonkin verran sen suhteen, lähteekö prosessi aloituskeskusteluista vai perustuuko ohjaus opettajien havainnointiin ja keskusteluun. Usein nostettiin esiin S2-opettajan koordinoiva rooli. Mukana on kuitenkin myös vastaajia, joiden varhaiskasvatusyksikössä prosessit eivät ole selviä. Vastaukset kertovat vaihtelevista tilanteista.

> *"Aloituskeskustelussa haastattelemme perhettä ja täytämme yhdessä vanhempien kanssa Pienten kielirepun esitiedot. Samalla kerromme vanhemmille tarkemmin Pienten kielirepusta, jonka avulla seuraamme lapsen suomen kielen tasoa ja kehitystä. Kysymme vanhemmilta luvan käyttää materiaalia lapsen suomen kielen oppimisen apuna. S2-opetuksen päätöksenteossa ovat mukana vanhemmat, vastuu VO ja Veo. Ohjaaminen tapahtuu päivittäin koko päiväkotipäivän ajan. S2-vuosikello on apuna ohjaamisessa."*

> *"Lapsen osallistumisesta S2-opetukseen päättävät yksikössämme ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja, yksikön johtaja, alueen kiertävä S2-opettaja sekä mahdollisesti veo. Ohjaaminen S2-opetukseen perustuu lapsen tarpeeseen saada suomen kielen opetusta."*

"Koen, että tämä on hyvin harmaata aluetta, ja kaipaisin kovasti tukea sen toteuttamiseen. Mielestäni selkeää kaavaa ei ole."

"Kerrotaan, että tätä tulee järjestää. Ei muita selkeitä ohjeita ole minulle asti tullut."

S2-opetuksen toteuttaminen

Varhaiskasvatuksen järjestäjät kertoivat, että useimmiten S2-opetus tarjotaan pienryhmätoimintana (86 %) ja/tai integroituna osana kaikkea lapsiryhmän toimintaa (81 %) sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajan tukena tai opetuksena (71 %). Vaikka S2-opetusta annetaan yksittäiselle lapselle usein, vain kahdessa pienessä kunnassa se valittiin ainoana vaihtoehtona. Pääsääntöisesti yksittäiselle lapselle annettava S2-opetus on täydentävää tukea. Yksikään vastaaja ei kertonut, että S2-opetusta annetaan vain konsultaationa.

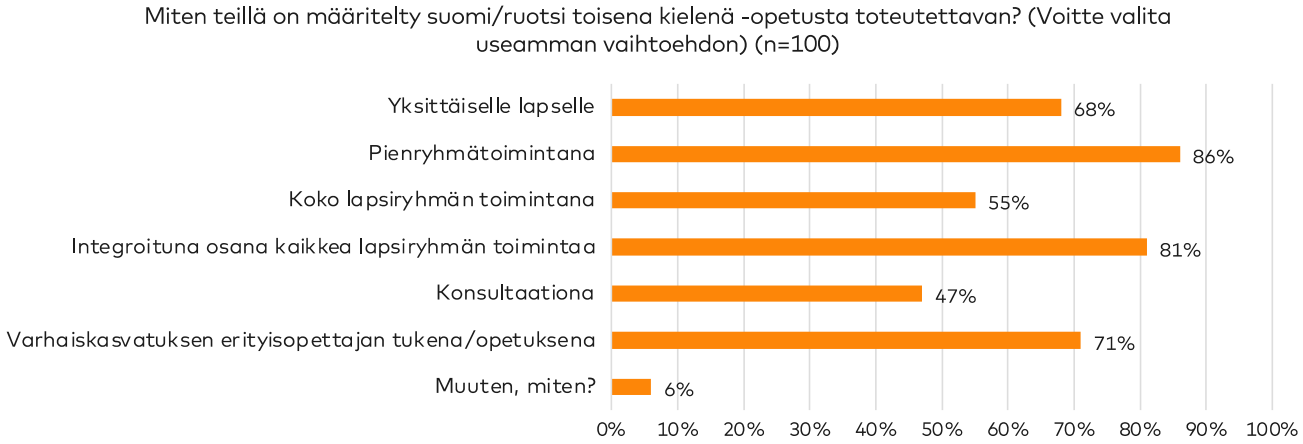

Kuva 11. Suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen toteutus varhaiskasvatuksen järjestäjien kertomana.

Varhaiskasvatuksen S2-opettajan tehtävissä toimivan henkilöstön edustajien vastaukset antavat saman suuntaisen kuvan, mutta konsultaation ja erityisopettajan rooli on vastauksissa pienempi. Vastaajia oli 64 eri kunnasta, eikä vastaajapohja vastaa yksi yhteen järjestäjien vastaajapohjaa.

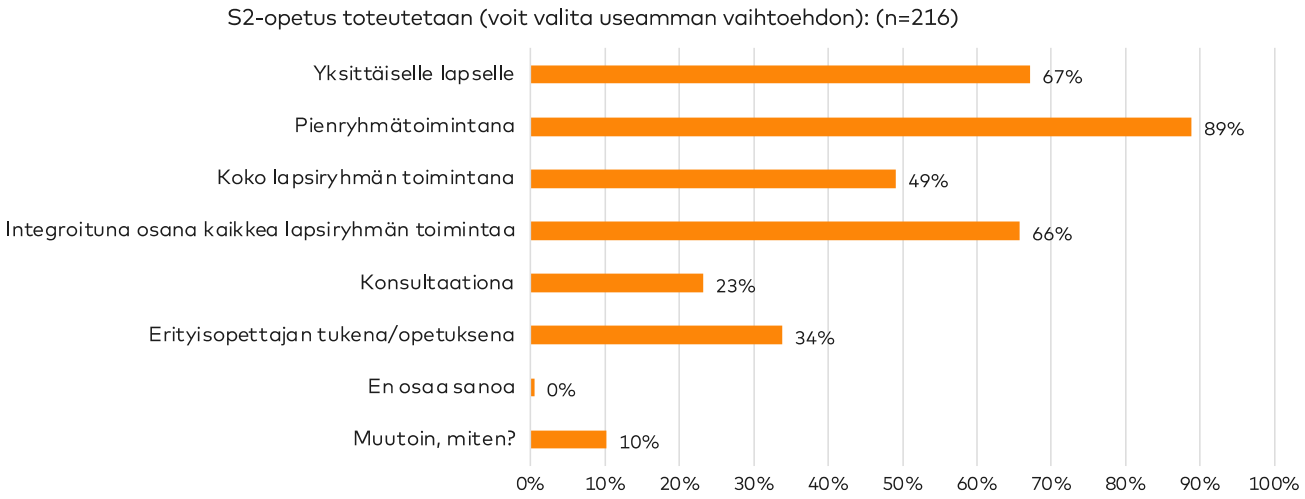

Kuva 12. Suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen toteutus varhaiskasvatuksen henkilöstön S2-opettajina toimivien kertomana (vastaajat 64 eri kunnasta).

Varhaiskasvatuksen järjestäjien S2-opetuksen järjestämisen tapoja kuvaavissa vastauksissa nousivat usein esiin pienryhmätoiminta ja S2-opetuksen toteutuminen arjen vuorovaikutuksessa tai kokoaikaisesti osana päivittäistä tukea. Suppeimmillaan viitattiin "Roihusten"[5] materiaaleihin ja kuviin. Osa nosti tässä yhteydessä esiin varhaiskasvatuksen erityisopettajan ja/tai koordinoivan S2-opettajan tuen opetuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Yhdessä kunnassa konsultoivan erityisopen lisäksi yksilöllisiä harjoitteita antaa myös puheterapeutti. Resurssien näkökulmaa avattiin yhdessä yksityisessä päiväkodissa, jossa kieli- ja kulttuuriopettaja sekä erityisopettaja konsultoi pari kertaa vuodessa ja toimii tukena S2-opetuksen toteuttamiseen osana lapsiryhmän toimintaa. Järjestämisen ja resurssien näkökulmasta yksi kunta nosti esiin, että yksittäiselle lapselle toteutetaan S2-opetus koulun S2-opettajan toimesta kerran viikossa sen lisäksi, että suomen kieltä/lasten kielellisiä taitoja vahvistetaan integroituna osana lapsiryhmän toimintaa huomioiden arjen tilanteet ja niissä oppiminen sekä ohjattuna pienryhmätoimintana. Toiminnan suunnittelussa hyödynnetään konsultoivaa varhaiskasvatuksen erityisopettajaa.

Prosessia avattiin yhdessä kunnassa siten, että kunnan varhaiskasvatuksen erityisopettaja tekee yhdessä ryhmän varhaiskasvatuksen opettajan kanssa suunnitelman, jossa mietitään tukemisen tapoja, joihin kaikki ryhmän kasvattajat sitoutuvat. Tämän lisäksi S2-opettaja voi erikseen antaa pienryhmä/yksilöopetusta vaativimmin kielellistä tukea tarvitseville lapsille. Laajassa S2-opetuksen järjestämisen tapoja kuvaavassa vastauksessa S2-opetuksen kerrottiin olevan osa jokapäiväistä toimintaa ryhmässä tai yksilöllisesti: S2-opetusta annetaan tarpeen mukaan ja vähintään kerran viikossa 20 minuutin ajan. Lähtökohtana on leikki ja toiminnallisuus. Alueelliset varhaiskasvatuksen erityisopettajat kartoittavat vastuualueidensa yksiköiden lasten kielitaustat ja mahdolliset tuen

[5] Roihusten arjessa -materiaali on Kipinäkeskuksen julkaisema harjoitusmateriaalipaketti lasten kommunikoinnin ja kielen kehityksen tukemiseen.

tarpeet. S2-opetuksen tarve arvioidaan yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja työskentelee yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajien kanssa. Alueelliset varhaiskasvatuksen erityisopettajat suunnittelevat kieli- ja kulttuuriryhmien opetuksen tiimin kanssa monikielisten lasten tukea ja opetusjärjestelyitä. Tiimi konsultoi varhaiskasvatusryhmien opettajia ja kouluttaa varhaiskasvatuksen opettajia, jotta he voivat antaa lapsille suomi toisena kielenä -opetusta, antaa monikielisille lapsille näiden tarvitsemaa tukea ja käyttää osana varhaiskasvatuksen jokapäiväistä toimintaa suomen kielen omaksumista tukevia kielitietoisia työtapoja. Pandemiarahoituksella on mahdollistettu kielitaitoisten ohjaajien tuki lapsille osallisuuden ja suomen kielen omaksumisessa osana opetusryhmän toimintaa ja tarvittaessa yksilöllisesti tai pienryhmässä.

Yksi kunnan vastaaja kertoi, että vahvennettua suomi toisena kielenä -opetusta annetaan kolmiportaisen tuen yleisenä tukena. Mikäli lapsen suomen kielen taidon kehittymisestä herää huoli, hänelle laaditaan suomi toisena kielenä -suunnitelma ja toteutetaan vahvempaa suomen kielen tukea. Suomi toisena kielenä -opetuksen suunnittelusta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja. Huoltajille annetaan tietoa suomen kielen opetuksen ja oman äidinkielen merkityksestä ja tavoitteista. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, ettei kielen opetus ole erityistä tukea.

Yksityisten päiväkotien vastaajista kaksi mainitsi erikseen S2-kerhon, ja heistä toinen kertoi, että kerho toimii pienryhmänä kahtena iltapäivänä viikossa, mutta S2-opetusta hyödynnetään myös koko ryhmän kanssa. Alla on esimerkkejä muista vastauksista:

> *"S2-opetusta järjestetään yksittäisille lapsille erillisinä tuokioina tai pienryhmätoimintana esim. yhden ryhmän lasten kesken, tai sekoittamalla lapsia eri ryhmistä, ikätaso huomioiden."*
>
> *"Kerran viikossa päiväkodilla on pienryhmätoimintaa, kielen rikastuttamista ja kielijumppaa. Arjessa henkilökunta käyttää rikasta ja selkeää kieltä sekä tarvittaessa kuvatukea ja viittomia."*
>
> *"Konsultoivan veon ja puheterapeutin ohjannassa yksilöllisiä harjoitteita. Leikki- ja toimintakerhot, kuvien käyttö, viittomat. Pienryhmätoimintana, ns. kielikerhona. Erilaiset valmiit ja itse tehdyt pelimateriaalit ja säännöllinen oppimisen tukeminen esim. selkeä ja hyvä puhemalli."*
>
> *"Koordinoivan S2-opettajan tuella S2-opetus tapahtuu kaikessa toiminnassa; kielitietoinen vaka. Erillinen S2-opetus toteutuu huomioimalla lapsen tarpeet opetukselle joko oman ryhmän pienryhmätoiminnassa tai ns. kieliryhmässä, joka on koottu kulloisenkin tarpeen mukaan."*
>
> *"Veot seuraavat lasten suomen kielen kehittymistä ja pitävät erillisiä opetustuokioita S2-lapsille. Veot ohjeistavat tiimejä toimimaan kielen oppimista tukien. Keinoja ovat: puheen hidastaminen ja yksinkertaistaminen, kirjakielen puhuminen, osoittaminen, kuvat ja esineet apuna, mallittaminen (verbit), lukeminen, loruttelu, arjen toiminnoista keskusteleminen lapsen kanssa/toimintojen sanoittaminen lapselle -veoilla käytössä "aamu"-materiaali, joka monistettuna kaikissa pk:ssa."*

Kysyttäessä yksittäisen lapsen suomen/ruotsin kielen taitojen kehittymisen tuen toteuttamisen tapoja koko ryhmän toiminnassa, yksilöllisissä oppimistilanteissa ja pienryhmätoiminnassa vastauksissa toistuivat usein erilaiset toiminnalliset ja havainnollistavat tavat erilaisina yhdistelminä: kuvat, kuvatuki, sanoittaminen, selkokieli, asioiden nimeäminen, osoittaminen, mallintaminen, viittomat, laulut, leikit ja tehtävät, puheen hidastaminen ja yksinkertaistaminen, kirjakielen puhuminen, lukeminen, loruttelu ja arjen toiminnoista keskusteleminen lapsen kanssa. Suppeimmillaan mainittiin vain kuvien käyttö. Osassa vastauksista nostettiin erikseen esiin erilliset tuokiot, kahdenkeskiset tehtävät tai esimerkiksi lukuhetket lapsen kanssa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjien arviot varhaiskasvatuspalveluiden yhdenvertaisesta tarjonnasta kunnassa

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, onko kunnassa lapsilla yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua S2-opetukseen riippumatta siitä, miten varhaiskasvatus on järjestetty, tai saada kaikkeen varhaiskasvatustoimintaan integroitua S2-opetusta. Näkemykset jakaantuivat suuresti.

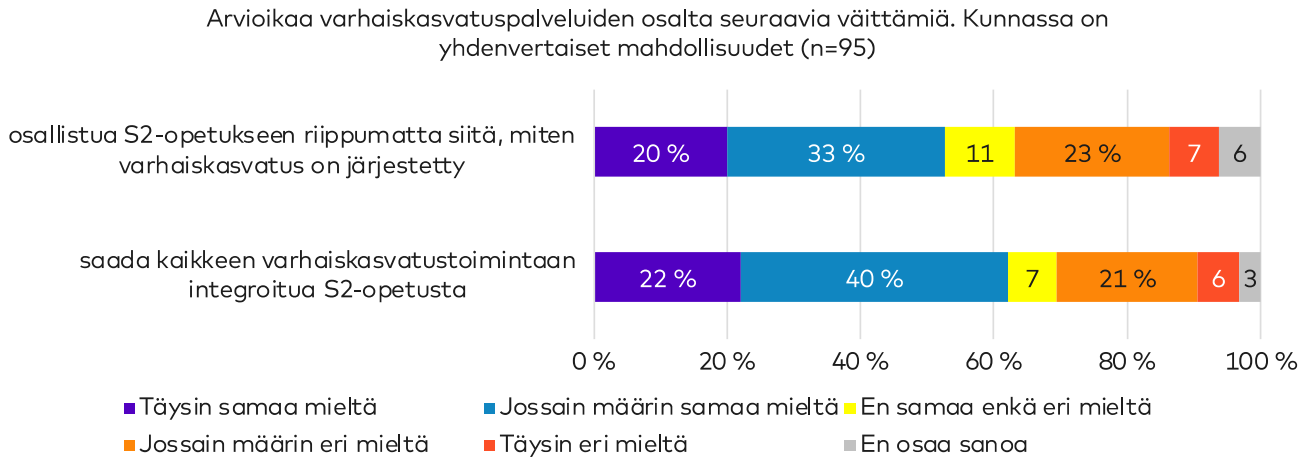

Kuva 13. Varhaiskasvatuksen järjestäjien arviot siitä, onko kunnassa varhaiskasvatuksessa yhdenvertaiset mahdollisuudet saada S2-opetusta.

Yksityisten päiväkotien vastaajissa oli toisaalta enemmän epätietoisia mutta myös kriittisempiä vastaajia. Vastauksia tulkittaessa tulee huomioida, että yksityisiä vastaajia oli vain 14. Kuntavastaajista 54 prosenttia oli täysin tai jossain määrin samaa mieltä siitä, että lapsilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua S2-opetukseen riippumatta siitä, miten varhaiskasvatus on järjestetty, ja yksityisistä tätä mieltä oli 43 prosenttia. Kunnista 69 prosenttia oli täysin tai jossain määrin samaa mieltä siitä, että lapsilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet saada kaikkeen varhaiskasvatustoimintaan integroitua S2-opetusta, kun taas yksityisistä tätä mieltä oli 21 prosenttia. Tarkempaa kuvaa kuntien tarjoamista resursseista yksityisille päiväkodeille ei osana selvitystä ole saatavilla. Esimerkiksi täydentävään haastatteluun osallistuneen kunnan edustaja kertoi, että kunta

tarjoaa yksityisille varhaiskasvatuksen järjestäjille konsultointimahdollisuuden, mutta sitä ei ole toistaiseksi käytetty.

> *"Perhepäivähoidossa ja ryhmäperhepäivähoidossa ei ole mahdollista osallistua S2-opetukseen tällä hetkellä"*
>
> *"Yksityiset palveluntuottajat ovat saaneet vähemmän systemaattista tukea kuntamme S2-opettajalta. Osaamisen taso kuitenkin ryhmissä vaihtelee mm. varhaiskasvatuksen opettajien saatavuuden takia, joten vaikka yhdenvertaisuuteen pyritään, se ei aina toteudu."*

Reflektio haastattelusta

Osana selvitystä haastateltiin kaksikielisen kunnan varhaiskasvatuksen järjestäjän edustajaa: Käytännössä ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen puolella on kunnassa vain muutamia monikielisiä lapsia, jotka tarvitsevat ruotsi toisena kielenä -tukea. Jos huoltajat eivät voi tukea kotona opetuskieltä, se huomioidaan opetuksessa. Kunnassa on tukea kieli- ja kulttuuritietoiseen kasvatukseen, ja ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen puolella S2-opetuksen toteutukseen on konsultointimahdollisuus. Tueksi on saatu hankerahan mahdollistamana erillinen resurssi. Tehtävänä on jalkauttaa S2-opetuksen materiaalia kentälle. Koska asiantuntija ei puhu ruotsia, hän konsultoi henkilöstöä eikä ole suoraan tekemisissä lasten kanssa. Materiaalia ei ole vielä ruotsiksi, mutta sitä on tarkoitus hankkia sen ilmestyessä. Materiaalipuutteiden lisäksi ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen puolella on ylipäänsä haastavaa saada kelpoista henkilöstöä, etenkin sijaisia.

Kunnan edustaja kuvasi tahtotilaa kehittää suureksi, mutta koulutusta ja tietotaitoa ei ole vastaavassa määrin, eikä asian tärkeyden merkitystä aina tunnisteta. Kaksikielisen kunnan haasteena haastateltava tunnisti myös vanhakantaisen yksikielisyyden perinteen, eli sen, että suomen ja ruotsin kieli nähdään lähtökohtaisesti erillisinä. Siten "kielet eivät näy eivätkä kuulu", mikä ei tue henkilöstön työtä kulttuuri-identiteetin vahvistamisessa.

Kunnassa on aikaisemmin pyritty voimallisemmin kotouttamaan ruotsiksi jo resurssien tasauksen näkökulmasta, mutta esiin tuli myös tapauksia, joissa vanhemmat ja lapset kotiutettiin eri kielillä, mikä hankaloitti kielellistä tukea.

2.1.4 Toimintakulttuuri, resurssit ja valmiudet opetuskielen oppimisen tukemiseksi

Valtaosa varhaiskasvatuksen järjestäjien vastaajista näki, että varhaiskasvatuksen yksiköiden toimintakulttuuri tukee maahanmuuttotaustaisten lasten oppimista edes jossain määrin (91 %). Arviot siitä, että lasten toimijuutta ja osallisuutta tuetaan kielitietoisella pedagogiikalla, olivat saman suuntaisia, vaikkakin noin joka kymmenes arvioi tilanteen heikommaksi. Vastaajista suuri osa (65 %) näki, että henkilöstöllä on hyvät valmiudet ja osaaminen toteuttaa kielitietoista ja toiminnallista varhaiskasvatusta, ja viidennes oli selkeämmin eri mieltä. Vastauksissa on enemmän hajontaa sen

suhteen, onko henkilöstöä koulutettu kielitietoiseen opetukseen. Varhaiskasvatuksen henkilöstön arvioitiin varsin hyvin ottavan maahanmuuttotaustaisten lasten kielitaitotason huomioon oppimis- ja vuorovaikutustilanteissa sekä huomioivan lasten yksilölliset tarpeet S2-opetuksessa. Henkilöstön asenteiden arvioitiin useammin tukevan varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellyn arvoperustan toteutumista, mutta reilu viidesosa ei ole osannut ottaa selkeästi kantaa, ja viisi prosenttia oli selkeämmin eri mieltä. Tarkasteltaessa vastauksia kokonaisuudessaan yksityisten (n=14) päiväkotien vastaukset jakautuivat saman suuntaisesti kuin kuntavastaajien.

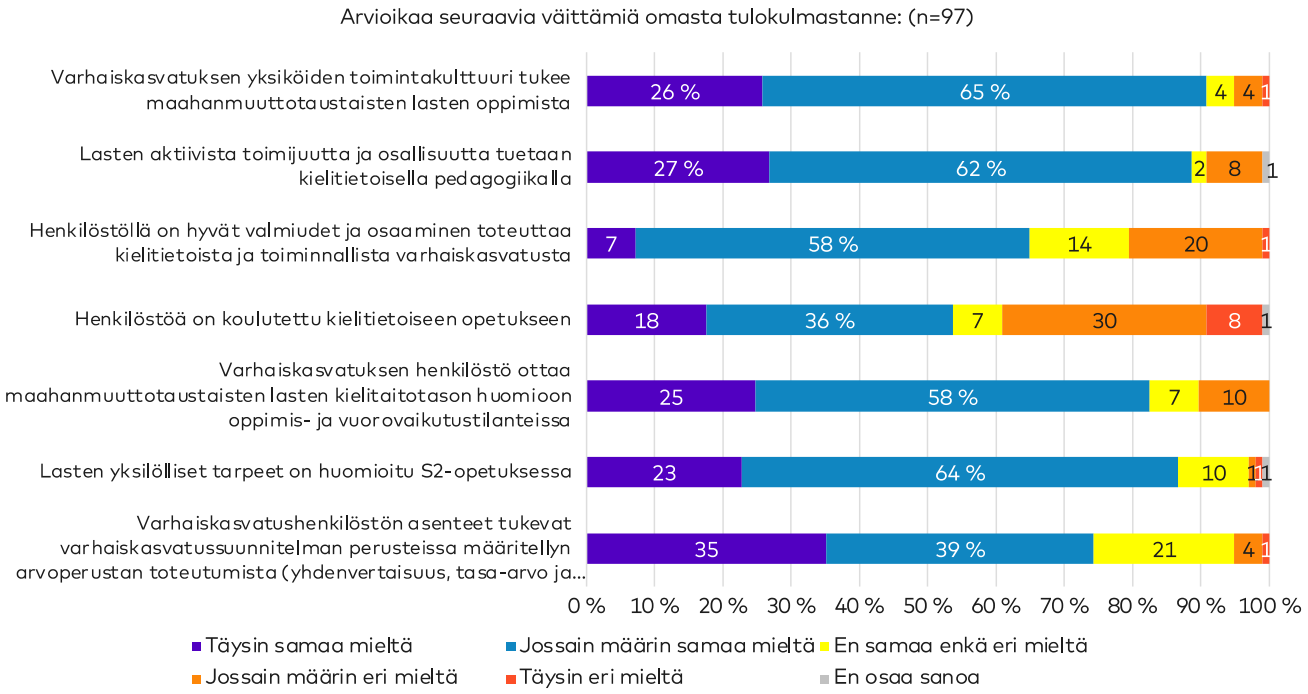

Kuva 14. Varhaiskasvatuksen järjestäjien arviot omasta toimintakulttuurista ja henkilöstön valmiuksista.

Kielitietoisuus henkilöstökyselyn vastausten perusteella

Varhaiskasvatuksen henkilöstökyselyyn vastanneilla (n=885) on itsearvioiden ja omien toimintatapojen ja käsitysten reflektion perusteella hyvin kielitietoinen tapa toteuttaa varhaiskasvatusta. Esimerkiksi lasten oman äidinkielen kehityksen merkitys ja oikeus käyttää osaamiaan kieliä oppimisen tukena oppimistilanteissa tunnistetaan hyvin. Jonkin verran enemmän epätietoisuutta oli sen suhteen, missä määrin lasten omaa kulttuurista tai kielellistä heijastavaa oppimateriaalia on hyvä käyttää. Henkilöstö on väittämien perusteella valmis tarkastelemaan kriittisesti niin omia kuin varhaiskasvatusyksikön toimintatapoja. Kysely sisälsi kysymyksiä arkipäiväisestä toiminnasta lapsiryhmissä: lasten vuorovaikutusta äidinkielenään suomea/ruotsia puhuvien kanssa tuetaan pääosin säännöllisesti (useita kertoja viikossa).

Lapsen monikielisyyden kehitystä yhdessä huoltajien kanssa tukee vähintään viikoittain 70 prosenttia henkilöstökyselyyn vastanneista. Silti lähes 30 prosenttia vastaajista ei tätä tee, vaikka huoltajien kanssa yhteistyön tulisi olla keskeinen osa lapsen kielellistä tukemista. Pienellä osalla vastaajista ei ole maahanmuuttotaustaisia lapsia varhaiskasvatuksessa. Muista vastaajista hieman alle puolella S2-opetusta ei järjestetä tai vastaaja ei ole osannut sanoa, järjestetäänkö S2-opetusta. Kyselyn vastaajissa on myös yhä vastaajia, joiden yksikössä on maahanmuuttotaustaisia lapsia mutta jotka kertovat, etteivät lapset saa käyttää omia äidinkieliään oppimistilanteissa. Ristiin tarkastelemalla lopulta mukana on vain yksittäisiä vastaajia, joiden toiminnassa kielitietoinen kasvatus ei näytä toteutuvan lainkaan. Varsin iso osa (25 %) näki, että suomalaisen kulttuurin omaksuminen on tärkeää, vaikka se tapahtuisi lapsen oman kulttuurin kustannuksella, ja viidesosa ei osannut ottaa kantaa. Vaikka kysymys on hankala vastata, kertoo se kuitenkin siitä, että lasten hyvinvoinnin tukeminen ei välttämättä ole aina täysin optimaalista. Oman kulttuurin säilyttäminen tukisi paremmin sekä oppimista että hyvinvointia. (Kuvat tuloksista: ks.:)

Kielen oppimisen tuki lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa

Varhaiskasvatuksen järjestäjiltä selvitettiin, onko lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lomakkeessa huomioitu suomen/ruotsin kielen oppiminen osana lapsen tarvitsemaa tukea. Suuri osa (74 %) kertoi, että lomakkeessa on huomioitu tuki kielen oppimiseen, ja 13 prosenttia kertoi, että asia on huomioitu muuten. Myös puolet niistä, jotka vastasivat "ei", kuvasivat, miten asia on huomioitu. Tämä on toteutunut esimerkiksi kirjaamalla varhaiskasvatussuunnitelmaan tavoitteet lapsen kehitykselle ja tuen tarpeelle, tai osaksi toiminnan tavoitteita. Esiopetuksessa tehdään erillinen suunnitelma. Varhaiskasvatussuunnitelman lisäksi mainittiin esimerkiksi mahdollisuus täyttää Pienten kielireppua[6] kielitaidon kartoittamiseksi.

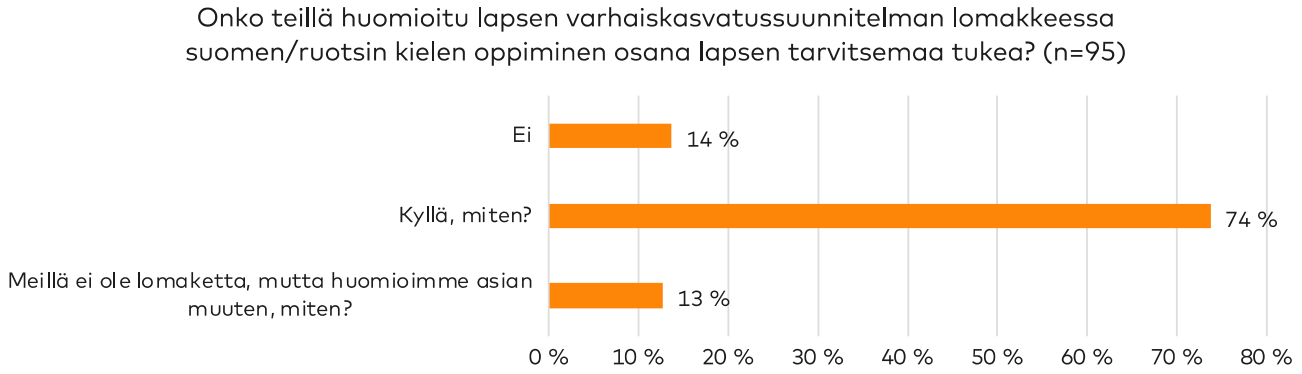

Kuva 15. Suomen/ruotsin kielen oppiminen osana lapsen tarvitsemaa tukea varhaiskasvatussuunnitelmassa.

[6] Materiaali on alun perin tuotettu Espoon suomenkielisen opetuksen ja varhaiskasvatuksen yhteistyönä Opetushallituksen hankerahoituksella.

Muissa vastauksissa kuvattiin asiaa eri näkökulmista. Lomakkeen sijaan asiasta on sovittu vasu-keskustelussa huoltajan kanssa, tai S2-opetusta tarvitseva lapsi huomioidaan kuuden kuukauden ajan lapsiryhmän lasten ja henkilöstön määrässä. Liitteenä on käytetty kyselyä lapsen kielellisten taitojen kehittymisestä. Muutama kertoi, että S2-suunnitelma merkitään tai liitetään lapsen vasuun. Pelkistetyimmin vasuun kirjataan lapsen äidinkieleksi jokin muu kuin suomi.

> *"Vasu-lomakkeessa ei ole erillistä osiota, jossa kuvataan S2-opetuksen toteuttamista, vaan S2-opetus näkyy vasussa punaisena lankana. Suunnitelmissa on lisätä vasu-lomakkeeseen osio lapsen kieli- ja kulttuuritaustan huomioimisesta, jotta varmasti huomioidaan, että lapsi on ennen kaikkea muuta kuin suomea toisena kielenään oppiva."*

> *"Meillä ei ole lomaketta, mutta pyrimme huomioimaan asian muuten. On kokeiltu ottaa käyttöön kuitenkin toisen kunnan tekemää lomaketta S2-lapsille."*

> *"Vasuun kirjataan/liitteenä lapsen S2-suunnitelma ja sen toteutusta ja arviointia."*

> *"inte S2 skilt för sig utan som en del av språkundervisningen."*

Kieli- ja kulttuuritietoisen toiminnan toteutumisen itsearvioinnin toteutuminen

Osana kyselyä kysyttiin varhaiskasvatuksen järjestäjiltä, miten henkilöstöä on ohjeistettu itsearvioimaan kieli- ja kulttuuritietoisen toiminnan toteutumista ja kenen toimesta. Kahdeksan vastaajaa (10 %, n=83) kertoi, ettei itsearviointiin ole toimintamallia. Pieni osa kertoi suppeasti, että arviointia tehdään osana normaalia toimintaa. Usein itsearviointia tehdään varhaiskasvatussuunnitelman ja esiopetuksen oppimissuunnitelman tasolla säännöllisesti lapsi- ja/tai ryhmäkohtaisesti. Toimintaa tukevat usein erityisopettajat ja esihenkilö tai johtaja. Tukena on usein myös materiaalia, kuten kielitietoisen pedagogiikan kehittäminen -materiaali. Vastaajista 30 prosenttia (n=25) mainitsi vastauksessaan KieliPeda-työvälineen käytön. Osalla se oli ainoa menetelmä, mutta hyvin usein sen rinnalla on laajempaa kuvausta. Monella itsearvioinnin tukena on tai yhteistyössä toimii varhaiskasvatuksen erityisopettaja.

Kuvaukset olivat paikoin laajoja. Esimerkiksi yksi vastaaja kertoi, että itsearviointi toteutuu kieli- ja kulttuurikoordinaattorin konsultoinnin ja ohjauksen tukena henkilöstölle. Vastaajan kunnassa on käytössä KieliPeda-materiaali, jonka avulla henkilöstö voi arvioida ja kehittää kielitietoista oppimisympäristöä mutta myös tarkastella ja seurata yhdessä huoltajien kanssa taitojen edistymistä. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa tehdään yhteistyötä myös kieli- ja kulttuuritietoisen toiminnan arvioimisessa ja toteuttamisessa. Käytössä on myös kunnan varhaiskasvatuksen kieli- ja kulttuurikäsikirja, johon on koottu toimintamalleja ja materiaaleja henkilöstön ja johtajien työvälineeksi. Alla on esimerkkejä muista vastauksista:

"Arviointi tapahtuu KieliPeda-työvälineen avulla ryhmävasujen ja yksikön toimintasuunnitelman yhteydessä. Arvioijina henkilöstö ja päiväkodin johtajat."

"Itsearviointi osana muuta varhaiskasvatustoiminnan toteuttamisen arviointia. Ryhmän henkilöstön, esimiehen ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan toimesta."

"Kaikkea toimintaa pitää arvioida lapsen vasun yhteydessä moniammatillisena yhteistyönä. Yksiköissä käytetään kielitietoisen pedagogiikan materiaalia, ja arviointi on osa tätä toimintatapaa. Ohjeistus on annettu varhaiskasvatuksen hallinnosta esimiesten kautta."

Maahanmuuttotaustaisten lasten osallisuuden/inklusiivisuuden huomioiminen kunnan tai palveluntuottajan ohjeistuksissa

Kysymykseen siitä, miten lasten osallisuus ja inklusiivisuus on huomioitu kunnan tai palveluntuottajan ohjeistuksissa, vastasi 71 vastaajaa. Näistä viisi kertoi, ettei osallisuutta tai inklusiivisuutta ole huomioitu. Muutama kertoi, että asia on työn alla tai prosessissa, ja useampi painotti, ettei ohjeistusta ole, mutta osallisuus on huomioitu osana normaalia toimintaa ja toimintaa ohjaavia periaatteita. Osa lähestyi osallisuutta lähipäiväkodin näkökulmasta, eli lapset sijoitetaan lähinnä olevaan päiväkotiin, ja lapsen tarvitsema tuki resursoidaan sinne. Muutamat lähestyivät kysymystä resurssien kautta: tarjolla ovat esimerkiksi "vakaklinikat" tai "*lapsella on kerroin 1,5, erityisopettajan tuki ja apu tarvittaessa*". Useimmiten viitattiin varhaiskasvatussuunnitelmaan: kaikki eivät täsmentäneet, mistä suunnitelmasta on kyse, mutta erikseen asiaa avanneilla osallisuus on useimmiten huomioitu kunnan varhaiskasvatussuunnitelmassa. Pieni osa viittasi varhaiskasvatussuunnitelman eri tasoihin. Varhaiskasvatussuunnitelman lisäksi osallisuus on kirjattu monella eri tasoisiin ohjaaviin asiakirjoihin ja toimintatapoihin. Lisäksi pieni osa viittasi erilaisiin oppaisiin. Kotouttamisohjelma ja kotouttamissuunnitelmat mainittiin yksittäisissä vastauksissa.

"Lapsen vasu, ryhmävasu, talonvasu, esiopetuksen toiminnan arviointi- ja kehittämissuunnitelma. Yksiköillä on käytössä Suomi toisena kielenä -opas."

"Kuntavasu/Esiops/valmistavan esiopetuksen suunnitelma, monikielisyyden tukemisen suunnitelma."

"Kuntakohtaisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa: eri kieli- ja kulttuuritaustaiset lapset integroituvat samaan ryhmään suomen kieltä äidinkielenään puhuvien lasten kanssa. S2-opetusta annetaan integroituna muuhun opetukseen ja toimintaan. S2-opetus kirjataan lapsen vasuun. Erillinen S2-aloituskeskustelulomake suomea toisena kielenä puhuville perheille."

"Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa on maininta. Kotouttamissuunnitelmassa on otettu kantaa myös näihin asioihin."

"Suomi toisena kielenä -opetussuunnitelma varhaiskasvatuksessa. Kielistrategia. Maahanmuuttajataustaisten koulutuspolut. Kaupungin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2017–2018."

Näkemykset resurssien riittävyydestä

Varhaiskasvatuksen järjestäjiä pyydettiin arvioimaan resursseihin liittyviä väittämiä omasta tulokulmastaan. Vastaajista yli kaksi viidestä (44 %) näki resurssit edes jossain määrin riittäviksi S2-opetuksen tarjoamiseen ja yhtä suuri osuus ei. Valtaosa (82 %) arvioi, että S2-opetuksen järjestämiseen tarvitaan enemmän taloudellista tukea. Yli puolet (55 %) oli edes jossain määrin samaa mieltä siitä, että henkilöstöllä on aikaa huomioida lasten yksilölliset tarpeet kielen kehitykseen. Vajaa kolmannes oli selkeämmin eri mieltä. Järjestäjien näkemysten mukaan henkilöstöllä on pääosin mahdollisuus osallistua tarvittaessa S2-opetukseen tai kielitietoiseen opetukseen liittyvään täydennyskoulutukseen myös työajalla. Vastauksia tarkasteltiin erikseen yksityisten ja kuntien osalta. Tulkinnassa on hyvä muistaa, että yksityisiä päiväkoteja, jotka kertoivat järjestävänsä S2-opetusta, oli vain 14. Vastaajista, jotka kertoivat, ettei henkilöstöllä ole mahdollisuus osallistua S2-opetusta koskevaan täydennyskoulutukseen, puolet oli yksityisiä vastaajia (29 % yksityisten vastaajista). Molemmat niistä vastaajista, jotka kertoivat, ettei henkilöstöllä ole mahdollisuutta osallistua kielitietoisuutta koskevaan täydennyskoulutukseen, olivat yksityisiä päiväkoteja. Yksityisissä on suhteessa enemmän epätietoisia siitä, järjestääkö kunta täydennyskoulutusta.

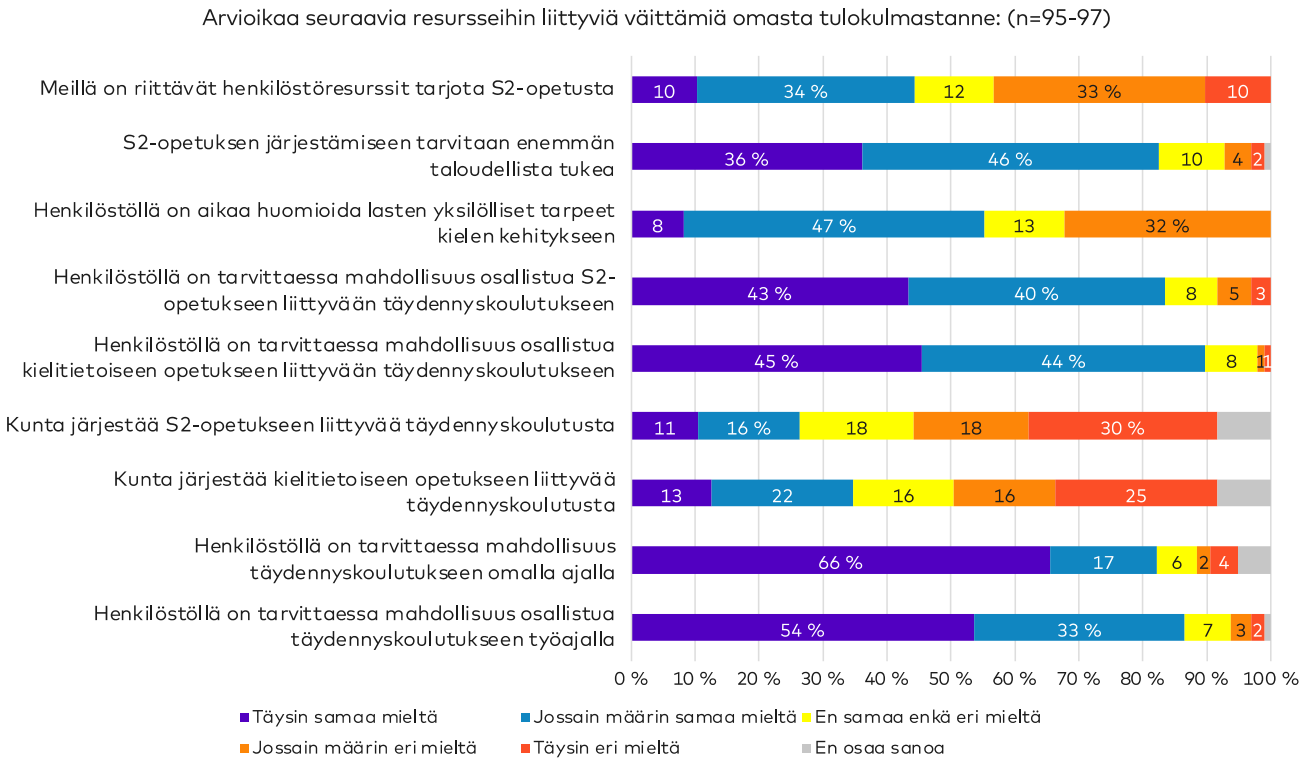

Kuva 16. Varhaiskasvatuksen järjestäjien arviot resurssien riittävyydestä.

Henkilöstökyselyyn vastanneilla oli keskimäärin vielä heikompi arvio resursseista: henkilöstön vastaajista 59 prosenttia näki, ettei varhaiskasvatusyksikössä ole riittävästi resursseja S2-opetukseen, ja neljännes (24 %) arvioi resurssit vähintään jossain määrin riittäviksi. Yhtä lailla pienempi (27 %) osuus arvioi, että käytettävissä oleva työaika ja työkäytännöt mahdollistavat kielitietoisen kasvatuksen ja opetuksen suunnittelun ja toteutuksen, ja 60 prosenttia oli eri mieltä. Oman organisaation johdon tuen kielitietoisen kasvatuksen ja opetuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen näki riittäväksi 32 prosenttia, ja 48 prosenttia oli eri mieltä. Tuki omilta kollegoilta nähtiin paremmaksi: 44 prosenttia koki tuen riittäväksi ja 35 prosenttia riittämättömäksi. 71 prosenttia koki tarvitsevansa lisä- tai täydennyskoulutusta kielitietoisen kasvatuksen ja opetuksen antamiseen.

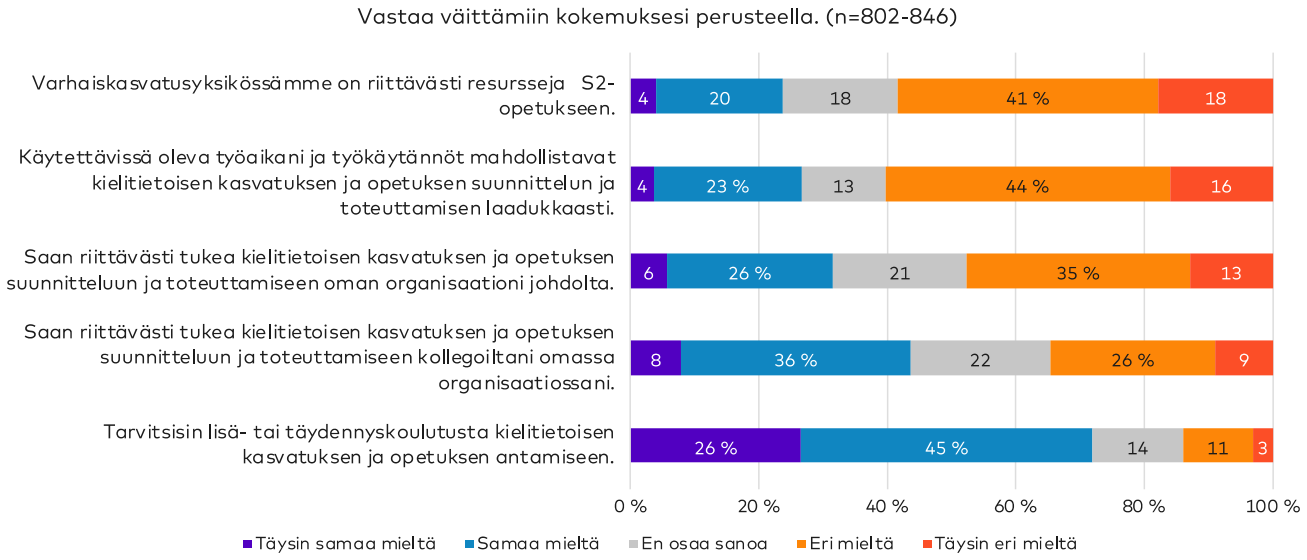

Kuva 17. Varhaiskasvatuksen henkilöstökyselyyn vastanneiden arviot resurssien riittävyydestä[7].

Varhaiskasvatuksen järjestäjien näkemykset mahdollisen lisäresurssin käytöstä

Varhaiskasvatuksen järjestäjiä pyydettiin priorisoimaan mahdollisen lisäresurssin käyttöä suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen järjestämiseen. Useimmat kertoivat käyttävänsä lisäresurssin henkilöstön koulutukseen. Toiseksi useimmin ensisijaiseksi nähtiin tarve lisätä konsultoivien kieli- ja kulttuuriopettajien määrää. Pienryhmäopetuksen lisääminen mainittiin myös usein 1–4 prioriteettilistalla.

[7] Kyselyn väittämien asteikon ero selittyy sillä, että kokonaisuudessaan kyselyssä on hyödynnetty joiltain osin aikaisemman Turun yliopiston koordinoiman tutkimuksen väittämiä, ja koska osaa aineistosta voidaan käyttää myös jatkotutkimuksiin seurantatiedon osalta, väittämät ovat yhteneväiset kokonaisaineiston kanssa.

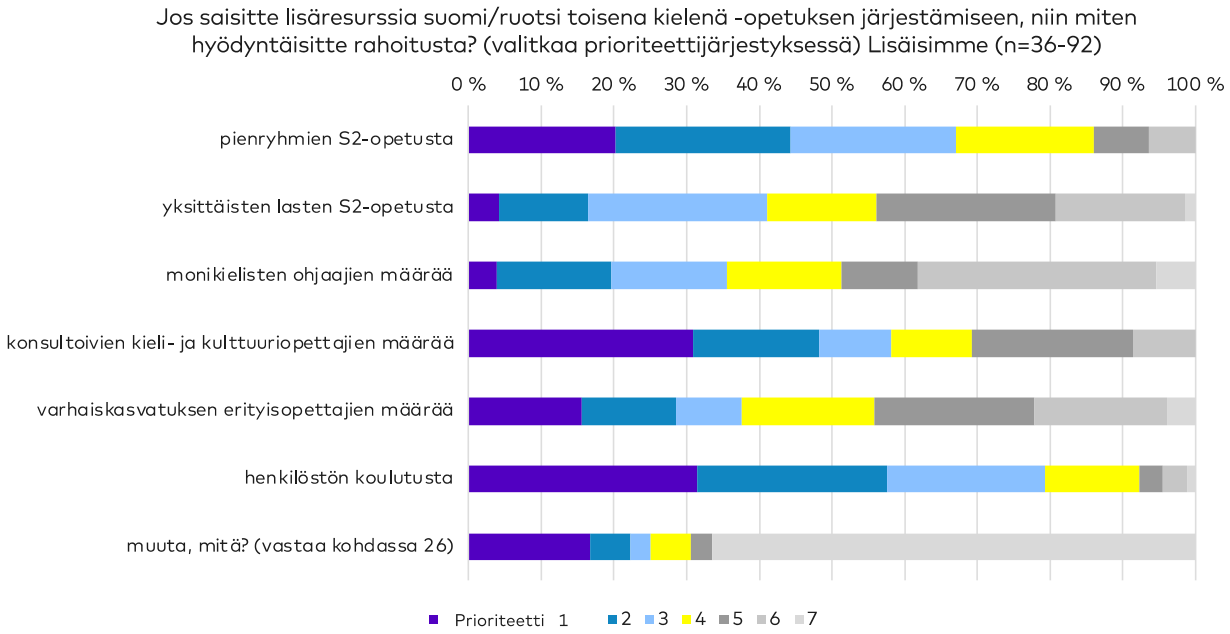

Kuva 18. Mahdollisten lisäresurssien kohdentaminen prioriteettijärjestyksessä varhaiskasvatuksen järjestäjien kertomana.

Verkostot maahanmuuttotaustaisten lasten varhaiskasvatuksen kehittämiseksi

Varhaiskasvatuksen järjestäjistä kaksi kolmesta on mukana kansallisessa verkostossa kehittämässä maahanmuuttotaustaisten lasten varhaiskasvatusta. Opetushallituksen koordinoimaan Reimari-verkostoon kertoi kuuluvansa 29 vastaajaa ja Loisto-verkostoon neljä. Noin joka kymmenes ei ole mukana kansallisessa verkostossa mutta haluaisi liittyä. Alueellisessa verkostossa on lähes kaksi viidestä, ja noin joka viides haluaisi liittyä. Useamman kunnan muodostamassa verkostossa on harvempi (16 %), ja yli viidennes olisi kiinnostunut liittymään.

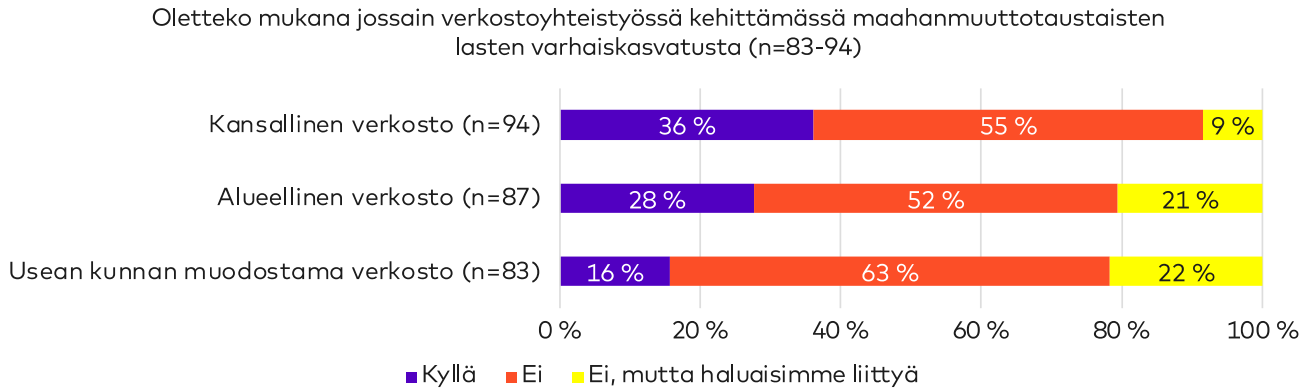

Kuva 19. Varhaiskasvatuksen järjestäjien verkostoyhteistyöhön osallistuminen.

Hyvät käytänteet maahanmuuttotaustaisten lasten kielen oppimisen tukemiseen

Varhaiskasvatuksen järjestäjiltä kysyttiin käytössä olevia hyviä käytänteitä maahanmuuttotaustaisten lasten kielen oppimisen tukemiseen. Järjestäjäkyselyyn saaduissa vastauksissa (n=73) hyvinä käytäntöinä nousivat esiin muun muassa:

- kuvien ja viittomien käyttö kommunikoinnin apuna
- laulut, lorut ja laululeikit
- liikunta- ja yhteisleikit
- pienryhmätoiminta, kerhot
- yhteistyö ja vuorovaikutus perheiden kanssa
- erilaiset materiaalit, kuten Roihuset ja KieliPeda
- S2-suunnitelmat, yksilöllinen S2-oppimissuunnitelma
- arkikielen vahvistaminen päivittäisen toiminnan kautta
- kielitietoinen pedagogiikka
- itsetuntoa kohottava ja vahvistava palaute
- osaava henkilöstö ja resurssit, kuten S2-opettajat, kieliavustajat, S2-vastaavat tai konsultointi
- henkilöstön valmius arvioida omaa toimintaa ja oppimisympäristöä kielitietoisen toiminnan näkökulmasta
- kieli- ja kulttuurikoordinaattorin säännölliset koulutukset
- yksikkökohtaiset S2-yhdyshenkilöt ja säännölliset kokoontumiset.

"Lasten osallisuuden ja mielenkiinnon kohteiden huomioiminen, turvallinen ja lämminhenkinen ilmapiiri, ilo ja hassuttelu ja toiminnallisuus ovat osoittautuneet tärkeiksi S2-opetuksessa. Parhaiten lapsi oppii sen, millä on hänelle merkitystä. Pienryhmätoiminta tukee lapsen suomen kielen omaksumista ja osallisuutta. Toiminnallisella Sanasäkki-kielenopetusmenetelmällä on kunnassamme pitkä perinne. Menetelmää on muokattu lasten kielellisten tarpeiden mukaan sen mukaan, onko lapsella vielä lainkaan suomen kieltä, alkeiskielen, kehittyvän alkeiskielen tai peruskielen taso. Roihusten perhe –materiaali samoin kuin Kielinuppulaulut ovat osoittautuneet todella hyviksi materiaaleiksi S2–kielen opetuksessa."

"Ryhmissä pidetään kielen harjaannuttamis- ja ymmärtämisohjelmia pienryhmissä, joissa lapsi saa muilta mallia (esim. Halinalle). Opetushetket kirjataan S2-suunnitelmapohjaan, josta on helppo seurata, miten asioita on tehty ja miten edistytty. Kieltä mallitetaan esim. pukemis- ja riisumistilanteissa lapselle kahden kesken käyttäen tarvittaessa apuna kuvia."

"Toimintamalli/suunnitelma Kieliympyrä, jossa eteneminen kuvattu ikävuosittain/lapsen varhaiskasvatuksessa olovuosien mukaan. Millaista toimintaa ryhmissä järjestetään, mitä kielitaidon kartoituksen välineitä käytetään minkäkin ikäisten kohdalla, monialainen yhteistyö eri vaiheissa. Kielikonsultaatio 5-vuotiaille vieraskielisille lapsille, arvioidaan yksilöllisen puheterapia-arvion tarve (mahd. muuta kielenkehityksen haastetta)."

Henkilöstön tueksi kehitetyistä ja käyttöön otetuista, kielitietoista toimintakulttuuria avaavista materiaaleista ja ohjeistuksista useita mainintoja saivat Roihusten perhe ja Kielipeda. Näiden lisäksi nostettiin esiin muun muassa Papunet, Moomin Language -ohjelma, Lauran päivä[8], kuvatuki, varhaiskasvatuksen tueksi kehitetyt S2-materiaalit sekä S2-suunnitelmat. Myös henkilöstön lisäkoulutukset kielitietoiseen varhaiskasvatukseen mainittiin muutamassa vastauksessa. Kaikki vastaajat eivät tunnistaneet, että henkilöstön tueksi olisi otettu käyttöön kielitietoista toimintakulttuuria avaavaa materiaalia tai ohjeistusta, ja tämä nostettiin muutamissa vastauksissa esiin isona puutteena.

> *"KieliPeda tukee henkilöstön itsearviointia. Kunta on laatinut kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisen varhaiskasvatuksen käsikirjan tukemaan henkilöstön osaamista. Kunnassa on laadittu kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisen varhaiskasvatuksen kehittämisen kriteerit tukemaan henkilöstön kehittämistyötä."*

> *"Keskustellaan yhdessä kielen moninaisuudesta, käytetään eri kieliä (laulut, sanonnat, onnittelut, tervehdykset...) osana arkea. Lapset oppivat huomaamaan, että kieliä on monia ja niitä voidaan käyttää monella tavalla. Itse materiaalia on ehkä ollut vähänlaisesti, mutta sen tiedostaminen, ettei kielitietoinen toimintakulttuuri kuitenkaan ole mitään rakettitiedettä vaan arjen pieniä tekoja"*

Hyvät käytännöt henkilöstökyselyn vastauksissa

Henkilöstön kyselyyn saaduissa vastauksissa hyvinä käytäntöinä tunnistetaan useimmiten kuvat, kuvatuki, tukiviittomat ja pienryhmätoiminta. Usein kuvataan strukturoitua arkea ja toiminnallisia leikkejä mutta myös siirtymien hyödyntämistä. Erityisopettajan ohjeet, tuki tai samanaikaisopetus nostettiin pienessä osassa vastauksista esiin. Kieli- ja kulttuuriopettajan, S2-opettajan, sosionomin tai muun resurssin tuki joko kiertävänä tai yksikön omana resurssina sai myös mainintoja. S2-/kielikerhot tai S2-tuokiot nostettiin usein esiin. Yksittäisistä materiaaleista Roihuset nousi useimmin esiin. Lisäksi oli useita mainintoja Kielipedan, Kielirepun ja Moomin Languagen hyödyntämisestä. Hankkeiden tuoma lisäresurssi nousi esiin osassa vastauksista.

> *"Meillä arjessa käytössä hyvin paljon kuvia, ihan kaikkien ryhmän lasten kielenkehityksen tukemiseen. Samoin pienryhmätuokioilla tehdään usein kielellisiä juttuja; katsellaan kuvakortteja tai kuvia kirjasta ja nimetään asioita. Samoin arjessa koko ajan sanoitetaan asioita, ympäristöä ja tekemistä."*

> *"Meillä on Tulka-puhelin, joka mahdollistaa pikaisen tulkkauksen, kirjoja ja materiaaleja eri kielillä sekä mentoreiden ja varhaiserityisopettajien kanssa toimiva yhteistyö."*

> *"Kuvat ja viittomat, puheterapeuttien ja erityisopettajien ohjeet."*

[8] Ks. lisää: Papunet https://papunet.net/, Moomin Language https://www.moominls.com/ ja Lauran Päivä http://kiekumarallaa.blogspot.com/2018/06/lauran-paiva.html

"Viime kaudella oli projektirahoitteinen S2-lastenhoitaja, joka kiersi kaikissa kaupungin yksiköissä antamassa lapsille yksilöhetkiä muutaman viikon välein ja auttoi lapsia mm. eskarihetkillä, kun oli paikalla ryhmässä. Valitettavasti rahoitus loppui, ja tällä toimintakaudella tätä mahdollisuutta ei enää ole ollut. Hän antoi myös vinkkejä ryhmän henkilökunnalle S2-lapsen opetukseen."

Kuva 20. Sanapilvi varhaiskasvatuksen henkilöstön kuvaamista hyvistä käytännöistä maahanmuuttotaustaisten lasten kielen oppimisen tukemiseen.

2.1.5 Kehittämistarpeet maahanmuuttotaustaisten lasten kielen oppimiseen tai tuen järjestämiseen

Vastaajat, jotka järjestävät S2-opetusta varhaiskasvatuksessa

Edellä on kuvattu kehittämisen tarpeita resurssien ja valmiuksien näkökulmasta. Kehittämistarpeita kartoitettiin varhaiskasvatuksen järjestäjäkyselyssä myös avovastauksella, johon saatiin 73 vastausta. Samalla vastaajat saivat täydentää resurssien kohdentamisen tarpeita. Kaksi viidestä nosti kehittämisen tarpeeksi henkilöstön lisäkoulutustarpeet tai osaamisen kehittämisen. Milloin tarpeita oli yksilöity, ne liittyivät useimmiten kielitietoisuuden lisäämiseen mutta myös yleisemmin tietoisuuden ja ymmärryksen lisäämiseen, jos kokemusta maahanmuuttotaustaisista lapsista on vähän. Tarkempia tarpeita olivat esimerkiksi KieliPedan käyttöönotto, S2-pienryhmien organisointi ja tietoisuuden lisääminen eri kulttuureista. Henkilöstön koulutuksen yhteydessä esitettiin hyvien toimintamallien valtakunnallisen jalkauttamisen tarve ja vertaisoppiminen muilta (esim. varjostaminen tai mentorointi).

Edellä toimintakulttuuria ja käytäntöjä koskevissa väittämissä nousi esiin vastaavia tarpeita kehittää yhtenäisempiä toimintatapoja eri päiväkodeissa tai jopa lapsiryhmissä. Käytäntöjen yhtenäistämiseen liittyi myös henkilöstön lisäkoulutustarve, mutta toisaalta esteenä ovat henkilöstön vaihtuvuus ja kelpoisen henkilöstön puute.

Erilaisten lisäresurssien tarve tuotiin suoraan esiin usein: tarvetta on resurssiopettajille S2-opetuksen tukemiseen, pysyville resursseille S2-opetuksen tuen ja opetuksen järjestelyihin, kielitaitoisille ohjaajille/kulttuuritulkeille, konsultoiville kieli- ja kulttuuriopettajille, erityisopettajan lisäresurssille tai resurssille ylipäänsä ryhmäkoon pienentämiseen tai yksilötyöskentelyyn. Muutama vastaaja nosti esiin haasteena alueellisen segregoitumisen, joka on varhaiskasvatuksen järjestämistä laajempi kysymys, mutta useampi sivusi asiaa tarpeella saada alueellisesti kohdennettua rahoitusta positiivisen diskriminaation periaatteella, jotta tukea voidaan kohdentaa sitä tarvitseville. Erilaisten tukipalveluiden tarve nostettiin esiin muutamassa kunnassa. Näitä olivat psykologipalvelut, omakieliset puheterapeutit, traumaperheiden kohtaaminen ja perheohjaajien tuki.

Osalla vastaajista kehittämisen tarpeena nostettiin esiin laajemmin toimintatapojen ja ohjeistusten kehittäminen. Esimerkkejä näistä olivat varhaiskasvatussuunnitelman päivittäminen S2-opetuksen osalta, S2-suunnitelmaosuuden kehittäminen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa ja käytäntöjen kehittäminen. Yli 10 vastaajaa nosti esiin tarpeen erilaisille materiaaleille tai niiden jalkauttamiselle joko yleisemmin tai S2-opetukseen liittyen. Työvälineiden näkökulmasta esitettiin tarve luotettaville välineille arviointiin ja äidinkielen tason kartoitukseen.

Tulkkipalveluiden saatavuustarve ja toimintamallien kehittämisen tarve nousivat esiin yksittäisissä vastauksissa. Viisi vastaajaa nosti esiin tarpeen kehittää toimintatapoja, joilla huoltajat saadaan osallistettua ja tietoisuutta lisättyä huoltajien keskuudessa ja tätä myötä lapset voidaan saada varhaiskasvatuksen piiriin. Tähän liittyivät myös toiveet varhaiskasvatukseen liittyvistä materiaaleista eri kielillä ja tulkkipalveluiden kehittämisestä.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön kyselyn vastauksissa nousi tarpeena niin ikään usein esiin henkilöstön koulutus opettajille mutta myös laajemmin koko henkilöstölle. Tähän liittyivät myös maininnat siitä, ettei normaaliin kielelliseen kehitykseen liittyviä tekijöitä osata aina erottaa oppimisen vaikeuksista. Myös henkilöstön puolelta nousi usein esiin tarve yhdenmukaistaa käytäntöjä: osaamista ei aina ole tasapuolisesti eri päiväkodeissa, ja tuen toteutuminen on vielä henkilöstä riippuvaista. Osaamisen kehittämiseen ehdotettiin esimerkiksi kokemusten vaihtoa päiväkotien kesken, kun maahanmuuttotaustaisten määrä vaihtelee paljon. Vahvimmin vastauksissa nousi esiin lisäresurssin tarve, joka tarkoittaa myös lisää aikaa: henkilöstön osalta kaivattiin esimerkiksi S2-henkilöstöä, konsultaatiota tai avustajia. Rahoituksen osalta esitettiin konkreettista lisäkerrointa (esim. 1,5). Henkilöstön vastauksissa tarve kiinnittyi etenkin lisäaikaan suunnitella toimintaa, myös yksittäiselle lapselle. Pahimmillaan työ on "tulipalojen sammuttamista". Tarve ryhmäkokojen pienentämiseen nostettiin usein esiin. Yhteistyön lisääminen huoltajien kanssa nousi myös esiin tarkoittaen huoltajien osallistamista tai sitouttamista, ja yhdessä vastauksessa esitettiin, että jokaisessa päiväkodissa voisi

työskennellä perhetyöntekijä. Yhteistyön mahdollisuuksiin vaikutti myös rajallinen aika. Pieni osa mainitsi erikseen tarpeen soveltuville materiaaleille. Joidenkin vastausten perusteella paikallisen kieli- ja kulttuuriopettajan työnkuva ei aina toteudu odotusten mukaan joko siksi, ettei työnkuvaa ole määritelty selvästi, tai siksi, että "kieku" joutuu esimerkiksi paikkaamaan muuta henkilöstöä henkilöstöpuutteen takia. S2-opetuksen yhtenäistämisen näkökulmasta esitettiin myös S2-opettajan tehtävän määrittämistä valtakunnallisesti ja S2-opetuksen oikeuden kirjaamista lakiin.

Segregaation huomioimisen kysymykset korostuivat pääkaupunkiseudulla ja myös Varsinais-Suomessa. Lähipäiväkotiperiaate ei aina tarjoa mallia suomen kielen oppimiselle vertaisilta, ainakaan ryhmissä, joissa suuri osa ei puhu suomea. Joitain nostoja tuli myös siitä, että päiväkodin henkilöstönkään kielitaito ei mahdollista kielellistä tukea ja että ei-kelpoisten osuus on suuri. Toisin sanoen vieraskielisten lasten suuren osuuden ja heikon kielitaidon omaavan henkilöstön yhtälö ei ole lapsen etu.

> *"Mikäli ryhmässä ei ole lainkaan täysin suomea äidinkielenään puhuvia lapsia tai aikuisia, mallin saaminen ja kielen oppiminen on haastavaa."*
>
> *"Suomen kielen taitojen seurannan ja edistymisen arvioinnin koulutusta tulisi olla täydennyskoulutuksena jatkuvasti tarjolla yliopistoissa. Nyt pieniä opintokokonaisuuksia lukuun ottamatta TY:n tarjontaa. Yksikkökohtaisia varen S2-opettajia tulisi resursoida silloin, kun ensikielinään puhuvia lapsia on paljon. Samoin ohjaavassa ja koordinoivassa roolissa työskentelevien alueellisten S2-opettajien rooli tulisi "virallistaa". Kelpoisuusehdot molemmissa tehtävissä työskenteleville."*
>
> *"Yhtenäiset toimintatavat!"*
>
> *"Ordentligt med resurser! Tillräckligt med personal, material och kunskap."*
>
> *"Olisi hienoa saada tietoa siitä, millaiset käytänteet ja materiaalit olisivat soveltuvia opetukseen."*
>
> *"Millaisia kartoituksia eri ikäluokille olisi hyvä tehdä?"*
>
> *"Henkilökunnan resursointia ja koulutusta. Että kielen opettaminen siirtyy arkeen ja on suunniteltua pedagogista koko päivän kestävää toimintaa. Ajatusta siitä, että jokainen kasvattaja on myös kielenopettaja. Kunnassa on erillisiä kieku-opettajia. Tarkoitus olisi, että kieku-opettajia ei lasketa ryhmän mitoitukseen vaan toimivat aina ylimääräisenä resurssina. Valitettavasti kuitenkin kieku opettaja toimii usein ns. varahenkilönä kun resursseista on pulaa. Lisäksi kunnan kieku-toimintaa ei ole kehitetty sen enempää eikä yhteisiä tavoitteita vuositasolla määritelty. Samoin toiminnan arviointi on yksilön vastuulla. Mielestäni tähän tarvittaisiin selkeä muutos."*

Varhaiskasvatuksen järjestäjät, jotka eivät järjestä S2-opetusta

Yhteensä 154 vastaajaa kertoi, ettei S2-opetusta järjestetä. Kuten edellä kuvattiin, näistä kuntia oli 98 ja yksityisiä päiväkoteja 56. Vastaajista reilu kaksi viidesosaa (44 %) arvioi omaavansa näkemyksen siitä, mitä kaikkea kuuluu S2-opetuksen järjestämisen ohjeistuksiin ja lainsäädäntöön. Kaksi kolmasosaa arvioi, että henkilöstöä on koulutettu kielitietoiseen opetukseen, ja vain noin reilu kymmenesosa (12 %) kertoi, että heillä on S2-opetukseen koulutettua henkilöstöä. Mahdollisuudet osallistua S2-opetukseen liittyvään täydennyskoulutukseen arvioitiin kuitenkin paremmiksi (73 %), ja kahdeksan prosenttia oli tästä selkeästi eri mieltä. Näistä vastaajista suuri osa oli pieniä kuntia. Mukana oli kaksi suuremman kunnan yksityistä palveluntuottajaa. Kielitietoista opetusta koskevaan täydennyskoulutukseen pääsy työajalla olisi mahdollista 76 prosentilla vastaajista. Kunnan järjestämää, S2-opetukseen liittyvää täydennyskoulutusta on heikommin tarjolla. Niissä, jotka eivät osanneet ottaa kantaa, korostuivat yksityisten päiväkotien vastaajat.

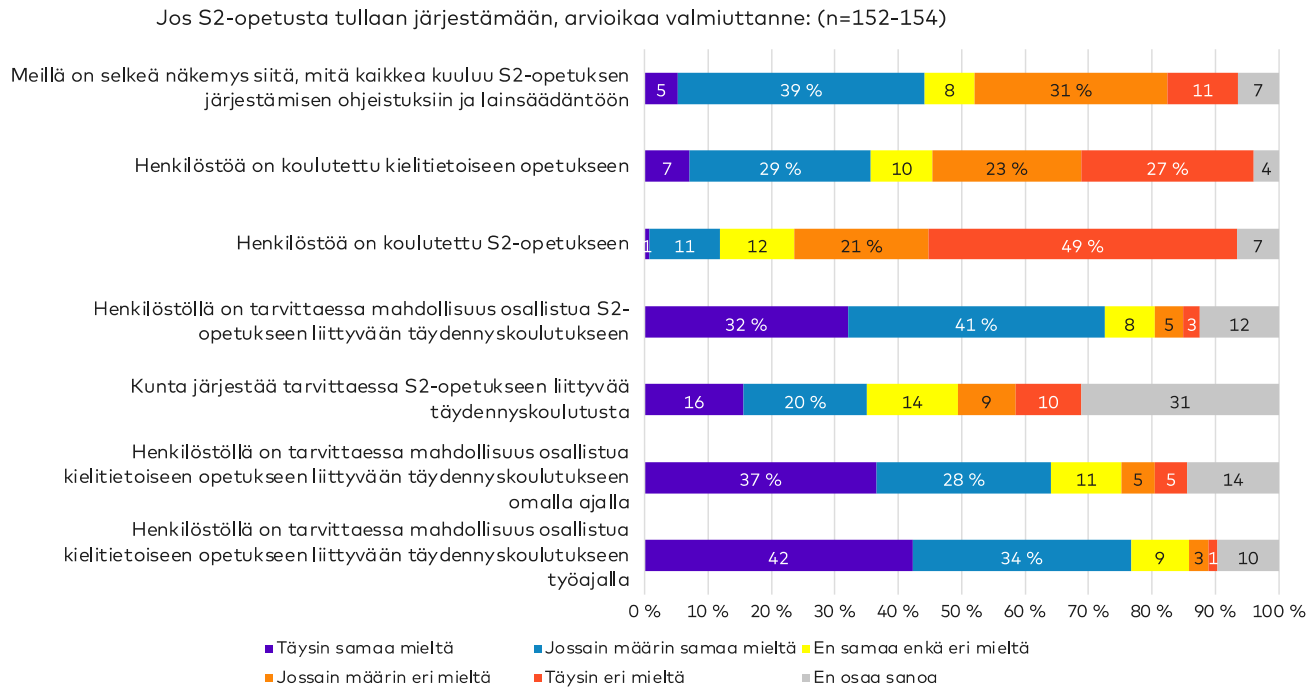

Kuva 21. Valmiudet S2-opetuksen järjestämiseen varhaiskasvatuksen järjestäjillä, joilla ei ole vielä S2-opetusta.

Vastaajia pyydettiin kertomaan mahdollisista tuen ja lisätiedon tarpeista S2-opetuksen ja kielitietoisen varhaiskasvatuksen järjestämiseen. Valmiuksia kuvaavissa avovastauksissa osa kertoi, että valmiudet ovat olemassa. Esimerkiksi isompaan ketjuun kuulunut yksityinen päiväkoti kertoi, että heillä on tarvittaessa mahdollisuus saada nopeastikin tukea palveluntuottajan tarjoamien koulutusten avulla. Useammat kokivat, että tukea ja osaamisen lisäämistä tarvitaan. Kuten edellä tuotiin esiin, kyselyyn vastanneista ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen järjestäjistä vain muutama kertoi järjestävänsä S2-opetusta, ja siten myös valmiuksien kehittämisen tarve on korostunut ruotsinkielisen

varhaiskasvatuksen puolella. Mukana on myös yksittäisiä vastaajia, jotka eivät olleet aikaisemmin edes kuulleet ruotsi toisena kielenä -opetuksesta tai joiden kunnassa asiasta ei ollut aikaisemmin keskusteltu.

"Jos tarvetta tulisi, olisimme kyllä avun tarpeessa."

"Kaikki mahdollinen tuki ja lisätieto on tervetullutta, mutta sitä on melko hyödytöntä järjestää ennen kuin sille on oikeasti tarvetta."

"Kieli- ja kulttuuritietoisen varhaiskasvatuksen/esiopetuksen toiminnan vahvistaminen, henkilöstön tietoisuuden ja osaamisen kehittäminen, fortbildning också på svenska."

"Konkreettisia esimerkkejä erilaisista tavoista järjestää S2-opetusta, jotta opetuksesta muodostuu suunnitelmallinen ja tietoinen osa lapsen jokapäiväistä varhaiskasvatusta."

"Olemme uuden edessä, jos tällaisia lapsia meille tulee, jotka tarvitsisivat esim. suomenkielen opetusta äidinkielen rinnalla."

"Päiväkotiryhmissä koetaan, että opettajilla ei ole aikaa pitää S2-kieliryhmiä, kuntaan tarvittaisiin S2-opettaja, joka mallintaisi, tukisi ja edistäisi toimintakulttuurin syntymistä."

"Toivoisin henkilöstöllemme mahdollisuutta osallistua esim. kaupungin järjestämään S2-koulutukseen. Uskon, että tulemme jatkossa tarvitsemaan S2-opetusta ja silloin henkilöstön osaamista pitää vahvistaa." (yksityinen päiväkoti)

"Vi har jättesvårt att få tag i personal, annars skulle vi gärna ordna."

"Eli jos tarve tulee, olemme ihan alussa mitä tulee R2-kielenopetukseen eli tarvitsisimme koko henkilökunta perusteellista opetusta aiheesta." (yksityinen ruotsinkielinen päiväkoti)

2.2 Suomi/ruotsi toisena kielenä esiopetuksessa

Esiopetuksen järjestämisestä kysyttiin erikseen varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen järjestäjiltä. Esiopetuksen osalta kysyttiin muun muassa tiedonsiirrosta lapsen opetuskielen taidon tasosta varhaiskasvatuksesta esiopetuksen järjestäjälle sekä esiopetuksesta perusopetuksen järjestäjälle. Lisäksi kysyttiin, että järjestetäänkö esiopetuksessa valmistavaa esiopetusta ja S2-opetusta ja että mihin oppivelvollisuusikäinen vasta maahan tullut lapsi sijoitetaan.

Vuosina 2020 ja 2021 tilastopalvelu Vipusen mukaan esiopetukseen osallistuneista lapsista yhdeksällä prosentilla oli äidinkieli muu kuin suomi tai ruotsi. Uudellamaalla osuus oli vuonna 2021 17 prosenttia, Varsinais-Suomessa, Kymenlaaksossa ja Pohjanmaalla yhdeksän prosenttia ja muissa maakunnissa 3–8 prosentin välillä.

Tiedonsiirto varhaiskasvatuksesta esiopetuksen järjestäjälle

Tiedonsiirtokäytännöt lapsen opetuskielen taidon tasosta esiopetuksen järjestäjälle toimivat niin varhaiskasvatuksen kuin perusopetuksen järjestäjien arvioimana hyvin tai kohtalaisesti. Varhaiskasvatuksen arviot ovat hieman positiivisempia, mutta koska kaikki vastaajat eivät toimi samalla alueella, arvioita ei voi suoraan verrata keskenään.

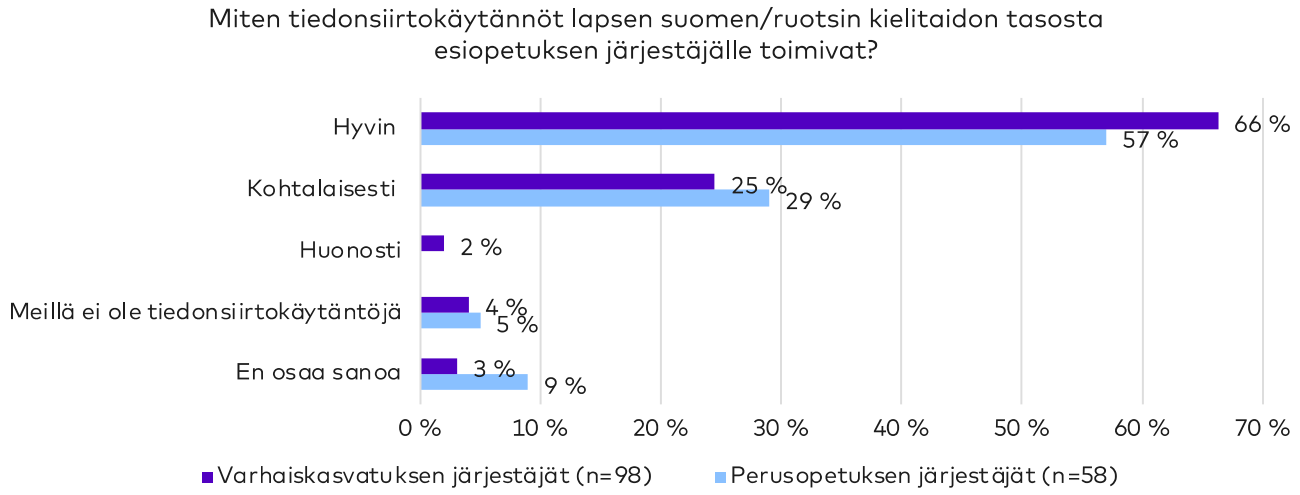

Kuva 22. Arviot tiedonsiirtokäytäntöjen toimivuudesta varhaiskasvatuksen järjestäjien ja perusopetuksen järjestäjien näkökulmasta.

Varhaiskasvatuksen vastaajien näkökulmasta tiedonsiirto näyttäytyy sujuvalta erityisesti oman talon sisällä. Tiedonsiirtoa helpottaa usein jaettu henkilöstö esiopetuksen puolella. Useat kuvasivat käytäntöä eritellen myös silloin, jos lapsi siirtyy järjestäjän ulkopuolelle. Järjestäjistä useilla mainittiin tiedonsiirtopalaverit tai muut toimintatavat, joilla tieto välittyy henkilökohtaisesti. Tiedonsiirrossa hyödynnetään usein vasua ja tiedonsiirtolomaketta, ja useat hyödyntävät KieliPeda-työkalua. Myös huoltajien osallistuminen tiedonsiirtoon mainittiin usealla vastaajalla. Kaikilla vastuut eivät ole

kuitenkaan selviä, ja tiedonsiirto on liikaa yksittäisten opettajien varassa. Vaikka suuri osa mainitsi erikseen tiedonsiirtopalaverit, joissain vastauksissa viitattiin vain varhaiskasvatussuunnitelmaan.

> *"Kunnassa on sovittu tiedonsiirtokäytänne. Huoltajilla on mahdollisuus osallistua tiedonsiirtopalaveriin. Lapsen siirtyessä toiseen päiväkotiin tai toiseen kuntaan on sovittu, että 'lähettävän' päiväkodin varhaiskasvatuksen opettaja on vastuussa tiedonsiirron toteutumisesta. Tiedonsiirrossa lapsen Kielipeda-kielenkartoituksen havainnot sekä lapsen vasu siirretään huoltajien luvalla esiopetukseen."*

Perusopetuksen puolella tiedonsiirron käytännöissä korostui myös henkilökohtainen vuorovaikutus. Pienessä osassa viitattiin vain yleisemmin tiedonsiirtoon, kuten Wilman merkintöihin. Tieto siirtyy etenkin pienessä kunnassa tai jos esiopetus on järjestetty koulun yhteydessä, tai jos tiedonsiirtoon on käytössä sovitut rakenteet. Kuten varhaiskasvatuksen puolella, usein prosessiin kuuluvat siirtopalaverit, varhaiskasvatussuunnitelma liitteineen ja henkilökohtainen vuorovaikutus, kuten erityisopettaja yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan kanssa. Yhdessä pienessä kunnassa kerrottiin, että neuvolan tarkastuksissa kysytään tiedonsiirtoluvat. Tiedonsiirron onnistuminen riippuu paljon myös saadun tiedon määrästä kielitaidon osalta ja jossain määrin myös maassaoloajasta.

> *"Kiertävät erityisopettajat ja koulutuspalvelujemme kieku-vastuutiimi kokoontuu säännöllisesti valmistelupalavereihin, S2-opettaja kiertää päiväkodeissa ja teemme tiedonsiirtopalavereja eri tahojen kesken."*
>
> *"Vieraskielisille lapsille teetetään esiopetuksen loppuvaiheessa Kieliraketti-lomake, joka toimitetaan tiedonsiirron yhteydessä tulevaan peruskouluun. Kaikkien lasten osalta käydään lyhyt tiedonsiirto esiopetuskeväänä (eskari --> peruskoulu) ja erityistä huomiota (kieli / tehostettu tuki / erityinen tuki) vaativien oppilaiden kohdalla käydään 'Tehostettu tiedonsiirto' eli henkilökohtainen palaveri esiopetuksen ja tulevan perusopetuksen opettajan välillä."*
>
> *"Kehitysideana, että selvitämme koulun puolelta, olisiko mahdollista saada koulun S2-opettaja arvioimaan koulun aloittavan eskarilaisen suomen kielen taitotasoa eskarivuoden keväänä."*
>
> *"Päiväkodista esiopetukseen tiedot siirtyvät S2-kyselyllä ja varhaiskasvatuskeskustelussa, tulkki mukana."*
>
> *"Keskustelut huoltajien kanssa"*
>
> *"Tällä hetkellä esiopetuksen henkilökunta selvittää lapsen kielitaidon tason. Prosessit varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen välillä ovat kehitysvaiheessa ohjelmistomuutosten takia."*

Täydentävässä haastattelussa tiedonsiirron näkökulmasta nostettiin esiin, että vaikka tieto siirtyy varhaiskasvatuksesta perusopetuksen puolelle, jonkinlaisena kulttuurisena haasteena on vielä tunnistettu, että varhaiskasvatuksen kieli ja kielellisen tuen muodot poikkeavat perusopetuksesta, ja tämä heijastuu myös huoltajien kanssa käytävään keskusteluun tuen tarpeista.

Yhdessä kunnassa nostettiin täydentävässä haastattelussa esiin myös haasteena koulutuspolkujen jatkumojen näkökulmasta mahdollinen tilanne, jossa lapsi ei pääse jatkamaan kielipainotteisesta päiväkodista kielipolulla peruskouluun. Kun lapsen kielitaitoa ei ole tuettu ja lapsi päätyy kunnalliseen kouluun alkeiskielitaidolla, lähtökohdat ovat huonommat kuin jos tuki olisi suunniteltu varhaisessa vaiheessa. Myös toisen kunnan puolelta nostettiin esiin epäkohtana, että kielikylpypäiväkoteihin on valittu lapsia, joiden huoltajat eivät puhu kotimaisia kieliä, jolloin kielellinen tuki jää huoltajien "lupauksen varaan". On kuitenkin tärkeää, että lasten kielen kehittymisen tukemisesta huolehditaan systemaattisesti myös esiopetuksessa/varhaiskasvatuksessa, eli sitä ei voi jättää kotien varaan tilanteissa, joissa suomi tai ruotsi ei ole kodissa käytettävä kieli.

Valmistava esiopetus

Varhaiskasvatuksen järjestäjien vastaajista 21 prosenttia (n=20) kertoi, että kunnallisissa ja/tai yksityisissä päiväkodeissa järjestetään valmistavaa esiopetusta. Perusopetuksen järjestäjien vastaajista viidennes (20 %, n=12) kertoi järjestävänsä valmistavaa esiopetusta. Kuusi kuntaa vastasi sekä varhaiskasvatuksen että perusopetuksen puolelta. Kun tuplavastaukset jätetään pois, valmistavaa opetusta esiopetuksessa kertoi järjestävänsä 26 kuntaa. Vastaajissa on niin maaseutumaisia ja taajaan asuttuja kuntia kuin myös kaupunkimaisia kuntia. Perusopetuksen vastaajista kaksi oli ruotsinkielisiä opetuksen järjestäjiä.

S2-opetuksen järjestäminen esiopetuksessa

Varhaiskasvatuksen järjestäjistä 74 prosenttia (n=70) kertoi järjestävänsä suomi/ruotsi toisena kielenä (S2) -opetusta esiopetuksessa.[9] Näistä noin joka kymmenes oli yksityisiä päiväkoteja (11 %, n=9). Perusopetuksen järjestäjien vastaajista 71 prosenttia (n=167) järjesti esiopetusta, ja näistä 37 prosenttia (n=61) kertoi järjestävänsä S2-opetusta. S2-opetusta järjestävistä vastaajista neljä oli ruotsinkielisiä. Niillä, jotka eivät järjestä S2-opetusta esiopetuksessa, yleisin syy oli, ettei opetuksen järjestäjällä ole opetettavana lapsia, jotka tarvitsisivat S2-opetusta. Kuusi vastaajaa kertoi syyksi, ettei heillä ole S2-opettajia.

[9] Näissä vastaajissa ovat mukana vain ne, jotka kertoivat järjestävänsä S2-opetusta myös varhaiskasvatuksessa. Siten luvuista voi puuttua vastaajia, joilla S2-opetusta ei ole varhaiskasvatuksessa mutta sitä järjestetään esiopetuksessa varhaiskasvatuksen puolella.

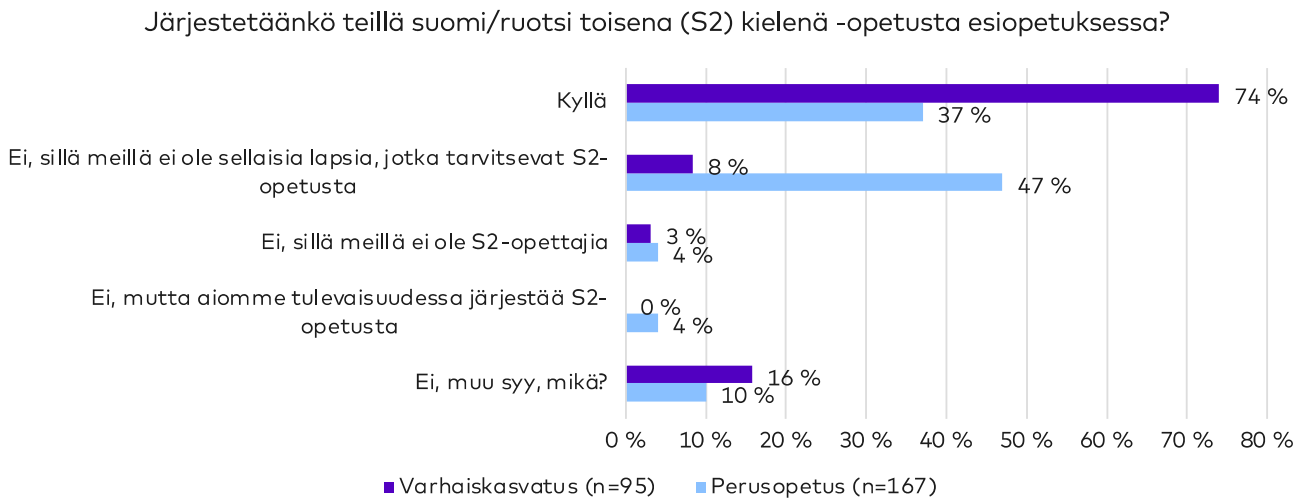

Kuva 23. Suomi/ruotsi toisena kielenä -opetus esiopetuksessa.

Vaikka kysymys oli tarkoitus kohdentaa vastaajille, jotka järjestävät esiopetusta, muu syy -vastaajista usea varhaiskasvatuksen vastaaja kertoi, ettei esiopetusta järjestetä varhaiskasvatuksessa. Muut perusteet liittyivät opetuksen järjestämiseen ja tukeen muuten. Esimerkiksi S2-opetusta ei ole, mutta tarve huomioidaan arjen toiminnassa ja lapselle tehdään S2-suunnitelma, tai esiopetus on itsessään hyvin kielitietoista eli lapset oppivat hyvin suomea muun opetuksen ohessa. Lapsimäärien ollessa pieniä opetusta tarjotaan muun toiminnan ohessa. Alla esimerkki vastauksesta, jossa kuvataan tarjottua tukea, vaikka vastaaja ei järjestä S2-opetusta:

> *"Vi har ambulerande lärare inom småbarnspedagogik som språkstöd, som stöder och handleder personalen på enheterna i att det språkstödande arbetet. Detta är ingen renodlad S2-undervisning eller förberedande utan konsultativ verksamhet åt pedagoger på enheter."*

Mihin oppivelvollisuusikäinen lapsi sijoitetaan?

Vastaajilta haluttiin selvittää, mihin sijoitetaan oppivelvollisuusikäinen (6–7 v) lapsi, jonka suomen/ruotsin kielen taito on vielä aivan alkuvaiheessa tai joka on vasta maahan tullut. Varhaiskasvatuksen vastaajien mukaan lapsi sijoitetaan useammin perusopetukseen, ja perusopetuksen vastaajien mukaan lapsi sijoitetaan yleisimmin esiopetukseen. Vastauksia ei kuitenkaan voi suoraan verrata keskenään. Annettujen avovastausten perusteella ei noussut esiin viittauksia siitä, että lapset sijoitettaisiin päiväkoteihin. Usein lapsi sijoitetaan ikäryhmän mukaiseen opetukseen ja usein myös valmistavaan opetukseen.

2.3 Perusopetukseen valmistava opetus

Perusopetukseen valmistava opetus on perusopetuslaissa säädettyä, maahanmuuttajille annettavaa opetusta, jonka tavoitteena on antaa oppilaalle tarvittavat valmiudet suomen tai ruotsin kielessä ja tarpeelliset muut valmiudet esi- tai perusopetukseen siirtymistä varten. Valmistavan opetuksen tavoitteena on lisäksi edistää oppilaiden tasapainoista kehitystä ja kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Oppilaiden oman äidinkielen hallintaa ja oman kulttuurin tuntemusta tuetaan mahdollisuuksien mukaan. Opetuksen tavoitteena on kehittyvä alkeiskielitaito. Valmistavan opetuksen tavoitteet määritellään tarkemmin kunkin oppilaan omassa opinto-ohjelmassa. Perusopetukseen valmistavan opetuksen laajuus vastaa yhden vuoden oppimäärää. (Perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelman perusteet 2015, 5–6; L 628/1998; A 422/2012 5 §.)

Perusopetukseen valmistavan opetuksen sisältöjä otettiin mukaan myös tähän selvitykseen, jotta tietoa saadaan koulutuspolkujen jatkuvuudesta. Valmistavan opetuksen merkitys kotoutumisprosessissa on nähty keskeiseksi. Esimerkiksi yläkouluikäisinä maahan muuttaneilla oppilailla valmistavan opetuksen suorittaminen korreloi kielitaidon kehittymisen kanssa (Kuukka & Metsämuuronen 2016). Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi on toteuttamassa perusopetukseen valmistavan opetuksen osalta nykytilan ja vaikuttavuuden arvioinnin[10]. Tässä selvityksessä avataan tiiviisti näkymää opetuksen järjestämisen tavoista.

Kyselyn vastanneista perusopetuksen järjestäjistä 41 prosenttia (n=96) kertoi järjestävänsä perusopetukseen valmistavaa opetusta. Näistä yhdeksän oli ruotsinkielisiä. Tilastopalvelu Vipusen mukaan valmistavan opetuksen järjestäjiä on 132. Kyselyssä on kaksi koulutuksen järjestäjää, jotka järjestävät valmistavaa opetusta sekä suomen- että ruotsinkielisen opetuksen puolella. Siten koulutuksen järjestäjiä on 94, ja kyselyyn on tavoitettu 71 prosenttia järjestäjistä. Tilastopalvelu Vipusesta voi tarkastella opetukseen osallistuvia kielen mukaan. Vuonna 2021 oppilaista 94 prosentilla on äidinkieli muu kuin suomi tai ruotsi. Väestörekisteriin merkitty kieli ei siten aina kerro tuen tarpeesta.

Vastaajista 23 prosenttia (n=21) tarjoaa valmistavaa opetusta vain valtionosuudella ja 77 prosenttia (n=72) käyttää myös omaa rahoitusta.[11] Valmistavan opetuksen opetusryhmien muodostamisesta päättää opetuksen järjestäjä.[12] Vastaajilla perusopetukseen valmistavaa opetusta järjestetään useimmiten molemmilla tavoilla, sekä ryhmämuotoisena että inklusiivisesti.

[10] https://karvi.fi/esi-ja-perusopetus/teema-ja-jarjestelmaarvioinnit/valmistava-opetus-ja-oppilaan-oman-aidinkielen-opetus-voma-arviointi/

[11] Perusopetukseen valmistavassa opetuksessa rahoitus määräytyy arvioidun läsnäolokuukausien määrän ja läsnäolokuukautta kohden määritetyn yksikköhinnan perusteella. Yksikköhinta lasketaan kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta kotikuntakorvauksen perusosasta. Yksikköhinta muodostuu, kun kotikuntakorvauksen perusosasta vähennetään 320,77 €, ja saatu erotus kerrotaan kertoimella 0,186 jokaista läsnäolokuukautta kohden. (L 1705/2009 5 § (1468/2016), 29 § (1486/2016).) Perusopetukseen valmistavan opetuksen rahoituksen perusteeksi voidaan hyväksyä yhden oppilaan osalta enintään yhdeksän läsnäolokuukautta. (L 1705/2009 5 § (1468/2016), 48a § (1486/2016).) Lähde: Venäläinen ja Viitala.

[12] Eri ikäryhmille opetusta annetaan kuitenkin siten, että 6–10-vuotiaille opetusta on vähintään 900 tuntia eli keskimäärin 100 tuntia kuukaudessa ja tätä vanhemmille vähintään 1000 tuntia eli keskimäärin 111 tuntia kuukaudessa. Opetukseen

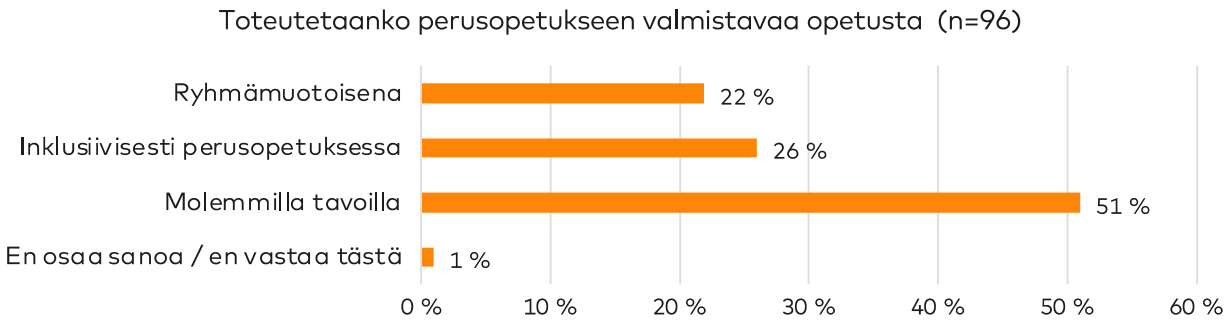

Kuva 24. Perusopetukseen valmistavan opetuksen toteutustavat

Tarkentavia avovastauksia saatiin 15. Osassa vastauksista painotettiin, että oppilaiden määrä voi vaihdella suuresti vuosittain esimerkiksi paikkakunnan vastaanottokeskuksen toiminnan ja asiakkaiden mukaan, ja siten toimintaa joudutaan suuntaamaan vuosittain. Oppilasmäärä vaikuttaa luonnollisesti mahdollisuuksiin järjestää opetusta ryhmämuotoisesti. Yksi vastaaja kuitenkin painotti, että ryhmä osallistuu varsinkin taito- ja taideaineissa inklusiivisesti perusopetukseen.

> *"Järjestetty seuraavalla tavalla: yksilöopetusta, ns. normiluokassa mukana sekä 1 pvä/vko naapurikunnan valmistavan opetuksen ryhmässä."*
>
> *"Katsomme tarpeet tapauskohtaisesti ja pyrimme sijoittamaan kunkin oppilaan hänelle parhaaksi katsomaamme ryhmään. Tämä on välillä integroiden ja välillä omassa ryhmässä. Tähän vaikuttavat myös valmistavien oppilaiden määrä ja ikäjakautuma."*
>
> *"Kaupungissa on ainoastaan yksi alakoulun valmo-ryhmä sekä toinen yläkoulun valmo-ryhmä. Ei tarvitse eikä voi miettiä, että mihin ryhmään, koska ryhmiä on vain yksi."*

Ryhmämuotoisesti opetusta järjestäviä pyydettiin kertomaan, millä perusteella ryhmät muodostetaan. Useimmiten opetus järjestetään ikäryhmittäin, mutta sitä järjestetään myös kielitaidon perusteella ja vuosiluokkaperusteisesti (kuva 25).

osallistuvalla on oikeus siirtyä perusopetukseen tai esiopetukseen jo ennen edellä mainittujen tuntimäärien täyttymistä, jos hän pystyy seuraamaan esi- tai perusopetusta. Opetusta voidaan järjestää myös yhdelle oppilaalle. Opetusryhmät muodostetaan oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti, varmistaen opetussuunnitelman mukaisten ja oppilaiden omissa opinto-ohjelmissa asetettujen tavoitteiden saavuttamisen. (VOPS 2015, 5; L 628/1998 9 § (1037/2008); A 852/1998 2 §, 3 § (363/2015); Oph 2017, 4.) Lähde: Venäläinen ja Viitala.

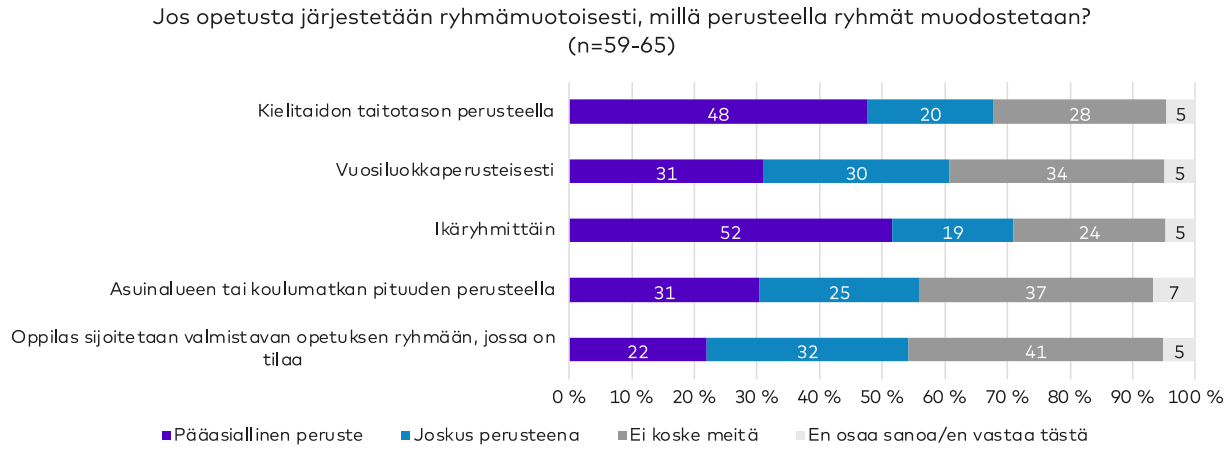

Kuva 25. Ryhmämuotoisesti järjestetyn valmistavan perusopetuksen ryhmien muodostamisen perusteet.

Opetuksen järjestäjiä pyydettiin kertomaan, millä perusteella ryhmämuotoista opetusta järjestetään, ja kuvaamaan ryhmien kokoja[13]. Luvut on keskiarvoistettu, sillä osassa vastauksista on annettu jokin vaihteluväli, kuten 8–15 tai jopa 2–14. Ryhmämuotoisesti järjestettyjä ryhmiä on useimmiten muodostettu 7–9-luokille (n=32). Ryhmäkoko vaihtelee yhden ja 20:n välillä (mediaani 7). Seuraavaksi useimmiten ryhmiä on muodostettu vuosiluokille 1–6 (n=23). Näillä vastaajilla ryhmäkoko vaihtelee välillä 2–15 (mediaani 8). Kahdeksan opetuksen järjestäjää järjesti ryhmämuotoisesti opetusta 1–2-vuosiluokille, ja ryhmissä kerrotaan olevan 2–12 oppilasta, useimmiten 10. Kuusi opetuksen järjestäjää kertoi järjestävänsä opetusta vuosiluokille 3–6, ja ryhmäkoko oli näillä 10–12. Vuosiluokille 1–9 opetusta järjesti ryhmämuotoisesti neljä vastaajaa. Vastaajilla oli myös muita erilaisia variaatioita, esimerkiksi vain 6-luokalle tai 6–8-luokille. Oppilasmäärä vaihteli näillä välillä 3–15 ollen yleisemmin 10. Yhdessä pienen kunnan avovastauksessa kerrottiin, että kaikki ikäluokat ovat samassa ryhmässä, jossa on maksimissaan 10 oppilasta.

Käytäntöjä avaavissa avovastauksissa kuvattiin usein, että ryhmien muodostamiseen vaikuttavat oppilasmäärät, mutta periaatteena on, että ryhmiä perustetaan ikäluokittain. Paikoin oppilasmäärä on niin pieni, että ryhmässä on eri vuosiluokkia.

> *"Meillä on kaksi valmistavan opetuksen opettajaa, jotka opettavat yhdessä valmistavan opetuksen ryhmää samanaikaisopetuksena ja jakavat ryhmän oppitunneittain sen mukaan, mikä on pedagogisesti tarkoituksenmukaisinta oppilaiden kielitaito ja opiskelutaidot huomioiden. Oppilaat ovat vuosiluokilta 2–9, yhteensä 24 oppilasta (10 luokilla 1–6 ja 14 luokilla 7–9). Oppilailla on keskenään erilaiset lukujärjestykset, joissa huomioidaan integroinnit yleisopetukseen ja eri vuosiluokkien vuosiviikkotuntien määrä. 1. luokan oppilaat opiskelevat*

[13] Karvin vuonna 2022 valmistuvassa arvioinnissa tullaan tuottamaan tarkempaa tietoa ryhmäkoista myös henkilöstön kertomana.

inklusiivisesti omassa lähikoulussaan. [Kaupungissa] on määritelty valmistavan opetuksen maksimiryhmäkooksi 16 oppilasta."

"Kunnassa on yksi valmistavan opetuksen ryhmä, historian aikana suurin ryhmäkoko ollut 6 oppilasta, muina vuosina vähemmän. Toiminta toteutetaan tavalla, jossa oppilaat integroituvat koulun perusopetusryhmiin porrastetusti niin, että pääosin ryhmäkoko on aina vähemmän kuin maksimioppilasmäärä ja esim. ala- ja yläkouluikäiset ovat paikalla eri aikoina."

"Alkuvaiheen opetuksessa kesken lukuvuotta tulleille voi olla ryhmänä esim. 1.–6.-luokkalaisten ryhmä, jossa enintään 10 oppilasta. Myöhemmin tällainen ryhmä pyritään jakamaan ikätason ryhmiin; 1.–2.-luokkalaiset ja 3.–6.luokkalaiset omiin ryhmiinsä. Myöhään maahan tulleille luku- ja kirjoitustaidottomille oppilaille järjestetään parhaillaan pienryhmäopetusta tehostetusti n. 3 päivää viikossa, jolloin opetuksessa on vain 1–4 oppilasta."

"Grupperna är alltid små och ifall eleverna är många delas de enligt ålder, t.ex. åk 0–2 och åk 3–6. Elever i högstadieålder har alltid en egen grupp, men till det måste de vara minst 5 elever när läsåret startar. Ifall antalet är mindre skjutsar vi eleverna till förberedande undervisning i [Stan]."

Inklusiivisesti järjestetyn valmistavan opetuksen taustalla on useimmiten syynä, ettei kouluissa ole riittävästi oppilaita ryhmämuotoisen opetuksen järjestämiseen. Lähes yhtä usein myös nähdään, että opetustapa edesauttaa oppilaiden kielitaidon ja yhteisöllisyyden kehittymistä. Luokkatilojen puute ei noussut esiin yhdessäkään vastauksessa.

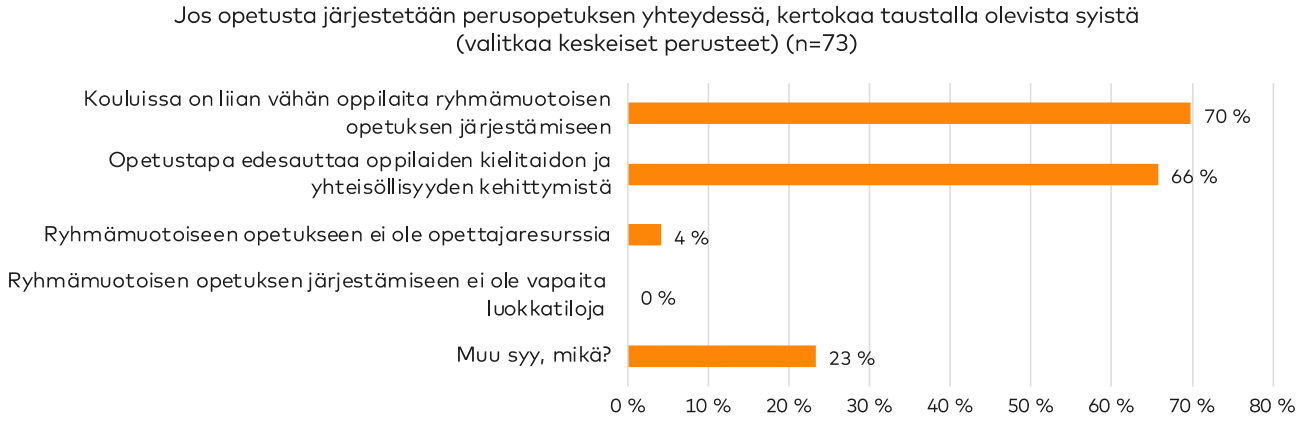

Kuva 26. Taustalla olevat syyt, kun opetus järjestetään inklusiivisesti perusopetuksen yhteydessä.

Muutama vastaaja nosti esiin, että huoltaja on vastustanut valmistavaa opetusta ja halunnut oppilaan lähikouluun. Paikoin valmistava ei ole ollut mielekäs vaihtoehto sosiaalisten viiteryhmien takia, sillä ryhmämuotoista opetusta on tarjolla vain kauempana. Tällöin on tarjottu lähikoulussa valmistavaa opetusta. Etuna nostettiin esiin, että oppilas on voinut jatkaa samassa opetusryhmässä, kun ryhmämuotoisen opetuksen takia ei ole tullut tarve vaihtaa koulua myöhemmin. Mukana on myös vastaajia, joilla on 1–2 oppilasta. Yksi järjestäjä kertoi, että yksittäinen oppilas saa yksilöopetusta sen

lisäksi, että oppilas opiskelee perusopetuksen ryhmän mukana ja käy yhden päivän viikossa naapurikunnan valmistavan opetuksen ryhmässä. Alla on lisää toimintamalleja kuvaavia vastauksia:

> *"Inklusiivinen ratkaisu tukee lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Lisäresurssia suunnataan luokkaan, jossa oppilas opiskelee. Inklusiivinen valmistava opetus painottuu 1. luokkaan."*
>
> *"Koulumatka muodostuisi liian pitkäksi kouluun, jossa ryhmä on, tai jos ryhmä on vahvasti esim. tiettyä kieltä äidinkielenään puhuvia, ei ole tarkoituksenmukaista sijoittaa ryhmään yhtä toiseen kieliryhmään kuuluvaa oppilasta. Tällöin suomen kielen kielitaito ei viiteryhmässä pääse kehittymään."*
>
> *"Opetuksen hybridimalli (valmo-ryhmä + integraatiotunnit) on osoittautunut toimivaksi tavaksi."*
>
> *"Oppilas kykenee olemaan mukana suomen kielisessä opiskelussa. Suomen kieli on kehittynyt todella loistavasti."*
>
> *"Suuri ikähaitari on haastava. Alkuopetukseen integroiminen on todettu hyväksi. Siellä harjoitellaan lukemista ja kirjoittamista, ja yhteisopettajuuden ja avustajan avulla on saatu hyviä tuloksia integroimisesta. Lisäksi oppilas pääsee tutustumaan tuleviin luokkalaisiin heti. Vanhempien oppilaiden kanssa on todettu, että ryhmäpainotteinen opetus on järkevämpää."*
>
> *"Tuen tarpeen yksilöllisyyden mukaan on toisinaan sijoitettu oppilaita pienluokille. Näin on voitu tukea vahvemmin tarpeen vaatiessa."*

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, kuinka monta viikkotuntia yksittäinen oppilas saa suomi/ruotsi toisena kielenä -opetusta, ja kertomaan, millä perusteella tarve määritellään. Vastauksissa oli paljon variaatiota alkaen yhdestä tunnista viikossa. Variaatiota oli niin ryhmämuotoisesti kuin inklusiivisesti järjestävillä vastaajilla. Useimmin opetusta on 2–4 tuntia, mutta usein täsmennetään, että tarve määritellään oppilaan kielitaidon ja tarpeen perusteella. Siihen voi vaikuttaa myös se, että eri luokka-asteilla opetetaan eri määrä äidinkieltä. 14 vastaajaa kertoi, että opetusta on 6–10 tuntia, ja 15 vastaajalla tunteja on yli 10. Osa etenkin ryhmämuotoisesti opetusta järjestävistä viittasi laajemmin valmistavan opetuksen opetussuunnitelmaan: *"25–26 h/viikko. Valmistava opetus on suomi toisena kielenä -opetusta."* Tarkoitus ei kuitenkaan ole, että koko valmistavan opetuksen tuntimäärä on pelkkää suomen kielen opetusta[14]. Osa kuvasi tarkentavissa avovastauksissa myös korvamerkityn ajan ja muun opetuksen suhdetta ja oppilaille annettavaa tukea.

> *"Tuntimäärä vaihtelee noin 7–20 välillä riippuen, onko oppilas saapunut juuri, jolloin integraatiotunteja ei olla vielä aloitettu, vai onko oppilas jo integroitu monessa oppiaineessa perusopetusryhmän mukaan. Myös oppilaan koulunkäyntihistoria ja siihen liittyen koulu- ja opiskeluvalmiudet vaikuttavat, kuinka pian ja missä määrin S2-alkeiden rinnalle voidaan ottaa muiden oppiaineiden opetusta. Muiden oppiaineidenkin opetus voidaan valmistavassa opetuksessa mieltää S2-opetukseksi tai vahvasti kielellisesti tuetuksi opetukseksi."*

[14] Perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelman perusteet 2015

"Valmistavassa opetuksessa oppilaan tuntimäärä on iän perusteella 25–30 tuntia. Tässä tuntimäärässä mukana integraatiotunnit kuten liikunta, käsityöt. Luokissa opetellaan myös eri oppiaineita ja niiden sanastoja, joten suomen opetuksen määrän tarkka ilmoittaminen on haastavaa. Matematiikankin opetus sisältää kielitietoista opetusta, jossa opetellaan matematiikan sanoja ja käsitteitä suomeksi. Varsinaisen S2-opetuksen osuus on 12–18 tuntia, ikätasosta riippuen."

"Käytettävissä oleva noin 5 vuosiviikkotuntia käytetään pienryhmämuotoisena opetuksena, lisäksi muuta opetusta. Opetus muodostaa osan valmistavana opetuksena annettavasta opetuksesta, muilta osin opetus inklusiivisesti."

"7–10 tuntia suomen kieltä. Sitä on lukujärjestyksessä niin paljon kuin sinne saadaan järkevästi mahtumaan. Noin puolet tunneista oppilaat ovat integroituneina yleisopetuksen luokkaan (kielitietoinen opetus) ja puolet tunneista erillisillä S2-tunneilla, joilla vain valmistavan opetuksen tai S2-oppilaita."

"Äidinkielen vuosiviikkotuntimäärän mukaan."

Koulunkäynninohjaajien määrä ja resurssin riittävyys

Koulunkäynninohjaajien määrä vaihtelee yhtä lailla: Yhtä valmistavan opetuksen opetusryhmää kohti on tyypillisimmin yksi koulunkäyntiohjaaja, mutta osalla luku on 0–1, ja pieni osa kertoi, ettei avustajaa ole lainkaan. Koulunkäyntiohjaajan tuntimääriä tarkentaneissa vastauksissa ryhmää kohden luvut vaihtelivat: esimerkiksi 0–30, "noin 11 tuntia", 26 ja 28 tuntia. Inklusiivisesti perusopetuksessa järjestetyssä valmistavassa opetuksessa koulunkäynninohjaajia on yleensä yksi tai 0–1. Kaikilla ei ole erikseen osoitettua resurssia. Osalla resurssia on käytössä "tarvittaessa", tai vastaaja on kertonut, että koulut voivat päättää ohjaajaresurssin käytöstä itse.

Opetuksen järjestäjistä 69 prosenttia arvioi koulunkäynnin ohjaajan resurssin riittäväksi valmistavassa opetuksessa. Riittämättömäksi tuntimäärän arvioineita pyydettiin kuvaamaan tarvetta. Määrällisesti esitettiin alimmillaan viiden tunnin resurssia, mutta yleisemmin tarve on tätä suurempi – lähtien 10 tunnista, mutta useammin noin 25 tuntia/viikko ryhmää kohden tai tätä enemmän. Useat nostivat esiin, että tarve vaihtelee oppilaiden mukaan, eikä sitä ole helppo arvioida: "Tavoite on, että ohjaaja on käytettävissä koko ajan". Resurssien ei aina nähdä jakautuvan tarpeen mukaan inklusiivisessa opetuksessa, tai suunniteltu resurssi ei käytännössä aina toteudu.

"Niissä isoissa luokanopettajavetoisissa luokissa, joissa on inkluusioperiaatteella S2-oppilas, tulisi olla koulunkäynninohjaaja vähintään 50 % oppilaan oppitunneista."

"Ohjaaja olisi tarpeellinen lähes kaikilla integroiduilla oppitunneilla."

"Osa opetuksesta kun järjestetään inklusiivisesti, niin sinne hankala löytää resurssia, kun valmistavalle on kohdennettu vain yksi ohjaaja."

"Personligt skolgångsbiträde för varje elev som finns till hands varje lektion hade varit idealt."

"Mitoituksena oma ohjaaja/jokainen alkuopetusluokka olisi ihanteellinen, mutta se ei ole mahdollista taloudellisista syistä."

"Teoreettinen ohjaajaresurssiin varattu tuntimäärä olisi riittävä, mutta käytännön työjärjestelyt syövät resurssia liikaa."

Perusopetukseen valmistavan opetuksen opettajilta edellytetty kelpoisuus

Useimmiten opetuksen järjestäjät edellyttävät valmistavan opetuksen opettajalta luokanopettajan kelpoisuutta. Tämä toteutuu suurella osalla (61 %), mutta noin viidenneksellä se ei toteudu aina ja yksittäisillä vastaajilla ei lainkaan. Toiseksi yleisin on aineenopettajan kelpoisuus. Noin viidenneksellä edellytetty kelpoisuus tai useampi ei toteudu täysin tai lainkaan.

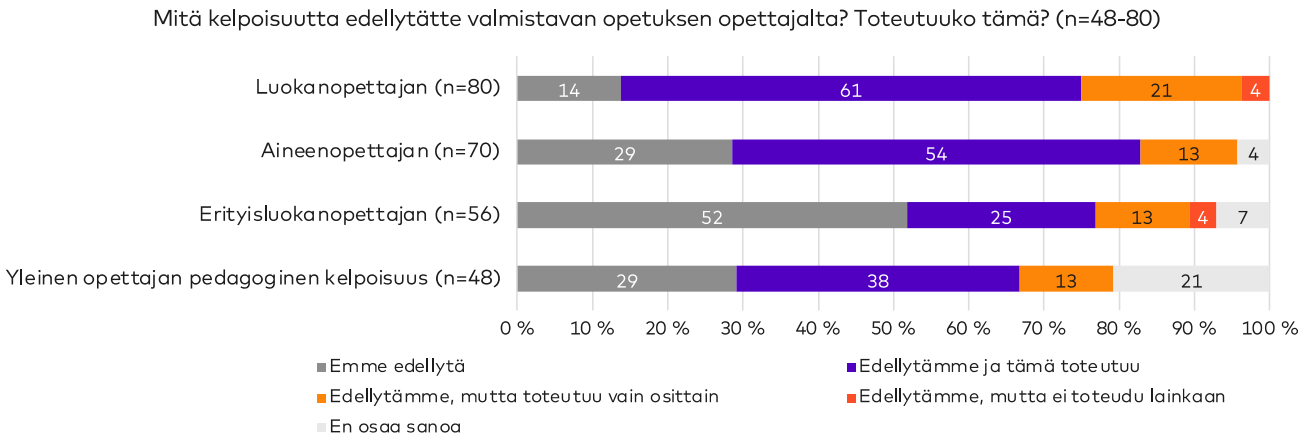

Kuva 27. Valmistavan perusopetuksen opettajilta edellytetty kelpoisuus.

Joissain avovastauksissa kuvattiin tilannetta luokka-asteen mukaan. Esimerkiksi alakoulussa edellytetään luokanopettajan ja yläkoulussa aineenopettajan kelpoisuutta. Yhdessä kunnassa täsmennettiin, että jos opetus toteutetaan erillisenä ryhmänä, opetusta antaa erityisluokanopettaja. Toisaalla taas vakinaisille opettajille on perusteena erityisluokanopettajan tai erityisopettajan pätevyys ja lisänä kokemus maahanmuuttajien opetuksesta. Osa täydensi jo annettua vastausta ja kertoi esimerkiksi, että luokanopettajan tai aineenopettajan kelpoisuuden lisäksi painotetaan joko soveltuvuutta tehtävään tai S2- ja/tai monikulttuurista osaamista. Muutamat vastaajat antoivat ymmärtää, että mikä tahansa perusopetuksen kelpoisuus on riittävä.

"Jos valmistavan opetuksen tehtävä on vakinainen (virka), on se luokanopettajan tehtävä. Muutoin sovellamme pätevyysvaatimuksena opettajan pätevyyttä."

"[Kaupungissa] valo-opettajan kelpoisuudeksi on määritelty ylempi korkeakoulututkinto ja perus-/lukio-opetusta antavan opettajan kelpoisuus."

"Perusopetuksen opettajan kelpoisuus edellytys ja toteutuu tällä hetkellä"

"Perusopetuksen opettajan kelpoisuus sekä toiveena S2-opetuksen kokemus ja/tai S2-opintoja"

"Suomi toisena kielenä -erikoistumisopinnot"

"Vår lärare har klasslärar- och speciallärarbehörighet, minsta vi kräver är klasslärarbehörighet"

"Yleensä haemme tehtävään luokanopettajaa. Erityisopettaja/erityisluokanopettajan kelpoisuus käy myös."

Tiedonsiirto oppilaan kielitaidon tasosta perusopetuksen järjestäjille

Näkemykset tiedonsiirtokäytäntöjen toimivuudesta oppilaan suomen/ruotsin kielitaidon tasosta perusopetuksen järjestäjälle jakautuvat. Yli puolet (54 %) näkee niiden toimivan hyvin ja vajaa kolmannes (31 %) kohtalaisesti. Vain yksi vastaaja arvioi käytännön huonoksi ja kertoi syyksi, että esiopetuksen puolella siirto toimii mutta Suomeen muutettaessa löytyy tietoja harvoin. Yhtä lukuun ottamatta ruotsinkieliset opetuksen järjestäjät arvioivat käytäntöjen toimivan hyvin.

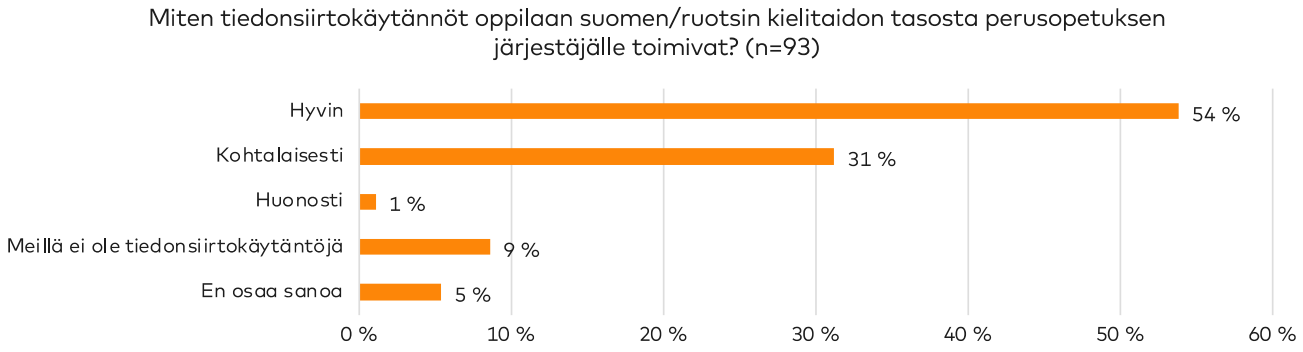

Kuva 28. Tiedonsiirto valmistavasta opetuksesta perusopetuksen järjestäjille

Käytännöt huonoiksi arvioineen tarkentavassa vastauksessa tuodaan esiin, ettei tiedonsiirtokäytänteitä ole valmistavan opetuksen oppilaille, koska tietoa ei ole: Suomeen muutettaessa tietoja harvoin löytyy. Vastauksia tulkittaessa onkin huomioitava, että vastaaja on pääosin kuvannut tilannetta, jossa oppilas on jo esiopetuksessa ja siirtyy perusopetuksen puolelle. Kesken perusopetuksen siirtyvien tiedonsiirtoa sivuttiin vain yksittäisissä vastauksissa, eikä siihen myöskään ohjattu vastaamaan kyselyn kysymyksenasettelussa.

Oman koulun sisällä tiedonsiirron valmistavasta opetuksesta perusopetukseen kuvataan toimivan hyvin. Myös oman koulun ulkopuolisten tahojen kanssa prosesseja ja vastuita on pääosin kuvattu ja tiedonsiirto nähdään toimivaksi. Pieni osa nosti tämän kehittämisen kohteeksi. Yksi vastaaja kritisoi myös sitä, ettei vastaanottavassa koulussa perehdytä siirtotietoihin: Arvioinnin yhteydessä kysytään samoja asioita, jotka on jo dokumentoitu oppilaan tietoihin. Haasteita tuo yksistään myös se, jos perhe ei kerro muutosta. Yhteistyötä viranomaistahojen kanssa sivuttiin vain yksittäisissä vastauksissa. Positiivista palautetta annettiin maahanmuutto- ja kotoutumisviranomaisille, joilta saadaan "*erittäin hyvä tieto lapsen koulutaustasta ja kielitaidosta, jos kyseessä on kiintiöpakolainen*".

Vastaajat, jotka näkivät tiedonsiirron toimivan hyvin tai kohtuullisesti, kuvasivat useimmiten tiedonsiirtopalavereja tai opettajan tai oppilaanohjauksen roolia tiedonsiirrossa. Tässä roolissa on paikallisesti myös erillinen koordinaattori. Tietoa välitetään myös oppilastietojärjestelmän kautta tai muulla dokumentaatiolla. Esimerkiksi kielitiedon seurantalomaketta käyttävä vastaaja kertoi, että tiedot siirretään oppimissuunnitelmaan (yleiseen tukeen), joka laaditaan valmistavan opetuksen jälkeen oppilaalle vähintään ensimmäisen vuoden ajalle. Vastausten perusteella joissain kunnissa on yksityiskohtaiset ja tarkat käytänteet ja kolmiportaisen tuen kirjaamismenetelmät ovat käytössä tiedonsiirron tukena. Huoltajan haastattelu tai keskustelut huoltajan kanssa nostettiin erikseen esiin vain murto-osassa vastauksista.

> *"I samband med att eleven får deltagarintyg beskrivs språknivåerna och informationen överförs även vid överföringsmöten. Vi strävar till att eleven kan bekanta sig med den kommande skolan/klassen före den slutliga överföringen sker."*

> *"Järjestämme siirtopalaverin tulevan koulun kanssa ennen oppilaan siirtymistä perusopetukseen. Palaverissa käydään läpi oppilaan VALMO-opinnot ja niissä eteneminen sekä muut tarpeelliset oppimiseen ja siirtymiseen liittyvät oppilaan edun mukaiset asiat Wilma-dokumenttien avulla (mm. oppilaan oma opinto-ohjelma). VALMO-opettaja kirjaa siirtopalaverin Wilmaan Tuki-välilehdelle. Oppilas siirtyy vastaanottavaan kouluun sovittuna ajankohtana yleensä tehostetun tuen oppilaana. Vastaanottava koulu laatii VALMO-opettajan tekemän pedagogisen arvion ja opinto-ohjelman perusteella oppilaalle oppimissuunnitelman."*

> *"Koulutulokkaat: Esioppilaiden suomen kielen taidon arvioivat varhaiskasvatuksen S2-opettajat yhdessä esiopetuksen henkilöstön kanssa. Tiedonsiirtopalaverissa käydään perusopetuksen asiantuntijan kanssa läpi inklusiiviseen valmistavaan opetukseen sijoitettavat koulutulokkaat. Inklusiivisten oppilaiden tiedonsiirrosta huolehtivat esikouluopettajat ja luokanopettajat, varhaiskasvatuksen S2-opettajat osallistuvat tiedonsiirtopalavereihin pyydettäessä. Perusopetuksen valmistavasta perusopetukseen siirtyvien oppilaiden siirtyminen alkaa lähikoulun määrittämisellä. Kasvatuksen ja opetuksen asiantuntija sekä valo-luokan opettaja käyvät läpi jokaisen oppilaan sijoittumisen ikätason mukaisesti tai erittäin painavista syistä siitä poikkeavasti. Varsinaisesta tiedonsiirrosta huolehtivat valmistavien luokkien opettajat sekä oppilaan tuleva luokanopettaja/luokanvalvoja siirtopalavereissa. Oppilailla on tutustumiskäynti/-jakso uuteen kouluunsa ennen siirtopalaveria."*

Täydentävään haastatteluun osallistuneella suurella opetuksen järjestäjällä on erikseen koordinaattori, joka tekee perheen kanssa yhteistyötä. Lisäksi järjestäjällä on useampia kulttuuriohjaajia, jotka tapaavat perheitä ja oppilaita. Käytössä on myös Webropol-kysely, jolla kysytään koulutaustaa, ja etäaikana on käytössä myös WhatsApp-viestittely. Tapaamiset toteutuvat tarvittaessa oman henkilöstön voimin arabiaksi ja englanniksi.

2.4 Perusopetus

Luvussa käsitellään suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus (S2) -opetuksen järjestämistä perusopetuksessa. Luvun alussa esitetään saatujen vastausten yhteenveto S2-opetuksen järjestämisestä ja perusteita sille, miksi S2-opetusta ei järjestetä. Tämän jälkeen kuvataan S2-opetukseen ohjautumista ja opetuksen järjestämistä perusopetuksessa (2.4.2) sekä tilannekuvaa S2-opettajista (2.4.3.). Alaluvussa 2.4.5 tuotetaan yhteenveto toimintakulttuurista, resursseista ja valmiuksista opetuskielen oppimisen tukemiseen. Luvun lopussa tuodaan yhteen opetuksen järjestäjien esiin nostamat kehittämisen tarpeet maahanmuuttotaustaisten oppilaiden kielen oppimisen ja tuen järjestämiseen.

Suomi toisena kielenä ja kirjallisuus (S2) on yksi äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen oppimääristä. Se koskee oppilaita, joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame tai joiden tausta on muuten monikielinen. S2-oppimäärä on tarkoitettu oppilaille, joiden suomen kielen taito on vasta kehittymässä, jolloin heillä ei vielä ole riittäviä valmiuksia opiskella suomen kieli ja kirjallisuus -oppimäärää, sekä oppilaille, joiden suomen kielen peruskielitaito on niin alkuvaiheessa, ettei heillä ole edellytyksiä toimia kouluyhteisössä sen yhdenvertaisina jäseninä päivittäisessä koulutyöskentelyssä ja vuorovaikutuksessa. S2-opetusta on tarjottava oppilaille, mikäli näiden huoltajat niin valitsevat. (Opetushallitus 2014.)

Selvityksessä ei ollut erillistä osuutta perusopetuksen lisäopetuksesta. Vuonna 2020 lisäopetukseen osallistuneista 22 prosentilla oli äidinkieli muu kuin suomi tai ruotsi, ja vuonna 2021 osuus oli jo 28 prosenttia.[15]

2.4.1 Suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän järjestäminen perusopetuksessa

Vastaajista 76 prosenttia (n=180) kertoo järjestävänsä suomi/ruotsi toisena kielenä (S2) -opetusta perusopetuksessa. Näistä 12 on ruotsinkielistä opetusta järjestäviä. Pääasiallinen syy sille, ettei S2-opetusta järjestetä, on vastaajien mukaan se, ettei heillä ole S2-opetusta tarvitsevia oppilaita. S2-opettajien puute oli syynä kahdeksalla vastaajalla.

[15] Lähde: Tilastopalvelu Vipunen. Esi- ja perusopetuksen oppilaat tilastopäivän 20.9. mukaan

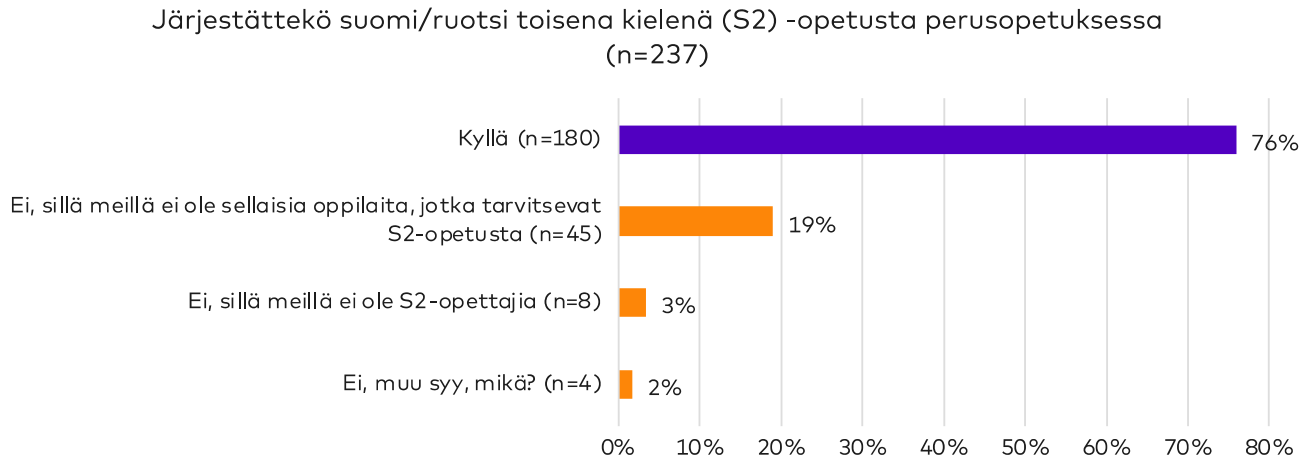

Kuva 29. Suomi/ruotsi toisena kielenä perusopetuksessa kyselyn vastaajilla

Muu syy -vastaajia oli neljä. Yksi kertoi, että vanhemmille on tarjottu S2-vaihtoehtoa, mutta siitä on kieltäydytty. Yhdellä perusopetuksen järjestäjällä kaikki oppilaat opiskelevat toiminta-alueittain, ja kommunikaatio ei tapahdu suullisesti kehitysvamman vuoksi. Kaksi vastaajaa kuitenkin kertoi, että S2-opetusta tarjotaan tarpeen mukaan yksittäisille oppilaille. Niistä perusopetuksen vastaajista, jotka olivat kertoneet, että S2-opetusta ei järjestä, 28 prosenttia kertoi, että sitä tullaan järjestämään tulevaisuudessa. Suurella osalla (62 %) asiasta ei ollut linjausta.

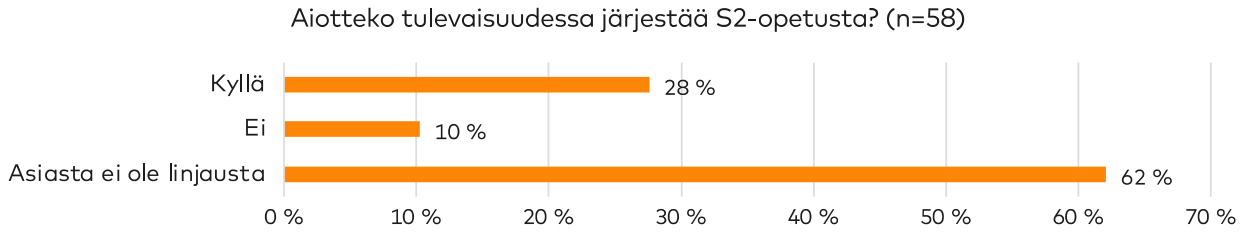

Kuva 30. Perusopetuksen järjestäjien suunnitelmat S2-opetuksen järjestämisestä tulevaisuudessa.

Tilastopalvelu Vipusen mukaan lukuvuonna 2020/2021 suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärää opiskelevia oppilaita oli lähes 40 000 yhteensä 250 opetuksen järjestäjällä. Ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärää opiskelevia oppilaita oli 775 yhteensä 22 opetuksen järjestäjällä[16]. Vipusen kautta saatuja tietoja ja selvityksen kyselyn vastaajatietoja verrattiin keskenään. Kyselyyn vastasi 38 opetuksen järjestäjää, jotka kertoivat järjestävänsä S2-opetusta mutta joilla ei ollut tallennettu Koski-tietovarantoon (tilastopalvelu Vipusen mukaan) yhtään S2-oppimäärän oppilasta. Kyselyyn vastasi myös kahdeksan opetuksen järjestäjää, jotka ovat kertoneet, ettei S2-opetusta järjestetä, mutta Vipusen mukaan opetuksen järjestäjällä oli S2-oppimäärää opiskelevia oppilaita.

[16] Luku on tilastopalelu Vipusen tilastoja pienempi, sillä luvusta on poistettu yhden opetuksen järjestäjän väärin merkitsemät oppimäärää koskevat tiedot.

Suurimmalla osalla näistä järjestäjistä S2/R2-ainevalintoja on tehty vain 1–4 oppilaalle.[17] Taustalla voi olla myös tallennusteknisiä tekijöitä, eli tietoa oppimäärästä ei välttämättä aina ole tallennettu oikein.

Väestörekisteriin merkitty kieli ei kerro itsessään S2-opetuksen tarpeesta. Silti kieltä voi käyttää suuntaa antavana tietona vertailtaessa S2-oppimäärään osallistuvien suhteita. Uudellamaalla oli 62 prosenttia kaikista suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärää opiskelevista oppilaista (n=24 714, kun koko maassa n=39 942). Vieraskielisistä oppilaista 59 prosenttia oli Uudenmaalla, yhdeksän prosenttia Varsinais-Suomessa, kuusi prosenttia Pirkanmaalla ja muualla 1–3 prosenttia. Uudenmaan oppilaista vieraskielisiä oli 16 prosenttia (kuva 32). Ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärää opiskelevia oli vähän. Oppilaita oli yhteensä 775 kuuden maakunnan alueella, ja näistä yli puolet oli Pohjanmaalla.

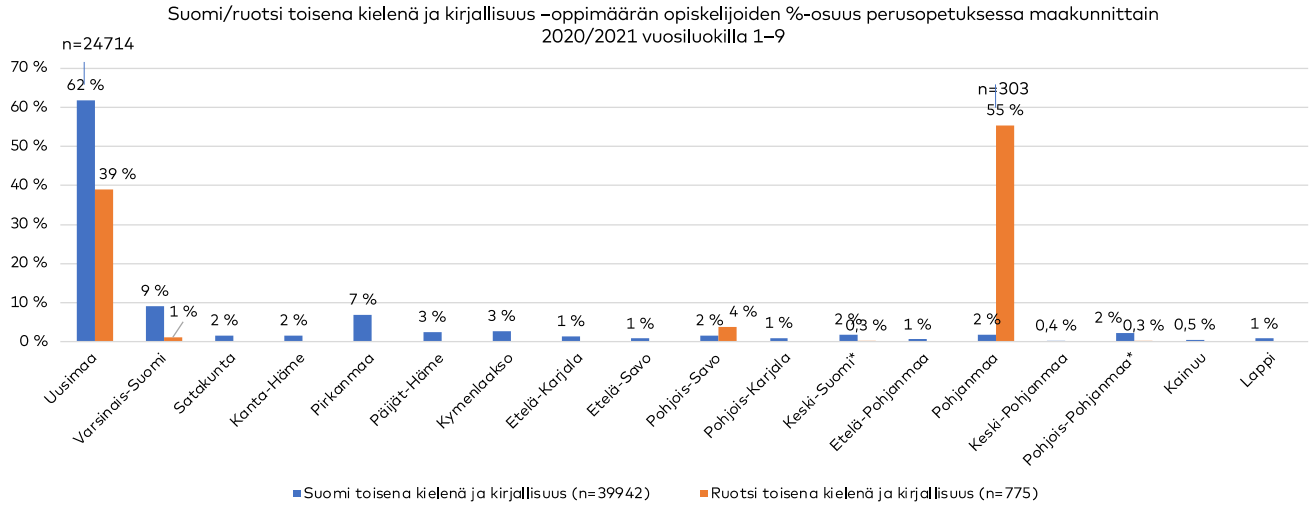

Kuva 31. Suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärää opiskelleiden 1–9-luokan oppilaiden prosentuaalinen osuus 2020/2021 (Tilastopalvelu Vipunen).

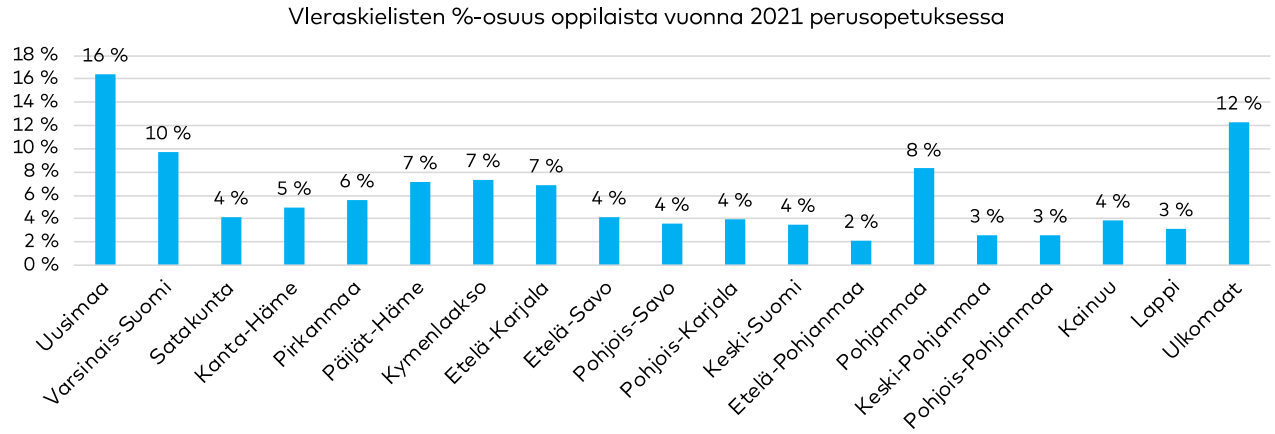

Kuva 32. Vieraskielisten oppilaiden osuus maakunnittain vuonna 2021.

[17] Vertailutieto: Tilastopalvelu Vipunen: 31.1.2022 päivitetty tilasto.

2.4.2 S2-opetukseen ohjautuminen ja opetuksen järjestäminen perusopetuksessa

Oppilaiden ohjaus S2-opetukseen opetuksen järjestäjien kertomana

Oppilaat ohjataan S2-opetukseen useimmiten opetuskielen taidon tason perusteella. Valmiiksi annettuja vastausvaihtoehtoja käytettiin usein rinnakkain, eli useimmiten taustalla on monia eri perusteita. Kuvassa 33 on yhteenveto taustalla olevista syistä valmiiden vaihtoehtojen perusteella. Niitä avataan seuraavaksi ja peilataan laadullisiin vastauksiin koskien S2-opetukseen ohjaamisen käytännön prosessia.

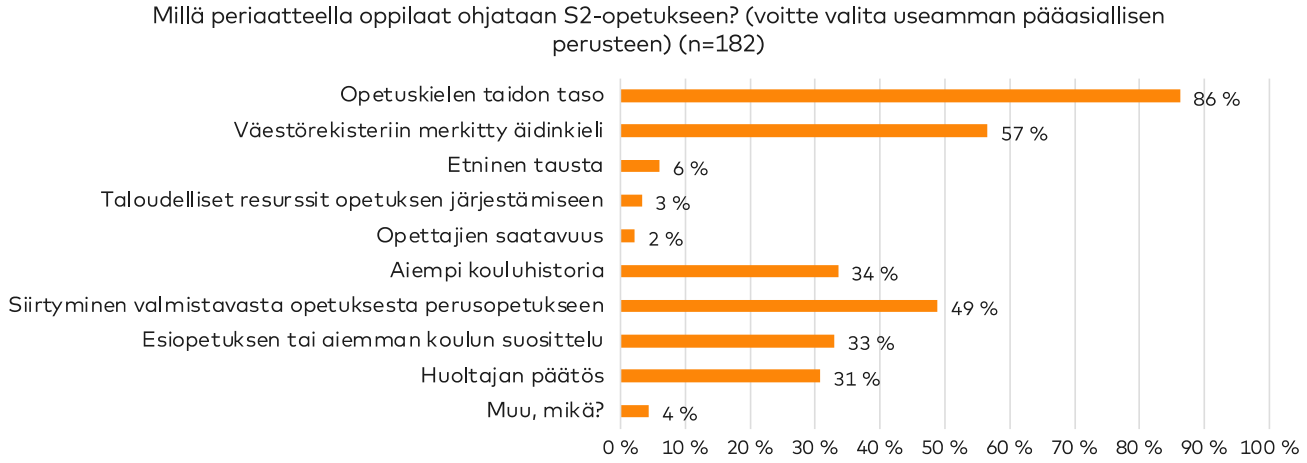

Kuva 33. Ohjaus S2/R2-opetukseen opetuksen järjestäjien kertomana.

Opetuksen järjestäjistä valmiiden vastausvaihtoehtojen lisäksi kahdeksan vastaajaa kertoi muita syitä tai tarkensi vastausta: viisi korosti tässä yhteydessä, että vastaaja järjestää aikuisten perusopetusta. Tällöin oppilaat kuuluvat lähtökohtaisesti S2-opetuksen piiriin. Tällöin yksi peruste on myös koulutausta, kun hakija ei ole käynyt suomalaista perusopetusta vastaavaa koulutusta lähtömaassa. Vaikka suomalaisen koulutaustan puuttuminen saattaa olla syy siihen että opiskelija tarvitsee suomi toisena kielenä -opetusta, kielitaidon taso on kuitenkin ainoa tekijä, jonka perusteella päätös tulee tehdä.

Taloudelliset resurssit eivät olleet yhdelläkään opetuksen järjestäjällä ainoana perusteena vaan yhdistettynä muihin tekijöihin. Opetuksen järjestäjien vastauksissa väestörekisteriin merkitty äidinkieli otetaan huomioon suurella osalla (57 %), mutta se ei ollut ainoana perusteena yhdelläkään vastaajalla. Vain yhdessä pienessä kunnassa ainoina perusteina olivat väestörekisteriin merkitty äidinkieli ja etninen tausta. Etnistä taustaa on kysytty, sillä taustalla on ollut huoli siitä, että se olisi S2-opetukseen ohjautumisen perusteena. Prosessia kuvaavissa avovastauksissa nousee esiin, että väestörekisteriin merkitty äidinkieli voi olla prosessin käynnistämisessä merkittävässä roolissa, mutta usein se linkittyy esimerkiksi aiemman koulu-/varhaiskasvatushistorian kautta saataviin tietoihin.

Kuitenkin kuvauksissa varsin usein väestörekisteriin merkitty äidinkieli korostuu, ja tarkempaa arviointia tehdään vain sen perusteella, eikä kuvausten mukaan huomioida, ettei ilmoitettu äidinkieli korreloi suomen/ruotsin kielen osaamisen kanssa. Osassa vastauksista tähän on kiinnitetty huomiota ja kerrottu esimerkiksi, että väestörekisteriin ilmoitettu kieli on yksi taustatieto.

> *"Silloin kun oppilaan äidinkieli väestörekisterissä on jokin muu kuin suomi, oppilas opiskelee S2. Yhteistyötä tehdään huoltajien kanssa."*

Esiopetuksen tai aiemman koulun suosittelu oli perusteena S2-opetukseen ohjautumiseen kolmanneksella (33 %) vastaajista. Aiempi kouluhistoria oli taustalla yhtä usein (34 %). Siirtyminen valmistavasta opetuksesta perusopetukseen oli yksi perusteista noin puolella vastaajista (49 %). Käytännössä nämä nivoutuvat usein yhteen. Toki eroja on siinä, missä määrin taustoittavaa tietoa on käytössä tai missä määrin sitä hyödynnetään S2-opetuksen arviointiin ohjautumisessa. Tarkentavien vastausten perusteella valmistavasta opetuksesta siirtyvät ovat lähtökohtaisesti S2-opetukseen ohjautuvia, ja tilannetta arvioidaan opetuksen alkaessa. Käytännössä osalla kielitaidon määrittely perustuu pääosin valmistavan opetuksen (opettajan) arvioon.

> *"Oppilaan aloittaessa perusopetuksessa kootaan olemassa oleva tieto (esim. lähettävä kunta/koulu, valmistava opetus, esiopetus). Oppilaalle laaditaan S2-suunnitelma, jonka laadintaan osallistuvat huoltajat ..."*

> *"Esiopetuksen tiedonsiirto pohjana, äidinkielen huomiointi, kodin kontaktointi ja huoltajan kuuleminen, S2-opettajan arvio."*

Huoltajan päätös vaikutti ohjautumiseen vain 31 prosentilla vastaajista, mitä voi pitää alhaisena lukuna ottaen huomioon, että huoltajia tulee kuulla oppilasta koskevia päätöksiä tehtäessä. Kyselyyn annettujen muiden vastausten perusteella huoltajia kuullaan lähes järjestään eli selkeästi annettuja vastauksia enemmän oppimäärää koskevaa päätöstä tehtäessä, joskus myös osana kielitaidon tason arviointia. Prosessikuvauksessa on esimerkiksi voitu nostaa esiin, että oppilas ohjautuu kielitaidon arviointiin ja että lopullista päätöstä tehtäessä huoltaja on mukana.

> *"Mikäli oppilaan äidinkieli on muu kuin suomi, hänet ensisijaisesti otetaan vastaan S2-oppilaana ja suunnittelu aloitetaan tältä pohjalta. Huoltajien ja oppilaan kanssa käydään keskustelu, jossa arvioidaan kielitaitoa. Tämän perusteella oppilaan S2-status päätetään."*

> *"Lähtökohtaisesti väestörekisterissä oleva äidinkieli määrää, mutta jos koulussa on vaikeuksia esim. äidinkielen opiskelussa, niin edetään yhteistyössä."*

> *"Oppilaan väestörekisteriin merkitty äidinkieli tai kotikieli vaikuttavat prosessiin vain siten, että ne ovat osa oppilaan monikielistä taustaa, jonka perusteella oppilaalla on tarvittaessa ja huoltajien valitsemana oikeus S2-oppimäärän valintaan."*

Niin opetuksen järjestäjien, henkilöstökyselyn kuin myös tehdyn haastattelun perusteella alkavan tai kehittyvän kielitaidon tason omaavien oppilaiden osalta käytäntönä on paikoin, että huoltajia

informoidaan ja heitä voidaan kuulla mutta että huoltajan näkemys ei aina ratkaise S2-opetuksen antamista.

Oppimisen ja koulunkäynnin tuen tarve ei itsessään saisi olla peruste S2-opetukseen ohjautumiseen. Opetuksen järjestäjien kyselyn yksittäisissä vastauksissa nousi esiin huoli siitä, ettei tämä toteudu. Aina vastauksista ei voi päätellä, minkälaista arviointia tehdään ennen siirtoa tehostetun tuen oppilaaksi. Tehostetun tuen päätös tulee tehdä aina yksilökohtaisesti.

> *"S2-opetus kirjataan kolmiportaisen tuen papereihin, ja oppilas siirretään yleensä tehostetun tuen oppilaaksi, huoltajaan ollaan yhteydessä kun oppimissuunnitelma tehdään."*

Opetuskielen taidon määrittely, kun ohjaus S2-opetukseen perustuu oppilaan opetuskielen taidon tasoon

Opetuksen järjestäjiltä kysyttiin, miten kielitaito määritellään ja kuka tekee arvioinnin silloin, kun ohjaus S2-opetukseen perustuu oppilaan opetuskielen taidon tasoon. Arviointiin osallistuvia tahoja kuvattiin 158 opetuksen järjestäjän avovastauksessa. S2-opettajat mainittiin 57 vastauksessa ja erityisopettaja 60 vastauksessa. Molemmat esiintyivät samassa vastauksessa suhteellisen harvoin (13). Vajaassa kolmasosassa vastauksista annettiin ymmärtää, että arvioinnin tekee yksi henkilö, joko opettaja, S2-opettaja tai erityisopettaja, yhdessä tapauksessa "linjanjohtaja". Aina ei ole selvää, viittaako vastaaja siihen, että arvioinnin tekee yksi opettaja vai opettajat yhteistyössä. Useimmiten arviointiin kuitenkin kerrottiin osallistuvan vähintään kaksi eri tahoa: arviointia tehdään yhdessä erityisopettajan ja luokanopettajan kanssa tai joissain tapauksissa myös äidinkielen opettajan kanssa tai S2-opettajan ja joko äidinkielen opettajan tai luokanopettajan kanssa. Joskus myös rehtori tai valmistavan opetuksen opettaja tai erityisopettaja on mukana työparina. Osassa vastauksista annetaan ymmärtää, että arviointi on tapahtunut ennen perusopetukseen siirtymistä.

Joissain tapauksissa kuvauksen perusteella oppilas ohjautuu S2-opetukseen automaattisesti, mikäli oppilas on muun kuin suomen kielinen tai on osallistunut valmistavaan opetukseen ennen perusopetukseen tuloa. Tällöin arviointia tehdään opetuksen arjessa. Esimerkiksi yksi pieni opetuksen järjestäjä kuvasi, että näin toimitaan, kunnes opettaja on arvioinut, että kielitaito on äidinkielenomaista. Toisessa pienessä kunnassa kielitaitotason arvioinnin tekee luokanopettaja oppilaan käytännön kielitaidon ja oppimistulosten perusteella. Alla on esimerkki laajemmasta kuvauksesta:

> *"Kielitaito määritellään havainnoimalla oppilasta ja hänen kielitaitoaan oppitunneilla. Kielitaidosta keskustellaan myös huoltajien kanssa. Arvioinnin tekevät oppilasta opettavat opettajat yhdessä. Asiassa kuullaan myös oppilasta ja hänen vanhempiaan. Pääasiassa arviointi tapahtuu oppilaan monipuolisen havainnoinnin kautta. S2-opettaja myös esimerkiksi lukee oppilaiden erilaisia vastauksia. Erityisopettaja saattaa myös tehdä luki-testejä, joilla yritetään poissulkea muut oppimiseen vaikuttavat asiat. Oppilaiden ja heidän vanhempiensa kanssa keskustellaan, kun he hakeutuvat opetukseen. Samalla havainnoidaan oppilaiden*

kielitaidon tasoa ja keskustellaan asiasta huoltajien kanssa. Havainnointia jatketaan jatkuvasti oppitunneilla, ja opetusjärjestelyistä keskustellaan yhdessä luokanopettajan, S2-opettajan ja erityisopettajan kanssa. Tarvittaessa opetusjärjestelyihin tehdään muutoksia oppilaiden tarpeen mukaan. Huoltajiin ollaan yhteydessä etenkin silloin, jos mietitään oppilaan oppimäärän vaihtoa."

Milloin arvioinnissa käytetään testejä, usein mainitaan (S2-opettajan) omat testit. Käytetyistä valmiista testeistä hieman vanhempi materiaali Kike[18] mainittiin useimmin (kuin myös henkilöstön kyselyn vastauksissa). Mainintoja saivat myös Kielipuntari (A- ja B-taso), Kielipoluilla, Majakka[19], Kettu-materiaali, Repun takanassa ja Allu-testi. Vastauksissa viitattiin kielitaitotason taulukon arviointiin. Lisäksi käytössä on lukemisen vaikeutta testaava Luki-testi, jota ei itsessään ole tarkoitettu kielitaidon arviointiin. Osa olikin tarkentanut, että testaus tehdään opettajien havaintojen lisäksi tarvittaessa. Vastauksissa ei ole aina eritelty, mille ikäluokille tai taitotasoille testejä käytetään. Esimerkiksi Allu-testiä on suositeltua käyttää, kun luetun ymmärtämisen taso on B2 tai parempi.

Henkilöstön kyselyssä S2-opettajina toimivat eivät usein tarkentaneet, mitä testejä on käytössä. Niin opettajien itse laatimia kuin valmiita testejä on käytössä kuitenkin hyvin vaihdellen tai "tarvittaessa" muuta arviointia täydentäen. Jatkuva arviointi korostui useissa vastauksissa. Arviointia kuvattiin monissa vastauksissa laajasti, ja siihen osallistuu usein S2-opettaja ja varsin usein myös erityisopettaja joko pelkästään tai S2-opettajan kanssa. Pienessä osassa kouluja arviointi perustui vain luokanopettajan arviointiin.

"Luokanopettaja arvioi tai S2-opettaja, usein ei käytetä testejä vaan jatkuvaa arviointia"

"Luokanopettaja ja S2-opettaja sekä erityisopettaja arvioivat havainnoinnin, testien ja opinnoissa suoriutumisen perusteella."

"Minä ja luokanopettaja yhdessä havainnoimme oppilasta ja arvioimme tarpeen. Testejä käytetään joskus, usein niiden kattavaan tekemiseen ei ole aikaa."

"Koulussamme ei ole varsinaisia testejä suomen kielen tason määrittämiseksi. Joskus kuitenkin käytämme testausta, jos tuntuu siltä, että on vaikeaa saada kiinni siitä, mitkä asiat oppilaalle ovat vaikeita, tai haluamme vaikka osoittaa huoltajille lapsen kielitaitoa eri osa-alueilla. Jos kouluun tulee uusi oppilas, jonka kielitaidon tasosta ei ole varmuutta, S2-opettaja voi tehdä kielitaidon kartoitusta. Näissä tilanteissa olemme käyttäneet ainakin Kielireppua ja Kielipuntaria."

[18] Kielellisen kehityksen diagnosoiva tehtäväsarja suomi toisena kielenä -opetukseen. Opetushallitus.
[19] Kielipoluilla: S2-alkukartoitusmateriaali -materiaalipaketti vuosiluokille 1–3 saapuvien S2-oppilaiden oppimisvalmiuksien arvioimiseen. Majakka: Suomen kielen kartoitus (Haataja & Huhtaniska) käytettäväksi esikoulusta ja valmistavasta opetuksesta alkuopetukseen. Kielipuntari: https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/kielipuntari
https://tms.production.geniem.io/uploads/sites/9/2020/02/cfc2ba29-majakka-suomen-kielen-kartoitus-korjattu-versio-helmikuu-2020.pdf

"Kielitaidon arviointiin laaditut testit ovat usein kömpelöitä, ja olemme kokeneet, että niistä saatu hyöty ei vastaa niiden tekemiseen käytettyä aikaa."

Erimielisyydet huoltajan kanssa S2-oppimäärän valinnasta

Opetuksen järjestäjien kyselyn mukaan erimielisyyttä huoltajan kanssa S2-oppimäärän opetuksen tarpeesta on ilmennyt yksittäisissä tapauksissa noin kahdella viidesosalla (38 %). Yli puolella erimielisyyttä ei ole ilmennyt lainkaan.

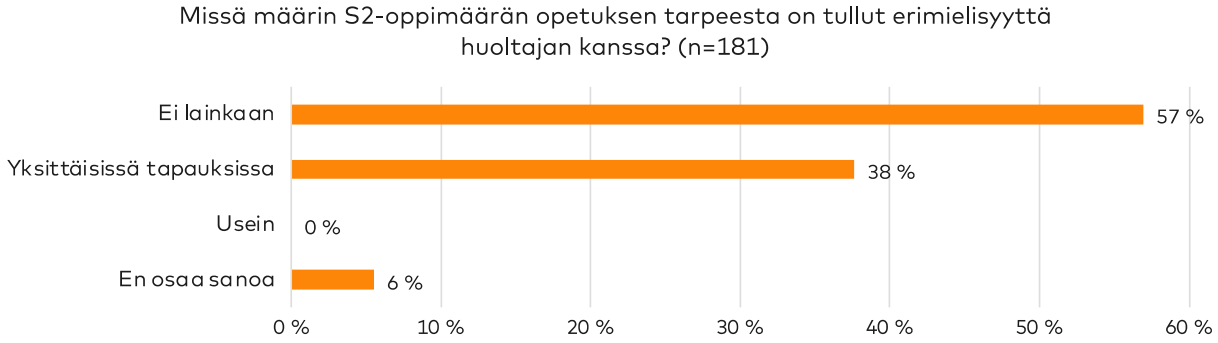

Kuva 34. Erimielisyydet huoltajan kanssa S2-oppimäärän valinnasta opetuksen järjestäjien arvioimana.

Merkittävimpänä syynä on pelko siitä, että S2-status rajaa tulevaisuuden koulutusmahdollisuuksia. Usein vastauksissa kerrotaan, ettei huoltaja ymmärrä, mitä S2-opetus tarkoittaa. Huoltaja on esimerkiksi luullut sen tarkoittavan erityistä tukea tai "heikkolahjaisuutta" tai muuten leimaavan oppilasta. Statusta on pidetty myös syrjivänä. Taustalla on ollut myös se, että oppilas joutuisi olemaan erossa muusta ryhmästä. Myös erilaiset käsitykset lapsen osaamisen tasosta ovat usein taustalla. Yksittäisissä tapauksissa huoltaja on halunnut "varmuuden vuoksi" pitää lapsen S2-oppimäärässä, vaikka oppilaalla olisi valmiuksia S1-oppimäärän opiskeluun. Vain yksi opetuksen järjestäjä kertoi, että taustalla oli ollut väärin tehty ohjaus S2-oppimäärään eli osaamisen puute opetuksen järjestäjän puolella. Ruotsinkielisistä opetuksen järjestäjistä yksi kertoi, että erimielisyyksiä on ollut yksittäistapauksissa. Milloin asian lopputulosta on käsitelty, asia on ratkaistu keskustellen.

"Huoltajat eivät aina ole samaa mieltä oppilaan kielitaidon tasosta koulun aikuisten kanssa. Huoltaja ei ymmärrä, että arkikieli ja akateeminen kieli ovat kaksi eri asiaa."

"Joskus jotkut vanhemmat ovat kyselleet, voisiko lapsen oppimäärän muuttaa, mutta kun olemme erilaisten tehtävien tai testien avulla osoittaneet, että oppilaalla on vielä haasteita esim. sanavarastossa, on yhteinen päätös saatu aikaiseksi. Asiaa auttaa se, että oppilaat meillä kokevat S2-opetukseen pääsyn mukavana asiana."

"Liittyvät yleisesti korkeisiin tavoitteisiin: vanhemmat haluavat ja vaativat nuorelta enemmän kuin mihin hän kielitaitonsa perusteella pystyy. Useimmiten päästään kyllä yhteisymmärrykseen."

Oppilaiden ohjaus S2-opetukseen henkilöstökyselyyn vastanneiden kertomana

Henkilöstökyselyyn vastanneiden S2-opettajien vastauksissa nousivat perusopetuksen järjestäjiä useammin esiin taloudelliset resurssit, opettajien saatavuus ja väestörekisteriin merkitty äidinkieli ohjauksen perusteina. Henkilöstökyselyn vastauksia ei voi suoraan verrata opetuksen järjestäjien tuloksiin. Vastaukset kertovat kuitenkin vaihtelevista käytänteistä. Opettajakyselyyn vastanneista 30 (9 %) kertoi väestörekisteriin merkityn kielen olevan ainoa peruste, mutta kyseisten vastaajien avovastausten perusteella ainakin osalla prosessi on monisyisempi. Joidenkin laajemmin prosessia avaavien vastausten perusteella näyttää siltä, ettei kaikkien oppilaiden kohdalla arviota tehdä kokonaisvaltaisesti. Tieto äidinkielestä voi usein olla automaattinen peruste S2-oppimäärään ohjaukselle tai sen arvioinnille. Yhtä lailla mukana oli myös vastaajia, jotka nostivat esiin, ettei rekisteritietoa hyödynnetä sen epäluotettavuuden takia.

> *"Koulusihteeriltä / rehtorilta tulee tieto S2-opettajalle, kun kouluun tulee uusi oppilas, jolla on väestörekisterissä äidinkieli jokin muu kuin suomi. Huoltajat kutsutaan koululle palaveriin, jossa muiden asioiden ohella päätetään myös S2-opetukseen osallistuminen."*

> *"Väestörekisteriin merkittyä äidinkieltä emme juurikaan katso. Ilmeisesti se olisi koulusihteerin kautta saatavissa, mutta emme katso sillä olevan mitään sijaa pedagogisissa ratkaisuissa. Meitä kiinnostaa oppilaan opetuskielen kielitaito."*

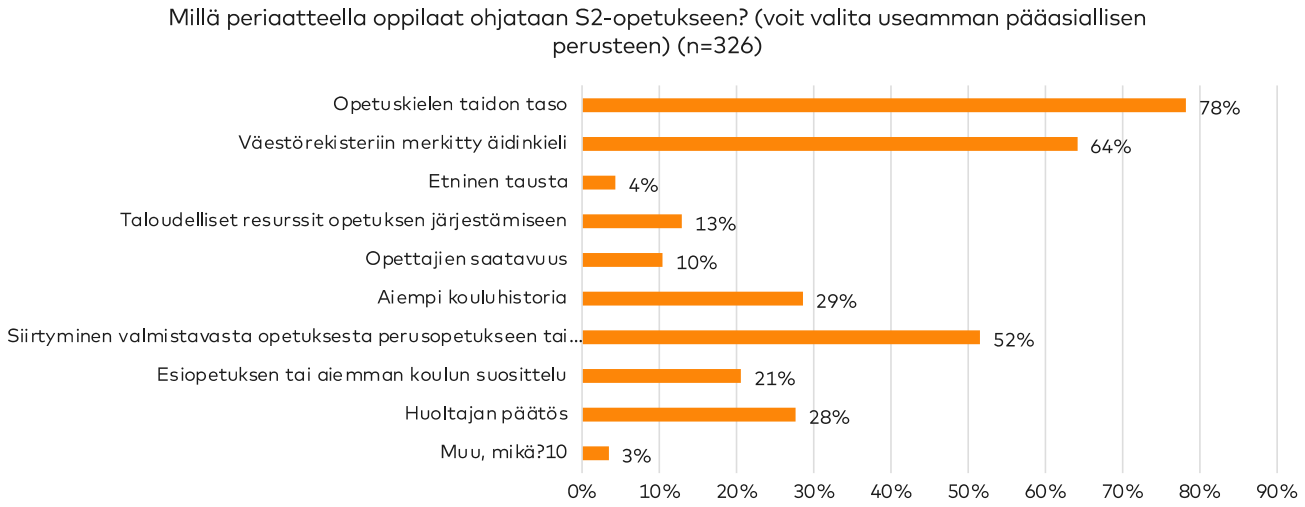

Kuva 35. Ohjaus S2/R2-opetukseen perusopetuksen suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus (S2) -oppimäärää opettavien kertomana.

Henkilöstökyselyssä selvitettiin, onko koulussa oppilaita, jotka hyötyisivät S2-opetuksesta mutta eivät syystä tai toisesta sitä saa. Vajaa puolet (n=250) vastaajista kertoi, että tilanne on hyvä ja että oppilaat saavat tarvittaessa S2-opetusta. Näissäkin oli mukana vastaajia, jotka kertoivat, ettei

tuntimäärä ole kaikilla riittävä. Yleisesti syyt siihen, etteivät oppilaat saa aina S2-opetusta, liittyivät opetuksen järjestämisen linjauksiin, resursseihin, lukujärjestysteknisiin seikkoihin sekä huoltajien tai oppilaiden omaan vastustukseen. Tässä yhteydessä väestörekisteriin merkitty äidinkieli nousi yhdeksi perusteeksi sille, ettei S2-opetusta ole tarjolla. Jos esimerkiksi huoltajat ovat vaihtaneet kielen, oppilas ei ohjaudu S2-opetukseen, tai sitä ei tarjota. Joidenkin vastausten mukaan linjauksia on tehty myös sen perusteella, että lapsi on syntynyt Suomessa, vaikka huoltajat ovat muun kielisiä. Huoltajien vastustus nousi esiin noin neljänneksessä avovastauksista.

> *"Kyllä on, koska perhe saattaa siirtää oppilaan S1-opetukseen omasta päätöksestään. Voi olla, ettei huoltajia ole tiedotettu S2-opetuksen sisällöistä riittävästi, joten opetus saattaa kotona vaikuttaa oppilasta leimaavana."*

Resursseihin liittyvät syyt nousivat vahvasti esiin. Tällöin koulussa on jouduttu myös tekemään valintoja siitä, kenelle opetusta tarjotaan ja kuinka paljon ja miten opetus järjestetään.

> *"Koulussamme on niin paljon erityisen heikkoja suomen kielen osaajia, jolloin joskus joudumme rajaamaan niin, että suurinta tukea tarjotaan vain kaikkein tarvitsevimmille. Silloin esimerkiksi pitkään Suomessa asuneet/Suomessa syntyneet tai täällä kaikki koulunsa käyneet saattavat jäädä vähemmälle huomiolle ja oppilaiden oma aktiivisuus on ratkaisevampaa."*

> *"Koulussamme on n. 60 % maahanmuuttotaustaisia oppilaita, joista varmasti suurin osa hyötyisi S2-opettajan tuesta. Käytännön syistä tuki on kuitenkin suunnattava niille oppilaille, joiden kielitaito on todella heikko."*

> *"Kyllä, S2-oppilaiden määrä on osassa luokista niin suuri, että resurssit eivät riitä kaikkien tukemiseen."*

> *"Taloudelliset syyt; S2-tunteja ei ole riittävästi oppilaille."*

> *"Lisäksi S1-ryhmissä on oppilaita, jotka voisivat hyötyä S2-opetuksesta, mutta S2-ryhmän oppilaista valtaosalla kielitaito on vielä niin heikolla tasolla, että edistyneempi oppilas ei saa tarvitsemaansa hyötyä. Koulullamme ei ole resurssia jakaa S2-oppilaita taitotasoittain."*

Lukujärjestystekniset syyt johtavat toisinaan siihen, ettei opiskelu S2-ryhmän kanssa onnistu.

> *"Erilliset S2-tunnit on palkitettu äidinkielen tuntien kanssa samaan aikaan. Jokaiselle vuosiluokalle on palkitettu kahden rinnakkaisryhmän kaksi oppituntia samaan aikaan, ja S2-opettaja ottaa oppilaat näistä kahdesta ryhmästä erilliseen S2-opetukseen. Joskus oppilaita sijoitetaan sellaisiin ryhmiin, joissa äidinkieltä ei ole palkitettu. Näin he eivät saa ollenkaan erillistä S2-opetusta vaan opiskelevat kaikki tunnit äidinkielen ryhmässä. Näissä ryhmissä opettajat eivät eriytä opetusta, vaan oppilaat etenevät äidinkielen oppimäärän mukaisesti."*

Lisäksi useat vastaajat kertoivat, että erityisen tuen oppilaat eivät saa erillistä S2-opetusta, sillä heidän oma opettajansa (erityisopettaja) vastaa opetuksesta. Monet kokivat, että nämä oppilaat hyötyisivät S2-opetuksesta.

S2-opetuksen toteutus opetuksen järjestäjien kertomana

S2-opetus toteutetaan useimmiten erillisessä S2-ryhmässä. Toiseksi yleisemmin S2 järjestetään sekä erillisessä S2-ryhmässä että suomen/ruotsin kieli ja kirjallisuus -oppimäärän oppitunneilla vain luokanopettajan/aineenopettajan antamana. Vastaaja saattoi valita useamman vaihtoehdon.

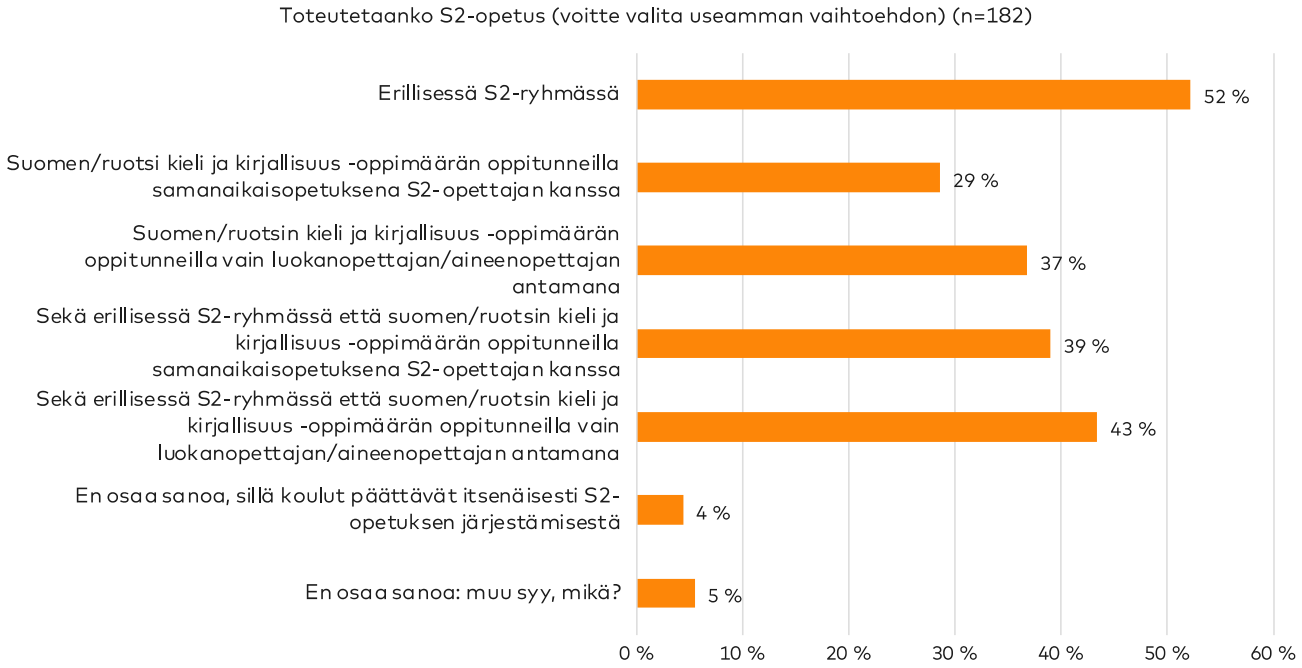

Kuva 36. S2/R2-opetuksen toteutus perusopetuksen järjestäjien kertomana.

Yhteensä 29 järjestäjää (n. 16 %) oli valinnut neljä tai viisi vaihtoehtoa. 20 oli valinnut kolme vaihtoehtoa. 45 (26 %) oli valinnut kaksi vaihtoehtoa, ja yhteensä 83 järjestäjällä (47 %) oli vain yksi tapa järjestää S2-opetusta. Näistä yleisimmin (n=26) S2-opetusta järjestetään "sekä erillisessä S2-ryhmässä että suomen/ruotsin kieli ja kirjallisuus -oppimäärän oppitunneilla vain luokanopettajan/aineenopettajan antamana". Yhtä moni kertoi, että opetusta järjestetään vain "erillisessä S2-ryhmässä" (n=26). Kolmanneksi yleisin (n=17) valinta oli "sekä erillisessä S2-ryhmässä että suomen/ruotsin kieli ja kirjallisuus -oppimäärän oppitunneilla samanaikaisopetuksena S2-opettajan kanssa". Yhdeksällä ainoana vaihtoehtona oli "suomen/ruotsin kieli ja kirjallisuus -oppimäärän oppitunneilla vain luokanopettajan/aineenopettajan antamana". Kaksi opetuksen järjestäjää tarjosi "suomen/ruotsin kieli ja kirjallisuus -oppimäärän oppitunneilla samanaikaisopetuksena S2-opettajan kanssa." Ruotsinkielisistä opetuksen järjestäjistä seitsemän (58

%) oli valinnut vain yhden vaihtoehdon. Näistä neljällä oli valittu vaihtoehto, jossa opetusta antoi joku muu kuin S2-opettaja.

> *"Oppilaat saavat opetuksen lähikoulussaan. Pienemmissä kouluissa eri ikäiset muodostavat yhteisen ryhmän. Joskus oppilas on koulun ainoa S2-oppilas ja saa osan opetuksesta yksilöopetuksena. S2-opettaja suunnittelee ryhmäjaot tarkoituksenmukaisesti yhdessä opettajien kanssa."*

Henkilöstökyselyssä kysyttiin S2/R2-opettajina toimivilta opetuksen järjestämisestä. Vastausvaihtoehdot poikkeavat hieman opetuksen järjestäjien vaihtoehdoista, sillä kukin opettaja pystyi vastaamaan oman koulunsa ja työnkuvansa osalta. Vastaukset kuvaavat myös kyselyyn valikoituneita S2-opettajia, eli ne eivät ole rinnastettavissa opetuksen järjestäjien vastauksiin. Valtaosa (79 %) kertoi, että S2-opetus toteutetaan osittain erillisessä ryhmässä ja osittain integroituna. Vaikka 27 prosenttia valitsi vaihtoehdon "S2-opetusta antaa pääosin muu kuin S2-opettaja", vain yhdellä vastaajalla se oli ainoa vaihtoehto. Usein vastaajat valitsivat useampia opettamisen tapoja. Opettajien kertomana S2-oppimäärää opiskelevat oppilaat saavat useimmiten keskimäärin kaksi vuosiviikkotuntia opetusta erillisessä ryhmässä (40 %). Kolmannes kertoi, että oppilaat saavat yhden vuosiviikkotunnin, ja lähes yhtä suuri osuus (30 %) kertoi tuntimääräksi kolme. Neljä prosenttia kertoi tuntimääräksi viisi tai kuusi.

Kuva 37. S2-opetuksen toteutus S2-opettajien kertomana

Taustalla olevat syyt opetuksen järjestämiseen erillisessä ryhmässä tai integroituna

Syitä opetuksen järjestämiseen erillisessä ryhmässä selvitettiin opetuksen järjestäjiltä. Yleisimpänä perusteena erillisen S2-ryhmän muodostamiselle S2-opetuksen järjestämiseen on oppilaan opetuskielen taidon taso, mutta usein taustalla vaikuttavana syynä on myös ryhmän tarjoama tuki sen

ohella, että ryhmämuotoisen opetuksen taustalla on usein maassaoloaika. Muu syy -vastauksissa kerrottiin taustalla olevan aikaisemmin suoritettu oppimäärä, luokkataso, oppilaan kotikieli, kirjoittamisen haasteet, opettajan työjärjestys sekä se, että saman perheen lapset ovat samassa ryhmässä. Lisäksi mainittiin koulukyydit: *"Ryhmä muodostetaan oppilastarpeen mukaan siten, että sen tunnit ovat S2-opettajan, perusluokan työjärjestyksen ja koulukyytien kanssa yhteensopiva kokonaisuus."*

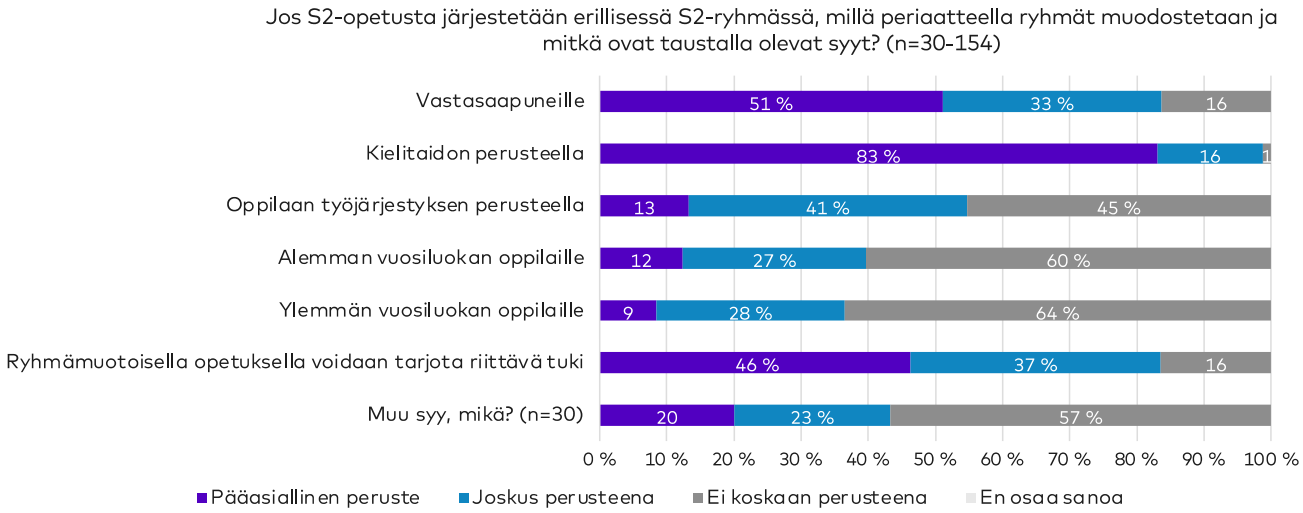

Kuva 38. Ryhmämuotoisen S2-opetuksen järjestämisen perusteet ja taustalla olevat syyt.

Opetuksen järjestäjiä pyydettiin kuvaamaan järjestelyitä ja kertomaan, ketkä järjestävät ryhmämuotoista opetusta ja millä kelpoisuudella. Kelpoisuutta avasi vain osa vastaajista. Usein kerrottiin, että opettaja on kelpoinen S2-opettaja tai esimerkiksi luokanopettaja tai erityisopettaja, jolla on S2-kelpoisuus. Osalla vaihtoehtoisesti opettajana on S2-opetukseen perehtynyt luokanopettaja tai erikoistuneet äidinkielen opettajat. Kaikilla kelpoista opettajaa ei ole. Esimerkiksi alakoulun ryhmillä opettajana on luokanopettaja. Ruotsinkielisen opetuksen puolelta nostettiin esiin puutteena, ettei kelpoista S2-opettajaa löydy.

Niillä, joilla S2-opetus on pelkästään integroituna suomen kieli ja kirjallisuus -oppitunneille (kuva 39), yleisin taustalla oleva syy oli oppilaiden vähäinen määrä. Usein taustalla oli myös näkemys siitä, että oppilaat saavat tarvittaessa tukiopetusta ja eriytettyä opetusta yksilöllisten tarpeiden mukaan erillisen S2-opetuksen sijaan. Opettajaresurssin puute oli taustalla yli puolella (55 %). Näistä vastaajista viidenneksellä S2-opetusta toteutetaan pääasiassa samanaikaisopetuksena äidinkielen ja kirjallisuuden tunneilla siten, että luokassa on S2-opettaja (tai erityisopettaja) mukana. Yli puolella tätä toteutetaan joskus. Muiden oppiaineiden tunneilla pääasiallisena toteutuksena samanaikaisopetus toteutuu harvemmin. Tarvittavaa tukiopetusta tarjotaan useammin.

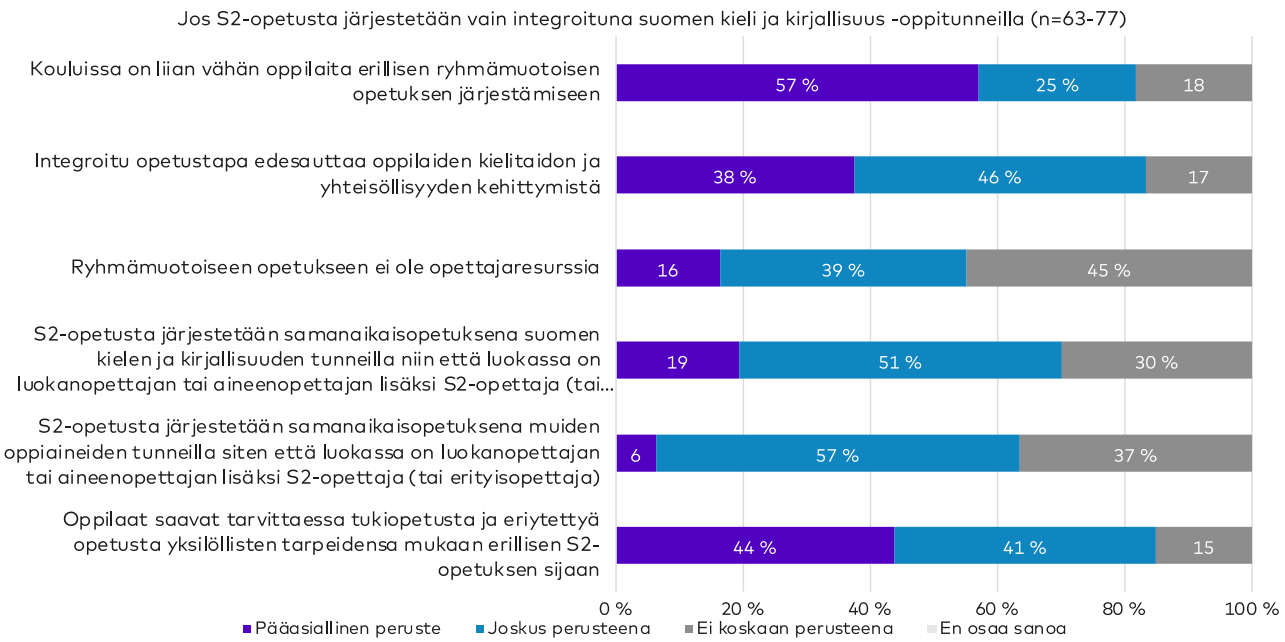

Kuva 39. Taustalla olevat syyt, kun S2-opetus järjestetään perusopetuksessa integroituna suomen/ruotsin kieli ja kirjallisuus -oppitunneilla.

> *"S2-ryhmämuotoista opetusta antaa yksi kelpoinen S2-opettaja ja yksi erityisopettaja, jolla on kirjallisuuden opintoja ja S2-opintoja sekä osana muuta työtään eri kouluissa luokanopettajat, erityisluokanopettajat, erityisopettajat ja eri aineenopettajat."*
>
> *"Erillistä S2-opetusta antaa alakoululaisille äidinkielen ja kirjallisuuden aineenopettaja, joka on tehnyt myöskin perus- ja aineopinnot S2-oppiaineesta. Sama opettaja on yläkoululaisten suomen kieli ja kirjallisuus -oppimäärän opettaja, ja S2-oppilaat ovat yläkoulun puolella mukana suomen kieli ja kirjallisuus -oppimäärän oppitunneilla."*
>
> *"Kahdessa koulussa on erilliset S2-opettajat, vähintään äidinkielen opettajan kelpoisuus."*
>
> *"Meillä luokanopettajat vastaavat S2-opetuksesta apunaan erityisopettaja ja kieltenopettaja. Yhdellä luokanopettajista on lisäksi äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan pätevyys. Yhdellä koululla erillisen S2-opetuksen hoitaa erityisopettaja, jolla on S2-opinnot 25 op."*

Alla on esimerkkejä ryhmien muodostamisen logiikkaa ja käytäntöjä avaavista yksittäisistä vastauksista.

> *"Useimmiten samalla luokka-asteella olevat tulevat S2-opetukseen yhtä aikaa. Muutamilla tunneilla on myös kahden eri luokka-asteen oppilaita samaan aikaan, jotta yksittäiselle oppilaalle voidaan tarjota enemmän S2-tunteja. Yksittäisessä tapauksessa kielitaito toimii jaon perusteena: eräs kakkosluokkalainen ja muutaman vuoden vanhempi valmistavan*

opetuksen oppilas käyvät samoilla tunneilla, sillä heidän kanssaan harjoitellaan hyvin samanlaisia oppisisältöjä."

"Ryhmät muodostetaan yleensä ikäryhmän mukaan (esim. yläkoulun ryhmä ja alkuopetuksen ryhmä). Tämä jako on riittävä, koska oppilaita on vähän. Lisäksi tarvitaan myös joitakin kielitaidon tason mukaan muodostettuja 'ryhmiä', joskin tällöin ryhmässä saattaa olla vain yksi oppilas. S2-opettaja (äidinkielen ja kirjallisuuden opinnot + S2-opinnot) järjestää opetusta."

Äidinkieli ja kirjallisuus -oppimäärän vaihto perusopetuksessa

Oppilaan oppimäärän vaihtoa harkitaan S2-oppimäärästä suomen/ruotsin kieli ja kirjallisuus -oppimäärään useimmiten oppilaan kielitaidon tason arvioinnin perusteella. Vastaaja saattoi valita useamman vaihtoehdon. Yhdellä vastaajalla ainoana vastauksena oli "valtionavustusajan tultua täyteen". Vastaajista 25 kertoi, ettei oppimäärää vaihdeta, mutta näistä osa oli vastannut myös, että vaihto tehdään kielitaidon arvioinnin perusteella. Yhteensä 17 vastaajaa kertoi, ettei oppimäärää vaihdeta. Yksi vastaaja kertoi muuksi syyksi, että "oppilaan virallinen äidinkieli on vaihtunut huoltajan ilmoituksella, merkintä äidinkielestä on virheellinen tai ei vastaa oppilaan todellista kielitaustaa (vrt. kotona puhuttu kieli versus äidinkieli)". Vastaaja oli edellä vastannut, että S2-opetukseen ohjataan väestörekisteriin merkityn äidinkielen ja valmistavasta opetuksesta siirtymisen perusteella.

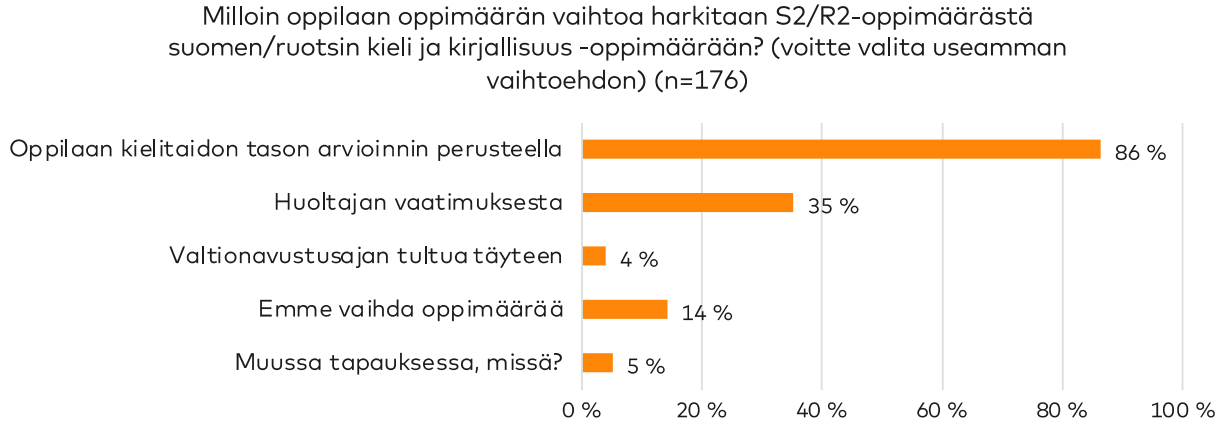

Kuva 40. Oppimäärän vaihto perusopetuksessa.

S2-opettajina toimivien kyselyyn vastaajien antama kuva vastaa pitkälti opetuksen järjestäjien vastauksia: Opettajien vastaajista 79 prosenttia kertoi, että oppimäärää vaihdetaan kielitaidon tason perusteella, ja 15 prosenttia kertoi, ettei oppimäärää vaihdeta. Opettajien vastausten mukaan oppimäärää vaihdetaan huoltajan vaatimuksesta useammin (47 %).

S2-opetuksen järjestämisen edellytykset

Opetuksen järjestäjillä on itsearvioinnin mukaan varsin hyvä käsitys S2-opetuksen järjestämisen ohjeistuksista. Lähtökohtaisesti vastauksissa tulisi näkyä enemmän täysin samaa mieltä -vastanneita. Vastauksista ei voida jäljittää, missä määrin arviointiasteikon "jossain määrin samaa mieltä" tarkoittaa epäyhtenäisiä käytänteitä. Parhaiten tunnetaan opetussuunnitelman perusteiden määräykset ja opettajan kelpoisuusehdot. Mukana on myös etenkin valtionavustuksen perusteiden[20] osalta selkeästi epätietoisia vastaajia.

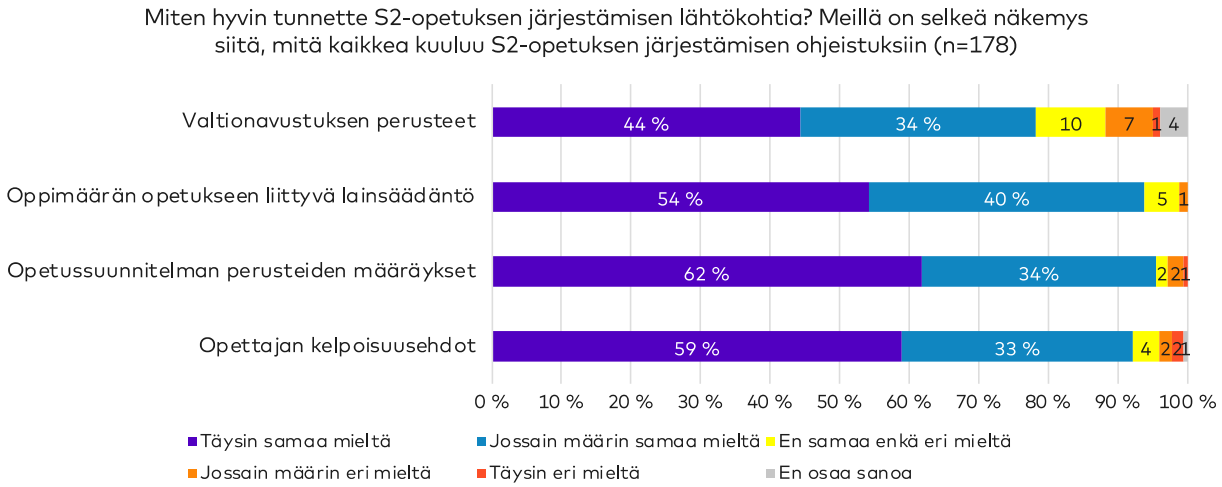

Kuva 41. Perusopetuksen järjestäjien arvio siitä, missä määrin S2-opetuksen järjestämisen lähtökohdat tunnetaan.

Yhteistyö ja erityisjärjestelyt

Opetuksen järjestäjiltä kysyttiin yhteistyö- ja muita erityisjärjestelyistä S2-opetuksen järjestämisen osalta. Useimmiten käytössä on tulkkauspalveluita, joiden arvioitiin myös toteutuvan usein hyvin. Silti noin viidennes arvioi niissä olevan kehittämisen varaa. Avustajia ja koulunkäynninohjaajia on 74 prosentilla vastaajista, mutta reilulla viidenneksellä resurssi ei ole riittävä tai toimi muuten hyvin. Koulujen välistä yhteistyötä on yli puolella, mutta varsin monella (29 %) siinä tunnistettiin kehittämisen tarvetta. Joka kymmenes kokee, että tarvetta koulujen väliseen yhteistyöhön on

[20] Opetushallitus myöntää valtionavustusta (opetusministeriön asetus 1777/2009) S2-oppimäärän mukaan opiskelevien oppilaiden opetukseen enintään kolmesta opetustunnista viikossa jokaista neljän oppilaan laskennallista ryhmää kohti. Jos oppilaita on opetuksen järjestäjän kouluissa vähemmän kuin neljä, voi ryhmän koko olla myös vähintään kaksi oppilasta. Avustusta voidaan myöntää suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän mukaiseen opetukseen sekä muun opetuksen tukeen enintään kuuden ensimmäisen vuoden ajalta opetukseen osallistumisen aloittamisesta. Esiopetuksessa olevat samoin kuin koulussa pidempään olleet voivat osallistua tällä valtionavustuksella rahoitettavaan opetukseen, mutta heidän opetukseensa ei voi hakea tätä valtionavustusta.

olemassa. Kiertävä S2-opettaja on vain alle viidenneksellä vastaajista. Lähes yhtä suurella osalla ei resurssia ole, mutta tarve tunnistetaan. Kunnan kieli- ja kulttuuriryhmien opetuksen kehittämisestä ja järjestelyistä vastaava koordinaattori on reilulla neljänneksellä, mutta lähes puolella näistä käytännössä on kehittämisen varaa, ja 15 prosenttia kertoi, ettei koordinaattoria ole, mutta sille olisi tarve.

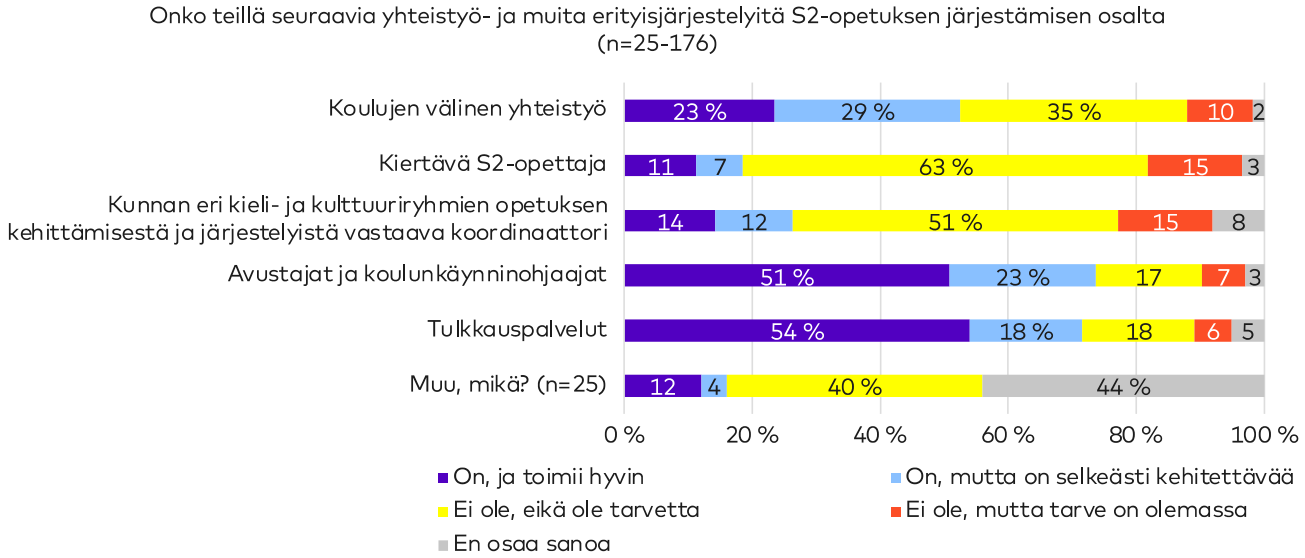

Kuva 42. Yhteistyö- ja erityisjärjestelyt S2-opetuksen järjestämiseen perusopetuksessa.

2.4.3 S2-opettajien kelpoisuus ja opettajien määrä

Perusopetuksessa S2-opettajan kelpoisuus on äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan kelpoisuus. Opetuksen järjestäjistä vajaa puolet noudattaa sitä täysin rekrytoinnissa. Kuitenkin alakoulussa luokanopettaja, jolla ei ole aineenopettajan kelpoisuutta, saa opettaa omalle luokalleen sekä toisen opettajan luokalle suomi/ruotsi toisena kielenä -oppiainetta luokanopettajan kelpoisuudella ja virkanimikkeellä. Luokanopettaja ei kuitenkaan voi toimia pelkästään S2-opettajan tehtävissä.

Vajaa viidennes (17 %) ei noudata äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan kelpoisuutta rekrytoinnissa lainkaan. Ruotsinkielisistä opetuksen järjestäjistä kolmella (25 %) ei tätä edellytetty. Vastaajilla, joilla ei noudateta kelpoisuutta rekrytoinneissa, ei useimmiten ole myöskään koulujen välistä yhteistyötä tai kiertävää S2-opettajaa. Osalla myös S2-opetus on kerrottu edellä järjestettävän vain muun kuin S2-opettajan antamana.

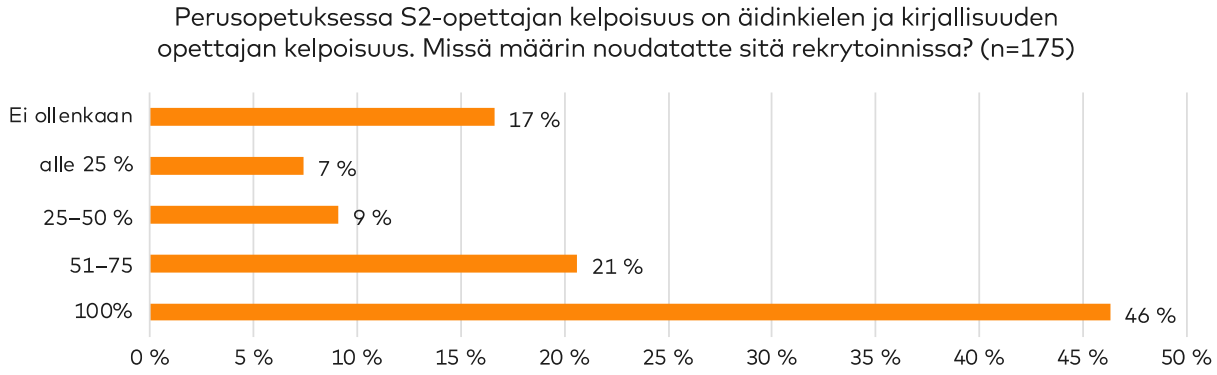

Kuva 42. Äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan kelpoisuuden noudattaminen S2-opettajan rekrytoinneissa.

Vastaajia, jotka kertoivat, että kelpoisia opettajia on alle 75 prosenttia, pyydettiin kertomaan taustalla oleva syy. Suurella osalla (60 %) syynä on kelpoisten opettajien puuttuminen. Yksi vastaaja kertoi lisäsyyksi tiedon puutteen kelpoisuuksista. Vastausten perusteella ei voi päätellä aukottomasti kelpoisten opettajien puuttumisen taustalla olevia syitä: onko kyse siitä, että luokanopettajilta edellytetään lisäksi S2-opetuksen osaamista, eikä tätä osaamista ole saatavilla, vai onko pula äidinkielen ja kirjallisuuden kelpoisuuden omaavista opettajista vai siitä, ettei opetuksen järjestäjä voi rekrytoida opettajia?

Vastauksia perustelleista yksi kertoi, ettei ole ollut tarvetta rekrytointiin, sillä koulussa on jo kelpoinen äidinkielen ja kirjallisuuden opettaja. Yksi vastaaja kertoi, ettei mahdollista rekrytointitarvetta ole vuosikymmeniin. Siten vastaajissa voi olla muitakin, jotka ovat pohtineet kysymystä aktiivisen rekrytoinnin kautta. Muissa esiin tuoduissa syissä korostui pieni oppilasmäärä: oppilaita on vähän suhteessa tuntimäärään, tai pienen oppilasmäärän takia ei voida palkata tehtävään erillistä kelpoista S2-opettajaa.

Osalla taustalla siihen, ettei rekrytoinnissa noudateta aina äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan kelpoisuutta, oli se, että alakoulussa S2-opetusta antaa luokanopettaja. Muutamat vastaajat kertoivat erikseen, että tällöin luokanopettaja on saanut lisäkoulutusta S2-opetuksesta. Muutama vastaaja perusteli, että luokanopettajan kelpoisuus nähdään tarkoituksenmukaiseksi ainakin alakoulussa tai että luokanopettajan ja laaja-alaisen erityisopettajan kelpoisuus nähdään riittäväksi. Vastausten perusteella paikoin on tehty omavaltaisia ratkaisuja, jolloin säädettyjä kelpoisuusvaatimuksia ole katsottu järkeväksi noudattaa. Kommenteissa nousi esiin myös taustalla se, että luokanopettajan palkkaus on järjestäjälle halvempaa kuin äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan.

> *"Alakoulussa kelpoisia S2-opettajia kyllä on, mutta vähän. Koska opetusvelvollisuus on pienempi kuin 24 h ja siten opettaja on 'kallis'. Käytännössä S2-opetusta antavat myös laaja-alaiset erityisopettajat ja ns. resurssiopettajat."*

"Tämä tukee oppilaan integroitumista omaan ikäryhmään muilla oppitunneilla, ja opettajalla on ymmärrys ja taito toimia lapsen kokonaisvaltaisen koulunkäynnin tukena. Koemme tärkeämmäksi soveltuvuuden työskennellä S2-oppilaiden kanssa, ja huomioimme esim. erilliset, suoritetut S2-lisäkoulutukset ja aiemman kokemuksen S2-lasten kanssa työskentelystä."

"S2-opettajalle ei riitä kuin muutama tunti viikossa."

"Koulujen yksittäiset S2-tunnit hoidetaan koulun omilla opettajaresursseilla."

"Suurin osa S2-opetusta tarvitsevista on alakoululaisia, ja luokanopettajan laaja-alaisen pätevyyden katsomme olevan tärkeämpi kriteeri kuin suomen kielen aineenopettajan taitotason. Yläkoulussa suurin tarve on venäjänkielisillä oppilailla, ja venäjän kielen opettaja on tärkeämpi kriteeri, koska hän pystyy vastaamaan paremmin ja kokonaisvaltaisemmin oppilaidemme tarpeisiin."

S2-opettajien määrä

Vastaajia pyydettiin kertomaan kelpoisten S2-opettajien määrä opetuksen järjestäjällä. Vastauksista ei voi muodostaa selvää kokonaismäärää, sillä vastaukset vaihtelivat suuresti. Osa viittasi "kaikkiin opettajiin", jotka ovat kelpoisia. Yksi esimerkiksi kertoi, että kelpoisia opettajia on satoja. 156 vastaajaa antoi tulkittavan luvun, ja näillä kelpoisten opettajien määrä oli noin 960. Mukana on 16 vastaajaa, jotka kertoivat luvuksi 0. Isoin osuus vastaajista (44 %) kertoi määräksi 1–2. Kolmesta viiteen opettajaa oli tunnistettavan luvun antaneista 28 prosentilla. Enemmän kuin 11 opettajaa oli seitsemällä prosentilla vastaajista. Näistä osalla luku oli kymmenissä.

Henkilöstökyselyyn vastanneista suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus (S2) -oppimäärää opettavista 32 prosenttia toimi luokanopettajana, 53 prosenttia aineenopettajana ja 18 prosenttia erityisopettajana. Vastanneista 76 prosenttia on saanut koulutusta suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksesta (24 % ei). Vastanneista 38 prosenttia oli suorittanut S2-opetukseen liittyvän opintokokonaisuuden, loput tätä lyhyempiä koulutuksia.

2.4.4 Toimintakulttuuri, resurssit ja valmiudet opetuskielen oppimisen tukemiseksi

Opetuksen järjestäjiä pyydettiin arvioimaan väittämiä, jotka koskivat toimintakulttuuria ja pedagogisia keinoja opetuskielen oppimisen tukemiseksi. Perusopetuksen järjestäjillä oli varsin positiivinen näkemys siitä, että oppilaiden yksilölliset tarpeet huomioidaan S2-opetuksessa, ja suuri osa vastaajista (72 %) oli edes jossain määrin samaa mieltä väittämän kanssa, että opetus- ja ohjaushenkilöstö ottaa maahanmuuttotaustaisten oppilaiden opetuskielen ja oppiaineen kielen taidon tason huomioon opetuksessaan. Henkilöstön nähdään tukevan oppilaiden oppimista kielitietoisella

pedagogiikalla 78 prosentilla vastaajista. Toimijuuden ja osallisuuden tukemista koskevat arviot olivat hieman heikompia. Samanaikaisopettajuutta hyödynnetään harvemmin.

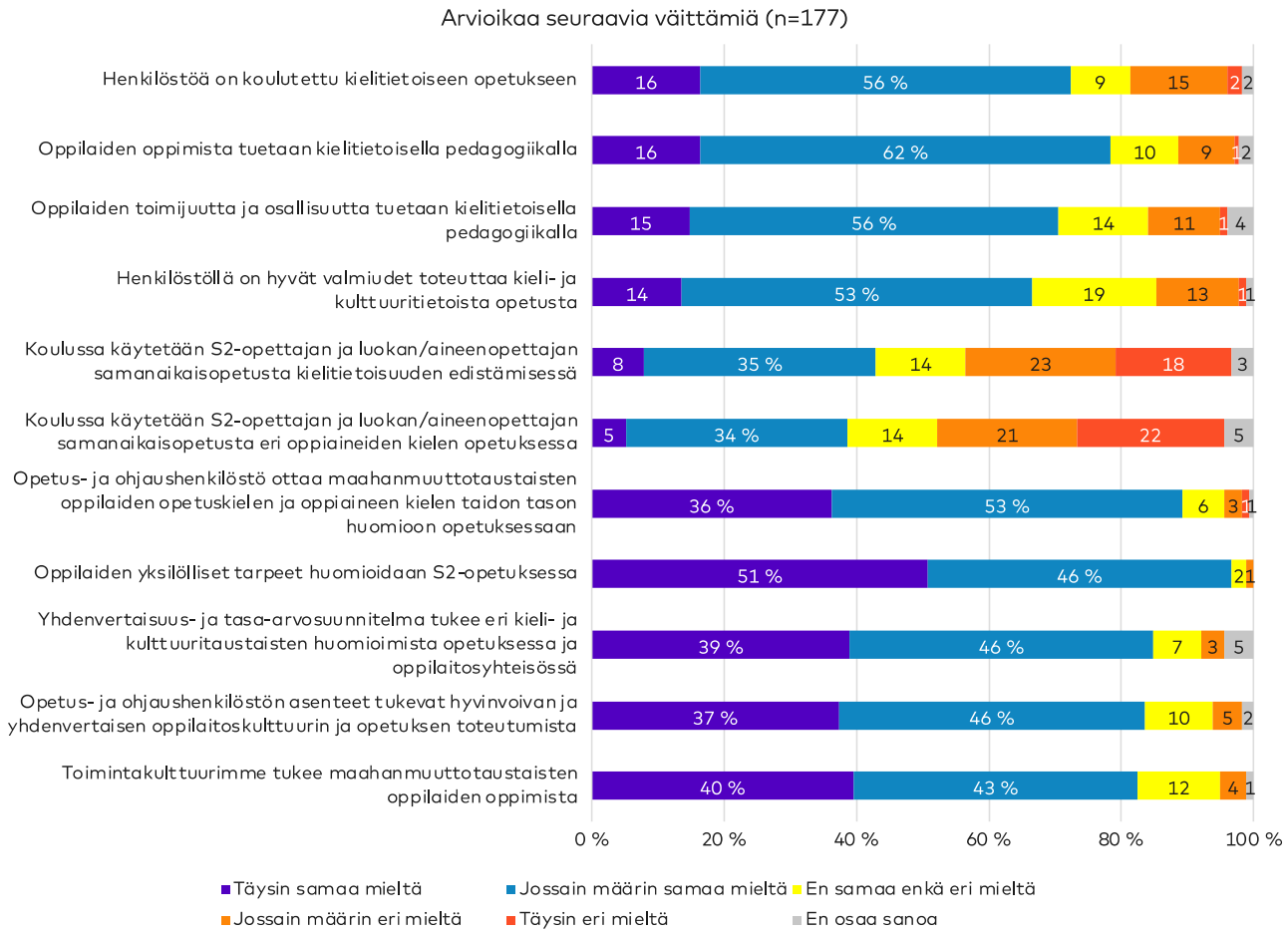

Kuva 43. Perusopetuksen järjestäjien arviot omasta toimintakulttuurista ja henkilöstön valmiuksista.

Väittämiä avanneista perusopetuksen järjestäjistä useat kuvasivat henkilöstön omaavan vahvan osaamispohjan. Tämä korostui aikuisten perusopetuksen järjestäjillä. Yksi positiivisen arvion antanut opetuksen järjestäjä kuvasi positiivista kierrettä: resurssit ovat olleet kunnossa S2-opetukseen ja tukeen, jolloin oppimistulokset ovat olleet hyviä, ja tämä on heijastunut henkilöstön asenteisiin. Useat painottavat kuitenkin vastauksissaan, että osaaminen on epätasaista. Siihen vaikuttaa toisaalta henkilöstön vaihtuvuus, toisaalta valikoiva kiinnostus osallistua täydennyskoulutukseen, mutta myös maahanmuuttotaustaisten oppilaiden määrä: osassa kouluista oppilaita on ollut vasta niin vähän aikaa, ettei kokemusta ja osaamista ole kertynyt. Täydennyskoulutusten jalkautuminen käytäntöön voi myös viedä aikaa.

> *"Koulutusta on ollut viime vuosina runsaasti saatavilla, se ei kuitenkaan ole aina tavoittanut kaikkia, jotka sitä tarvitsisivat, vaan jäänyt osittain opettajan oman aktiivisuuden varaan.*

Kunnassamme on tunnistettu erityisesti aineenopettajien vaihtelevat valmiudet toteuttaa kielitietoista opetusta. --"

"Henkilöstöresurssit pitää kartoittaa jo lähitulevaisuudessa. S2-opetuksen resurssit ovat tällä hetkellä kunnassamme vajaassa käytössä, valtionavustusta saisimme enemmänkin, jos järjestäisimme enemmän S2-opetusta. Tästä asiasta täytyy keskustella jälleen rehtoreiden kanssa. Olen juuri keräämässä tietoja tämän vuoden osalta. Oppilaiden yksilöllisten tarpeiden huomioiminen ei ole pelkkä aikaresurssikysymys, vaan usein on kyse siitä, että opettajalla ei ole sopivaa materiaalia tai tietoa siitä, mistä sitä saa. Tätä asiaa meidän täytyy verkostoitumisen avulla helpottaa. Koulutukseen osallistuminen on tänä korona-aikana ollut hankalampaa, tosin verkkokoulutuksia olemme järjestäneet ihan vain oman kuntamme opettajille. Halukkuutta koulutukseen osallistumiseen löytyy varmasti."

"Kielellisesti tuetun samanaikaisopetuksen mallit, mahdollisuudet ja toteutukset ovat vielä alkeissa."

"Lisäresurssi erityisesti samanaikaisopetukseen integroiduilla tunneilla osana yleisopetusta olisi näkemyksen ja kokemuksen mukaan hyödyksi valmo- ja S2-oppilaille."

"Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat laaditaan yksikköjen tilanteen kartoituksen pohjalta. Esille nousseita haasteita valitaan yksikössä kehittämiskohteeksi. Lait eivät velvoita kohdistamaan toimenpiteitä eri kieli- ja kulttuuritaustaisten huomioimiseen, voi siis olla, että yksiköissä ei näitä nosteta kehittämiskohteiksi. Yleisesti tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien tulee olla toiminnallisia ja velvoittaa yhteisöt vahvistamaan yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia oppilaitoksissa. Parhaimmillaan suunnitelmat siis vahvistavat myös eri kieli- ja kulttuuritaustaisten huomioimista arjessa."

Kielitietoisuus henkilöstökyselyn vastausten perusteella

Perusopetuksen henkilöstökyselyyn vastanneilla (n=950) on itsearvioiden ja omien toimintatapojen reflektion perusteella kielitietoinen tapa toteuttaa opetusta. Esimerkiksi oppilaiden oman äidinkielen kehityksen merkitys ja oikeus käyttää osaamiaan kieliä oppimisen tukena oppimistilanteissa tunnistetaan hyvin. Henkilöstö on väittämien perusteella valmis tarkastelemaan kriittisesti niin omia kuin myös sellaisia koulun toimintatapoja, jotka ylläpitävät eriarvoisuutta.

Kysely sisälsi kysymyksiä tyypillisestä opetusviikosta. Vastausten mukaan oppimista tuetaan kielitietoisesti eri tavoin varsin säännöllisesti. Noin 16 prosenttia sellaisista vastaajista, jotka itse opettavat maahanmuuttotaustaisia oppilaita, kuitenkin kertoo, etteivät he kannusta oppilaita käyttämään omia kieliä oppimiseen. Vastaajat, joiden vastausten perusteella opetus ei näytä systemaattisesti olevan kielitietoista, ovat vain yksittäisiä. Kuten varhaiskasvatuksen henkilöstön vastaajista, varsin iso osa myös perusopetuksen opettajista (30 %) näki, että suomalaisen kulttuurin omaksuminen on tärkeää, vaikka se tapahtuisi oppilaan oman kulttuurin kustannuksella. Oman kulttuurin säilyttäminen tukisi paremmin sekä oppimista että hyvinvointia. Varsin iso osa (31 %) ei osannut ottaa kantaa väittämään. (Kuvat tuloksista: ks. Liite.)

Arviot resurssien riittävyydestä

Yli kaksi kolmasosaa perusopetuksen järjestäjistä oli ainakin jossain määrin samaa mieltä väittämän kanssa, että opetuksen järjestäjällä on riittävät henkilöstöresurssit tarjota S2-opetusta. Lähes neljännes (23 %) oli kuitenkin eri mieltä, ja kaikki eivät ottaneet kantaa. Lähes yhtä selkeästi jakaantui näkemys siitä, että S2-opetuksen järjestämiseen tarvitaan enemmän taloudellisia resursseja. Yli puolet arvioi, että henkilöstöllä on edes jossain määrin aikaa huomioida oppilaiden yksilölliset tarpeet kielen kehitykseen. Toisaalta vastauksissa nousee esiin myös tahtotilan ja arjen epätasapaino. Aikaa ja resursseja ei riitä esimerkiksi samanaikaisopetuksen suunnitteluun riittävästi, tai oppilaiden yksilöllisiä tarpeita ei voida huomioida suurissa opetusryhmissä.

Opetuksen järjestäjillä oli varsin positiiviset arviot siitä, että henkilöstöllä on tarvittaessa mahdollisuus osallistua täydennyskoulutukseen, mutta täydennyskoulutusta tarjotaan harvemmin itse. Avovastauksissa annetuissa täydentävissä kommenteissa nostettiin esimerkiksi esiin, että sijaisten löytäminen voi hankaloittaa koulutukseen pääsyä, mutta järjestelyjä pyritään tekemään tämän mahdollistamiseksi. Omien koulutusten sijaan hyödynnetään Opetushallituksen ja muiden valtakunnallisten toimijoiden koulutuksia.

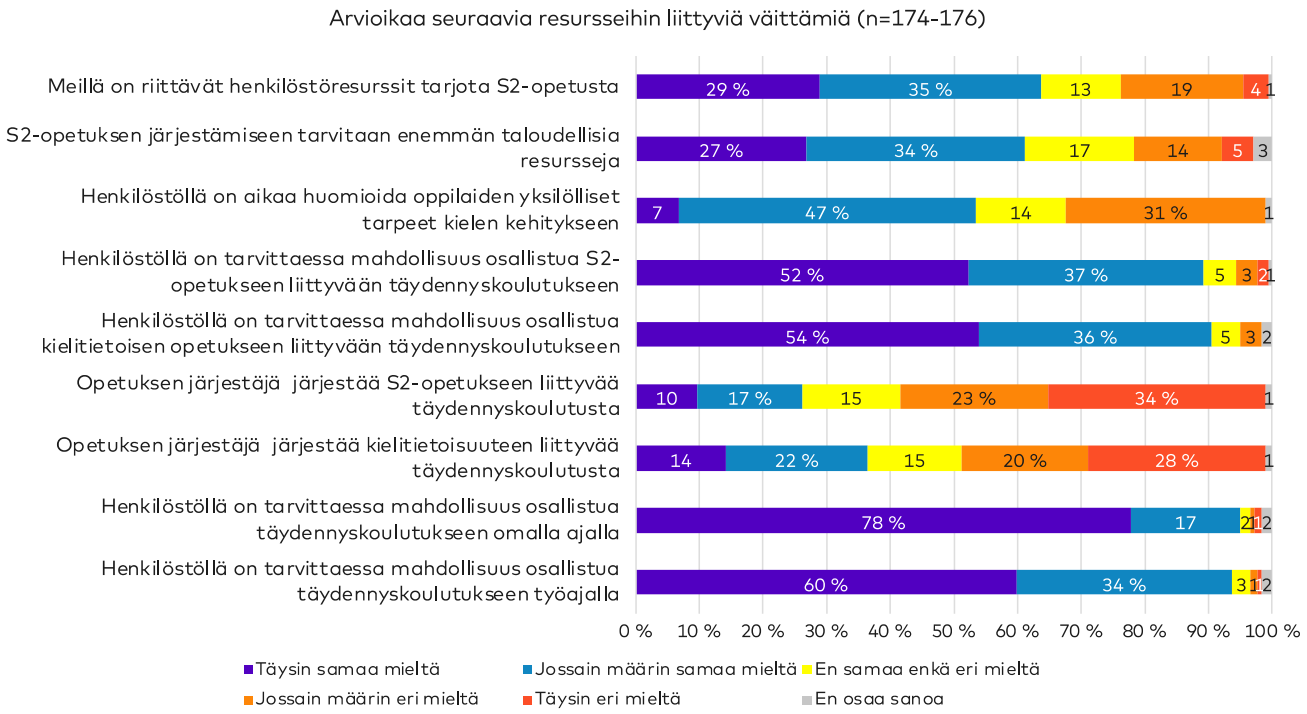

Kuva 44. Perusopetuksen järjestäjien arviot resurssien riittävyydestä.

Henkilöstölle suunnatussa kyselyssä kysyttiin osin samoja ja osin eri asioita liittyen resursseihin[21]. Henkilöstökyselyn vastauksia ei voi verrata yksi yhteen järjestäjäkyselyn kanssa, mutta vastaukset kuvaavat kyseisen runsaan joukon (n=959) kokemuksia. Vastaajista reilu kolmannes kokee, että S2-opetukseen on riittävästi resursseja. Suurempi osuus (42 %) kokee resurssit riittämättömiksi. Henkilöstöltä kysyttiin kokemusta siitä, miten johto ja kollegat tukevat kielitietoisen opetuksen toteuttamista. Vain kolmannes kokee resurssit riittäviksi. Kollegoilta tukea koetaan saatavan useammin. Täydennyskoulutukseen osallistumismahdollisuudet arvioidaan kriittisemmin kuin järjestäjien kertomana. Epätietoisten osuus on varsin suuri kaikissa väittämissä.

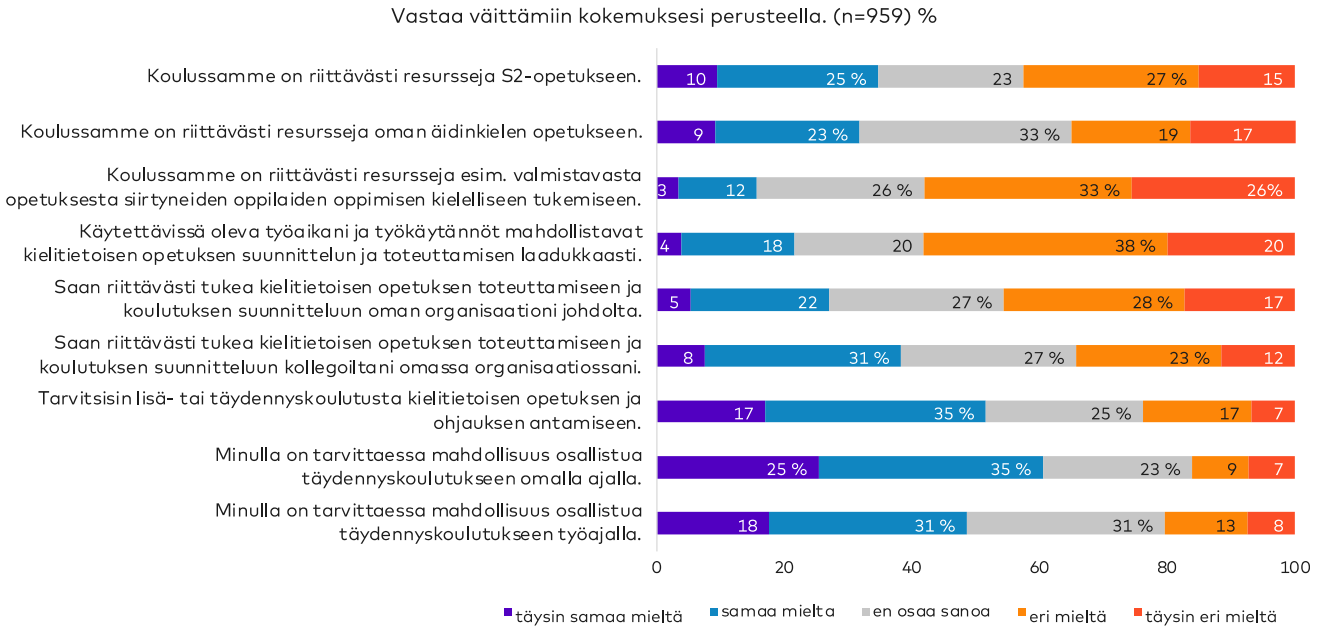

Kuva 45. Perusopetuksen henkilöstökyselyn vastaajien arviot resurssien riittävyydestä.

Ratkaisut, joilla tuetaan maahanmuuttotaustaisten oppilaiden opetuskielen oppimista, kotoutumista ja osallisuutta

Opetuksen järjestäjiltä kysyttiin, millaiset ratkaisut tukevat parhaiten maahanmuuttotaustaisten oppilaiden suomen kielen oppimista, kotoutumista ja osallisuutta. Vastauksia saatiin 143. Alla on esitetty tiivis yhteenveto vastauksista:

- Kielitietoinen pedagogiikka ja opetus. Kaikkien opettajien sitoutuminen kielitietoiseen opetukseen omissa oppiaineissaan.
- Pienet ryhmät tai pienryhmäopetus sekä avustajien käyttö.

[21] Kyselyn väittämien asteikon ero selittyy sillä, että kokonaisuudessaan kyselyssä on hyödynnetty joiltain osin aikaisemman Turun yliopiston koordinoiman tutkimuksen väittämiä, ja koska aineistoa käytetään myös jatkotutkimuksiin seurantatiedon osalta, väittämät ovat yhteneväiset kokonaisaineiston kanssa.

- Inklusiivinen toimintamalli täydennettynä tarpeen mukaan ryhmämuotoisella opetuksella. Oppilas sijoitetaan yleisopetusryhmiin, ja erillisissä ryhmissä opettaminen on mahdollisimman vähäistä.
    - Erilliset S2-tunnit kielenoppimisen alkuvaiheessa, integroiminen muihin ryhmiin heti kun kielitaito sen mahdollistaa
    - Opetusjärjestelyt mahdollisimman pitkälti oman luokan osana, ei pienryhmässä.
- Tiivis yhteistyö S2-, luokan- ja aineenopettajien kesken
- Oppiaineiden sanaston tukeminen
- S2- ja erityisopetuksen saavutettavuus
- Opetusjärjestelyiden joustavuus
- Selkeät oppimateriaalit
- Mahdollisuus saada myös oman äidinkielen opetusta
- Hyvin toimiva valmistava opetus, mm:
    - S2-opetuksen pienryhmät
    - Erillinen S2-opettaja valmistavan opettajan lisäksi
    - Hallittu siirtymä valmistavasta opetuksesta
    - Luotettu henkilö perusopetukseen siirtymisen vaiheessa (opettaja, opo, S2-opettaja…)
- Tiivis yhteistyö kodin kanssa, huoltajien huomioiminen ja kulttuurimentorointi. Tiedottaminen myös omalla kielellä. Äitikerhot, jotta rohkaistaan kotiäidit mukaan.
- Vertaisten tuki, osallisuuden ja kaverisuhteiden edistäminen sekä sosiaalisuuteen ja kontaktin ottamiseen liittyvät tukitoimet. Harrastusten tukeminen.
- Tehtävät vastuutettu (esim. nimitetty opettaja), joka toimii myös yhteyshenkilönä perheelle.

Alla esimerkkejä vastauksista, joista osa oli hyvin perusteellisia:

> *"Kun jokainen oppilasta opettava opettaja oivaltaa, että on ko. oppilaan suomen kielen opettaja. Ottaa tämän huomioon opetuksessaan"*

> *"S2-tuntien vaikeustaso järjestetään niin, että oppilas saa onnistumisen kokemuksia mutta oppii myös joka kerta uutta. Tunnilla kannustetaan oppilasta hyödyntämään omaa äidinkieltään ja olemaan omasta kulttuuristaan ylpeä."*

> *"Ennakointi ja etunojainen aktiivisuus. Oppilaiden kehittyvä kieli sekä oppimisen keinot tunnistetaan ja huomioidaan jo opetusjärjestelyissä ja opetuksen suunnittelussa. Oppilaantuntemus. Mahdollisuus linkittää opittavia sisältökokonaisuuksia oppilaalle tärkeisiin asioihin. Tuetaan oppilaan kiinnittymistä kouluun ja opiskeluun. Kiinnostuminen oppilaan kulttuurisista käytänteistä auttaa linkittämään koulun ja kodin toimintatapoja. Toiminnalliset ja kokemukselliset oppimis- ja kommunikaatioympäristöt. Yleisen tuen keinot vahvasti käytössä jokaisella tunnilla. Sosiaaliset suhteet. Tuetaan ja kannustetaan maahanmuuttotaustaisia oppilaita koulupäivän aikaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Osallistetaan mm. tuki- ja kummioppilaita toimintaan niin luokissa kuin välitunneilla. Informoidaan oppilaita koulupäivän jälkeisistä harrastus- ja ajanviettomahdollisuuksista ja järjestetään niihin yhteisiä tutustumiskäyntejä. Opettajien ja ohjaajien kieli- ja kulttuuritietoisen osaamisen kehittäminen sekä oman toiminnan reflektio. Kun*

opetushenkilöstöllä on ymmärrys oppilaan arkikielen ja akateemisen kielitaidon kehittymisestä, he pystyvät tarkastelemaan omien oppiaineidensa kielimaailmaa vieraan kielen oppijan silmin ja miettimään, millaisia keinoja heillä on tukea oppilasta kielellisesti. Oman opetustyön ja aktiivisen toimijuuden reflektointi on oleellista. Opetushenkilöstön välinen yhteistyö. Yhteistyö on tärkeää oppilaan kokonaiskuorman ymmärtämisessä, toimivien käytänteiden jakamisessa ja kehittämisessä (mm. yhteiset sapluunat koekysymyksiin ja -vastauksiin, opiskelutekniikoiden miettiminen ja opettaminen). Kodin ja koulun välinen yhteistyö. Vahvistetaan huoltajien ymmärrystä koulujärjestelmästä, oppilaiden yksilöllisistä tavoitteista ja vahvuuksista, kolmiportaisesta tuesta ym. Sekä kodin että koulun henkilöstön kulttuuritietoisuuden lisääminen auttaa maahanmuuttotaustaisia oppilaita kiinnittymään koulun sääntöihin ja toimintakulttuuriin. Joustavat opetusjärjestelyt ja -materiaalit. Jatkuva arviointi."

Hyvät käytänteet maahanmuuttotaustaisten oppilaiden kielen oppimisen tukemiseen

Opetuksen järjestäjiltä kysyttiin käytössä olevista hyvistä käytänteistä maahanmuuttotaustaisten oppilaiden kielen oppimisen tukemiseen. Vastauksia saatiin 125. Alla on yhteenvetoa vastauksista:

- Yksilöllinen S2-opetus tarpeen mukaan – oppilaita ei kohdella massana
- Ylimääräinen S2-opetus
- Oppilaat saavat käyttää esim. sanakirjaa oppitunnilla. Kokeet pienryhmässä tai kaksin erityisopettajan kanssa
- Selkokieliset kokeet ja materiaalit
- Avustajien käyttö oppitunneilla
- Resurssiopettaja oppituntien tukena
- Samanaikaisopetus suomeksi ja omilla äidinkielillä
- Erityisopettajan tuki, myös samanaikaisopetuksessa
- Integrointi valmistavasta opetuksesta nopeasti yleisopetukseen
- Kulttuuriohjaus
- Heikon koulutaustan oppilailla ryhmämuotoinen tehostettu tuki pienryhmässä
- Opinto-ohjaus omia äidinkieliäkin käyttäen sekä suullisesti että kirjallisesti
- Kielitietoinen opetus kaikissa oppiaineissa
- Harrastustoiminnan tukeminen räätälöidysti ja aktiivinen ohjaaminen harrastuksiin
- Läksykerhot
- Aamu- ja iltapäivätoiminta koululla
- Tukioppilastoiminta
- Kriteeriperusteinen arviointi
- Lukujärjestyksen palkitus
- Digitaaliset oppimateriaalit, jotka antavat välitöntä palautetta
- Opettajan välitön läsnäolo
- Moniammatillinen yhteistyö
- Yhteinen toiminta ja yhteinen arki opiskelijoiden ja henkilökunnan kanssa
- Toiminnallisen oppimisen menetelmät (konkretisointi, pelit, käytännön harjoitukset, tutustumiskäynnit, esitykset)

- Opetushenkilöstön välinen yhteistyö
- Pyrkimys siihen, että koti, vapaa-ajan toiminnot ja koulu tukisivat toisiaan
- Yhteistyö kaupungin maahanmuuttajapalveluiden kanssa

"Yhtenäiset kielitaidon, kielellisen tuen tarpeen ja lukutaidon arviointi- ja seurantavälineet, tiedonsiirto pedagogisten asiakirjojen avulla, modernit digitaaliset oppimisympäristöt, tiivis kirjastoyhteistyö, oman äidinkielinen samanaikaisopetus, oman äidinkielen opetus, pedagoginen tukimateriaalipankki, kehittäjäopettajaverkosto, säännölliset koulutukset, tukimateriaalit kouluille."

"S2-opettaja ja luokanopettaja tekevät yhteistyötä siten, että S2-tunneilla opiskellaan myös esimerkiksi reaaliaineiden sanastoa ja kerrataan reaaliaineiden kokeisiin. S2-tunneilla on myös mahdollista tehdä reaaliaineiden kokeita. Luokanopettaja ilmoittaa S2-opettajalle, kun kokee oppilaan tarvitsevan apua jossakin reaaliaineessa. Pienet ryhmäkoot mahdollistavat sen, että jokainen oppilas saa yksilöllistä opetusta ja tukea."

Verkostot maahanmuuttotaustaisten oppilaiden opetuksen kehittämiseksi

Opetuksen järjestäjistä neljännes (25 %) kertoi kuuluvansa kansalliseen verkostoon, jossa kehitetään verkostoyhteistyössä maahanmuuttotaustaisten oppilaiden opetusta. Yhtä suuri osuus (26 %) kertoi olevansa mukana alueellisessa verkostossa ja noin viidennes (21 %) usean kunnan muodostamassa verkostossa. Opetuksen järjestäjistä 16 prosenttia oli kiinnostunut liittymään alueellisiin ja usean kunnan verkostoihin ja 13 prosenttia kansalliseen.

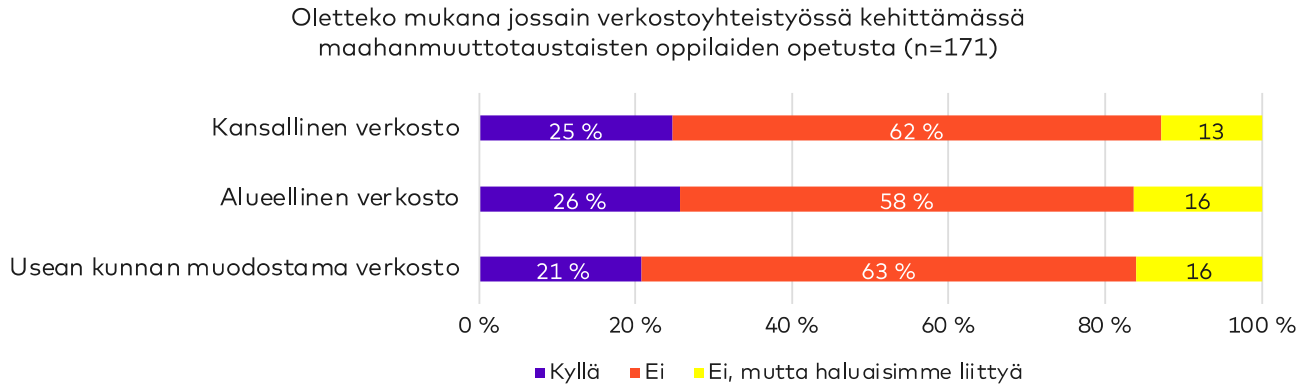

Kuva 46. Perusopetuksen järjestäjien verkostoyhteistyöhön osallistuminen.

Valtakunnallisista verkostoista useimmin mainittiin Opetushallituksen verkostot ja tarkemmin perusopetuksen kielellisen ja kulttuurisen moninaisuuden kehittämisverkosto Poiju[22] (25 mainintaa). Poijun "alaverkosto" Kettinki mainittiin 9 kertaa. Myös varhaiskasvatuksen kielellisen ja kulttuurisen

22 https://www.oph.fi/fi/kehittaminen/poiju-perusopetuksen-kielellisen-ja-kulttuurisen-moninaisuuden-kehittamisverkosto

moninaisuuden kehittämisverkosto Reimari nousi esiin (9 mainintaa), samoin OPH:n ruotsinkielisen koulutuksen verkosto. Muita vähintään kaksi mainintaa saaneita verkostoja olivat Kiekura, AIPE-verkosto (pääkaupunkiseutu ja valtakunnallinen), kansanopistojen verkosto ja Suomenopettajat ry:n verkosto. Valtakunnallisista toimijoista mainittiin myös Suvikyky ry ja Migri. Alueellisia ja hankeverkostoja nousi esiin useampia, ruotsinkielisen yhteistyön edistäjänä myös Luckan-verkosto.

2.4.5 Kehittämistarpeet maahanmuuttotaustaisten oppilaiden kielen oppimiseen tai tuen järjestämiseen

Opetuksen järjestäjiä pyydettiin tunnistamaan mahdollisia kehittämisen tarpeita maahanmuuttotaustaisten oppilaiden kielen oppimiseen tai tuen järjestämiseen. Yhteensä 125 järjestäjää vastasi kysymykseen. Muutamat kertoivat tässä yhteydessä, ettei kehittämisen tarpeita ole. Vaikka edellä on tuotu esiin, että perusopetuksen järjestäjät näkivät henkilöstön valmiudet toteuttaa oppilaan tarpeet huomioivaa kielitietoista opetusta pääosin positiivisessa valossa, kehittämisen tarpeena tunnistettiin silti useimmiten tarve lisätä osaamista luokanopettajien ja/tai aineenopettajien kielitietoisesta pedagogiikasta ja opetuksesta. Osa paikansi täydennyskoulutustarpeen enemmän kohtaamiseen ja tietoisuuden lisäämiseen mutta myös S2-oppilaan arviointiin ja yleisemmin kielen tukemiseen. Täydennyskoulutus opetuksen järjestämiseen ja ryhmäyttämiseen nostettiin esiin yksittäisissä vastauksissa. Useampi kertoi tarpeesta lisätä osaamista oppilaiden oppimisen haasteiden tunnistamiseen. Tällöin traumatausta mainittiin erikseen. Niin täydennyskoulutustarpeen kuin myös käytäntöjen kehittämistä koskevissa vastauksissa tunnistettiin tarve yhdenmukaistaa ja saada yhdenvertaiset käytännöt S2-opetukseen ja tukeen.

Opetukseen kaivattiin myös materiaaleja: joko helposti ja maksutta saataville tai kohdennetusti yläkouluun tai myöhään tulleille maahanmuuttajille. Tarve alku- ja päättöarvioinnin testeille esitettiin muutamassa vastauksessa. Esimerkiksi 13–15-vuotiaana Suomeen tulleille joudutaan tällä hetkellä räätälöimään joka koulussa omat testit.

Noin viidennes avovastauksissa kehittämisen tarpeita esittäneistä nosti selkeämmin esiin lisäresurssitarpeen. Usein tarve lisäresurssille koskee samanaikaisopettajuuden lisäämistä tai edes yhteistyötä opetuksen suunnittelussa. Pienten opetuksen järjestäjien näkökulmasta useampi esitti tarpeen kiertävälle S2-opettajalle. Osa näki tarpeen lisätä S2-tunteja tai pienentää ryhmiä. Myös erityisopettajan lisäresurssin tarve nostettiin esiin useammassa vastauksessa. Tämä tarve esitettiin myös vastaajan taholta, joka aikaisemmin oli kertonut, että S2-oppilaat siirretään suoraan tehostettuun tukeen. Lisäresurssia kaivattiin avustavien rekrytoimiseen (yksilöllisempään tukeen), mutta osa näki lisäresurssitarpeen kehittämistyölle, jotta käytäntöjä voidaan yhtenäistää. Tätä varten toivottiin myös erillistä koordinaattoria.

Rahoitusta koskevissa vastauksissa esitettiin suurempaa S2-opetuksen valtionavustusta ja rahoitusta kehitettävän siten, että myös toisen polven maahanmuuttajat kuuluisivat valtionavustuksen piiriin. Käytännössä toisen polven maahanmuuttajat kuuluvat jo avustuksen piiriin, eli vastauksen taustalla

on epätietoisuutta. Aikuisten perusopetuksessa S2-opetukseen, suomen kielen opettamiseen maahanmuuttaja-aikuisille, nähtiin selkeä lisäresurssitarve ("30 prosenttia enemmän resursseja – oppitunteja, kursseja, aikaa – kuin niitä nykyään on").

Panostusta ja tukikäytänteiden kehittämistä valmistavan ja perusopetuksen nivelvaiheeseen esitettiin hieman eri näkökulmista. Siirtymät tai integrointi valmistavasta opetuksesta yleisopetukseen olivat osalla kehittämisen kohteena. Tähän kaivattiin esimerkiksi suunnitelma siitä, miten valmistavalta luokalta perusopetukseen siirtyvää oppilasta voitaisiin konkreettisesti tukea. Osa näki valmistavan opetuksen keston riittämättömänä kielen oppimiseen – esimerkiksi oppilaiden pärjäämiseen reaaliaineiden tunneilla yläkouluun tai lukioon siirryttäessä. Aikuisten perusopetuksen lyhyt kesto nostettiin esiin, sillä opetusaika ei tue riittävän kielitaidon saavuttamista. Nivelvaiheen käytäntöjä toivottiin kehitettävän yhden vastaajan puolelta siksikin, ettei oppilasta siirretä liian automaattisesti tehostetun tai erityisen tuen piiriin. Kyselyn vastausten perusteella ei voida arvioida, kuinka yleinen ongelma on kyseessä, mutta valtakunnalliset erityisopetuksen tilastot kertovat omalta osaltaan, että vieraskieliset ovat yliedustettuina erityisen tuen tilastoissa.

Esimerkkejä vastauksista:
Suuri opetuksen järjestäjä, jolla maahanmuuttotaustaisten osuus iso:

> *"Pätevä ja joustava S2-opetus joka koulussa. Samanaikaisopetus suomeksi. Samanaikaisopetus omilla äidinkielillä. Oman äidinkielen opetus hyvin järjestettynä, lisää ryhmiä. Integrointi valmistavasta opetuksesta nopeasti yleisopetukseen, tilaa integroinnille ryhmissä. Kulttuuriohjaus moniin kieliin, varhaiskasvatukseen ja lukioihin. Heikon koulutaustan oppilailla ryhmämuotoinen tehostettu tuki pienryhmässä. Opinto-ohjaus omia äidinkieliäkin käyttäen sekä suullisesti että kirjallisesti. Kielitietoinen opetus kaikissa oppiaineissa. Harrastustoiminnan tukeminen räätälöidysti suomen kielen oppimista korostaen. Läksykerhot. Avustajaresurssin riittävyys."*

Keskikokoinen opetuksen järjestäjä:

> *"Monet oppilaista tarvitsisivat enemmän S2-oppitunteja, mutta S2-opetuksen resurssit eivät riitä lisätuntien tarjoamiseen. S2-oppilaat olisi hyvä ottaa lukujärjestyksen teossa huomioon siten, että eri-ikäisille olisi mahdollista tarjota mahdollisimman monta S2-oppituntia viikossa. Luokassa tapahtuvaa samanaikaisopetusta olisi myös hyvä lisätä, sillä toisinaan S2-oppilaat kokevat leimaavana sen, kun joutuvat lähtemään S2-opetukseen erilliseen tilaan."*

Esimerkkejä pieniltä opetuksen järjestäjiltä:

> *"Tarvitsemme pätevän resurssin heti oppilasmäärän sen mahdollistaessa."*

> *"Kehittämistarpeena on ehkäpä jatkuva muutoksessa pysyminen. Oppilaiden yksilölliset tarpeet ovat erilaisia, joten etenkään pienessä koulussa ei ole ihan helppoa järjestää toimivia pidempiaikaisia pysyviä struktuureja, vaan S2-oppilaiden tukeminen vaatii jatkuvaa rutiinien päivittämistä ja muutosta. Tällaisessa tilanteessa kehitysresurssi on erityisen tarpeellinen."*

Maahanmuuttotaustaisten oppilaiden koulutuspolun toteutuminen perusopetuksesta toiselle asteelle

Opetuksen järjestäjiltä kysyttiin, miten maahanmuuttotaustaisten oppilaiden koulutuspolku perusopetuksesta toiselle asteelle toteutuu tällä hetkellä ja minkälaisia mahdollisia kehittämisen kohtia vastaajat tunnistavat. Teema linkittyy tiiviisti edellä avattuihin kehittämisen tarpeisiin. [Katsottava mahd. yhdistämisen paikat]

Tarve kehittää toimintamalleja ja koulutusjärjestelmää myöhään Suomeen tulleiden tukemiseen nousi vahvasti esiin**:** Kehittämistarpeissa usein toistuva haaste on myöhään Suomeen tulleiden tukeminen siten, että oppijat saavat yhdenvertaiset mahdollisuudet saada riittävä kielitaito ja edetä opinnoissa vahvuuksiensa mukaan. Valmistavan opetuksen ajan ei nähdä riittävän. Aikuisten perusopetuksen osalta erityisesti alkuvaiheen ajan ei nähty riittävän kielitaidon ja perusosaamisen päättövaiheeseen. Aikuisten perusopetukseen esitettiin lisää reaaliaineita. AIPEn alkuvaiheeseen kaivattiin myös valtakunnalliset kriteerit arvioitaessa valmiuksia siirtyä eteenpäin. Haasteena nousee esiin valmistavan opetuksen tai laadukkaan S2-opetuksen toteuttaminen, kun oppilaita on vähän. Valmistavan opetuksen puute itsessään nostettiin myös esiin ongelmana, samoin lukioon valmistavan koulutuksen.

Jos kielitaito ei kehity riittävästi, tunnistettiin ongelmana alisuoriutuminen opinnoissa, ja tämä vaikuttaa oppilaan jatkopolkuihin. Kielitaidon vaikutusta arviointiin pohdittiin myös: toisaalta se vaikuttaa arvosanoja alentavasti, toisaalta liian hyvät arvosanat kostautuvat jatko-opinnoissa. Lukioon hakeutuu vähän oppilaita, lukioon on aliohjausta ja oppilaat tekevät vääriä valintoja. Oppilaanohjaajille esitettiin tarve lisätä tietoa myös myöhään tulleiden mahdollisuuksista opintopolulla.

> *"Osa oppilaista olisi kykeneviä lukioon, jos kielitaito olisi parempi nivelvaiheessa."*
>
> *"Lukio-opiskelua kysytty, mutta ei onnistu, koska tutkinto pitää kirjoittaa suomen kielellä. Lähin lukioon valmistava luokka on [kaupungissa]."*
>
> *"Toiselle asteelle opiskelijat ohjautuvat useimmiten ammatilliseen koulutukseen, vaikka akateemisesti voisivat pärjätä lukiossa, sillä kielitaito ei riitä lukio-opintoihin."*

Perusopetuksesta siirtyvien näkökulmasta nostettiin esiin myös opiskelijavalintaprosessit: Kielitaito tulisi huomioida valintaprosessissa entistä paremmin. Esimerkiksi psykologin tekemät soveltuvuustestit nähtiin kielellisesti haastavina, jolloin ne eivät todennäköisesti mittaa arvioinnin kohteina olevia asioita.

Kaksikielisen kunnan ruotsinkielisen opetuksen näkökulmaa avattiin myös täydentävässä haastattelussa: haasteena oli, että yli 15-vuotiaina maahan tulleille, joilla ei ole peruskoulua suoritettuna, ei löydy sopivaa polkua: ruotsinkielistä lähiopetuksena suoritettavaa aikuisten perusopetusta ei ole saatavilla, eikä etäopetus sovellu oppilaalle. Yksittäisen oppilaan myötä tilanne on

tullut uutena, sillä ruotsinkielellä kotoutuneita oppilaita on vähän. Oppilaan mahdollisuuksia jatkaa opintoja oltiin haastattelun aikaan vielä ratkomassa opetuksen järjestäjän sisällä.

Riittävän ja tarpeisiin sopivan opetustarjonnan puute nousi esiin myös suuressa kaupungissa, jossa vain yksi lukio tarjoaa S2-opetusta päiväsaikaan. Haasteena on, ettei 10-luokalla järjestetä S2-opetusta lainkaan, vaikka opetukseen osallistuu oppilaita, jotka eivät ole edenneet toiselle asteelle puutteellisen opetuskielen taidon takia. Vastaaja pohti, miten kaupungissa onnistutaan tukemaan lukiokoulutukseen hakeutuvien riittävää kirjoitetun kielen kehitystä ja missä tuetaan riittävän suullisen ja kirjallisen kielitaidon saavuttamista ammatilliseen koulutukseen. Entä häviääkö tuki toiselle asteelle siirryttäessä?

> *"Missä tällaisia taitoja voisi harjoitella? Lukio-opinnoissa on niin paljon OPS:n määrittelemiä sisältöjä, ettei kieliopin kertaamiselle ja harjoittelulle ole riittävästi aikaa. -- Ohjaustyön ammattilaiset joutuvat kysymään usein maahanmuuttotaustaisten oppijoiden kohdalla, että mikä on tarkoituksenmukaista. Miten ja missä kielitaitoa tuetaan parhaiten? Missä saa riittävän pienessä ryhmässä harjoitella ja kehittää kieltä? Tarkoituksenmukaisen tuen koordinointi ja moniongelmaisuus (mielenterveys, kielitaito, koulukuntoisuus). Mistä apua ja tukea kulloiseenkin tilanteeseen? Tarvitaan aikaa."*

Varsin iso osa kommenteista liittyi tarpeeseen kehittää tiedonsiirtoa S2-tuen tarpeesta sekä toisen asteen osaamista ja valmiuksia. Huolena nostettiin myös esiin, että oppilaat hakeutuvat paikoin liian heikolla kielitaidolla opintoihin, ja pohdittiin toisen asteen kykyä ja osaamista tarjota riittävää tukea; tarvetta olisi esimerkiksi lisätä lukion valmiutta ottaa vastaan monikielisiä oppilaita ja lisätä ammatilliseen koulutukseen kielitietoista opetusta ja S2-resurssia. Oppilaitoskohtainen vaihtelu nostettiin esiin. Kaksikielisen kaupungin ruotsinkielisen opetuksen näkökulmasta ongelmana nostettiin esiin, ettei heillä ole varsinaista ruotsi toisena kielenä -opetusta alueen lukioissa.

> *"Yhteistyö pääasiassa toimii: nivelvaiheen opot tekevät hyvää työtä. Kehittämiskohteina ovat kuitenkin yhteistyö perheen kanssa (suomalaisen koulutusjärjestelmän tuntemusta lisää perheelle, jotta voisivat paremmin tukea nuoriaan)."*

Yksittäisissä vastauksissa opintopolun ongelmat tunnistettiin oppilaiden taustojen kautta: Ongelmat kasautuvat tiettyihin ryhmiin, ja *tulisi panostaa siihen, ettei jää "annettuun asemaan".* Oppilaiden huoltajiin tulisi vaikuttaa, *jotta oppilaat saavat riittävän tuen ja motivaation.* Huoltajille tulisi myös lisätä tietoa koulutusjärjestelmästä. Yksi opetuksen järjestäjä, joka oli kyselyn muissa osissa kertonut, ettei resursseja ole riittävästi, ja nostanut esiin kehittämisen tarpeita, korosti oppilaan roolia: *"S2-oppilaille tarjotaan tukea koulussa, mutta riippuu oppilaasta itsestään, kuinka paljon hän on valmis tekemään töitä päästäkseen opiskelemaan haluamaansa kouluun peruskoulun jälkeen."*

Oppivelvollisuuslain muutoksen toimeenpanoon liittyvät epäkohdat nousivat vahvasti esiin kyselyn ajankohtana: Useat vastaajat nostivat esiin koulutuspolkujen näkökulmasta merkittävänä epäkohtana sen, etteivät oppivelvollisuuslain mukaan 17-vuotiaat ole voineet jatkaa oppivelvollisuuden suorittamista niin sanotusti lasten perusopetuksessa, sillä oppivelvollisuuslaki ei ole tunnistanut tätä

oppivelvollisuuden suoritusmuotona. Selvityksen tekohetkellä 17–18-vuotiaat tunnistettiin selkeästi väliinputoajiksi. Lakiin on valmisteltu muutos, joka mahdollistaa sen, että jatkossa lasten perusopetukseen osallistuminen katsottaisiin oppivelvollisuuden suorittamiseksi[23].

Rakenteellisena haasteena nostettiin esiin alueellinen segregoituminen sekä liian suuri valtakunnallinen variaatio opetuksen järjestämisessä. Tässäkin yhteydessä tuotiin esiin myös se, että liian suuri osuus maahanmuuttotaustaisista oppilaista päätyy oppimisen tuen portaille. Oppilaan taloudellisen tuen kysymykset nostettiin esiin muutamissa perusopetuksen vastauksissa, joissa tuotiin esiin aikuisten perusopetuksen näkökulmaa. Opiskelijoiden taloudellinen tuki tulisi huomioida paremmin koulutuspolun mahdollistamiseksi. Esimerkiksi kun oppilas on alle 18-vuotias eikä hänellä ole ammatillista koulutusta tai lukiota suoritettuna, hän ei voi saada työmarkkinatukea.

Positiivista näkymää tarjottiin myös. Myöhään maahan tulleiden koulutuspolkujen jatkumon näkökulmasta osalta kerrottiin esimerkiksi oppilaanohjauksen kehittämistyöstä. Myöhään maahan tulleille oppilaille tarjolla olevasta tuesta nousi esiin useita esimerkkejä, joihin liittyi aikuisten perusopetuksen tarjonta kunnassa. Tarjolla on esimerkiksi nivelvaiheen tuki yläkoulussa, josta on tarvittaessa siirtymä aikuisten perusopetukseen. Myös ruotsinkielisen kunnan puolelta kerrottiin aikuisten perusopetuksen tuovan lisäaikaa perusopetuksen suorittamiseen. OPVA-opintoja oltiin myös käynnistämässä, minkä arvioitiin tuovan lisää yksilöllistä tukea. Yksi järjestäjä kertoi, että alueella *ollaan ehkä* laskemassa kielitaitovaatimuksia toiselle asteelle ja että OPVA- ja TUVA-opintoja kehitetään parhaillaan. Uuden TUVA-mallin arvioitiin mahdollistavan entistä paremman opiskelijoiden tukemisen, vaikkakin huolena nostettiin esiin, missä määrin sen järjestämisessä huomioidaan sekä ammatilliselle puolelle että lukioon haluavien koulutuspolut. Koko kunnan kattava oppilaan koulupolkusuunnitelma, joka käsittää oppilaan opiskelun varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle, mainittiin yhdessä kunnassa.

> *"Hyvin, koska valma ja luva!"*
>
> *"Hyvin, sillä oma 10-luokka S2-oppilaille, jotka jatkamassa lukioon"*
>
> *"Toteutuu hyvin pitkäjänteisen työn ansiosta. Työhön kuuluu niin opiskelijoiden polun rakentaminen heti opiskelun alkumetreiltä lähtien kuin yhteistyö toisen asteen oppilaitosten kanssa."*
>
> *"Jatkaminen omassa lukiossa onnistuu helposti, samat opettajat tunnistavat oppilaan haasteet."*
>
> *"Asia on pääasiassa kunnossa. ´Saatamme´ tarvittaessa oppilaat toiselle asteelle."*
>
> *"Hyvin. Meillä on maahanmuuttajataustaisten opinto-ohjaus kunnossa, ja suomi toisena kielenä -status varmistetaan aina nivelkohdissa, esimerkiksi lukioon siirryttäessä. Tukea on saatavilla tarvittaessa."*

23 https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/oppivelvollisuuslakiin-tarkennuksia

Perusopetuksen järjestäjät, jotka eivät järjestä S2-opetusta

Niiltä perusopetuksen vastaajilta, jotka olivat kertoneet, että S2-opetusta ei järjestetä, kysyttiin S2-opetuksen järjestämisen lähtökohtien tuntemuksesta. Näiden järjestäjien arviot ovat ymmärrettävästi heikompia kuin niillä, jotka kertoivat järjestävänsä S2-opetusta. Vastaajat arvioivat opetussuunnitelman perusteiden tuntemuksen parhaaksi (84 % edes jossain määrin). Lainsäädännön arvioi tuntevansa 70 prosenttia vastaajista, mutta epätietoisia oli enemmän. Valtionavustuksen perusteet tunnettiin heikoiten. Kuten perusopetusta koskevan luvun alussa tuotiin esiin, vastaajissa on mukana kahdeksan opetuksen järjestäjää, joilla on Koski-tietovarantoon viety tieto oppilaan S2-oppimäärästä, mutta vastaajat kertoivat, ettei heillä järjestetä S2-opetusta. Näistä vastaajista vain yksi oli tunnistanut, ettei tietopohja oppimäärän lainsäädännöstä ole hallussa.

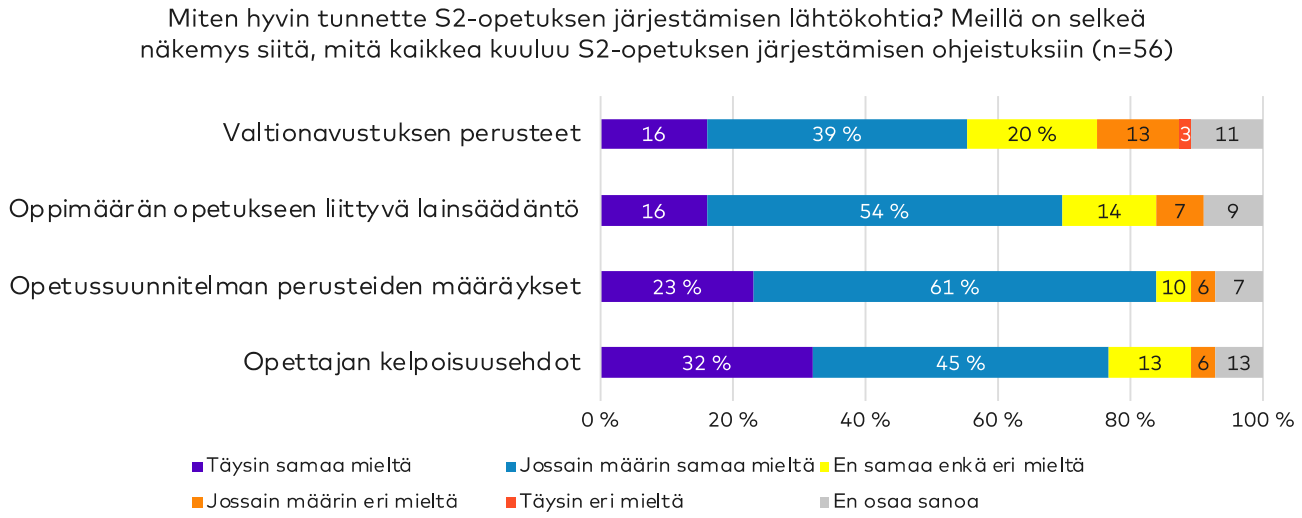

Kuva 47. Perusopetuksen järjestäjien arvio siitä, missä määrin S2-opetuksen järjestämisen lähtökohdat tunnetaan. (Vastaajat, jotka eivät järjestä S2-opetusta.)

Näistä vastaajista vain vajaalla neljänneksellä henkilöitä on koulutettu S2-opetukseen. Henkilöstöä on koulutettu kielitietoisuuteen hieman useammin, mutta vajaa puolet kertoo, ettei henkilöstöä ole koulutettu. Vastaajista selkeästi suurempi osa näki, että henkilöstöllä on mahdollisuus osallistua täydennyskoulutukseen joko omalla tai työajalla. Noin puolet opetuksen järjestäjistä kertoi järjestävänsä itse tarvittaessa S2-opetukseen liittyvää täydennyskoulutusta.

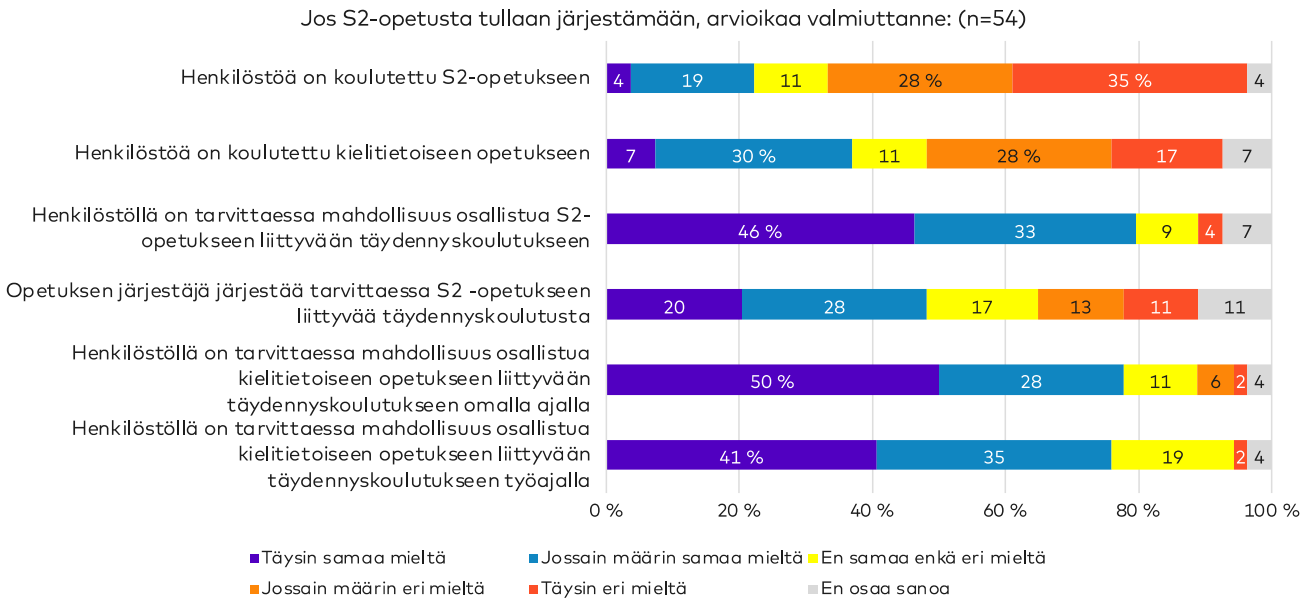

Kuva 48. Perusopetuksen järjestäjien valmiudet järjestää S2-opetusta tulevaisuudessa (vastaajat, jotka eivät järjestä S2-opetusta).

Tuen tarpeita kartoittavaan kysymykseen vastanneista osa ei osannut arvioida tuen tarvetta. Muutama vastaaja kaipasi lisätietoa, tukea ja koulutusta henkilöstölle. Alla on esimerkkejä vastauksista:

> *"Ilmainen lyhyt webinaarikoulutus tavallisille luokanopettajille, mitä tarkoittaa S2-opetus ja kelle sitä tulisi tarjota ja mitkä ovat opsin määräykset."*
>
> *"Kunnassa ei ole kokemusta S2-opetuksesta. Tukea ja lisätietoa pitäisi löytyä keskitetysti."*
>
> *"Med endast ett fåtal elever som är utspridda i flera klasser och skolor är det ekonomiskt ohållbart att ordna egna S2-undervisningsgrupper för dessa. Bäst får vi det att fungera då vi kan integrera barnen i allmänna undervisningen och stöda dessa elever med S2-lektioner enligt skolans resurser."*
>
> *"Mikäli tilanne tulee eteen, tarvitsemme varmasti lisätietoa tarpeista, koulutuksista yms."*
>
> *"Toiminta-alueittain opetus ja erilaiset kommunikaatiotavat yhdistettynä S2-opetukseen mietityttävät."*
>
> *"Vi har ett klart behov och rekryterar som bäst en lärare för att fylla detta behovet."*

2.5 Lukioon valmistava koulutus (LUVA)

Lukioon valmistava koulutus (LUVA) korvautuu tutkintokoulutukseen valmentavalla koulutuksella (TUVA) vuonna 2022. Kyselyssä haluttiin selvittää LUVA-koulutuksen toteutumista ja tuottaa tietoa kehittämisen kohteista ja hyvistä käytänteistä, joista ottaa oppia myös TUVA-koulutukseen siirryttäessä. LUVAssa opiskelija saa kielellisiä ja muita tarvittavia valmiuksia lukiokoulutukseen siirtymistä varten. LUVA-koulutus on tarkoitettu maahanmuuttajille ja muille vieraskielisille lukiokoulutukseen valmistavana koulutuksena. LUVA-koulutuksen laajuus on 25 kurssia, ja koulutus kestää noin vuoden.[24] Valmistavan koulutuksen aikana voi suorittaa myös perusopetuksen opintoja tai korottaa perusopetuksen päättötodistusta. LUVAn aikana voi lukea myös lukiokoulutuksen kursseja, joiden suoritukset luetaan hyväksi varsinaisissa lukio-opinnoissa. LUVA-koulutuksessa noudatetaan lukioon valmistavan koulutuksen opetussuunnitelman perusteita[25].

Tilastopalvelu Vipusen mukaan vuonna 2021 LUVA-koulutukseen oli 296 aloituspaikkaa. Ensisijaisia hakijoita oli 273, valittuja 213 ja paikan vastaanottaneita 147. Koulutuksen järjestäjiä oli vuonna 2020 neljätoista ja vuonna 2021 viisitoista. Opiskelijamäärät vaihtelevat muutamasta yli sataan opiskelijaan. Kyseessä on siten pieni opiskelijaryhmä ja rajallinen joukko koulutuksen järjestäjiä. Mukana ei ole yhtään ruotsinkielistä koulutuksen järjestäjää. Koski-tietovarannosta saadut tiedot eivät täysin vastaa nyt saatua tietoa opetuksen järjestäjistä, eli vastaajissa on mukana järjestäjä, joka on käynnistämässä LUVA-koulutusta mutta jolla ei ollut vielä yhtään opiskelijaa.

Tiedonsiirto perusopetuksesta LUVA-koulutuksen järjestäjälle

Koulutuksen järjestäjiltä kysyttiin tiedonsiirtokäytäntöjen toimivuutta suomen kielitaidon tasosta perusopetuksesta LUVA-koulutuksen järjestäjälle. 14:sta koulutuksen järjestäjästä kolme arvioi tiedonsiirron toimivan hyvin, kuusi kohtalaisesti ja yksi huonosti, ja loput eivät osanneet sanoa tai kertoivat, ettei tiedonsiirtokäytäntöjä ole.

24 LUVA-koulutukseen sisältyy: suomen kielen opintoja, jotka parantavat valmiuksia opiskella lukiossa suomen kielellä, muita kieliopintoja, matemaattisia ja luonnontieteellisiä opintoja, yhteiskuntatietoutta ja kulttuurintuntemusta sekä lukio-opiskelussa vaadittavia tietoja ja taitoja ja opinto-ohjausta.

25 Vuonna 2021 uusittu: https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/lukiokoulutukseen-valmistavan-koulutuksen-opetussuunnitelman. Edelliset: https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/lukio/1667890/tiedot

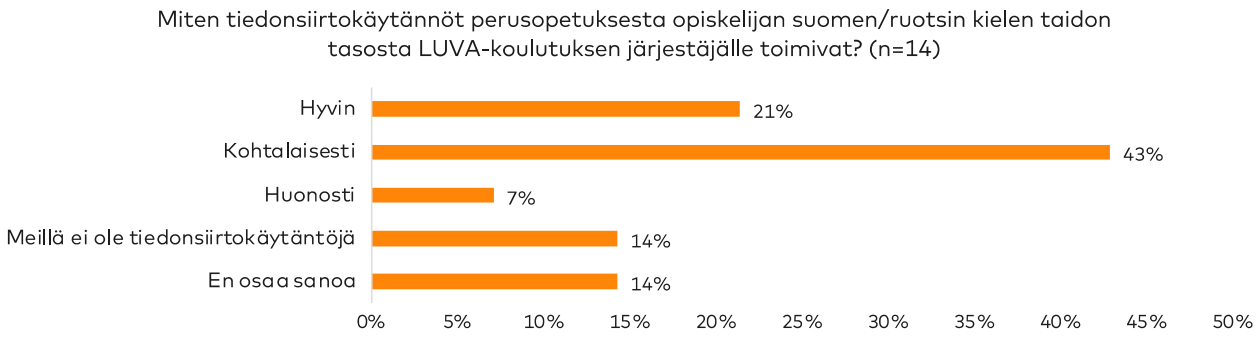

Kuva 49. Tiedonsiirto suomen/ruotsin kielitaidon tasosta perusopetuksesta LUVA-koulutuksen järjestäjälle.

Kuvausten mukaan tiedonsiirtokäytännöt ovat vaihdellen vuorovaikutukseen perustuvia tai "paperilla" siirtyviä. Vuorovaikutukseen perustuvia käytäntöjä olivat esimerkiksi henkilökohtaiset palaverit opiskelijan lähtökoulun opon kanssa, palaverit oppilashuollon kanssa tai opettajien välinen yhteistyö. Toisilla tieto siirtyy Opintopolun ja Kosken kautta, opintotodistuksista tai esimerkiksi paperisella lomakkeella, mikäli opiskelija tulee LUVAlle suomalaisesta peruskoulusta tai aikuisten perusopetuksesta. Myös tiedonsiirtolomakkeet ja opettajayhteistyö -yhdistelmä mainittiin. Yksi vastaaja kuvasi, että tieto tulee ilmi pääsääntöisesti ainoastaan peruskoulun S2-päättöarvosanasta, ja täydensi:

"Muutaman opiskelijan mukana on hakuvaiheessa toimitettu kattava lausunto, jossa on tietoa suomen kielen taidosta sekä muista opiskeluvalmiuksista, tai muutaman koulutukseen valitun mukana on tullut opiskelutietolomake perusopetuksesta jatko-opintoihin. Lisäksi opinto-ohjaaja ja S2-opettaja ovat voineet lähestyä peruskoulun opoja / S2-opettajia suoraan (sähköposti tai soitto) tiedustellakseen suomen kielen tarkempaa tasoa/osaamista."

Vastaaja, joka kertoi, ettei tiedonsiirtoa ole perusopetuksesta LUVA-koulutukseen siirryttäessä, nosti esiin todistuksen päättöarvosanan, joka antaa viitteitä opiskelijan kielitaidosta, ja tätä tietoa täydennetään opiskelijavalinnan haastattelun yhteydessä tehtävällä kielikokeella. Yhdellä vastaajalla ei ole ollut yhtään opiskelijaa LUVA-koulutuksessa, joten toimintatapoja hiotaan vasta: "Periaatteena sama kuin perusopetuksenkin tiedonsiirrossa. Järjestämme asianosaisen henkilöstön yhteisen kokouksen, jossa siirrettävät asiat käydään läpi."

Alueellinen ohjaus

Puolet vastaajista arvioi alueellisen ohjauksen LUVA-koulutukseen toimivan kohtalaisesti, yksi arvioi ohjauksen toimivan hyvin ja yksi huonosti. Neljä ei osannut ottaa kantaa.

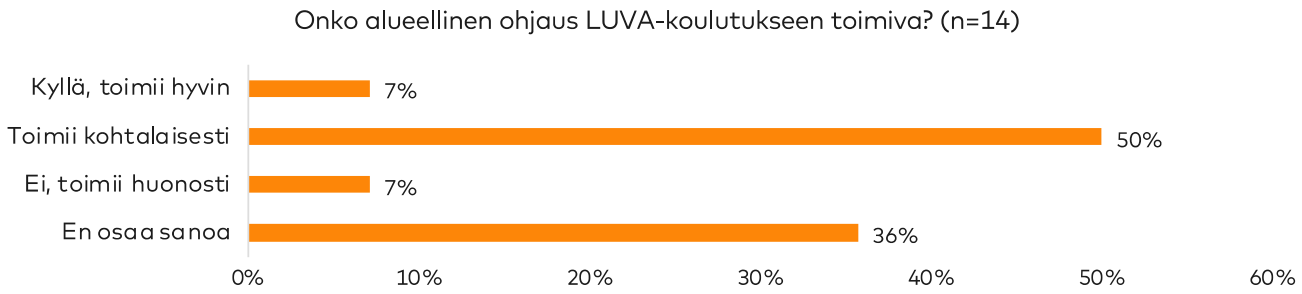

Kuva 50. Alueellisen ohjauksen toimivuus LUVA-koulutukseen järjestäjien arvioimana.

Alueellista ohjausta koskevissa vastauksissa korostui alueellinen yhteistyö, joka pohjautuu alueelliseen tietämykseen, opinto-ohjaajien työhön (henkilökohtaiset konsultointitapaamiset ja keskustelut) tai S2-opettajien väliseen alueelliseen yhteistyöhön. Koulutukseen hakeutuneiden tulokulmasta tuotiin esiin peruskoulujen opinto-ohjaajien antama palaute siitä, että osa opiskelijoista ei hae LUVAlle, koska koulumatka muodostuisi liian pitkäksi. Lisäksi koulutukseen ohjautuu opiskelijoita, joiden kielitaito ei yllä A2.2-tasolle, mikä voi vaikeuttaa opintojen järjestämistä LUVAn opetussuunnitelman mukaisesti. Yksi vastaaja avasi haasteena nuorten haluttomuutta hakeutua LUVA-koulutukseen: vaikka kielelliset haasteet tiedostetaan perusopetuksen puolella lukio-opintoja ajatellen, halukkaita ei ole ollut. Kaksi vastaajaa kertoi, että LUVA-koulutukseen oli ohjautunut opiskelijoita, kun opinnot lukiossa olivat olleet vaarassa keskeytyä heikon suomen kielen taidon takia. Sujuvaa siirtymistä lukiosta LUVAan avattiin myös täydentävässä haastattelussa.

Opiskelijavalinta

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, onko koulutukseen onnistuttu valitsemaan juuri ne opiskelijat, jotka hyötyvät koulutuksesta eniten. Vastaukset jakaantuivat, mutta yhtä lukuun ottamatta valinnan arvioitiin onnistuneen hyvin tai kohtalaisesti. Kaikki eivät osanneet ottaa kantaa.

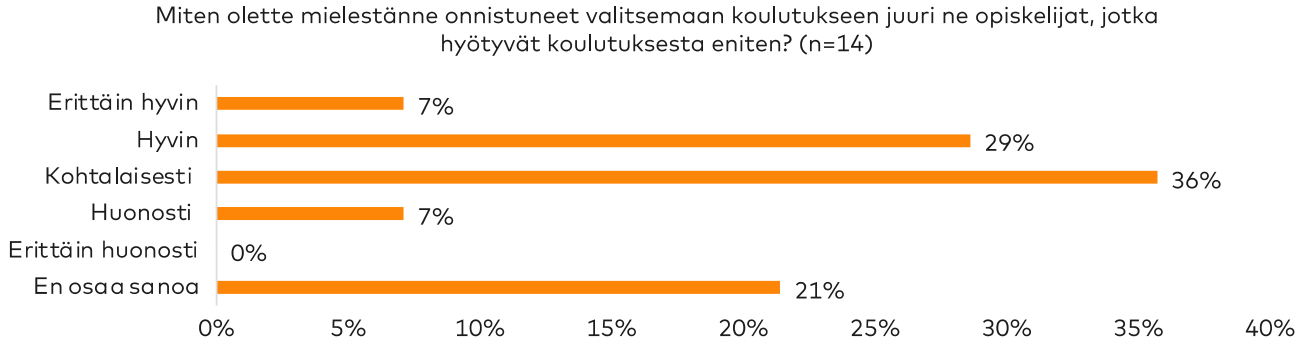

Kuva 51. Koulutuksen järjestäjien itsearvio siitä, miten koulutukseen on onnistuttu valitsemaan koulutuksesta hyötyvät opiskelijat.

Vastaajia pyydettiin kertomaan, onko jokin tietty toistuva syy tai syitä, miksi jotkut hakijat jäävät valitsematta. Yleisimmin taustalla on puutteellinen opetuskielen taito. Yhdellä taustalla oli

opiskelupaikkojen niukkuus ja yhdellä puutteellinen motivaatio. Muu-vastauksissa tuotiin opiskelijoiden näkökulmaa esiin: opiskelijat haluavat suoraan lukioon eivätkä käytä vuotta LUVA-koulutukseen, tai opiskelijat, jotka hyötyisivät LUVA-opinnoista, pääsevät peruskoulun arvosanoilla suoraan toisen asteen opintoihin. Varsinaisena muuna syynä oli se, että toisinaan opiskelijan aiempien todistusten puuttuminen estää opiskelijan valitsemisen LUVAn opiskelijaksi. Lisäksi nostettiin esiin yleisesti heikko koulumenestys aiemmissa opinnoissa, koko peruskoulun suorittaminen suomen kielellä ja se, ettei suomen kielen parantaminen ole oleellista, jolloin opiskelijat on ohjattu 10-luokalle.

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten alueellinen ohjaus ja soveltuvan opiskelupaikan löytäminen onnistuvat niille opiskelijoille, joiden opetuskielen taito ei riitä LUVA-opintoihin.

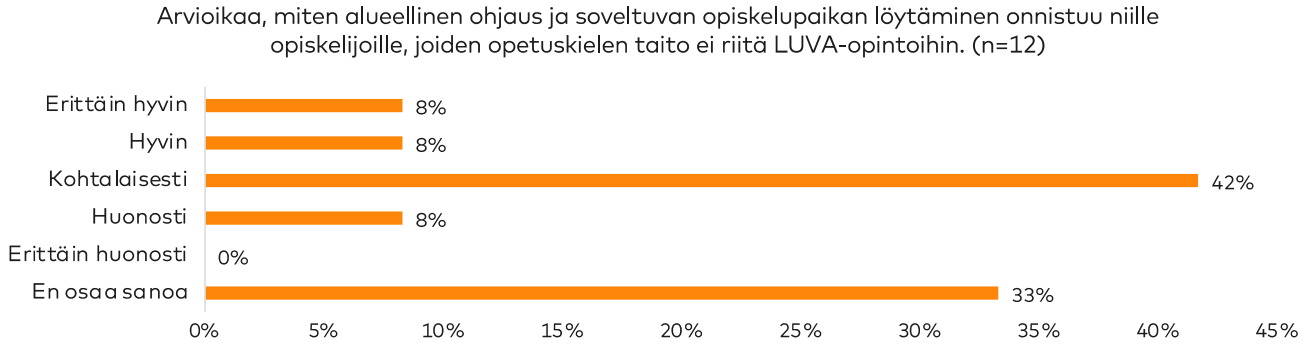

Kuva 52. Arviot alueellisen ohjauksen onnistumisesta opiskelijoille, joiden opetuskielen taidon taso ei riitä LUVA-opintoihin.

Ohjautumisen näkökulmasta mainittiin muut nivelvaiheen koulutukset sekä ainoana vaihtoehtona, että mikäli hakijan kielitaito ei riitä LUVA-koulutukseen, on hänen mahdollista hakeutua VALMA-koulutukseen. Aikuisten perusopetus nostettiin esiin kolmessa vastauksessa. Aikuisten perusopetus on vaihtoehto, mikäli hakijalla ei ole aikaisempaa koulutustaustaa tai hän hyötyisi suomalaisen peruskoulun päättötodistuksesta opintojensa jatkohakua ajatellen, mutta se on vaihtoehtona myös kielitaidon kehittämisen tarpeessa oleville hakijoille.

Tässä yhteydessä kerrottiin myös, että LUVA-koulutuksessa on opiskelijoita, joiden kielitaito ei vastaa LUVAn vaatimuksia, ja että tähän kiinnitetään huomiota TUVA-koulutusta suunniteltaessa. Kohderyhmien näkökulmasta nostettiin esiin, että opiskelijat, joilla peruskoulu on suoritettu englanniksi, eivät pysty korottamaan arvosanojaan heikon kielitaidon takia.

Vuorovaikutus suomea äidinkielenään puhuvien muiden opiskelijoiden kanssa

LUVA-opiskelijoiden vuorovaikutusta suomea äidinkielenään puhuvien opiskelijoiden kanssa tuetaan yhteisten opintojen ja tapahtumien muodossa tai ottamalla heitä mukaan toimintakulttuuriin laajemmin. Yksi vastaaja kertoi, että opintoja toteutetaan soveltuvin osin yhteistyössä perusopetuksen lisäryhmän kanssa, mutta muiden kuvausten mukaan LUVA toimii kiinteästi lukioiden yhteydessä.

LUVA-opiskelijat valitsevat lukion kursseja suoritettavikseen. LUVAlaisilla on mahdollisuus osallistua myös opiskelijakuntatoimintaan ainakin yhdellä järjestäjällä. Kaksi vastaajaa kertoi, että LUVAlaisilla on tutoreina suomenkielisiä opiskelijoita. Muusta toiminnasta esimerkkinä nostettiin esiin, että TUVA-ryhmä käy lukion uskonnon ja psykologian opetusryhmissä esittelemässä omia kulttuuritaustojaan ja uskontojaan. Pohjoismaiset yhteistyöprojektit ja korkeakouluyhteistyö mainittiin yhdessä vastauksessa.

"Samassa rakennuksessa toteutetun LUVA-ryhmän opiskelijat osallistuvat lukion yhteiseen toimintaan, teemapäiviin ja juhliin, ja LUVA-opiskelijoilla on mahdollisuus osallistua lukion opiskelijakunnan toimintaan. Opiskelijat viettävät yhdessä aikaa lukion yhteisissä tiloissa. LUVA-ryhmällä on tutorit lukion opiskelijoiden joukosta. Kaikki LUVA-opiskelijat osallistuvat ainakin yhdelle lukion opintojaksolle LUVA-vuoden aikana."

S2-opettajan antama erillinen S2-opetus

Kahdella vastaajalla ei ole S2-opettajan antamaa erillistä S2-opetusta. Toinen näistä on järjestäjä, jolla ei vielä kyselyhetkellä ollut opiskelijoita LUVA-koulutuksessa. Keskimääräinen viikkotuntimäärä opiskelijaa kohti vaihteli paljon, esimerkiksi 2–4 opintopistettä jaksoa kohden ja 4, 6, 8, 9 tai 10 tuntia.

> *"6 x 75 minuuttia joka viikko koko vuoden ajan."*
>
> *"Vaihtelee periodin ja opiskelijan opintosuunnitelman mukaan noin 6–10 (75 min) viikossa S2-opetusta."*

S2-kelpoisuuden omaavien opettajien määrä LUVA-koulutuksessa on esitetty alla taulukossa. Neljällä järjestäjällä on yksi opettaja, viidellä kaksi, yhdellä kolme ja yhdellä viisi opettajaa. Ryhmää kohden opettajia on useimmin yksi tai kaksi.

Taulukko 3. S2-opettajien määrä yhteensä ja ryhmää kohden LUVA-koulutuksen järjestäjillä

S2-opettajia	Järjestäjiä, joilla ao. määrä opettajia	Järjestäjiä, joilla ryhmää kohden ao. määrä opettajia
1 opettaja	4	5
2 opettajaa	5	4
3 opettajaa	1	1
5 opettajaa	1	

Kysyttäessä tarvetta erilliselle valmistavan (LUVA/TUVA) S2-opettajan kelpoisuudelle vain yksi vastaaja näki erillisen S2-opettajan kelpoisuuden tarpeelliseksi. Kaksi näki, ettei kelpoisuutta tarvita, ja loput eivät osanneet ottaa kantaa. Kelpoisuutta avannut vastaaja kuvasi, että S2-opettajan ja äidinkielen opettajan kelpoisuus toimii, mutta osaamista on oltava laajasti, "tietoa esim. lukion eri oppiaineiden kielitaitovaatimuksista".

Yhteistyö ja erillisjärjestelyt S2-opetuksen järjestämiseen LUVA-koulutuksessa

Koulutuksen järjestäjiltä kysyttiin käytössä olevia yhteistyö- tai erityisjärjestelyitä S2-opetuksen järjestämisessä (esim. koulujen välinen yhteistyö, verkko-opintotarjonta, kiertävät S2-opettajat, monikieliset ohjaajat). Koulutuksen järjestäjän sisäistä yhteistyötä kuvattiin siten, että käytössä on samoja opettajia, kurssitarjontaa tai että LUVA järjestetään yhteistyössä. Esimerkiksi LUVA järjestetään yhteistyössä ilta- ja päiväopintojen kanssa, ja opiskelijat voivat valita kursseja myös aikuislukion puolelta, josta on saatavissa myös erityisopettajan palveluita, ja koulunkäynnin ohjaaja on käytössä tarpeen mukaan. Yhdessä vastauksessa viitattiin lähinnä lukioiden väliseen yhteistyöhön. Muutamalla opintoja on tarjolla niin lukion kuin perusopetuksen puolelta ja/tai ammatillisen koulutuksen puolelta, ja useampi mainitsi verkko-opintomahdollisuuden. Kattavimmillaan yhteistyötä on kuvattu perusopetuksen lisäopetuksen, lukion ja ammatillisen koulutuksen järjestäjien kanssa.

> *"Kaikki aineenopettajat pyrkivät kielitietoiseen opetukseen omissa oppiaineissaan. LUVA-koulutuksessa on oma S2-opettaja. Vuorovaikutuskurssit ovat integroituna perusopetuksen lisäopetuksen äidinkielen kursseihin. S2-opetuksen voi eriyttää lukiotasoisiin kursseihin LUVA-koulutuksen oppituntien aikana tai opiskelija voi suorittaa lukiokursseja aikuislukion verkkokurssitarjottimelta tai iltaopintoina iltalukiolla. Aikuisten perusopetuksen opetustarjonnasta LUVAn opiskelija voi valita valinnaisia oppiaineita. [Ammatillisen koulutuksen järjestäjän] S2-verkkokursseja voi myös opiskella ennakkoon, jos opiskelija aikoo hakeutua yhteishaussa ammatillisiin opintoihin."*

> *"LUVA-koulutuksen opiskelijoilla on mahdollisuus tehdä laajasti perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opintoja. He voivat korottaa perusasteen opintoja. Lukio-opintoja on mahdollista tehdä etä-, päivä- ja iltaopintoina. Opiskelijoilla on mahdollisuus tehdä ruotsin opinnot ja osallistua taito- ja taideaineiden opintoihin yhdessä aikuisten perusopetuksen opiskelijoiden kanssa. Opinnoissa hyödynnetään verkkoympäristöjä ja opiskelijoille tarjotaan tietokoneet lainaan opintojen ajaksi."*

> *"Yhteisopettajuus (reaali+S2-opettaja, opetuksen koordinoija) sekä koordinaattorin yhteistyö sosiaalipuolen kanssa, opetuksen järjestäminen koulutilojen ulkopuolella, koulujen välinen yhteistyö (perusasteen valmistavat ryhmät)."*

LUVA-koulutuksesta saadut valmiudet

Koulutuksen järjestäjiä pyydettiin arvioimaan, miten LUVAssa on onnistuttu tukemaan maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden lukiokoulutukseen hakeutumista ja pääsyä koulutukseen. Vastaajista suuri osa näki, että koulutuksella on onnistuttu antamaan valmiuksia hakeutua lukiokoulutukseen hyvin tai erittäin hyvin. Opiskelijoiden monilukutaidon vahvistamisen arviot olivat lähes yhtä hyvät, mutta pienempi osa näki, että tässä onnistutaan erittäin hyvin. Toimivan tai sujuvan peruskielitaidon saavuttamisen arviot jakautuivat enemmän. Prosentuaalisia osuuksia tulkittaessa on hyvä muistaa, että vastaajia on vähän.

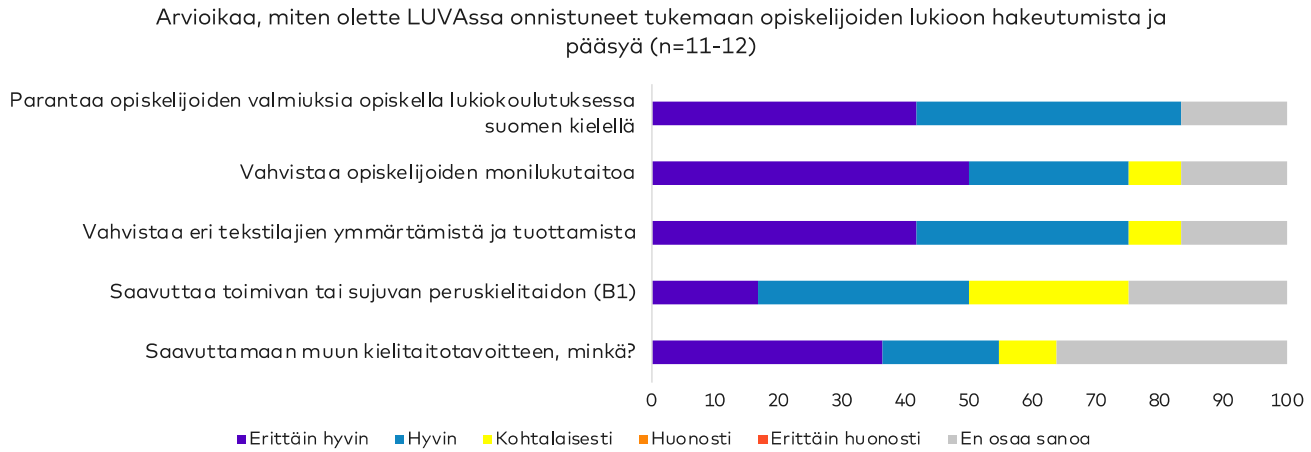

Kuva 53. LUVA-koulutuksen järjestäjien arviot siitä, miten hyvin koulutuksessa on onnistuttu parantamaan opiskelijoiden valmiuksia opiskella lukiokoulutuksessa.

Avovastausten perusteella opiskelijoita tuetaan saavuttamaan yksilöllisesti määritelty tavoite. Pienten opiskelijaryhmien myötä opetus on yksilöllistä ja intensiivistä. Koulutuksessa on voitu nopeuttaa ja edistää kielitaidon kehittymistä ja myös arvioida kielitaidon kehittymistä. Huomiona esitettiin, että opiskelijoiden kielitaito kehittyy hyvin LUVA-vuoden aikana lähtötasoon nähden: kaikilla vuoden jälkeenkään kielitaito ei kehity B1-tasolle:

> *"Kaikkien opiskelijoiden kielitaito ei mahdollista erilaisten tekstilajien ymmärtämistä ja tuottamista toisen asteen koulutuksen vaatimalla tasolla. Näitä kyllä harjoitellaan monipuolisesti LUVA-koulutuksessa."*

Lukioon valittujen LUVA-opiskelijoiden osuus vaihtelee paljon koulutuksen järjestäjillä (n=10) lähtien 20 prosentista. Yksi järjestäjä kertoi, että puolet opiskelijoista valitaan lukioon, neljä kertoi osuudeksi 60–80 prosenttia ja lopuilla osuus oli alle 40 prosenttia. Koska kyselyssä ei kysytty erikseen sitä, kuinka suuri osuus opiskelijoista lopulta hakeutuu lukiokoulutukseen, valittujen osuus ei kerro koko kuvaa. Yksi vastaaja eritteli, että "36 prosenttia opiskelijoista hakeutui lukio-opintoihin LUVA-koulutuksen jälkeen ja loput 64 prosenttia ammatillisiin koulutuksiin. Lukioon hakeneista 100 prosenttia valittiin lukioon." Vastaaja, joka kertoi, että opiskelijoista 70–80 prosenttia oli valittu, toi esiin, että keskiarvovaatimukset vaihtelevat ja että LUVAn kautta siirtyminen pitäisi saada harkinnanvaraiseksi.

S2-opetuksen toimivia ja hyviksi havaittuja käytänteitä LUVA-koulutuksessa

Koulutuksen järjestäjiä pyydettiin kuvaamaan S2-opetuksen toimivia ja hyviksi havaittuja käytänteitä. Alla on tiivis yhteenveto vastauksista.

- Riittävä määrä suomen kieltä. Eri tiedonalojen kielten huomioiminen.
- Oppiaineiden välinen yhteistyö, yhteisopettajuus. Osittainen integroituminen muuhun suomenkielisten opetukseen. Kieltä tehdään tutuksi eri oppiaineiden kautta.

- Opettajat, jotka tuntevat nivelvaiheen koulutukset, yleissivistävän, toisen asteen ja korkeakoulutuksen.
- Kielitietoisuus ja opiskelijoiden tarpeiden ja taitotason yksilöllinen huomioiminen. Oppimateriaalin tuottaminen ryhmän taitotaso huomioiden, ja opiskelijoita eriytetään tarvittaessa runsaastikin.
- Pysyvä ryhmä tukee kielenoppimista. Esimerkiksi opetus on pienryhmäopetusta, ja kaikki kymmenen kurssia vetää sama S2-opettaja.
- Opiskelijoiden rohkaiseminen suullisen kielitaidon kehittämiseen (suomi ÄI-opiskelijoiden kanssa).
- LUVA-koordinaattorin käytettävä aikaa konsultointiin ja ohjaukseen.
- Yhteistyö eri koulutusten kesken: yhteisiä valinnaisainekursseja, myös valmistautuminen yhteishakuun yhdessä.
- Oman äidinkielen mukaan ottaminen (vielä hankalaa, vaikka kehitystyötä tehty)
- Ilmiöpohjainen oppiminen
- Tutor-toiminta.

Haasteet S2-opetuksen näkökulmasta tutkintokoulutukseen valmentavaan koulutukseen (TUVA) siirryttäessä

Kysyttäessä haasteista, joita voi tulla TUVA-koulutukseen siirryttäessä, LUVA-koulutuksen järjestäjien vastauksissa keskeisenä huolena nousee esiin se, miten TUVAssa varmistetaan, että opiskelijat saavat riittävät valmiudet hakeutua lukio-opintoihin. Miten huolehditaan siitä, että hyvin erilaisia tarpeita omaaville opiskelijoille taataan riittävä ja opiskelijoiden erilaiset tarpeet huomioiva suomen kielen opetus? Pelkona on, että kielitaitoa tukevia opintoja on vähemmän ja että yleissivistävien aineiden opintojen määrä vähentyy. Näin ollen on uhkakuvana se, että vieraskieliset eivät pääse lukiokoulutukseen ja korkea-asteen opintoihin. Pelkona on myös, että LUVA-koulutuksen hyvä rakenne hajoaa ja koulutus muuttuu sirpaleiseksi. Lukioon valmistavia sisältöjä on TUVAssa vähemmän kuin LUVAssa. Koska opetusta on eriytettävä, vaikuttaa se myös ryhmäytymiseen: miten varmistetaan LUVAlle keskeinen pienryhmän tuki ja koko vuoden jatkumo? Kun koulutus on aiempaa pirstaleisempi, miten opiskelijat saavat riittävän hyödyn yhden lukuvuoden aikana? Kiinteä ryhmä LUVAssa on nähty opiskelijoiden etuna ryhmäytymisen näkökulmasta. Lisäksi lukio-opintojen suorittaminen on ollut sujuvaa ja helposti lukujärjestykseen sovitettavissa. Tavalliset lukio-opinnot vahvistavat S2-oppimista / suomen kielen oppimista sekä konkretisoivat lukiossa vaadittavan kielitason.

S2-opetuksen laajuus tulevassa TUVA-koulutuksessa pohditutti: miten paljon opetusta tarjotaan, ja voidaanko edellyttää, että kaikki suomea toisena kielenä puhuvat opiskelevat tarjotut kurssit? Kun painopisteenä on lukioon valmentautuminen, S2-opintojen asema on merkittävä. Jos TUVAssa on yksi maahanmuuttajataustainen valmentautumassa lukion opintoihin, saako hän riittävän paljon S2-opetusta? Yksi vastaaja kertoi, että TUVA-koulutukseen osallistuvien opiskelijoiden heterogeenisen joukon takia on pohdittu äidinkielen/S2-opetuksen osittaista eriyttämistä: osa tunneista tarjotaan yhdessä koko ryhmälle, osa tunneista opiskellaan eri kieliryhmissä. Kysymyksenä esitettiin myös, saako

ulkomaan kansalainen oleskeluluvan TUVA-opintoja varten. Mikäli ei, opiskelijat voivat pyrkiä lukioon suoraan heikolla opetuskielen taidon tasolla.

Haastattelussa haastetta purettiin koulutuksen rytmityksen ja opiskelijayhteisöön kuuluvuuden näkökulmista: Lukiokoulutuksen yhteydessä järjestetty LUVA on tarjonnut mahdollisuuksia osallistua heti lukuvuoden alusta samoihin opintoihin lukiolaisten kanssa ja tätä kautta pääsyn osaksi opiskelijayhteisöä. Ensimmäisiksi opintojaksoiksi on voitu valita taideaineita tai liikuntaa, joissa kielitaidon merkitys ei ole ollut niin suuri. Jo kahden viikon orientaatiojakson nähtiin rikkovan hyväksi koettua rakennetta. Sen lisäksi, että ammatillisen ja lukiokoulutuksen sanasto ja tarve eroavat suuresti, koulutuksen yksi tehtävä on antaa kuva lukio-opinnoista ja opiskelijayhteisöstä. Toiveena on, että S2-painotteinen LUVA profiloituisi jatkossakin systemaattiseen akateemisen kielitaidon kehittämiseen sekä ryhmän käyttöön voimavarana ja tukea antavana sosiaalisena ympäristönä. Ohjausta ja opetusta ei hajautettaisi, sillä jo alustavissa lukio-opinnoissa se on usein haastavaa. Tärkeää olisi säilyttää kiinteät ohjaus- ja opettajasuhteet sekä hyödyntää lukion LUVA-opettajien kokemusta ja kelpoisuutta maahanmuuttajaopetuksessa.

2.6 Ammatilliseen koulutukseen valmentava koulutus (VALMA)

Ammatilliseen koulutukseen valmentava koulutus (VALMA-koulutus) antaa valmiuksia hakea ammatilliseen tutkintokoulutukseen ja vahvistaa edellytyksiä suorittaa ammatillinen tutkinto. VALMA-koulutus on suunnattu nuorille ja aikuisille, joilla ei vielä peruskoulun jälkeen ole käsitystä sopivasta alasta ja jatko-opintomahdollisuuksista ja joilla on tarve opiskeluvalmiuksien vahvistamiseen tai halu parantaa peruskoulun todistusta. VALMA-koulutuksen tulee syksyllä 2022 korvaamaan tutkintokoulutukseen valmentava koulutus (TUVA). Osana S2-nykytilan arviointia haluttiin saada tilannekuvaa VALMA-koulutuksen onnistumisista ja kehittämisen kohteista, joita voidaan ottaa huomioon myös TUVA-koulutusta suunniteltaessa.

Vuonna 2021 tilastopalvelu Vipusen mukaan 42:lla koulutuksen järjestäjällä oli tuona vuonna yhteensä 3 376 aloituspaikkaa, ja 1 266 opiskelijaa oli ottanut paikan vastaan. Ensisijaisia hakijoita oli 3 263. Vieraskielisiä ensisijaisia hakijoita oli 810, valittuja 711 ja paikan vastaanottaneita 378. VALMA-koulutuksen järjestäjistä kolme tarjoaa ruotsinkielistä opetusta.

Kyselyyn vastasi 37 koulutuksen järjestäjää, jotka järjestävät VALMA-koulutusta, ja heistä 35 kertoi, että heillä on opiskelijoita, joilla on S2-tuen tarve. Näistä kolme oli ruotsinkielisiä koulutuksen järjestäjiä.

Tiedonsiirtokäytännöt perusopetuksesta VALMA-koulutuksen järjestäjälle

VALMA-koulutuksen järjestäjistä (n=35) vain alle viidennes (17 %) arvioi, että tiedonsiirtokäytännöt opiskelijan suomen/ruotsin kielen taidon tasosta toimivat perusopetuksesta VALMA-koulutuksen

järjestäjälle hyvin. Noin puolet arvioi, että käytännöt toimivat kohtalaisesti (49 %). Noin joka kymmenes arvioi käytäntöjen toimivan huonosti.

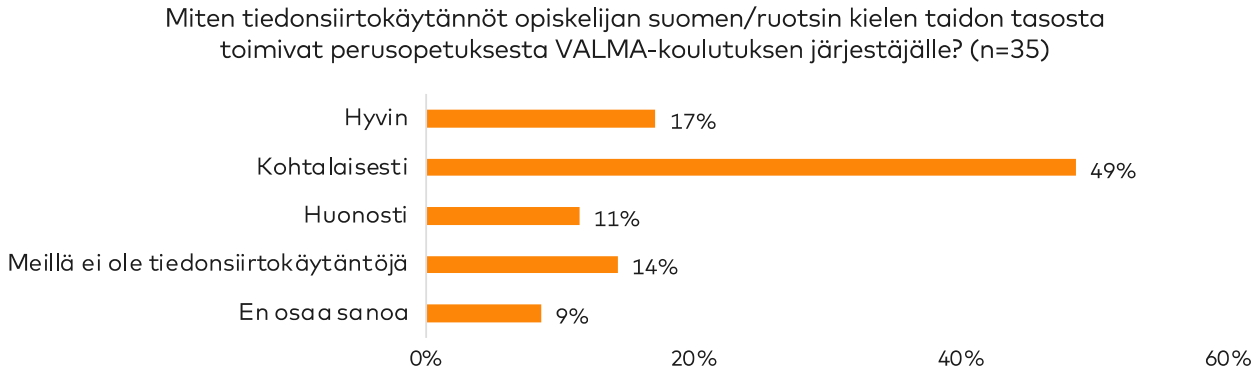

Kuva 54. Tiedonsiirto suomen/ruotsin kielitaidon tasosta perusopetuksesta VALMA-koulutuksen järjestäjälle.

Avovastauksissa osa VALMA-koulutuksen järjestäjistä nosti esiin, että opiskelemaan hakeutuvat aikuiset maahanmuuttajat harvoin tulevat peruskoulusta. Kaikilla koulutuksen järjestäjillä ei vastausten perusteella ole käytäntöjä tiedonsiirtoon, vaan haku tapahtuu esimerkiksi nettisivujen kautta, ja täydentävää tietoa saadaan opiskelijoiden haastattelulla sekä opiskelijan mahdollisesti toimittamien todistusten ja erillisten testien avulla.

Osalla järjestäjistä on tiedonsiirron näkökulmasta hakeutumisvaiheessa käytössä tieto opiskelijoiden päättöarvosanasta, mutta sen ei aina nähty kertovan todellista kuvaa kielitaidosta. Aikuisten perusopetuksesta siirtyvien osalta vastauksissa nostettiin erikseen esiin, ettei arvosana kerro opiskelijan todellista tasoa. Aikuisten perusopetusta itse järjestävä ammatillisen koulutuksen järjestäjä taas arvioi tilanteen hyväksi tiedonsiirron osalta.

Useampi vastaaja kertoi, että heillä on käytössä saattaenvaihtopalaverit, tiedonsiirtopalaveri tai -päivä perusopetuksen kanssa. Erityisoppilaitoksissa lisätietoa saadaan lisäksi mahdollisista koulutuskokeiluista ja opettajien lausunnoista. Perusopetuksesta suoraan siirtyvien osalta käytäntö arvioitiin usein toimivaksi etenkin lähikunnista. Jatkuvan haun kautta hakeutuvien osalta tietoa ei aina nähdä välittyvän tarpeeksi.

> *"Peruskoulun todistus tallennetaan opiskelijan Wilmaan. Siirtotietopalaverit pidetään lähikuntien yläkoulujen opinto-ohjaajien kanssa. Muutoin kysytään yksilökohtaisia tietoja opiskelijalta."*

> *"Nivelvaiheen tiedonsiirtomalli käytössä. Tästä vastaavat Valma-opettajat, joilla esim. erityisopettajapätevyys ja/tai opinto-ohjaajapätevyys."*

> *"Käytössä tiedonsiirtolomake- ja pyyntö. Lisäksi yhteistyöneuvottelut."*

Ohjaus VALMA-koulutukseen

Vastaajista 60 prosenttia kertoi, että alueellinen ohjaus VALMA-koulutukseen toimii kohtalaisesti, 31 prosenttia kertoi ohjauksen toimivan hyvin ja kuusi prosenttia kertoi ohjauksen toimivan huonosti.

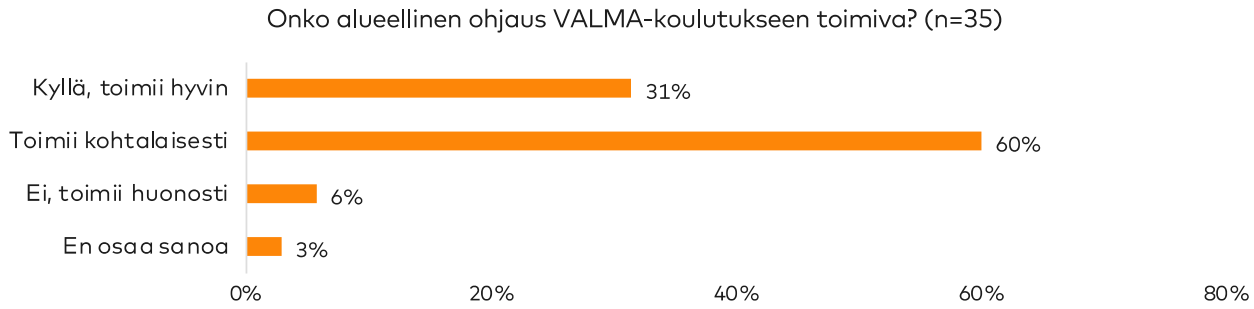

Kuva 55. Alueellisen ohjauksen toimivuus VALMA-koulutukseen.

> *"Te-toimisto ohjaa ja opastaa, kotokoulutuksesta ohjataan ja polutetaan valmaan opiskelijoita ja yhteistyössä hoidetaan heidän suunnitelmansa kuntoon. Etsivä nuorisotyö ja peruskoulut ohjaavat jatkuvat haun ja yhteishaun kautta hyvin opiskelijoita."*

Alueellinen ohjaus toimii vastausten mukaan hyvin silloin, kun yhteistyö on alueella vakiintunutta ja yhteistyöstä ja ohjauksesta on kokemusta. Oman alueen ulkopuolelta tulevien ohjaus toimii usein heikommin. Onnistumisia on niin perusopetuksen kuin aikuisia ohjaavien taholta. Onnistumisina nostettiin esiin koulutuksen järjestäjän keskitetyt hakupalvelut ja tiedotus perusopetukseen ja muille sidosryhmille niin vanhempainilloissa kuin verkkosivuilla. Opinto-ohjaajien verkostoyhteistyön nähtiin edesauttavan ohjausta. Oppivelvollisuuslain nähtiin entisestään tiivistävän yhteistyötä. Yhden erityisoppilaitoksen edustaja kertoi ohjauskäytänteiden lisäämisestä myös jo 8-luokkalaisille. Tämän erityisoppilaitoksen puolella tietämystä lisäävät tutustumiset, koulutuskokeilut ja AmisTetit. Haasteena nostettiin esiin, etteivät ohjaavat tahot aina tunne riittävästi VALMAn ja TELMAn eroa. Muutaman yleisen oppilaitoksen näkökulmasta asiaa sivuttiin TELMA-koulutuksen riittävyydestä ja tarpeesta käydä keskustelua opiskelijoiden ohjautumisesta soveltuvaan koulutukseen.

Vaikka ohjauksen ja tiedonsiirron arvioitiin kehittyneen viime vuosina, tietoa VALMA-koulutuksesta tulisi entisestään lisätä huoltajille ja opiskelijoille. Muutama vastaaja kertoi, että alueelliset toimijat voisivat vielä enemmän ohjata opiskelijoita VALMAan eikä suoraan ammatilliseen koulutukseen. Edelleen nousi kehittämisen kohteeksi koulutuksen tutkintojen tunnettuus ohjaavien tahojen osalta. Kotoutumisvaiheessa olevien osalta esiin nousi yhdessä vastauksessa, että ohjaus on riippuvainen oma-valmentajasta. Opiskelijoiden näkökulmasta nostettiin esiin, että ohjaavilla tahoilla tulisi olla riittävästi tietoa myös opiskelijoiden opintososiaalisista eduista. Tässä yhteydessä mainittiin myös, että LUVAsta ohjautuu VALMAan opiskelijoita, joilla on heikko suomen kielen taito. *"Valma ei ole koton jatke kielitaidon kehittämiseksi ennen työelämään siirtymistä, vaan parempi vaihtoehto ovat ammatillisiin suuntaavat räätälöidyt opinnot."*

Opiskelijavalinta VALMA-koulutukseen

Suuri osa vastaajista (68 %) näki, että koulutukseen on onnistuttu valitsemaan juuri ne opiskelijat, jotka hyötyvät koulutuksesta eniten. Vastaajista 29 prosenttia arvioi, että tässä on onnistuttu kohtalaisesti, mutta yksikään ei vastannut "huonosti".

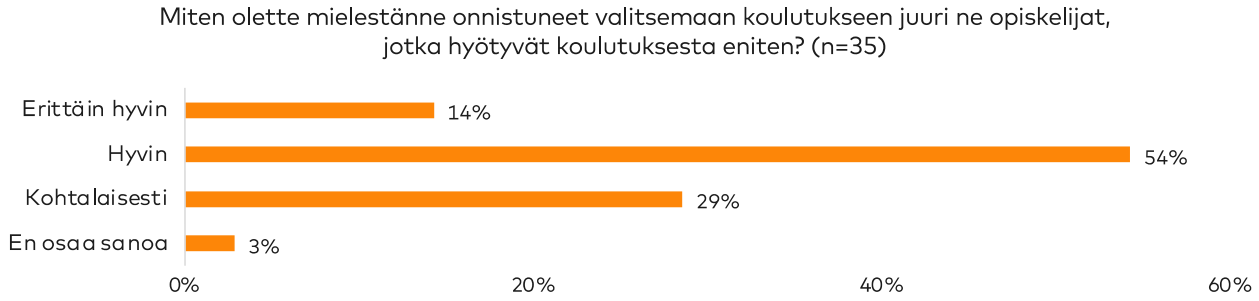

Kuva 56. Koulutuksen järjestäjien itsearvio siitä, miten koulutukseen on onnistuttu valitsemaan koulutuksesta hyötyvät opiskelijat.

Valitsematta jättämisen syissä korostuvat puutteellinen opetuskielen taito (43 %, n=15) ja muut syyt. Opiskelupaikkojen niukkuus oli syynä vain kahdella vastaajalla ja opiskelijoiden puutteellinen motivaatio kolmella vastaajalla. Muissa syissä korostuvat vahvasti hakijoiden opiskelukuntoisuus ja kuntoutuksen tai vaativan erityisen tuen tarve. Opiskelupaikkojen niukkuus taas tuotiin esiin haasteena erityisoppilaitoksen puolelta. Yksittäisissä vastauksissa esiin nousivat hakijoiden puutteelliset perustaidot, huumausaineiden käyttö sekä se, ettei oma-valmentaja puolla opiskelua. Syynä nostettiin esiin myös, ettei koulutus ole hakijalle tarkoituksenmukainen tai oikea-aikainen. Syinä mainittiin myös hakijan puutteellinen opetuskielen taito (täysin alkava tai taso A1.1.) ja luku- ja kirjoitustaidottomuus.

> *"Kaikki yllä mainitut seikat vaikuttavat yhdessä. Valitsematta jäävillä hakijoilla on usein puutteita perustaidoissa, puutteellinen kielitaito ja motivaatio. Jos nähdään, että ei ole realistisia mahdollisuuksia valma-koulutuksen aikana saavuttaa sellaisia valmiuksia, että hakeutuminen ammatilliseen koulutukseen valman jälkeen olisi mahdollista, ohjaamme hakijan muualle."*

> *"Opiskelijan tarve vaativan erityisen tuen koulutukseen, jota emme tarjoa."*

Viisi koulutuksen järjestäjää (15 %) edellyttää aina opiskelijavalinnassa järjestäjän opetuskielen taidon tasoa A.2.2. 38 prosenttia (n=13) ei edellytä A.2.2-tasoa koskaan, ja 47 prosenttia (n=16) edellyttää sitä tapauskohtaisesti.

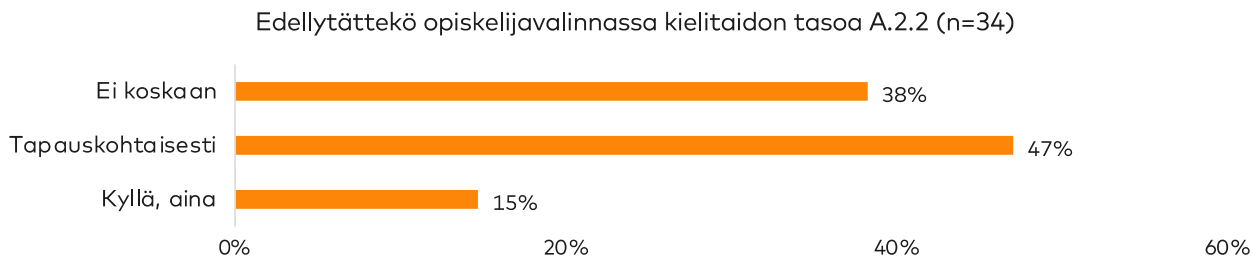

Kuva 57. VALMA-koulutukseen edellytetty kielitaidon taso.

Edellytetyt opetuskielen kielitaidon tasot vaihtelivat paljon: vaihteluvälinä oli A.1.3–B.1.2, mutta useimmat kertoivat, että edellytyksenä on A.2 tai A.2.1 joko aina, tapauskohtaisesti tai vähintään. Osa ei erittele kielitaidon tasoa tarkemmin, mutta useammalla se arvioidaan tapauskohtaisesti. Harkintaan vaikuttavat opiskelijan tausta ja valmiudet ja myös vapaiden opiskelupaikkojen määrä.

> *"Kielitesti on A.2-tasoa, mutta tapauskohtaisesti valituksi voi tulla myös opiskelija, jonka kielitaito ei aivan yllä ko. tasolle jos muut seikat puoltavat valintaa."*
>
> *"Yleensä hakijoilla on suullinen kielitaito hakuvaiheessa A2.2, mutta kirjallinen taso matalampi. Jos edellyttäisimme myös kirjallisesti tasoa A2.2, valtaosa hakijoista jäisi ilman opiskelupaikkaa."*
>
> *"Jos koulutuksessa on vapaita opiskelupaikkoja, otamme opiskelijan sisään heikollakin kielitaidolla. Jos suomen kielen taito on hyvin heikko, ohjaamme opiskelijaa muihin oppilaitoksiin."*
>
> *"Pääsee jos yksi kohta on alle A.2.2"*
>
> *"Virallinen suositus on A2(.2), mutta harkintaa käytetään ja valintaan vaikuttavat mm. selkeä ja realistinen suunnitelma, muut valmiudet, motivaatio."*

Yhtä vastaajaa lukuun ottamatta koulutuksen järjestäjät kertoivat ohjaavansa koulutukseen valitsematta jääneitä hakijoita. Yleisemmin ohjausta tehdään haastattelun yhteydessä. Osalla on nimetty ohjaava taho, yleisemmin opinto-ohjaaja, mutta myös opettajat, uravalmentaja ja maahanmuuttokoordinaattori mainittiin. Useat kertoivat käytäntönä olevan henkilökohtaiset ohjauskeskustelut. Toisaalla yhteydenotot on keskitetty haku- ja neuvontapalveluihin, ja valitsematta jääneille lähetetään jälkiohjauskirje, jossa kerrotaan ohjauksen mahdollisuuksista. Yksi vastaaja kertoi, että käytössä on vain jälkiohjauskirje. Osa nimesi myös eri palveluita, kuten hakijapalvelut, uraohjaaja, TE-toimisto, työpaja, Ehjä ry, etsivät, osaamiskeskus, ohjauspiste sekä opinto- ja uraohjaajien jälkiohjaus. Yksi vastaaja kertoi vuosittaisista ohjauspäivistä, joille kutsutaan valitsematta jääneet hakijat. Yhdellä koulutuksen järjestäjällä hakijaa pyydetään ottamaan valokuva ohjaavasta tahosta ja yhteystiedosta, jotta hakijalla on ne tallessa, jos tulee tarve ohjausavulle "aina tarvittaessa". Sidosryhmistä yhteistyö TE-toimiston kanssa nostettiin erikseen esiin keskeisessä roolissa. Yksi

järjestäjä kertoi myös antavansa palautetta tässä yhteydessä TE-toimistolle hakijan kielellisten valmiuksien kehittämiseksi.

> *"Jokaiselle valitsematta jääneelle hakijalle tarjotaan tapaamisaikaa (verkon kautta, puhelimessa tai kasvotusten) jälkiohjaukseen, jossa yhdessä ohjattavan kanssa selvitetään tarjolla olevia muita vaihtoehtoja."*
>
> *"Haastattelu- ja kielikoepäivänä hakijalla on mahdollisuus saada henkilökohtaista ohjausta omilta opinto-ohjaajiltamme, Ohjaamon työntekijältä sekä Maahan muuttaneiden osaamiskeskuksen työntekijältä. Lisäksi lähetämme valitsematta jääneille ohjauskirjeen, jossa tietoa ohjaus- ja tukitahoista ja -muodoista."*
>
> *"Koulutukseen valitsematta jääneitä hakijoita ohjataan toisille koulutuksenjärjestäjille, työpajoihin tai etsiville nuorisotyöntekijöille."*
>
> *"Lakisääteinen velvoite antaa jälkiohjausta. Yhteydenotot on keskitetty haku- ja neuvontapalveluihin. Jälkiohjauskirje lähtee kaikille valitsematta jääneille. Kirjeessä kerrotaan jälkiohjauksen mahdollisuuksista."*
>
> *"Ohjataan hakemaan lisää kielitaitoa esim. kotoutumiskoulutuksesta tai kansalaisopistosta ja käyttämään suomen kielen taitoa kotona ja vapaa-aikana."*

VALMA-koulutuksen toteutus

Kahdella kolmesta (66 %) järjestäjästä on erillisiä ryhmiä tai polkuja S2-tukea tarvitseville opiskelijoille (esim. suomen kielen polku, maahanmuuttajaoppijan polku), kolmanneksella ei. Vastaajilta kysyttiin, miten vuorovaikutusta suomea/ruotsia äidinkielenään puhuvien kanssa tuetaan. Niillä, joilla erityisiä ryhmiä ei ollut, vuorovaikutus suomea/ruotsia äidinkielenään puhuvien opiskelijoiden kanssa on arkipäiväistä, sillä opetus on samoissa ryhmissä. Useimmat vastaajat kuvasivat täydentävästi eri keinoja vuorovaikutuksen tukemiseen:

- Integroimalla, vuorovaikutus, selkokielisyys, ryhmätyöt, useiden aistikanavien käyttäminen.
- VALMA-ryhmien yhteisten teemapäivien sekä tapahtumien ja retkien järjestäminen, joissa opiskelijat tutustuvat muidenkin VALMA-ryhmien opiskelijoihin.
- Vuorovaikutusta tuetaan opetusjärjestelyin (pari- ja ryhmätyöt) sekä ryhmäyttämisellä.
- Järjestetään toimintaa, esim. leipominen, jossa parina suomenkielinen ja muun kielinen.
- Valma-koulutuksissa on kehitetty vertaisoppimista, ja opetuksessa pyritään kielitietoisuuteen.
- Valmistelussa koulutuksen järjestäjän valinnainen yto-tutkinnon osan osa tukemaan S2-opiskelijoiden ja suomea äidinkielenään puhuvien vuorovaikutusta.

Niillä järjestäjillä, joilla on erilliset ryhmät S2-tukea tarvitseville opiskelijoille, VALMA-opiskelijoiden vuorovaikutusta suomea äidinkielenään puhuvien opiskelijoiden kanssa tuetaan pääsääntöisesti yhteisen opetuksen, sekaryhmien, projektien, tapahtumien ja valinnaisten opintojen kautta.

Sekaryhmiä kerrottiin muun muassa järjestettävän "aina kun mahdollista", ja esimerkiksi valinnaiset opinnot ovat sekaryhmiä: "Valinnaisia opintoja on 2–3 päivää viikossa". Vain yksi vastaaja kertoi, että A2-kielitasolla olevat opiskelevat omissa ryhmissään, joten vuorovaikutusta ei juurikaan ole satunnaisia käytäväkohtaamisia lukuun ottamatta. Heikomman itsearvion antoi myös vastaaja, joka kertoi, että opiskelijoille järjestetään lähinnä tutustumismahdollisuuksia eri ammattialojen koulutuksiin oppilaitoksen sisällä. Tässäkin vastaajajoukossa oli vastaaja, jolla erillinen ryhmä tarkoitti vain erillistä suomen kielen opetusta tai opiskelijoiden opiskelemista suurelta osin integroituina suomenkielisten opiskelijoiden opetukseen.

> *"Jatkuvaa ja säännöllistä yhteistä opetusta, mm. ammattipäivät (joissa tutustutaan eri ammattialoihin), yhteiset tapahtumat. Kielitaidon karttuessa S2-opiskelija siirtyy suomenkielisten opetusryhmiin."*

> *"Järjestämme yhteistä käytännön tekemistä, esim. ruuanvalmistusta. Kuvakortteja käytetään apuna, maahanmuuttajakoulutus on integroitu Valma-koulutuksen kanssa. Järjestämme yhteisiä tapahtumia, joissa esim. maahanmuuttajat esittelevät omaa ruokakulttuuriaan ja kutsuvat suomenkielisiä syömään."*

> *"Yhteisiä oppiaineita, joissa eri poluilla opiskelevat pääsevät tekemään asioita yhdessä. Esimerkiksi "Osallisuuden ja käytännön taitojen vahvistaminen" sekä VALMA-paja, jossa opiskelijat tekevät oman henkilökohtaisen suunnitelmansa mukaisia asioita. Näiden lisäksi järjestetään yhteisiä retkiä, tutustumisia yms."*

> *"Opiskelijoita sijoitetaan suomenkielisiin ryhmiin, koulukokeilut, ryhmäytymispäivät sekä valinnaiset aineet."*

> *"Suomen kieltä opiskelevat VALMA-opiskelijat toimivat yhteistyössä muiden VALMA-opiskelijoiden kanssa. Opiskelijat käyvät tutustumassa eri alojen opintoihin ja heillä on ns. VALMA TET -jaksoja työelämässä."*

S2-opetus VALMA-koulutuksessa

Lähes kaikilla (86 %) on VALMA-koulutuksessa erillistä S2-opettajan antamaa S2-opetusta. Neljä vastaajaa kertoi, ettei S2-opetusta ole, ja näistä yksi kertoi, että S2-opettaja on haussa. Kolmesta ruotsinkielisestä VALMA-koulutuksen järjestäjästä yhdellä ei ollut S2-opettajan antamaa opetusta.

Niillä 27 koulutuksen järjestäjällä, joilla oli S2-opettajia, S2-kelpoisuuden omaavien opettajien määrä oli yhteensä 68. Enimmillään opettajia oli 11, muilla opettajien määrä vaihteli yhden ja viiden välillä. Ryhmää kohden S2-opettajia oli keskimäärin yksi. Alimmillaan määrä oli 0,3 opettajaa ja enimmillään 1,5.

> *"Meillä on 21 VALMA-ryhmää, joista 4 on S2-painotteisia ryhmiä. Näillä 4 ryhmällä on käytössään 4 S2-opettajaa."*

S2-opetuksen viikkotuntimäärä opiskelijaa kohti vaihtelee paljon 2,5–18 tunnin välillä. Viidenneksellä tuntimäärä oli korkeintaan viisi, lopuilla tätä enemmän, tai määrä on kuvattu sanallisesti, kuten "päivä viikossa" tai "tarvittaessa, henkilökohtaistetusti".

> *"Varsinaista S2-opetusta on keskimäärin 7 tuntia viikossa. Lisäksi S2-opettaja opettaa myös muita aineita, joten todellisuudessa S2-opetuksen määrä on suurempi."*

Kuusi vastaajaa näki tarpeen erilliselle valmistavan (VALMA/TUVA) S2-opettajan kelpoisuudelle. Loput eivät nähneet sitä tarpeelliseksi tai ottaneet asiaan kantaa. Tarvittavaa kelpoisuutta kuvattiin seuraavasti:

- S2-opettajakelpoisuus
- pedagoginen kelpoisuus, vähintään aineopinnot suomi tai S2
- kompetens/behörighet i svenska som andra språk
- Vähintään suomen kielen aineopinnot (mielellään S2-painotuksella); nivelvaiheessa on turvattava kielitaidon riittävä kehittyminen ennen toisen asteen opintoja
- S2-opintoja ainakin perus-, mielellään aineopintojen verran. Suomi äidinkielenä -opinnoista ei ole niinkään paljon hyötyä S2-opettajan työssä. S2-opettajan työn oppii opettamalla, ei niinkään opiskelemalla. Itse työssä tärkeintä on asenne, ei se, mitä tutkintoja opettajalla on.

Yhteistyö- ja erityisjärjestelyt S2-opetuksen järjestämiseen VALMA-koulutuksessa

Vastaajilta kysyttiin mahdollisista yhteistyö- tai erityisjärjestelyistä S2-opetuksen järjestämisessä VALMA-koulutuksessa (esim. koulujen välinen yhteistyö, verkko-opintotarjonta, kiertävät S2-opettajat, monikieliset ohjaajat). Vastaajista (n=33) viidennes mainitsi erikseen, että käytössä on myös verkko-opintotarjontaa (ml. AAVO-opinnot, eli avoimet ammatilliset opinnot), ja osa mainitsi tässä yhteydessä erikseen henkilökohtaisen ohjauksen mahdollisuuden. Useat kuvasivat S2-opetuksen järjestelyitä ja yhteistyön muotoja oman organisaation sisällä: VALMAlla ja perusopetuksessa on yhteisiä opettajia, tai yhteistyötä tehdään yhteisten aineiden opettajien ja erityisopettajien kanssa. Yhteistyötä on yhteisten tutkinnonosien S2-opettajan lisäksi myös kotouttamiskoulutuksen kanssa.

Joillain koulutuksen järjestäjillä on yhteinen S2-opetus tutkintotavoitteisille ja VALMA-opiskelijoille. Tämän lisäksi on kuvattu muuta henkilöstöä opiskelijoiden tukena, kuten koulunkäynnin ohjaaja, ammatinohjaajan tuki tai monikieliset ohjaajat. Verkko-opintoja voidaan tarjota rinnan. Tätä on perusteltu myös sillä, että S2-opetusta voidaan näin tarjota yksittäisille opiskelijoille eri toimipaikoissa. Ryhmien muodostamiseksi tehdään myös toimipaikkojen välistä yhteistyötä. Kiertävä S2-opettaja mainittiin yksittäisissä vastauksissa erikseen. Useampi kertoi, että koko opetus on kielitietoista, että ryhmällä on oma S2-opettaja tai että koko opetus tarjotaan huomioiden S2-opiskelijoiden tuen tarve.

"-- Jossakin S2-opettaja on päivittäin ryhmän mukana, jossakin hyödynnetään S2-tuen henkilöstöä tai YTO-opettajien apua. Monikieliset ohjaajat on käytössä. Moodlessa on S2-tehtäviä kaikkien käyttöön."

"Oma ryhmä, joka keskittyy kielitaidon vahvistamiseen. Ryhmällä on oma S2-opettaja, joka toimii samalla HOKS-ohjaajana. Resurssi on riittävä, ja olemme pystyneet lisäämään resurssia opiskelijamäärän kasvaessa."

"Ryhmille, joissa on (yksittäisiäkin) maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita, on nimetty S2-opettaja. Monikieliset ohjaajat (4 hlö) ovat käytettävissä koko organisaatiossa."

VALMA-koulutuksesta saadut valmiudet

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten VALMAssa on onnistuttu tukemaan maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden ammatilliseen koulutukseen pääsyä ja valmiuksia ammatilliseen koulutukseen.

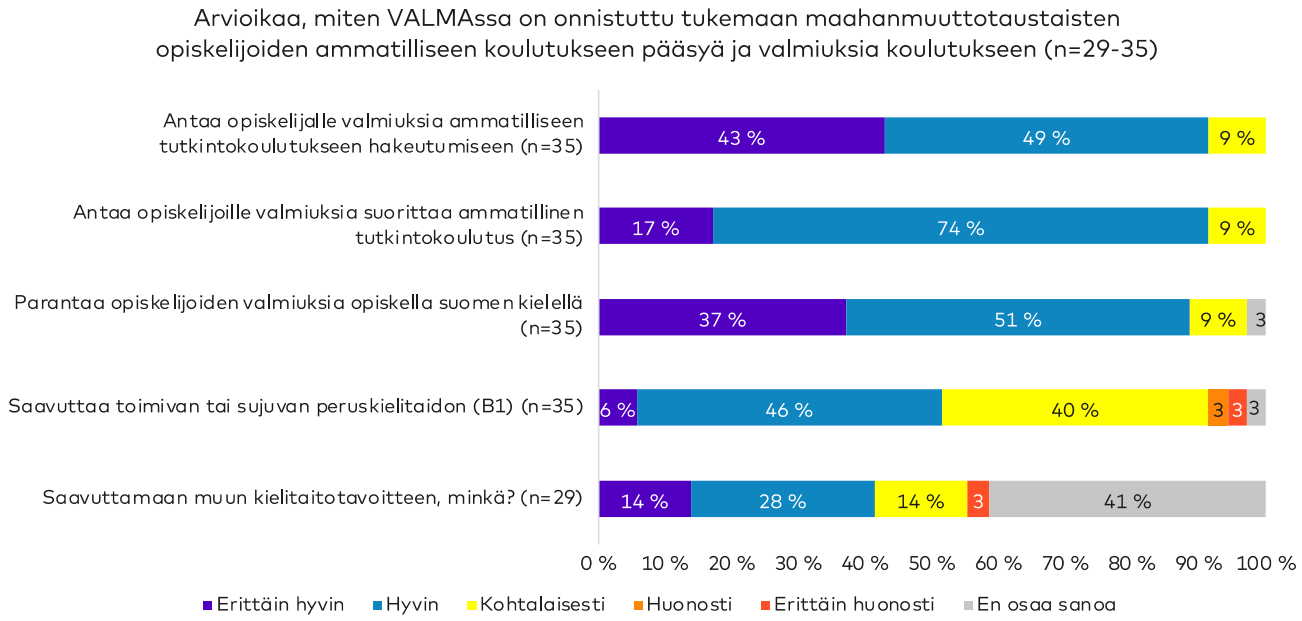

Kuva 58. VALMA-koulutuksen järjestäjien arviot siitä, miten hyvin koulutuksessa on onnistuttu tukemaan ammatilliseen koulutukseen hakeutumista, pääsyä ja valmiuksia opiskella suomen/ruotsin kielellä.

Vastaajista valtaosa näki, että koulutuksella on onnistuttu antamaan valmiuksia hakeutua ammatilliseen koulutukseen hyvin tai erittäin hyvin. Valmiuksien antaminen ammatillisen tutkintokoulutuksen suorittamiseen onnistuu pääosin hyvin (74 %), mutta pienempi osa näki, että tässä onnistutaan erittäin hyvin. Siirtymistä ammatilliseen koulutukseen perusteltiin myös sillä, että

osa siirtyy eteenpäin jo VALMAn aikana. Noin joka kymmenes näki, että edellisissä onnistutaan vain kohtalaisesti. Myös arviot siitä, missä määrin koulutus parantaa opiskelijoiden valmiuksia opiskella suomen/ruotsin kieltä, jakaantuivat vaihtoehtojen hyvin ja erittäin hyvin välillä. Pienempi osa antoi heikomman arvion. Sen sijaan vain reilu puolet vastaajista näki, että koulutuksessa voidaan saavuttaa toimiva tai sujuva peruskielitaito hyvin. Kaksi viidestä arvioi tämän toteutuvan kohtalaisesti, ja pieni osa (n=2) näki tämän toteutuvan huonosti. Muun kielitaidon tason osalta tarkennettiin, että tavoite on A2.2 tai osalla opiskelijoista A2.2, "*joka riittää osaan koulutuksen järjestäjän tarjoamista perustutkinnoista"*.

Tarkentavissa vastauksissa painotettiin, että opiskelijoiden lähtötaso vaihtelee paljon ja että B1-tason saavuttaminen on haastavaa, jos lähtötaso on heikko. Heikot arviot antaneiden vastauksissa korostuu, että osalla opiskelijoista opiskeluvalmiudet ovat heikot, eikä moni ole tottunut latinalaisiin aakkosiin. Tällöin koulutuksen aikana ei onnistuta tukemaan opiskelijaa häntä itseään kiinnostavalle alalle, koska kielitaito ei ole kehittynyt riittävästi. B1-tason saavuttaminen nähtiin haastavana myös järjestäjällä, jolla on vaativan erityisen tuen opiskelijoita, joille koko tutkinnon suorittaminen ei aina ole paras vaihtoehto. Useampi näki, että vuosi on lyhyt aika vahvemman kielitaidon saavuttamiseen.

> *"Opiskelijoiden opiskeluvalmiudet kasvavat keskimäärin hyvin. Vastaus olisi 'erittäin hyvin', mikäli meille hakeutuvien opiskelijoiden lähtötaso (sekä kielessä että muissa valmiuksissa) olisi korkeampi. Kielitaitotavoitteen B1 saavuttavat useimmiten vain ne, joilla on VALMA-koulutuksen alkaessa A2.2-taso jokaisella kielen osa-alueella. (Osalla opiskelijoista on heikot opiskelutaidot ja edes vuoden opiskelu Valmassa ei välttämättä riitä saavuttamaan B1.1-tasoa varsinkaan kirjoittamisessa.)"*
>
> *"Kaikki eivät saavuta kielitaitotasoa B1, mutta pystyvät kuitenkin vahvistamaan opiskeluvalmiuksiaan ja suomen kielen taitoaan, vaikka eivät kaikin osin B1-tasoa saavuttaisikaan."*
>
> *"Opiskelijan hakutoiveen mukaisen ammattisanaston valmiuksia vahvistetaan."*

S2-opetuksen toimivia ja hyviksi havaittuja käytänteitä VALMA-koulutuksessa

Vastaajia pyydettiin tunnistamaan S2-opetuksen toimivia ja hyviksi havaittuja käytänteitä VALMA-koulutuksessa. Käytänteet voivat olla myös kokeiluasteella tai kehitteillä olevia. Lisäksi pyydettiin kuvaamaan tarpeita, joita varten toimintamalleja on ideoitu.

Useimmiten nostettiin esiin, että kieltä opitaan S2-opetuksen lisäksi läpileikkaavasti opinnoissa. Ammattialoja läheinen opetus ja alakohtaiset koulutuskokeilut sekä työkokemus eri työpaikoista motivoivat ja kehittävät opiskelijoiden kieltä. Esimerkiksi kaikkia VALMAn sisältöjä käydään läpi kielitietoisesti, ja näin S2-opetusta on mukana muissakin oppiaineissa kuin viestinnässä ja vuorovaikutuksessa: *"ammatilliseen koulutukseen orientoituminen tai työelämätaidot ovat substanssin ohessa myös sanaston oppimista, samoin matemaattinen osaaminen sisältää paljon sanastoa"*. Tätä

tukemaan on kehitetty pariopettajuutta (S2-opettaja ja ammatillinen opettaja). Lähtökohtana useissa vastauksissa korostettiin ammattitaitoista henkilöstöä. Pariopettajuutta tai samanaikaisopettajuutta on edistetty, ja esimerkiksi opettajien työpari-yhteistyö vastuuopettajan ja S2-opettajan kanssa on nähty toimivaksi. Osassa vastauksia tuotiin esiin, että tämä on vasta kehittämisen kohteena. Toteutus on opettajille haastavampaa.

Opintojen organisoimista avattiin eri tulokulmista. Toisaalla opiskelijoita on jaettu kielitaitotason mukaan ryhmiin, tai alkuvaiheessa opiskelija on tiiviimmin oman kielen kehittymiseen keskittyvän S2-ryhmänsä kanssa; kun kielitaito kehittyy, siirrytään enemmän opiskelemaan muita sisältöjä ryhmissä, joissa on myös suomenkielisiä opiskelijoita, tai esimerkiksi työelämäjaksolle. Toisaalla VALMA-paja mahdollistaa oman henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelman (HOKS) mukaisen etenemisen: *Osalla se tarkoittaa erilaisten työelämässä tarvittavien korttien suorittamista, osalle lisää suomen kielen opiskelua tai esimerkiksi matematiikkaa. Myös YTO-opintoja on mahdollista suorittaa.* Useammat näkivät sekaryhmien edesauttavan kielen kehitystä, ja sekaryhmään voidaan siirtyä asteittain. Lisäksi tuotiin esiin erilaiset yhteiset tapahtumat ja vuorovaikutustilanteet, jotka vahvistavat kielen käyttämistä. Resurssien näkökulmasta hyvänä käytänteenä nostettiin esiin esimerkiksi koulunkäynninohjaajan tuki.

Hyvänä käytäntönä nostettiin esiin myös selkokielellistäminen ja kieliopin opiskelu ammattitekstien avulla. Yhdessä vastauksessa kerrottiin, että puhekieltä opitaan myös työelämäjaksoilla siten, että S2-opettaja yhteistyössä tutkinnon osan opettajan kanssa suunnittelee opiskeltavat aiheet ja aihealueet. Oppilaitoksen muun koulutustarjonnan hyödyntäminen opiskelijoiden opintopolkujen rakentamisessa (sekä kansanopisto että ammattiopisto) sekä tutustumisopinnot ammatilliseen koulutukseen S2-opettajan tuella nostettiin esiin yhden järjestäjän taholla. Ammattisuomi-kurssit, joissa vieraillaan kyseisen alan oppitunneilla ja opiskellaan kyseisen alan sanastoa, nostettiin toisaalla esiin esimerkkinä tarjonnasta.

Muutamat järjestäjät nostivat esiin digitaalisuuden hyödyntämisen. Yksi tarkensi, että korona-aikana kehitettyjen verkko-opetuksen mallien nähdään osaltaan tukevan itseohjautuvuuden opettelua jopa paremmin kuin mitä lähiopetuksessa on onnistuttu tekemään. "*Tämä helpottaa tietyiltä osin opintojen eriyttämistä ja myös mahdollistaa helpommin ammattialakohtaisuuden (henkilökohtaisen suunnitelman perusteella) tuomista opetukseen mukaan.*" Verkko-opiskelutaitojen opettaminen ja ylläpitäminen nähtiin tärkeänä osana valmiuksien kehittämistä, koska myös ammatillisessa koulutuksessa näitä taitoja tarvitaan entistä enemmän.

> *"Koulutuskokeilut, S2-opetus ja oppikirjat sekä itse tehty materiaali, arkipäiväinen sanojen ja käsitteiden avaaminen yhteisissä keskusteluissa, konkreettinen tuki, selkeä puheohjaus, selkokieli, kuvien käyttö työvaiheissa, työtehtävien visualisointi."*

> *"Oma ryhmä, jolle tarjotaan yksilöllisiä opintopolkuja, runsaasti S2-opetusta, ryhmän koko on suhteellisen pieni, opiskelija voi siirtyä tutkintotavoitteisesta koulutuksesta Valmaan tukemaan kielitaidon kehittymistä ja siirtyä Valmasta tutkintotavoitteiseen koulutukseen jos paikka itselle ja tavoitteille sopivasta koulutuksesta mahdollistuu."*

"Opetussuunnitelma sekä toteutussuunnitelma ovat monipuolisia: Toiminnallisuutta, koulukokeilut, työelämässä oppimisen jaksot ovat riittävän pitkiä. Opetus on laadukasta, koska meillä on pätevät ja omaa osaamistaan kehittävät opettajat. Tulokset ovat hyvät eli opiskelijat sijoittuvat. Kyselyjen perusteella saadaan hyvää palautetta opetuksen laadusta. Nykyaikaiset välineet sekä tekniikoiden ja eri ohjelmien hyödyntäminen."

"Opiskelutaustaan peilaavat ryhmät, joissa käytetään erilaisia pedagogisia keinoja. Tutkintokoulutukseen tutustuminen koulutuskokeilu- ja koulutussopimusjaksoilla."

"Työssäoppimisen ja viikoittaisen S2-opintopäivän yhdistelmä: soveltuu ja hyödyttää ahkeraa, itseohjautuvaa opiskelijaa. Valman ja S2-pajaopetuksen räätälöity yhdistelmä: jos opiskelijan kielitaito on A2.1 ja on tuen tarvetta, hän saa tukea opintoihin ja voi kehittää kielitaitoaan S2-pajan lisäpäivinä. Yksilöllinen S2-opetus painottaen tulevan ammattialan sanastoa. Kielitietoisuus Valma-opetuksessa ylipäätään: sanastot, selittäminen, lukeminen, ymmärryksen varmentaminen. Yhteistyö alojen kanssa: alatutustumiset, ymmärtämisen tason varmentaminen, urasuunnitelman selkeyttäminen."

"VALMA-koulutuksen osien osa-alueet on rakennettu monissa kohdin niin, että S2-opettaja opettaa osa-alueen valmiudet ja joku toinen opettaja jatkaa saman osa-alueen taitojen opettamista. Näin opiskelijalla on mahdollista saavuttaa kielelliset ja käsitteelliset valmiudet, joita ko. asian opiskelu vaatii. VALMA-koulutuksen etuna on se, että siellä on erilaisia opettajia, jotka kaikki opettavat suomen kieltä eri tavoin. Opiskelijan tukena ja apuna on taitovalmentaja (koulunkäynninohjaaja), mikä mahdollistaa yksilöllisen ohjauksen ja erilaiset pienryhmätoiminnot opetuspäivien aikana. VALMA-koulutuksessa panostetaan hyvin paljon perustaitojen vahvistamiseen. Matematiikan opiskelua on lisätty, tietotekniikkaa opiskellaan sekä itsenäisenä aineena että muiden aineiden tunneilla. Lisäksi suomi toisena kielenä on tietysti punaisena lankana jokaisella tunnilla, oli sitten kyse esimerkiksi liikunnasta ja hyvinvoinnista tai yhteiskunnassa toimimisesta."

Haasteet S2-opetuksen näkökulmasta tutkintokoulutukseen valmentavaan koulutukseen (TUVA) siirryttäessä

Tutkintokoulutukseen valmentavaan koulutukseen (TUVA) siirryttäessä S2-opetuksen haasteina tunnistettiin toisaalta "samat ongelmat" kuin VALMAssa, eli opiskelijoiden opiskelukielen taidon taso ja opiskeluvalmiudet vaihtelevat. Lisäksi itse koulutuksen laajuuden (38 vk) arvioitiin olevan osalle liian lyhyt.

Vastausten perusteella osa haasteista kiinnittyy koulutuksen perusteisiin: Väljät perusteet eivät anna tukea kokemattomalle koulutuksen järjestäjälle tai opettajalle. S2-opetusta ei ole selkeästi sijoitettu yhteen koulutuksen osaan, eikä sille ole asetettu selkeitä tavoitteita. Tällöin riippuu paljon TUVA-opettajasta, että hän muistaa S2-tarpeen ja ottaa sen osaksi kaikkia osioita. Hyvin monet tunnistivat

haasteena erilaiset kielitaitotarpeet ja niihin vastaamisen: Mitkä ovat mahdollisuudet eriyttää opetusta ja taata yksilölliset polut? Kielitaidon merkitys kasvaa, jos opiskelijalla on tavoite hakeutua lukiokoulutukseen. Lukioon valmentavissa opinnoissa on selkeästi korkeampi taso, ja koulutuksessa tulee turvata myös alakohtaisen kielitaidon vahvistaminen. Entistä enemmän tulisi testata kielitaidon osa-alueita ja huomioida opiskelijan lähtötaso ja tavoitteet. Tässä yhteydessä arvioitiin myös, että opiskelijan oma vastuu kielenkehittymisestä korostuu. Pienen opetuksen järjestäjän näkökulmasta vaikeuskertoimen nähtiin kasvavan myös, kun kyseessä ovat yksittäiset maahanmuuttotaustaiset opiskelijat. Resurssien näkökulmasta painotettiin tarvetta vahvistaa S2-opetusta ja varmistaa kielitietoisen opetuksen riittävyys. *"Opetuksen täytyy keskittyä myös puutteellisten perustaitojen saavuttamiseen."*

Opetuksen järjestämisen eriyttämistä ja työnjakoa koulutuksen järjestäjän sisällä pohdittiin yhdessä vastauksessa. Voisiko esimerkiksi S2-opetusta ja arvosanojen korottamista järjestää yhdessä toimipaikassa? Tämä taas toisi nuorille haasteita siirtyä toimipaikkojen välillä tai kulkea pidemmän matkan kotoa toimipaikkaan, jossa tarvittavaa opetusta järjestetään. Yksi järjestäjä tunnisti tarpeen kiertävälle S2-opettajalle**.**

Kohderyhmien näkökulmasta nostettiin esiin huoli siitä, miten aikuisten maahan muuttaneiden opetus järjestetään, jos valinnoissa korostuvat oppivelvollisuusikäiset. Tämä edellyttää myös opetuksen suunnittelua ja järjestelyä erikseen. *"Riittääkö VALMAan paikkoja aikuisille – mihin päätyvät?"* Yksi vastaaja pohti tarvetta lisätä eritasoisia kielitaidon kehittämiseen kohdentuvia opintoja ennen TUVAA, jotta TUVAn tavoitteet voitaisiin saavuttaa tehokkaammin. Yksi järjestäjä kertoi aikomuksesta rakentaa jonkinlainen S2-kokonaisuus valinnaisiin opintoihin. Riskinä tuotiin esiin myös, että opiskelijat hakeutuvat perustutkintokoulutukseen alkavalla kielitaidolla tai puutteellisilla valmiuksilla: Tämä edellyttäisi enemmän resurssia peruskoulun S2-opetukseen ja ohjaukseen, jotta opiskelijat ohjautuvat oikein. Yksi järjestäjä kertoi, ettei haasteita ole, sillä kyseinen järjestäjä järjestää jo lukio- ja ammatillista koulutusta.

> *"Siirryttäessä suomenkielisten pariin ja opetuksen ollessa suomen kielellä, tulee haasteeksi se, riittääkö edes B1? Riippuu alasta paljon - lähihoitajaopinnoissa ei ehkä riitä, mutta sitten täytyy etsiä lisää tukitoimia."*
>
> *"TUVA-koulutuksessa tulisikin entistä enemmän kiinnittää huomiota kaikkien koulutuksen osien osa-alueiden sisällä siihen, että opettajat opettavat kielitietoisesti ja selkokielisesti, vaikkeivat olisikaan S2-opettajia. Käytännössä TUVA ei tuo suuria muutoksia ainakaan heikoimpien opiskelijoiden opiskeluun. Mahdollisuudet suorittaa osia lukiokoulutuksesta tai ammatillisesta tutkinnosta koskevat oikeasti vain niitä, joiden kielitaito on lähellä/yli B1. Tällaisia opiskelijoita meillä ei maahan muuttaneiden polulla juurikaan ole."*
>
> *"Yksilöllisen tuen tarpeen tunnistaminen siirtymisvaiheessa on haasteellista, koska opiskelijoita tulee eri aikoina ja eri kanavia pitkin. Tämä vaikeuttaa tuen toteuttamista. Viranomaistoiminnassa keskinäistä yhteistyötä vahvistamalla haastetta voitaisiin vähentää."*

2.7 Lukiokoulutus

Luvussa käsitellään suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän (S2) opetuksen järjestämistä lukiokoulutuksessa. Luvun alussa esitetään saatujen vastausten yhteenveto S2-opetuksen järjestämisestä. Samassa luvussa esitetään vastaajien perusteita sille, miksi S2-opetusta ei järjestetä. Tämän jälkeen (2.7.2) kuvataan S2-opetukseen ohjautumista ja opetuksen toteuttamista lukiokoulutuksessa. Alaluvussa 2.7.3 käsitellään S2-opettajia, ja seuraavassa alaluvussa avataan opetuskielen oppimisen tukemiseen käytössä olevia resursseja ja toimintakulttuuria. Luvun lopussa esitetään lukiokoulutuksen järjestäjien näkemyksiä kehittämistarpeista S2-opetuksen järjestämiseksi ja koulutuspolkujen kehittämiseksi. Samassa luvussa kuvataan niiden järjestäjien valmiuksia, jotka eivät järjestä S2-opetusta.

Lukioissa vieraskielisten opiskelijoiden osuus oli vuonna 2021 keskimäärin seitsemän prosenttia. Osuus ei ole merkittävästi kasvanut viime vuosina. Vuoden 2018 tilastopäivän mukaan vieraskielisiä oli kuusi prosenttia. Uudellamaalla vieraskielisten osuus on hieman suurempi, 12 prosenttia. Vieraskielisyys ei itsessään kerro opetuskielen taidon tasosta, mutta sitä voi käyttää suuntaa antavana tietona tarkasteltaessa S2-opetuksen tarvetta.

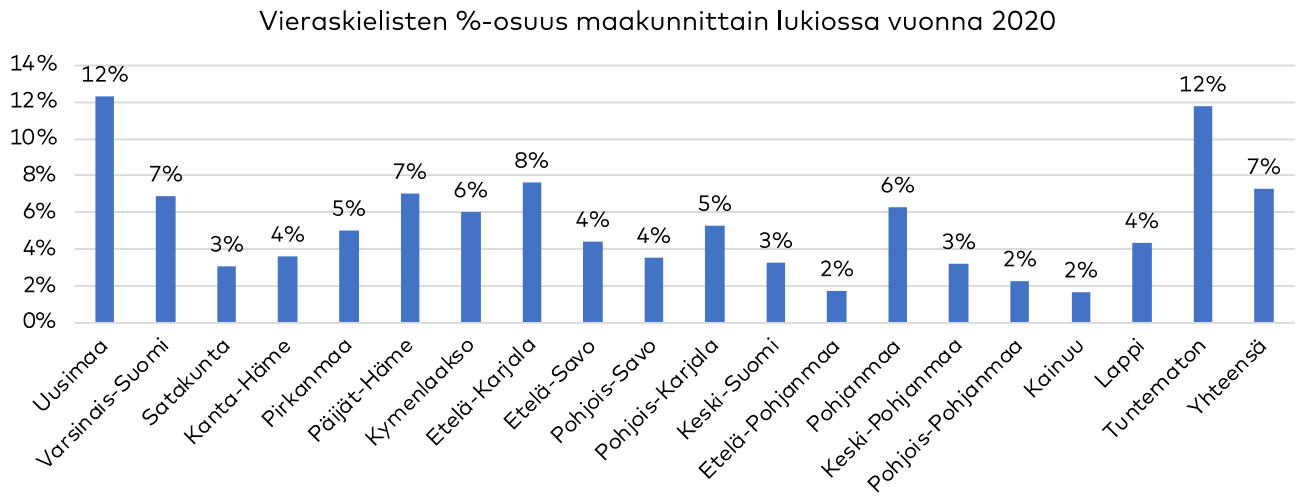

Kuva 59. Vieraskielisten prosentuaalinen osuus maakunnittain lukioissa vuonna 2020. Lähde: Tilastopalvelu Vipunen: Lukiokoulutuksen kaikki opiskelijat tilastovuoden 20.9. tilanteen mukaan.

2.7.1 Suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän opetus lukiokoulutuksessa

Lukiokoulutuksen järjestäjistä 61 prosenttia (n=107) kertoi lukiokoulutuksessa olevan suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän opintojen (jatkossa lyhenteellä S2) opiskelijoita. Kolmannes kertoi, ettei S2-opetusta tarvitsevia opiskelijoita ole. S2-opiskelijoita on eniten kaupunkimaisissa kunnissa ja vähiten maaseutumaisissa kunnissa. S2-opiskelijoita oli kaupunkimaisista kunnista 87 prosentilla, taajaan asutuista 60 prosentilla ja maaseutumaisista kunnista 60 prosentilla vastaajista.

Pääkaupunkiseudulla S2-opiskelijoita oli 94 prosentilla vastaajista, muilla seuduilla 58 prosentilla. Ruotsinkielisen opetuksen järjestäjistä (n=14) kolme kertoi, että heillä on S2-opiskelijoita, eli suurella osalla (78 %) S2-opiskelijoita ei ollut.

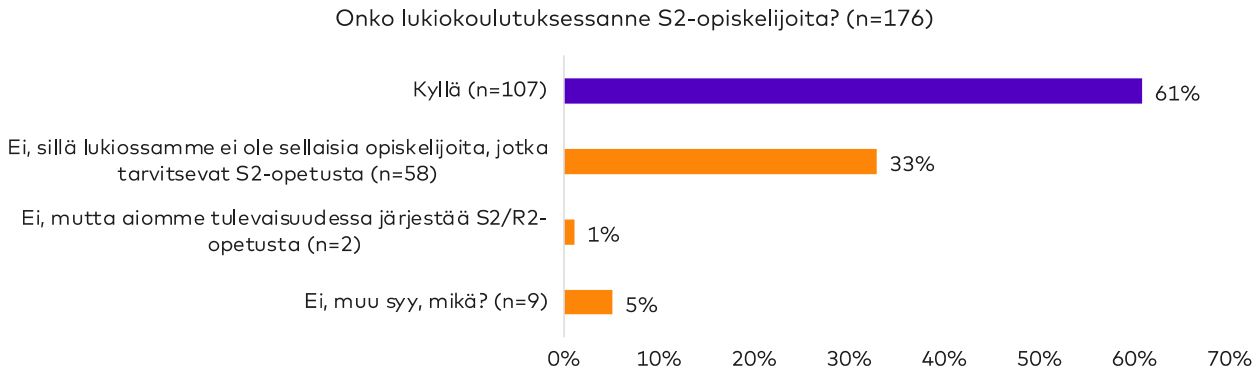

Kuva 60. Onko lukiokoulutuksessanne S2-opiskelijoita?

Tässä yhteydessä kaksi vastaajaa kertoi, että järjestäjä tulee tulevaisuudessa järjestämään S2-opetusta. Kysely ohjautui ei-vastanneiden osalta kyselyn loppuun, jossa vastaajat pystyivät ottamaan uudelleen kantaa siihen, tulevatko he järjestämään S2-opetusta, ja osuus on suurempi (ks. kuva 61).

Yhdeksästä muu syy -vastaajasta viisi on ruotsinkielisiä opetuksen järjestäjiä. Muu syy -vastauksissa kerrotaan, että opiskelijoita on niin vähän, ettei erillistä S2-opetusta järjestetä. Yksi suomenkielisen opetuksen järjestäjä kertoi, että tarvittaessa S2-opetus järjestetään yhteistyössä toisen opetuksen järjestäjän kanssa, ja yksi kertoi, että opetusta järjestetään taas tarvittaessa, jos opiskelijoita tulee. Yksi pieni lukio, jossa tilastopalvelu Vipusen mukaan on alle 10 vieraskielistä opiskelijaa, kertoi, että opiskelijat opiskelevat "normiopetuksen mukana". Myös ruotsinkielisen opetuksen järjestäjien vastauksissa korostui, että järjestäjillä on vain yksittäisiä opiskelijoita tai vain harvoin kyseeseen tulevia opiskelijoita. Kahdella opiskelija opiskelee ruotsi äidinkienä-oppimäärää, ja toinen kertoi, että tarvittaessa erityisopettaja toimii tukena. Yksi kertoi, ettei ruotsi toisena kielenä kuulu opetussuunnitelmaan. Kuitenkin yhdellä ruotsinkielistä opetusta edustavalla jopa 14 prosenttia opiskelijoista oli vuonna 2020 vieraskielisiä tilastopalvelu Vipusen mukaan, ja toisessa lukiossa vieraskielisiä oli yksittäisiä. Vuonna 2021 järjestäjällä oli yksi ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän suorittanut. Myöhemmin raportissa avataan lisää vastaajien arvioita valmiudesta S2-opetuksen järjestämiseen.

Vastaajat, jotka eivät järjestäneet S2-opetusta

Vastaajista, joilla S2-opetusta ei ollut, suuri osa kertoi, ettei heillä ole linjattu sitä, tullaanko lukiossa järjestämään S2-opetusta. Neljännes (23 %, n=15) kertoi, että opetusta tullaan järjestämään. Näistä yksi oli ruotsinkielinen lukio. Neljä lukiota (6 %) sanoi, ettei opetusta tulla järjestämään. Kyseisissä kunnissa ei ollut vieraskielisiä opiskelijoita, tai heitä oli vain yksittäisiä.

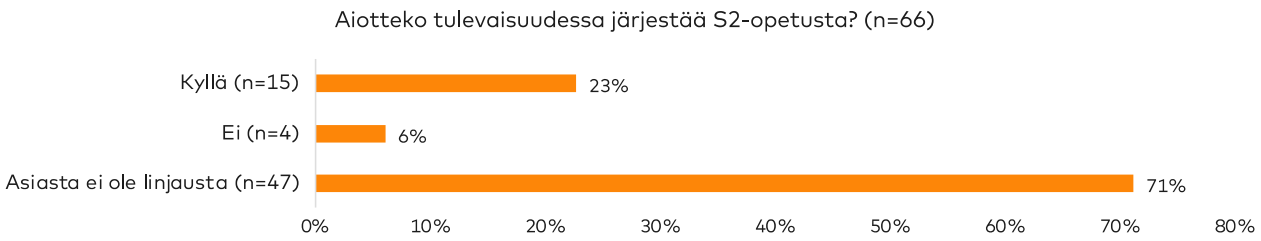

Kuva 61. Aikooko lukiokoulutuksen järjestäjä järjestää S2-opetusta tulevaisuudessa?

Vastaukset suhteessa suomi ja ruotsi toisena kielenä -oppimäärän suorittaneisiin

Vuonna 2021 lukioista valmistui tilastopalvelu Vipusen mukaan 1 050 suomi toisena kielenä -oppimäärän suorittanutta 102 koulutuksen järjestäjältä. Ruotsi toisena kielenä -oppimäärän suorittaneita oli yksi yhdestä lukiosta. Vuonna 2020 S2-oppimäärän suorittaneita oli 954 yhteensä 88 koulutuksen järjestäjältä ja kuusi ruotsi toisena kielenä -oppimäärän suorittanutta yhdeltä koulutuksen järjestäjältä.

Koulutuksen järjestäjien kyselyyn vastasi 44 järjestäjää, jotka kertoivat järjestävänsä S2-opetusta mutta joilla ei ollut yhtään oppiaineen suorittanutta vuonna 2021. Näistä kahdeksalla oli S2-oppimäärän suorittaneita vuonna 2020. Nämä koulutuksen järjestäjät ovat pääosin pieniä, ja vieraskielisiä oli Vipusen mukaan yksittäisiä. Mukana on kuitenkin yksi järjestäjä, jolla vieraskielisiä opiskelijoita oli Vipusen mukaan useita kymmeniä. Kyselyyn vastasi myös 11 koulutuksen järjestäjää, jotka kertoivat, ettei S2-opetusta järjestetä, mutta joilla oli vuonna 2021 S2-oppimäärän suorittaneita. Yhdellä oli kuusi opiskelijaa, lopuilla yksi. Oppimäärän suorittaneiden luvut voivat vaihdella paljon vuosittain, joten tilastoista ei voi tehdä suoria johtopäätöksiä siitä, mistä ristiriita johtuu. Taustalla voi olla myös tallennusteknisiä syitä.

Kuvassa 62 ovat oppimäärän suorittaneet maakunnittain vuodelta 2021. Suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän opiskelleista vuonna 2021 jopa 69 prosenttia oli Uudellamaalla. Edellisenä vuonna osuus oli 70 prosenttia. Ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärää opiskelleita oli vain yksittäisiä Pohjanmaalla (2020 ja 2021) ja Uudellamaalla (2020). Uudenmaan osuus on korostetun suuri, jos lukuja suhteuttaa vieraskielisten opiskelijoiden määrään maakuntien lukioissa (kuva 62).

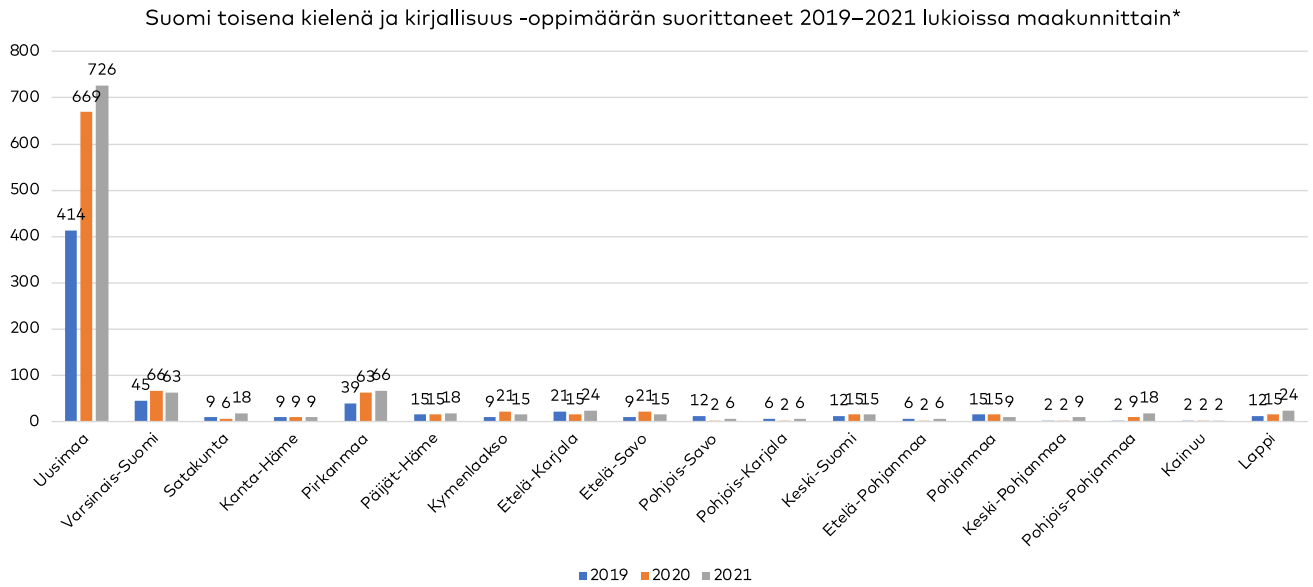

Kuva 62. Suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän suorittaneet 2019–2021 maakunnittain. *Kaikki maakunnat, joissa luku on 2: Luku on Vipusessa 1–4, ja se on kirjattu teknisistä syistä luvuksi "2".[26]

Vuonna 2021 yhteensä 1 559 opiskelijaa ilmoittautui suomi toisena kielenä -ylioppilaskokeeseen. Kasvua edelliseen vuoteen oli 6,8 prosenttia. Ruotsi toisena kielenä -ylioppilaskokeeseen ilmoittautui vuonna 2021 13 opiskelijaa. Edellisenä vuonna ilmoittautuneita oli yksi enemmän.[27] Ylioppilaskokeisiin ilmoittautuneiden määrä oli siten huomattavasti suurempi kuin mitä Koski-tietovarantoon on kirjattu S2-oppimäärän suorittaneita.

2.7.2 S2-opetukseen ohjautuminen ja opetuksen toteuttaminen lukiokoulutuksessa

Tiedonsiirtokäytännöt opiskelijan opetuskielen taidon tasosta lukiokoulutuksen järjestäjälle

Tiedonsiirtokäytäntöjen toimivuus opiskelijan opetuskielen taidon tasosta lukiokoulutuksen järjestäjälle jakoi näkemyksiä. Noin kolmannes arvioi tiedonsiirron perusopetuksesta olevan toimivaa, ja lähes yhtä suuri osuus arvioi sen toimivan huonosti. Kokemusta aikuisten perusopetuksesta on vähemmän, mutta tämänkin osalta näkemykset jakautuvat. Oman organisaation sisällä tiedonsiirto arvioidaan pääosin

[26] Lähde: Tilastopalvelu Vipunen: Lukion oppimäärän suorittaneiden äidinkielen oppimäärä.
[27] Lähde: ylioppilastutkintolautakunta. Suora linkki: https://www.ylioppilastutkinto.fi/ext/stat/FB2022KT2001.pdf

toimivaksi. Kaikki eivät ole kuitenkaan tunnistaneet sisäisiä käytäntöjä, esimerkiksi erillisiä kielitestejä, tai niitä ei ole.[28]

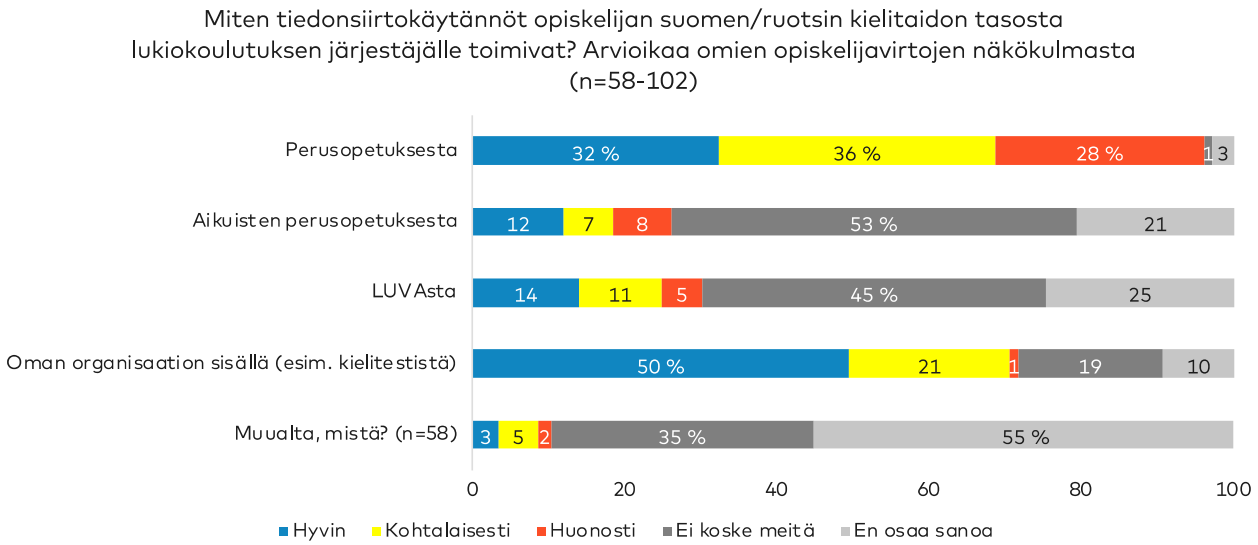

Kuva 63. Tiedonsiirtokäytäntöjen toimivuus lukiokoulutuksen järjestäjien arvioimana.

Vastausten perusteluissa korostuu, että mikäli sama opetuksen järjestäjä järjestää myös perusopetusta, tiedonsiirto on toimiva. Samoin oman kunnan alueella tieto kulkee usein hyvin ja mahdollistaa yhteistyön kollegoiden välillä. Muualta tulevien osalta tilanne vaihtelee. Osa kokee, että opiskelijan aiempien todistusten perusteella pystytään näkemään aiempi kouluhistoria. Aina pelkkien arvosanatietojen ei kuitenkaan nähdä kertovan kielitaidon tasosta. Aikuisten perusopetuksesta siirtyvien osalta painotettiin erikseen, ettei osaaminen vastaa arvosanoja.

Kaksi vastaajaa kertoi, että käytössä ovat tiedonsiirtopalaverit, ja yksi kertoi, että opintojen alkaessa ollaan tarvittaessa yhteydessä opiskelijan kanssa aiempaan kouluun/opettajaan. Yhdellä vastaajalla ei aikaisemmin ole seurattu S2-oppimäärään osallistumista ennen opiskelua, mutta tähän on tullut juuri muutos. Kaksi järjestäjää kertoi, että heillä on käytössä ainevalintalomake, jonka kautta tieto siirtyy.

> *"Lukion erityisopettaja tekee digiseulan, viestit tuloksista ryhmänohjaajalle ja äidinkielen opettajille. Nettilukiossa ohjaajat haastattelevat uudet opiskelijat, joiden S2-opetuksesta sovitaan. S2-opettaja seuraa opiskelijoiden opintojen edistymistä ja kielitaidon tasoa."*

> *"Tiedonsiirtopalaverit opojen kesken ja lähettävien koulujen opot ovat tiiviisti yhteydessä rehtoriin yhteishaun aikana ja tarvittaessa sen jälkeen."*

[28] Muu-vaihtoehtoon vastauksissa yksi vastaaja mainitsi Finest Futuren. Yksi vastaaja tarkensi, että heille tuleville venäläisille opiskelijoille järjestetään valintakoe ja haastattelut yhteishaun yhteydessä. Yksi täsmensi, että tiedonsiirto on ymmärrettävästi heikkoa muualla hankitun perusopetuksen osalta.

"Yhteisvalinnan yhteydessä [kunnan] lukioon hakevia ohjeistetaan täyttämään ainevalintalomake, jossa tiedustellaan opiskelijan mahdollista osallistumista S2-opetukseen."

"Tiedonsiirto on ymmärrettävästi heikkoa muualla hankitun perusopetuksen osalta, usein myös yleisesti nuoren kielitaitovarannon osalta (ja varsinkin akateemisen suomen kielen taidon osalta). Perusasteen S2-opettajilta ja opoilta saa melko hyvin alustavia tietoja, mutta lukiossa vaadittavan käsitteellisen kielitaidon ja kirjallisen ilmaisun tasovaatimus 'yllättää' ja monipuolinen kielitaitokartoitus jää lukioon, jotta opintoja voidaan ohjata ja suunnitella järkevästi."

S2-opetukseen ohjautuminen lukiokoulutuksessa

Vastaajilta kysyttiin, millä periaatteella opiskelijat ohjataan S2/R2-opetukseen. Vastaaja pystyi antamaan useamman pääasiallisen perusteen. Useimmiten ohjautumisen perusteena on opetuskielen taidon taso (79 %) ja väestörekisteriin merkitty äidinkieli (67 %). Aiempi kouluhistoria on perusteena noin puolella (52 %), samoin opiskelijan päätös (53 %). Useimmiten vastaaja antoi useampia perusteita. Kuitenkin 13 vastaajaa kertoi vain yhden perusteen: Viidellä koulutuksen järjestäjällä väestörekisteriin merkitty äidinkieli on ainoana perusteena. Muilla ainoana perusteena on opetuskielen taidon taso tai opiskelijan päätös. Muu, mikä -vastauksissa korostettiin, että aiempi kouluhistoria tarkoittaa S2-opintoja perusopetuksessa. Huoltajien päätös on pääasiallisena perusteena vain neljänneksellä. Kuten perusopetuksen vastauksissa, lukion puolella voi myös olla, ettei huoltajan päätöstä mielletä prosessin näkökulmasta keskeiseksi vielä S2-opetukseen ohjautumisen kohdalla vaan pikemminkin S2-opetuksen päätöstä tehtäessä. Huoltajan roolia prosessissa ei kysytty erikseen, joten lukion osalta aiheesta ei saatu kattavaa tietoa.

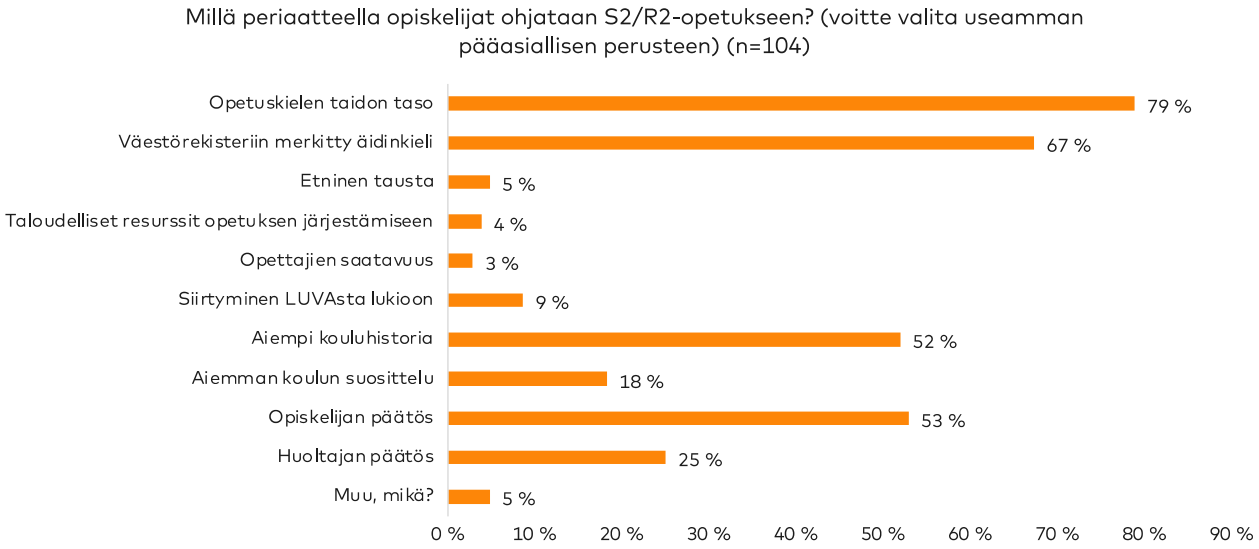

Kuva 64. S2-opetukseen ohjautuminen koulutuksen järjestäjien kertomana.

Opetuskielen taidon varmistaminen

Koulutuksen järjestäjien kertomana opiskelijan opetuskielen taidon varmistamisessa hyödynnetään useimmiten opiskelijan opiskeluhistoriaa ja aiempaa tuen tarvetta (79 %). Opiskelijan haastatteluja hyödyntää yli puolet (60 %). Vastaaja saattoi valita useampia vaihtoehtoja, ja emme mitenkään -vastanneet valitsivat pääsääntöisesti myös muun vaihtoehdon, mikä voi kertoa vaihtelevista käytännöistä. Lähtötasotestejä hyödyntää vajaa kolmannes (31 %) ja huoltajien kanssa keskusteluja reilu viidennes (22 %). Vastaajista 30 prosentilla (n=31) on käytössä vain yksi tapa varmistaa kielitaito: tällöin useimmiten kielitaidon tasoa arvioidaan opiskelijan historian ja aiemman tuen tarpeen kautta sekä muulla tavalla, jota vastaaja avasi avovastauksessaan.

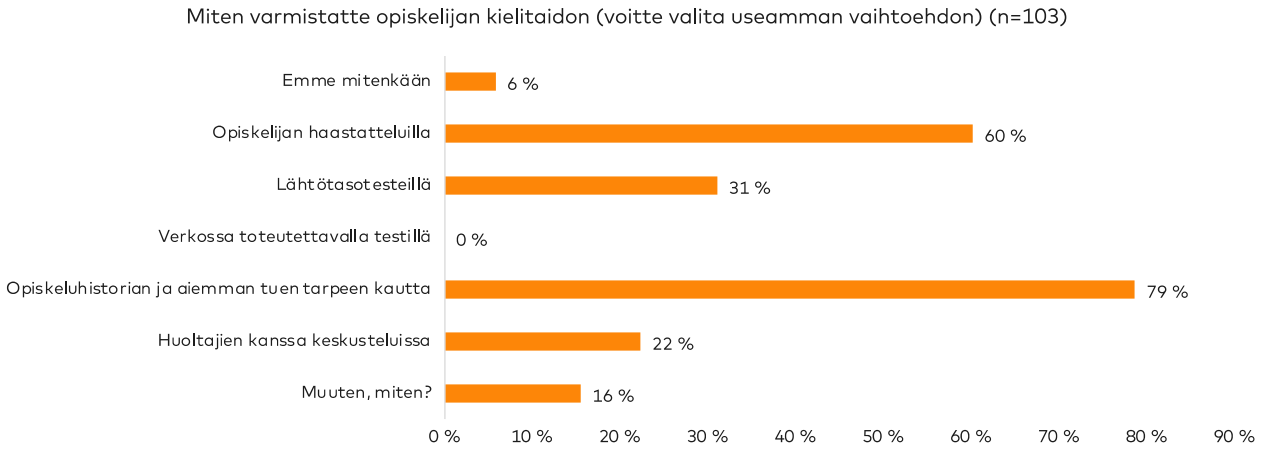

Kuva 65. Opiskelijan opetuskielen taidon tason varmistaminen koulutuksen järjestäjien kertomana.

Muuten, miten -vastanneista yhdellä on käytössä nivelkurssi, jonka aikana opiskelija (opettajan kanssa yhdessä) pohtii itselleen parasta oppimäärää. Käytännön arvioitiin toimivan hyvin. Muissa muu-vastauksissa kaksi järjestäjää kertoi, että taitotaso varmistetaan oppimisen havainnoinnin kautta. Näistä toisella se oli ainoa peruste. Kyseisellä vastaajalla opiskelijat osallistuvat ruotsin kielen ja kirjallisuuden opetukseen.
Yksi vastaaja kertoi, että jos opiskelijalla on päättötodistus perusopetuksessa, kielitaitoa ei varmisteta, mutta suoraan hakeutuvat haastatellaan ja testataan. Yhdellä esitietona ovat saapumisarvosanat, ja opiskelija valitsee lopulta itse opiskeleeko äidinkielen vai S2-oppimäärän. Toisaalla valintaa kysytään opiskelupaikan vastaanottamisen yhteydessä ja osuvuutta arvioidaan ensimmäisen ÄI/S2-opintojakson yhteydessä. Tarvittaessa opiskelijaa ohjataan vaihtamaan oppimäärä. Osassa kyseisen kaupungin lukioista otettiin syksyllä 2021 käyttöön testejä, jotta tarvittavat tukitoimet pystyttiin suunnittelemaan alusta alkaen. Yhdessä lukiossa käytetään muiden vaihtoehtojen lisäksi sähköpostikeskustelua.

Myös muut kuin muu-vaihtoehtoon vastanneet saivat avata käytäntöjään valmiiksi annettujen vaihtoehtojen lisäksi. Kaikilla kielitaitoa ei arvioida, sillä opiskelija tunnetaan jo perusopetuksen

puolelta. Toisaalla käsitys kielitaidosta saadaan niiden osalta, jotka toimittavat tiedonsiirtolomakkeen perusasteelta: "*Ei siis täysin aukoton".* Yhden lukion vastauksen perusteella opiskelijoiden kielitaidosta ei ole alussa käsitystä, ja opiskelijan puutteet kielitaidossa tulevat esille vasta hänen aloitettuaan lukio-opinnot.

Haastatteluja käyttävien vastaajien vastauksissa kerrottiin myös muista tavoista, ja usein opintojen seuranta kulki rinnalla, jotta opiskelija saa tarkoituksenmukaista opetusta. Testausta hyödyntävien vastauksissa mainittiin erityisopettajan lukitesti, jonka yhteydessä opiskelijan kanssa keskustellaan. Testausta perusteltiin toisaalla sillä, että se on välttämätön opiskelijan opiskelusuunnitelmaa varten. Soveltuvuuskokeita järjestävä lukio kertoi, että kokeen yhteydessä testataan suomen kielen taito luetun ymmärtämisen tehtävällä ja lyhyellä suomenkielisellä haastattelulla. Lisätiedon hankkiminen edellisestä koulusta ja/tai huoltajilta mainittiin yksittäistapauksissa. Muutama vastaaja nosti esiin, että opiskelijamäärän kasvettua on ilmennyt tarve käyttää testejä tulevaisuudessa.

> *"Opettajan tekemät havainnot taitotasosta etenkin äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa, yhteistyö myös erityisopetuksen kanssa."*
>
> *"Lukion S2:ssa ja LUVAssa on vuosien saatossa käytetty vaihdellen kirjallista testausta ja haastatteluja. Viime vuosina LUVA-hakemuksessa on ollut avoimia kysymyksiä, joihin hakijaa on pyydetty kirjoittamaan vastaus suomeksi, jotta saisimme jonkinlaista kuvaa kielitaidosta. Epäselvät tapaukset on lisäksi haastateltu (esim. jos pk suoritettu muualla kuin suomessa tai suoritettu suomessa englanniksi, ja on kirjoittanut hakemukseen pelkkää englantia)."*
>
> *"Opiskelija kutsutaan aina miel. lähitapaamiseen. Kokemuksen kartuttua S2-opetuksesta, LUVA-koordinoinnista ja opetuksen ohjaamisesta sekä nuoren opintojen edistymisen seurannasta on syntynyt toimivia käytäntöjä (haastattelu + tekstin tuottaminen + luetun sekä puheen ymmärtäminen) ohjata opiskelijaa opinnoissa ja koulutuspolulla."*
>
> *"Hakijat osallistuvat haastatteluun ja tekevät myös kielitaitotestin. Testi mittaa kielitaitotasoa ja jonkun verran opiskeluvalmiuksia. Jokainen hakija haastatellaan ja tekee suomen kielen B1.1-tasoa vastaavan kokeen. Haastattelijoista toinen on ollut perinteisesti suomen kielen opettaja (AI/S2), jolloin kielitaidosta saadaan paras mahdollinen arvio haastattelutilanteessa. Olemme saaneet erittäin hyvin varmistettua opiskelijoiden kielitaidon jo ennen opintojen alkua. Tarvittaessa lisätietoa myös aiemmasta koulusta ja huoltajien kautta."*

Laajasti prosessia avanneessa lukiossa kielitaitoa ja opiskelutaustaa selvitetään opiskelijoiden aloituskyselyllä. Tämän lisäksi äidinkielen opettajat arvioivat kunkin opiskelijan osaamista jatkuvasti ja tarvittaessa ottavat kielitaustasta tarkemmin selvää. Erityisopettaja käy tarpeen mukaan tarkemman keskustelun opiskelijan kanssa. Myös huoltajat pyydetään tarpeen mukaan osallistumaan.

Täydentävissä vastauksissa esitettiin myös huomio, että opiskelemaan hakeutuvat eivät aina ole saaneet S2-opetusta perusopetuksessa, vaikka sille olisi ollut ilmeinen tarve, ja että oppimisvaikeuksia on selitetty S2-taustalla, vaikka opiskelija puhuu suomen kieltä sujuvasti.

S2-opetukseen ohjautuminen ja opetuskielen taidon arviointi henkilöstön kertomana

Henkilöstön kyselyyn saatiin vastaukset S2-opetukseen ohjautumisesta 72:lta S2-opettajana toimivalta. Vaikka vastaajapohjaa ei voi verrata suoraan koulutuksen järjestäjiin, jakaumat vastaavat pitkälti järjestäjien kertomaa. Opettajien vastauksissa korostuu hieman enemmän valmistavasta koulutuksesta siirtyvien osuus ohjauksen perusteena, mikä kertonee siitä, että LUVA-koulutusta järjestetään vastaajien alueella.

Prosessia avaavien vastausten mukaan käytössä on usein ainevalintoja koskeva lomake, ja opiskelija tekee tällöin itse valinnan, jonka oikeellisuutta voidaan arvioida opintojen alkaessa. Osassa ohjautumista kuvaavista vastauksista kerrottiin myös väestörekisteriin kirjatun äidinkielen vaikutuksesta: osalla se ei vaikuta prosessiin, toisaalla taas kerrottiin suoraan, ettei S2-oppimäärään voi siirtyä, jos äidinkieleksi on merkitty suomi. Tällöin opiskelija on joutunut tekemään muutoksen myös väestötietojärjestelmään.

S2-opettajien vastausten perusteella opetuskielen taidon arvioinnin prosessien käytännöt vaihtelevat paljon. Osa kertoo, että pohja arvioinnille on tehty jo ennen lukiokoulutuksen aloitusta perusopetuksessa ja että S2-opetus jatkuu lähtökohtaisesti. Tällöinkin arviointia voidaan tehdä uudelleen esimerkiksi äidinkielen opettajan ja S2-opettajien toimesta. Osalla arviointi tapahtuu ensimmäisten opintojaksojen aikana äidinkielen tunneilla opettajan toimesta, ja tällöin voidaan käyttää testejä arvioinnin tukena. Käytössä on myös kaikille opiskelijoille yhteinen (äidinkielen) nivelopintojakso, jonka aikana myös opiskelijalle kirkastuu hänelle itselleen oikea oppimäärä; opettaja esittää tällöin myös oman kantansa saamansa näytön perusteella. Erillisiä testejä ei usein käytetä, tai niitä käytetään tarvittaessa. Testeistä mainittiin YKI ja erityisopetuksen LUKI-testit. Yhdessä kunnassa opiskelijat osallistuvat sekä äidinkielen että suomi toisena kielenä -oppiaineen opintojaksoille, joissa äidinkielen opettaja arvioi kielitaidon tasoa:

> *"Kielitaidon määrittelyn tekee oppilaan suomen kielen aineenopettaja/(-t). Taitotason määrittely perustuu aina oppilaan antamiin näyttöihin ja opettajan arvioon kielitaidon eri osa-alueilla. Tarvittaessa tukena käytetään myös kielitaidon testejä. Oppimäärää valittaessa kuullaan aina myös huoltajia, ja oppilaan senhetkiselle kielitaidolle parhaiten soveltuva oppimäärä valitaan kodin ja koulun yhteistyössä."*

> *"Opettaja, ryhmänohjaaja ja opinto-ohjaaja voivat ensimmäisten kuukausien aikana tarkkailla opiskelijan selviytymistä. Jokainen aloittava opiskelija osallistuu luki-testeihin, jolloin erityisopettaja tarkastelee myös kielitaidon vaikutusta testiin äidinkielen perusteella. Jos opiskelija vaihtaa S2-oppimäärään kesken lukion, hänen ja tarvittaessa hänen huoltajansa kanssa keskustellaan siitä, mitä S2-opetukseen ja ylioppilaskokeeseen osallistuminen tarkoittaa ja mitä etua tai haittaa siitä on opiskelijan jatko-opintosuunnitelmiin nähden. Useimmat S2-taustaiset opiskelijat osallistuvat alusta alkaen S2-oppiaineen opintojaksoille, jolloin äidinkielen opintojaksojen funktio on enemmänkin ryhmäyttävä."*

Toimintakulttuuri ja pedagogiset keinot opetuskielen oppimisen tukemiseksi

Koulutuksen järjestäjien vastausten mukaan opiskelijan kielellisen tuen tarve selvitetään useimmiten opintojen alussa (48 %). Vajaalla viidenneksellä tarve selvitetään vähintään kerran lukuvuodessa. Useat ovat kuitenkin määritelleet arviointia tarkemmin avovastauksessa.

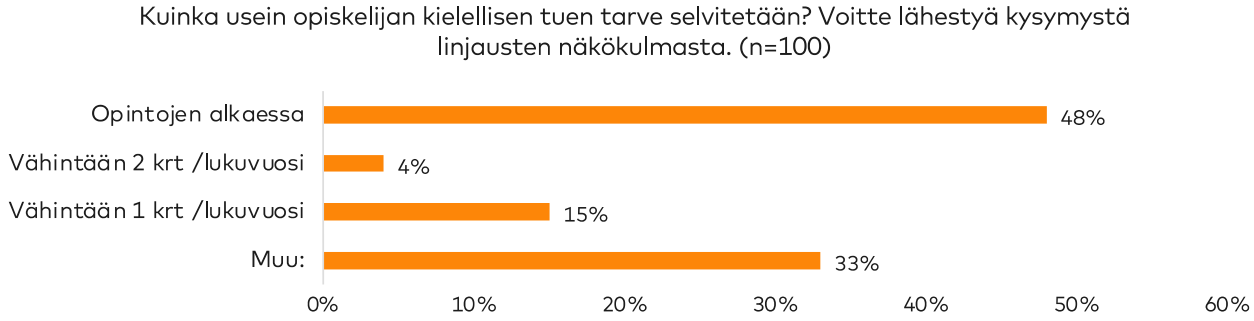

Kuva 66. Kielellisen tuen tarpeen selvittäminen lukiokoulutuksessa.

Täydentäviä vastauksia antoi 34 vastaajaa. Usein kielellisen tuen tarvetta selvitetään opintojen alkaessa ja sen jälkeen tarpeen mukaan tarpeen noustessa esiin tai opiskelijan pyytäessä. Useat kuvasivat arviointia jatkuvaksi. Muutamissa pienissä lukioissa korostettiin jatkuvan arvioinnin luontevuutta, sillä opiskelijoita on vähän. Yksi lukio kuvasi, että opiskelijat ovat "tauottomassa tarkkailussa 2–3 vuotta" perustuen siihen, että lukiossa on täysimääräinen S2-opetus "(LUVA + 9 kurssia S2:sta lukiossa)".

Alla on kooste vastauksissa kuvatuista erilaisista rytmityksistä:

- Opintojen alussa, ja toisen vuoden syksyllä ennakoiden ylioppilaskirjoituksia varten ja vielä toisen vuoden keväällä ennen kirjoituksiin ilmoittautumista erityisjärjestelyjen haun näkökulmasta.
- Opintojen alussa tuen tarvetta kysytään HOPS-lomakkeessa ja ryhmänohjaajan haastattelussa. Tuen tarvetta havainnoidaan opintojaksojen yhteydessä eri aineissa sekä opinto-ohjaajan ja ryhmänohjaajan keskusteluissa koko opintojen ajan.
- Opintojen alkaessa, kurssiarviointien yhteydessä ja tarpeen mukaan opintojen aikana. Myös eri oppiaineissa kurssiarviointien yhteydessä, kun huomataan tarvetta kielitaidon arviointiin.
- Vähintään 4 krt lukuvuodessa.
- Varsinaista linjausta ei ole, mutta opinto-ohjaaja ja erityisopettaja yhdessä ryhmänohjaajan kanssa seuraavat opintosuorituksia ja arvioivat tuen tarvetta jokaisessa jaksossa, viisi jaksoa.

> *"Jatkuvasti ja tarpeen mukaan. Jokaisen opintojakson alussa on käsin kirjoitettava alkukirjoitelma, jossa S2-opettaja saa kuvan opiskelijan kielellisistä ongelmakohdista. Opiskelijan on milloin tahansa mahdollisuus itse hakeutua erityisopettajan tukeen. S2- ja aineenopettajat ohjaavat tarvittaessa erityisopettajalle."*

"Alussa, mutta sitä arvioidaan koko ajan opintojen kuluessa. Opettajilta saadaan palautetta tarpeesta ja S2-ope arviointia koko ajan."

Äidinkieli ja kirjallisuus -oppimäärän vaihto lukiokoulutuksessa

Koulutuksen järjestäjien mukaan opiskelijan oppimäärän vaihtoa harkitaan S2/R2-oppimäärästä suomen/ruotsin kieli ja kirjallisuus -oppimäärään useimmiten kielitaidon arvioinnin perusteella (59 %). Huoltajan vaatimuksesta oppimäärää vaihdetaan harvemmin (7 %), mikä voi kertoa siitä, ettei asia nouse esiin. Vastaajista 14 kertoi, ettei oppimäärää vaihdeta. Osassa avovastauksista kuitenkin kerrottiin, ettei vaihtotilanteita ole tullut vastaan tai että oppimäärän vaihto on erittäin harvinaista. Mukana on kuitenkin myös vastaajia, jotka eivät perustelleet valintaansa.

Kuva 67. Opiskelijan oppimäärän vaihtaminen lukiokoulutuksen järjestäjien kertomana.

Koulutuksen järjestäjien täydentävissä vastauksissa nostettiin usein esiin, että oppimäärää vaihdetaan opiskelijan omasta pyynnöstä. Tämä vastausvaihtoehto ei ollut valmiiksi valittavissa. Oppimäärän vaihto on vastausten mukaan kuitenkin harvinaista. Opiskelijan tulokulmaa avattiin yhdessä vastauksessa ja kerrottiin, että vaihtoja ei tehdä, sillä S2-opinnot ja ylioppilaskoe tuottavat hyvälle opiskelijalle paremmat pisteet. Osa täsmensi, että oppimäärän vaihto tapahtuu käytännössä äidinkielestä S2-oppimäärään. Tässäkin yhteydessä nousi esiin, että paikoin opiskelijat ohjautuvat pelkän väestörekisteriin merkityn kielen perusteella S2-opintoihin, ja mikäli äidinkieli on ollut suomi mutta kielitaito riittämätön, oppimäärän vaihto otetaan keskusteluun.

"Jos opiskelija itse arvioi menestyvänsä suomen kielen ja kirjallisuuden opinnoissa ja opettaja arvioi opiskelijan mahdollisuudet menestyä opinnoissa."

"Jos opiskelija itse haluaa ja opettaja katsoo hänen selviytyvän opinnoista hyvin."

"Jos opiskelija itse niin haluaisi, mutta tämä on varsin harvinaista. Koulussamme oppimäärän vaihtaminen on kuitenkin joustavaa ja helppoa. Myös toiseen suuntaan, eli jos opiskelija on esim. lukenut suomea äidinkielenä, koska aiempi koulu ei tarjonnut muuta mahdollisuutta."

"Lähtökohtaisesti oppimäärää ei vaihdeta, mutta opiskelijan/huoltajan anomuksesta kyllä."

"Suositellaan erityisopettajan ja opettajien havaintojen perusteella."

Täydentävässä haastattelussa asiaa sivuttiin myös S2-oppimäärän kautta: mikäli opiskelija vaihtaa äidinkieli ja kirjallisuus -oppimäärästä S2-oppimäärään, tulee oppimäärää myös opiskella tai harjoitella ennen ylioppilaskirjoituksia. S2-kokeen tehtävänannot poikkeavat äidinkielen kokeesta suuresti.

Henkilöstökyselyyn vastanneiden S2-opettajien avovastauksissa nousi varsin usein esiin, että osa opiskelijoista ei halua osallistua S2-opetukseen, vaikka tarve olisi. Kyse oli kuitenkin useammin yksittäisistä opiskelijoista. Tällöin opiskelija on halunnut mennä kavereiden mukana tai pitänyt S2-statusta leimaavana.

Suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -opetuksen järjestämisen tavat

Koulutuksen järjestäjiltä kysyttiin suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -opetuksen järjestämisen tapoja. Vastaaja saattoi valita useamman vaihtoehdon. Yli puolet (57 %) järjestäjistä kertoi tarjoavansa erillisiä S2-kursseja (opintojaksoja). Noin puolella opiskelijat osallistuvat samaan suomen kielen ja kirjallisuuden opetukseen (46 %). Erillisiä kursseja verkko-opintoina tarjoaa vajaa kolmannes (31 %). Vajaa kolmannes (29 %) vastaajista kertoi, että S2-opiskelijat saavat eriytettyä opetusta ryhmän sisällä erillisten kurssien sijaan.[29]

Kuva 68. Suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -opetuksen järjestämisen tavat koulutuksen järjestäjien kertomana.

[29] Vuonna 2018 toteutetussa tiedonkeruussa lukioiden rehtoreista 51 prosenttia kertoi, että lukiossa järjestetään erillisiä S2-kursseja, ja neljännes kertoi, että erillisten kurssien sijaan opiskelijat saavat eriytettyä opetusta ryhmän sisällä (Haimilahti 2018).

Koska koulutuksen järjestäjien sisällä opetusta on järjestetty vaihtelevin tavoin, osa vastasi järjestävänsä erillisiä opintojaksoja mutta vastasi myös, ettei niitä järjestetä. 40 vastaajaa (40 %) valitsi vain yhden vaihtoehdon, loput useampia. Muun vaihtoehdon valinneista osalla S2-kurssi hankitaan toisesta lukiosta tai ostopalveluna esimerkiksi aikuislukiosta. Tällöinkin yhdellä on omasta lukiosta oma äidinkielen/S2-opettajan tuki mukana. Kaikkien vastauksista ei selviä, mitä opetus käytännössä on: Kaksi lukiota ei valinnut yhtään valmista vaihtoehtoa, mutta muu vaihtoehto -vastauksessa kerrottiin, että S2-opetus on erityisopettajan antamaa tukea ja että ensimmäisen vuoden lopulla (ÄI04) toteutetaan erillisenä ryhmänä S2-opiskelijoille. Yhdessä lukiossa S2-opetusta tarjotaan tukiopetustyyppisesti noin 2 tuntia/viikko.

Yhteensä 13 vastaajaa valitsi vaihtoehtoina, että opiskelijat osallistuvat samaan suomen kielen ja kirjallisuuden opetukseen ja että S2-opiskelijat saavat eriytettyä opetusta ryhmän sisällä. Viisi valitsi ainoana vaihtoehtona, että opiskelijat osallistuvat samaan suomen kielen ja kirjallisuuden opetukseen, mutta vastaajat täydensivät vastaustaan muu-vaihtoehdolla: Yhdellä äidinkielen opetuksen lisänä on tarjolla yksi S2-tukikurssi lukuvuodessa. Kaksi vastaajaa kertoi, että S2-opiskelijoille järjestetään tukiopetusta, toisella myös S2-opiskelijoille tarjotaan erillistä pienryhmä- ja tukiopetusta, mutta opiskelijat osallistuvat samaan suomen kielen ja kirjallisuuden opetukseen muiden lukiolaisten kanssa. Neljäs vastaaja kertoi, että S2-opinnot toteutetaan yhteistyölukiossa kaupungin sisällä. Viides kertoi, että S2-opiskelijat (vuosittain 1–3) osallistuvat äidinkielen ja kirjallisuuden opetukseen, mutta opetusta eriytetään ja arviointi tapahtuu S2-kriteerien mukaisesti.

Täydentävissä vastauksissa muutama täsmensi kurssien määrää, ja osa kertoi muusta tuesta, lähinnä erityisopettajan tuesta tarvittaessa tai tukiopetuksen tarjonnasta. Toisaalla opinnot saadaan yhteistyölukiosta. Kuusi vastaajaa järjestää S2-opetusta vain verkko-opintoina. Näistä kaksi kertoi, että S2-tukiopetusta annetaan tarvittaessa. Yksi kertoi, että ohjaava opettaja tukee verkko-opintoja, ja toinen, että verkko-opintojen lisäksi tarjotaan tarpeen mukaan tukiopetusta.

> *"Kaikki pakolliset S2 kurssit opetetaan vähintään 2 kertaa lukuvuodessa lähiopetuksessa, syventävät 1–2 kertaa lukuvuodessa. Lisäksi kaikki pakolliset kurssit ja S208 ovat tarjolla verkkokursseina kaikissa jaksoissa."*
>
> *"Meillä on sekä erillinen LUVA (jossa omat S2-kurssit) että lukiossa S2. Molemmat täysimääräisenä."*

Vastaajilta, jotka eivät järjestä S2-kursseja, kysyttiin taustalla olevia syitä. Vastaaja sai valita useamman vaihtoehdon. Kaikilla pääasiallisena syynä oli, että S2-opiskelijoita on niin vähän, ettei erillisten kurssien järjestäminen ole tarkoituksenmukaista. Muu-vastausvaihtoehdon valinneista yksi kertoi, ettei lukiossa ole opettajaa, eli kurssia ei voisi järjestää, vaikka halua olisi.

Kuva 69. Taustalla olevat syyt, jos erillisiä S2-kursseja ei järjestetä lukiokoulutuksen järjestäjien kertomana.

Yhteistyössä järjestetty S2-opetus

Vastaajia pyydettiin kuvaamaan käytäntöjä ja arvioimaan niiden toimivuutta kielen oppimisen näkökulmasta, jos S2-opetusta järjestetään yhteistyössä muiden oppilaitosten kanssa. Osa arvioi ja kuvasi käytäntöjä, osa kertoi vain mistä palvelu hankitaan tai perusteluja sille, ettei opetusta järjestetä itse. Esimerkiksi tukikursseja tarjotaan tarvittaessa työväenopistosta, tai ostopalvelu on perusteltu 1–2 opiskelijalle verkkokurssina.

Usealla S2-opetus hankitaan verkko- tai etäopetuksena. Tämän arvioitiin toimivan, silloin kun lukion opettaja ohjaa kurssien suorittamista, opettaja on tunneilla paikalla tai verkkokurssin lisäksi on ostettu ulkopuolelta muuta tukea opiskelijoille, tai jos opiskelija on itseohjautunut ja motivoitunut. Kaikille verkkokurssit eivät ole optimaalinen ratkaisu, ja yksi vastaaja kertoi, että oppivelvollisten kohdalla järjestelyt ovat vielä ratkaisematta. Yksityiseltä palveluntuottajalta hankitun verkko-opetuksen osalta ei esitetty arvioita, vaan kerrottiin vain, että opetusta on kahdesti viikossa koulun jälkeen.

Kolme vastaajaa kertoi jaetusta vastuusta alueen lukioiden kanssa:

- Toinen lukio vastaa ensimmäisen ja toisen vuosikurssin S2-opetuksesta ja toinen puolestaan kolmannen vuosikurssin S2-opetuksesta. Tähän opetukseen osallistuu opiskelijoita myös paikkakunnan muista lukioista. Kursseilla on ollut myös joitakin ammattiopiston kaksoistutkinnon suorittajia.
- Yhteinen kiertotuntikaavio kaupungin lukioiden kesken, ja sama opettaja opettaa kaikki kurssit. Toimii paremmin kuin se, ettei kursseja järjestettäisi.
- Yhteistyö eri koulutuksenjärjestäjän kanssa. Sujuu hyvin, koska koulut ovat lähellä toisiaan. Verkkokurssit onnistuvat myös hyvin eri oppilaitosten kesken.

Yhteistyössä järjestettävän koulutuksen haasteina muutama vastaaja nosti esiin aikataulut ja saavutettavuuden. Yhdellä alueella kuvattiin S2-opetustarjonnan keskittämistä aikuislukioon: Alkupään opintojaksot on jaettu kahteen tasoryhmään. Pakolliset opintojaksot voidaan toteuttaa kahdesti lukuvuodessa ja vapaavalintaiset kerran lukuvuodessa. Tämän nähtiin mahdollistavan S2-opetuksen keskittämisen. Lisäksi opiskelijoille on poikkeustilanteissa mahdollista räätälöidä opintojakson opiskelu verkossa. Verkko-opiskelun vaativuuden takia sitä ei nähty kaikille opiskelijoille parhaana vaihtoehtona. Lähiopetus arvioitiin hyväksi, sillä "aito" S2-ryhmä kirittää opiskelijoita saavuttamaan tuloksia. Heikkoutena nähtiin, että S2-opetus on aikuislukiossa järjestettynä irrallaan päivälukioiden muusta toiminnasta, eikä yhteistyötä S2-opettajien ja päivälukioiden aineenopettajien kesken ole ollut mahdollista järjestää – tarkoittaen esimerkiksi S2-tukea reaaliaineen tunneilla. Kun S2-tunnit ovat iltaisin, tarkoittaa se myös päivälukion opiskelijan koulupäivän pitenemistä ja hyppytuntien määrän kasvua.

Kaksi vastaajaa kertoi palveluntarjonnasta muille oppilaitoksille. Nettilukion puolelta tuotiin esiin, että se tarjoaa kursseja muille oppilaitoksille. Aikuislukion puolelta tuotiin esiin, että yhteistyö eri oppilaitosten opettajien kanssa on ollut hyvin vähäistä, vaikka opiskelijoita on paljon.

S2-opetus henkilöstön kertomana

Henkilöstön kyselyyn vastanneista S2-opettajista (n=75) 71 prosenttia kertoi, että opetusta antaa pääosin kelpoinen S2-opettaja. Vastaajista 63 prosenttia kertoi, että S2-opetus järjestetään kokonaan erillisenä ryhmäopetuksena. 39 prosenttia kertoi, että S2-opetus järjestetään erillisessä ryhmässä ja osittain integroituna, ja noin viidennes (22 %) kertoi, että S2-opetus järjestetään integroituna suomen kieli- ja kirjallisuus -oppimäärän opetukseen. Noin joka kymmenes (12 %) kertoi, että S2-opettaja on mukana suomen kieli ja kirjallisuus -oppimäärän tunneilla samanaikaisopettajana, ja yhtä suuri osuus kertoi, että S2-opettaja on mukana eri oppiaineiden tunneilla samanaikaisopettajana. Vastaajat olivat 43 eri kunnasta, ja vastaajista reilu kolmannes oli pääkaupunkiseudulta.

Kielellinen tuki lukio-opetuksessa

Lukiokoulutuksen järjestäjiä pyydettiin valitsemaan valmiista vaihtoehdoista opetuksessa tarjottua kielellistä tukea ja tarvittaessa täydentämään vaihtoehtoja omin sanoin. Vastaaja sai valita useamman vaihtoehdon.

Useimmiten tukiopetusta järjestetään opiskelijan sitä pyytäessä (79 %). Noin puolet kertoi, että opiskelijan tuen tarve selvitetään säännöllisesti erityisopettajan ja/tai suomen kielen opettajan toimesta, ja tukiopetus järjestetään, jos tarvetta ilmenee. S2-ylioppilaskokeisiin on tarjolla erillistä

tukea, esimerkiksi valmistava kurssi kahdella viidestä (42 %). Neljännes kertoi, että S2-opiskelijoille järjestetään säännöllisesti suomen kielen tukiopetusta reaaliaineissa pärjäämisen tueksi.[30]

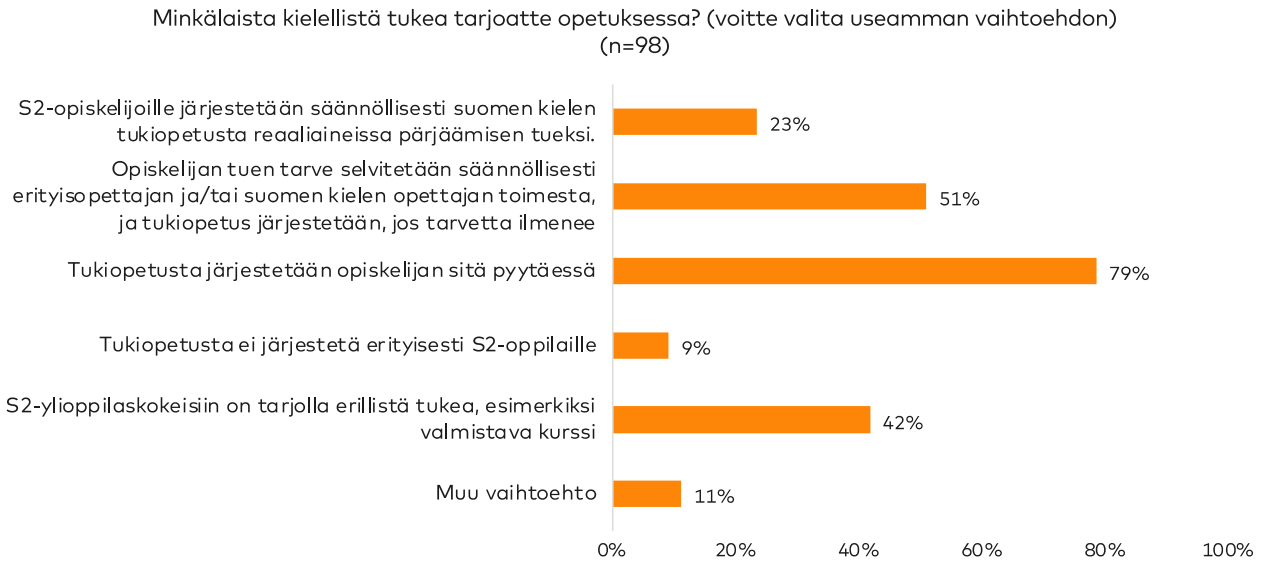

Kuva 70. Kielellinen tuki opetuksessa koulutuksen järjestäjien kertomana.

Muu vaihtoehto -vastauksissa nostettiin esiin esimerkiksi aineenopettajien tuki ja tukimateriaalit. Aineenopettajien roolina on yhdellä koulutuksen järjestäjällä seurata opiskelijan tuen tarvetta. Yhdessä lukiossa opettajilla on *aineopotunteja*, joihin opiskelijat voivat vapaasti hakeutua. Lukion oma erityisopettaja tai mahdollisuus hyödyntää erityisopettajan palveluita nostettiin useammassa lukiossa esiin. Pienen S2-opiskelijamäärän näkökulmasta kuvattiin, että tukea järjestetään tarvittaessa opettajien yhteistyössä: "*Avainasemassa ovat äidinkielen ja kirjallisuuden opettajat ja erityisopettaja. S2-taustaisten muita kuin kielellisiin haasteisiin liittyviä oppimisvaikeuksia pyritään tunnistamaan. Tässä työssä auttaa koulupsykologi.*" Yhdessä lukiossa kerrottiin, että tukiopetusta tarjoaa ensisijaisesti sen aineen opettaja, jossa tarve ilmenee. Tarjolla on myös S2-tukikursseja, joita järjestetään niille, joille S2-opetusuunnitelman mukainen oppimäärä on liian haastava. Koulutuksen järjestäjällä on palkattu S2-opettajia resurssiopettajiksi eri aineiden opiskelun tueksi. Yksi järjestäjä kertoi, että opiskelijoille tarjotaan pienryhmätukea verkkokurssien suorittamisen tueksi.

[30] Kysymyspatteristossa hyödynnettiin aikaisempaa lukioille suunnattua tiedonkeruuta. Haimila selvitti opinnäytetyössään (2018) lukioiden rehtoreille suunnatulla kyselyllä kielellistä tukea. Tuolloin 115 kyselyyn vastanneesta lukiosta neljännes kertoi, että tukiopetus järjestetään arviointiin perustuen, jos tarvetta ilmenee. Säännöllistä tukiopetusta reaaliaineissa pärjäämisen tueksi kertoi järjestävänsä seitsemän prosenttia. Opiskelijan pyytäessä tukiopetusta kertoi järjestävänsä vajaa puolet (45 %). Osuudet olivat siten huomattavasti pienempiä. Lukiokohtaista tiedonkeruuta (vastausprosentti 46) ei voi suoraan verrata koulutuksen järjestäjäkohtaisiin vastauksiin. Eroavaisuudet voivat johtua vastaajien valikoitumisen takia koulutuksen järjestäjien lukiokohtaisten käytäntöjen vaihtelusta mutta voivat myös antaa viitteitä siitä, että tukitoimia on kehitetty viime vuosien aikana.

Aikuisten oppimäärää järjestävä vastaaja kertoi, että tarjolla on S2-tukitunteja kahdesti viikossa ja että opiskelijat voivat mennä tekemään tehtäviä S2-opettajan kanssa tai hakemaan muuta tukea. Varsinkin aiemmin on ollut myös mahdollisuus osallistua peruskoulun kursseille lukiossa vaadittavan kielitaidon vahvistamiseksi. Ennen uutta LOPSia tarjolla olivat myös S2-kertauskurssit eli ylimääräisillä oppitunneilla tarjottavat lukion ensimmäiset kurssit (ns. tehostettu tuki opintojen alussa). Tarjolla on S2-johdantokurssi sekä ylimääräisiä oppitunteja historian tai yhteiskuntaopin abikurssilaisille esseevastauksen kirjoittamisesta. Tunneille on ohjattu yleensä S2-opiskelijoita mutta myös tukea tarvitsevia äidinkielisiä. Tällöin erityisopettaja vierailee S2-ryhmissä kertomassa erityisjärjestelyistä ja esimerkiksi mahdollisuudesta hakea lisäaikaa kokeisiin.

Valmiita vaihtoehtoja täydentäneissä muissa vastauksissa täydennettiin tarjonnan kuvausta. Näihin liittyi usealla S2-opettajan tuki reaaliaineissa. Esimerkiksi opiskelijoille on tarjolla lukuvuosittain yksi S2-kurssi, jossa voi saada tukea reaaliaineisiin ja harjoitella esimerkiksi ylioppilaskokeisiin. Tämän lisäksi S2-opettaja on arvioinut opiskelijoiden äidinkielen kurssien tuotoksia.

Yhdellä lukiolla, jonka S2-opiskelijat käyvät aikuislukion puolella suorittamassa S2-opintoja, järjestäjällä on nimetty S2-vastuuopettaja, joka huolehtii tuen tarpeen kartoittamisesta ja tuesta sekä tekee yhteistyötä aikuislukion S2-opettajan ja muiden opettajien kanssa. Kokonaisuudessa on huomioitu tarvittava tuki S2-opettajalta ja erityisopettajalta reaaliaineiden ja matemaattisten aineiden opiskeluun. Erityisopettajalta ja opinto-ohjaajilta saa tukea opiskelutekniikoissa. Toinen lukio, joka hankki S2-opetusta verkkokurssien muodossa, kertoi, että niiden suorittamista ohjataan lukujärjestykseen merkityillä tunneilla, joilla ohjaajana on reaaliaineiden opettaja, jolla on myös erityisopettajan kelpoisuus. Nimetty opettaja, joka ohjaa verkkokurssien suorittamista, auttaa kurssien suorittamisessa ja vahvistaa oppimista. Lisäksi erityisopettaja auttaa tehtävien tekemisessä kaikissa aineissa ja on tarvittaessa luokassa toisena opettajana esimerkiksi reaaliaineissa.

S2-opetuksen järjestämisen tavoista nostettiin yhdessä lukiossa esiin, että S2-erillisopetusta on noin puolet kursseista, että sitä toteuttaa kaksi opettajaa, S2-yhdysopettaja ja erityisopettaja, ja että siinä kielitietoinen opetus on keskeisessä roolissa. Muita tuen muotoja olivat tukiopetuksen lisäksi tukikurssit työväenopistosta, läksykerho sekä joka viikko järjestettävä pajamuotoinen opetus matematiikassa ja kielissä. Tällaisena lisätuen muotona olivat myös S2-opettajan säännölliset tapaamiset opiskelijoiden kanssa: Tapaamisissa tehdään esimerkiksi kotitehtäviä, jotka ovat kielellisesti vaikeita. Neljä vastaajaa viittasi tukeen ylioppilaskirjoituksissa: tukea tarjotaan tukiopetuksen muodossa, S2-preliminäärien järjestämisenä ylioppilaskokeisiin osallistuville (nettilukiossa) ja abikurssien tarjonnalla S2-kirjoittajille.

Täydentävässä haastattelussa avattiin tukea, jota tarjotaan LUVA-koulutuksesta siirtyville ja muille S2-opiskelijoille: Kielellistä tukea kartoittavat LUVA-koordinaattori ja useampi kelpoinen S2-opettaja. LUVA-opiskelijoiden opintopolun hakuvaiheesta mukana ollut koordinaattori ja tukiopettaja tarjoavat tukea tarvitseville tukiopetusta noin 2–3 kertaa viikossa (75 min). Lukiossa on arvioitu, että LUVAn käyneiden opiskelijoiden tuen tarve on huomattavasti vähäisempää ja itsenäinen kielitaidon vahvistaminen tehokkaampaa. S2-opettajan samanaikaisopettajuutta hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan. Käytännössä S2- ja maantiedon ja biologian opintojaksot on voitu kirjata

samalla kurssikoodilla. Opettajat suunnittelevat opetuksen, arvioinnin ja palautteenannon yhdessä. Opintokokonaisuuteen kootaan sanastoa, ja samaa kieltä puhuvat voivat käydä sanastoa läpi omalla äidinkielellään. Koulutuksen järjestäjällä on tehty vertailuja siitä, miten erilaiset tavat järjestää S2-opetus tukevat kielen oppimista. Vaikka äidinkielen ryhmässä eteneville on tarjolla ylimääräisiä tukikursseja, opetuksen järjestämisen ei ole nähty tukevan systemaattista kielitaidon etenemistä. Opetuksen ja materiaalien eriyttäminen on myös haastavaa opettajille. Koulutuksen järjestäjällä on siten laaja erillisten S2-kurssien tarjonta. Ylioppilastutkinnon lähestyessä on opiskelijoilla mahdollisuus osallistua kielitaitoa syventävään tukeen, jota mahdollistetaan myös verkko-opetustarjonnalla.

Opinto-ohjauksen käytännöt, joilla huolehditaan S2-opiskelijoiden ohjauksesta koulutuksen järjestäjien kertomana

Koulutuksen järjestäjistä 45 prosenttia kertoi, että heillä on erityisiä opinto-ohjauksen käytäntöjä, joilla huolehditaan S2-opiskelijoiden opintojen ohjauksesta, ylioppilaskirjoituksiin osallistumiseen liittyvästä ohjauksesta ja ohjauksesta jatko-opintoihin. Yli puolella (55 %) näitä ei ollut. Opinto-ohjauksen käytänteitä avaavissa vastauksissa kerrottiin annettavan henkilökohtaista ohjausta, tai ylipäänsä enemmän tai laajemmin ohjausta. Opinto-ohjaaja on keskeisessä roolissa, mutta moni nosti esiin myös ohjaavan opettajan roolin ja tuen. Yhdellä vastaajalla ohjausta antaa myös kansainvälisten kouluasioiden koordinaattori. Yhdellä vastaajalla tukea antaa koulunkäyntiohjaaja.

Usea kertoi moniammatillisesta yhteistyöstä, toisilla ohjauksen kysymyksessä on viitattu erityisopettajan mukanaoloon. Yksi järjestäjä kertoi, että heillä on erikoistunut opinto-ohjaaja, minkä lisäksi S2-opettaja on mukana ohjauksessa ylioppilaskirjoituksiin erityisopettajan kanssa. Prosessia avaavissa vastauksissa kerrottiin esimerkiksi, että opiskelijoille pidetään henkilökohtaiset haastattelut vähintään kerran lukuvuodessa ja erikseen jatko-opintojen osalta. Osa huomioi vastauksessaan vieraskielisyyslausunnot YTL:lle tai erityisjärjestelyhakemusten huolehtimisen tarvittaessa. Useammalla mainitaan vastauksissa S2-opetuksen vaikutukset jatko-opintoihin, mutta vain yksi teroitti, että opinto-ohjaaja käy erikseen läpi ruotsin kielen tarpeellisuuden jatko-opinnoissa, sillä usea S2-opiskelija on vapautettu ruotsin kielestä.

> *"Lukion opinto-ohjaajat ovat tottuneita työskentelemään S2-opiskelijoiden kanssa, koska vieraskielisiä on lukiolaisista ollut jo vuosien ajan noin kolmasosa. Toinen erityisopettaja rekrytoitu tukemaan vieraskielisiä, erityisjärjestelyt ja vieraskielisyystodistusten hakuprosessi yo-kokeita varten (S2-opettajan vastaanotto), ym."*

> *"Opinto-ohjaajaa tapaa useamman kerran lukio-opintojen aikana. 'Sopivan kokoisessa koulussa' tämä on mahdollista, koska opettajat ja opiskelijat tuntevat hyvin toisensa. Samoin ryhmänohjaaja keskustelee henkilökohtaisesti ja antaa apua."*

2.7.3 S2-opettajat lukiokoulutuksessa

Kelpoisten opettajien määrä

Lukioissa suomi/ruotsi toisena kielenä -aineenopettajan kelpoisuuteen vaaditaan äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan kelpoisuus (A 986/1998 5 §). Lukiossa ja aikuislukiossa opettajalta edellytetään syventävät opinnot (120 op) joko suomen kielessä, kotimaisessa kirjallisuudessa tai yleisessä kirjallisuustieteessä.[31] Vastaajilta kysyttiin kelpoisten S2/R2-opettajien määrää lukiokoulutuksessa.

Päätoimisesti toimivia omia S2-opettajia oli 42 koulutuksen järjestäjällä yhteensä 140. Näistäkin yhdellä opettajat (2) eivät opettaneet kyselyn hetkellä. Yhdellä suurella (yli 4 000 opiskelijaa) koulutuksen järjestäjällä oli 46 kelpoista opettajaa ja toisella 19. Koska kyselyyn ei saatu vastauksia kaikilta suurilta koulutuksen järjestäjiltä, luku kertoo mittasuhteista. Osa-aikaisesti toimivia S2-opettajia oli 40 vastaajalla yhteensä 82. Yhdellä suurella opettajia oli 16, ja he täydentävät edellä mainittua opettajamäärää (19). Kahdella oli neljä, viidellä oli kolme ja lopuilla 1–2 osa-aikaista opettajaa. Muualta hankittua opettajaresurssia oli 21 vastaajalla. Näistä kaksi kertoi hyödyntävänsä aikuislukion S2-resurssia, ja neljä kertoi hankkivansa opetusta muualta. Yksi täydensi, että opetus hankitaan verkko-opetuksena ja että paikallinen ohjaava opettaja tukee opiskelua. Yhdellä järjestäjällä opiskelija suorittaa opintoja muussa oppilaitoksessa. Loput muualta resursseja hankkivista vastaajista eivät avanneet käytäntöä, mutta oletettavaa on, että opiskelijat voivat suorittaa opintoja yhteistyöoppilaitoksissa.

Yksi vastaaja ei kertonut opettajien määrää, vaan esitti, ettei S2-opettajalle ole omaa kelpoisuutta. Vastaaja on mahdollisesti mieltänyt aineenopettajat kelpoisiksi S2-opettajiksi. "*Jos listaamme kaikki opettajat, jotka opettavat jonkin verran S2-opintojaksoja, listasta tulee hämäävän pitkä.*"

Kun lasketaan kaikki annetut resurssit, yhteensä 103 vastaajasta 77:llä on joko kelpoinen S2-opettajan resurssi käytössä (päätoiminen tai osa-aikainen), ja 15:sta on jokin muu tapa hankkia S2-opetuksen resurssia. Siten kymmenellä S2-opiskelijoita omaavista vastaajista ei ole vastausten perusteella omia S2-opettajia päätoimisesti, osa-aikaisesti tai muualta hankittuina. Näistä vastaajista puolella ei ole tilastopalvelu Vipusen mukaan ollut suomi tai ruotsi toisena kielenä -aineen kirjoittaneita vuosina 2020 ja 2021, ja lopuilla on ollut yksittäisiä opiskelijoita.

2.7.4 Toimintakulttuuri, resurssit ja valmiudet opetuskielen oppimisen tukemiseen

Suuri osa lukiokoulutuksen järjestäjistä oli täysin tai jossain määrin samaa mieltä, että opetus- ja ohjaushenkilöstö ottaa maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden opetuskielen taidon tason huomioon opetuksessa ja että opiskelijoiden yksilölliset tarpeet otetaan huomioon S2-opetuksessa. Myös

[31] https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980986, https://www.suomenopettajat.fi/opiskelu-suomen-opettajaksi/kelpoisuusvaatimukset/

henkilöstön asenteiden nähtiin pääosin tukevan hyvinvoivan ja yhdenvertaisen opetuksen toteutumista. Vajaa puolet (46 %) oli edes jossain määrin samaa mieltä väittämän kanssa, että henkilöstöä on koulutettu kielitietoiseen opetukseen. Vastaajista yli puolet (57 %) arvioi, että henkilöstöllä on hyvät valmiudet toteuttaa kieli- ja kulttuuritietoista opetusta. Reilu viidennes oli selkeämmin eri mieltä. Näkemykset siitä, missä määrin opiskelijoiden toimijuutta ja osallisuutta tuetaan kielitietoisella pedagogiikalla, jakautuivat paljon. Vastaajista noin puolet (51 %) oli edes jossain määrin sitä mieltä, että S2-oppimäärän sisällöt tukevat akateemista kielitaitoa ja menestymistä muissa oppiaineissa. Hyvin moni ei ottanut kantaa. Samanaikaisopettajuutta S2-opettajan ja reaaliaineiden opettajien kanssa toteutetaan vain harvoin kielitietoisuuden edistämisessä. Vain noin kaksi viidestä arvioi, että opiskelijoiden tukitoimet ovat riittävät nykyisellään. Vastaajista 59 prosenttia oli jossain määrin tai täysin samaa mieltä, että opiskelijat saavat riittävän akateemisen kielitaidon jatko-opintojen näkökulmasta.

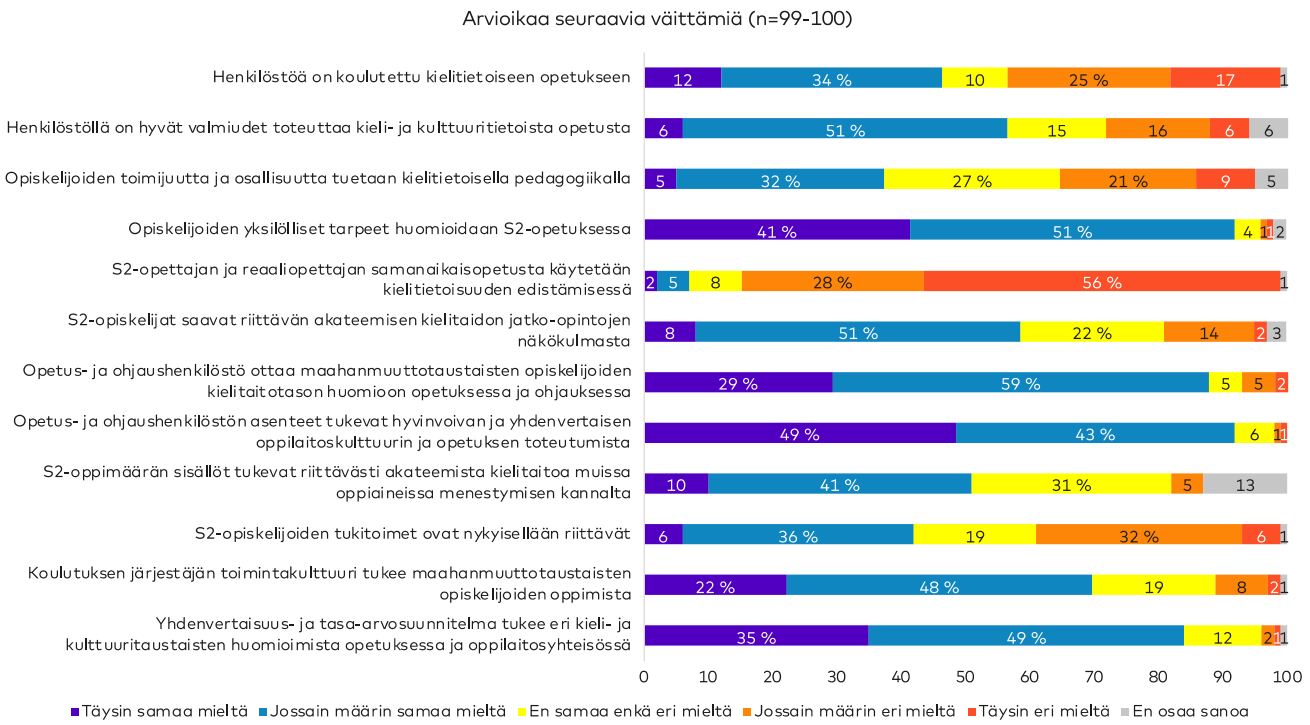

Kuva 71. Lukiokoulutuksen järjestäjien arviot omasta toimintakulttuurista ja henkilöstön valmiuksista.

Kielitietoisuus henkilöstökyselyn vastausten perusteella

Lukiokoulutuksen henkilöstökyselyyn saatiin vähän vastauksia suhteessa muihin koulutusasteisiin, joten vastaukset kuvaavat rajallista joukkoa. Henkilöstökyselyyn vastanneista opettajista valtaosa tunnisti opettajan tärkeän roolin maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden kielitaidon kehittymisen tukijana. Opettajista valtaosa oli valmis tarkastelemaan niin omia asenteitaan kuin myös oppilaitoksen toimintakulttuuria oppimisen ja hyvinvoinnin näkökulmista. Suuri osa näki, että oppilaalla on oikeus

käyttää osaamiaan kieliä oppimisen tukena oppimistilanteissa. Alle kymmenesosa oli eri mieltä, ja vajaa viidennes ei osannut ottaa kantaa. Noin viidennes oli epävarma sen suhteen, onko maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden oma äidinkieli opiskelijan voimavara suomen kielen kehitykseen. Reilu neljännes vastaajista kertoi, etteivät opiskelijat käytä omia äidinkieliään oppimiseen tai opettaja ei kannusta oman kielen käyttöön oppimisen tukena. Alle kolmannes näki, että vastuu kielen oppimisesta on ensisijaisesti opiskelijalla itsellään. Kolmannes vastaajista näki, että suomalaisen kulttuurin omaksuminen on tärkeää, vaikka se tapahtuisi opiskelijan oman kulttuurin kustannuksella.

Vastaajista 70 prosenttia näki, että opettajan tulisi opettaa sekä kieltä että oppiaineiden sisältöä, ja 15 prosenttia oli selkeämmin eri mieltä. Tyypillistä opetusviikkoa koskevien opetusmenetelmiä kartoittavien vastausten perusteella opettajat käyttävät havainnollistavia tapoja opettaa, ja huomiota kiinnitetään oppiaineiden kielen rakenteisiin ja käsitteisiin ja tapaan tuottaa tekstiä. Harvemmin opiskelijoille annetaan esimerkiksi sanastoja käännettäviksi tai käännetään niitä valmiiksi, vaikka tätäkin tehdään. Tyypillisen opetusviikon opetusmenetelmiä koskevissa vastauksissa voidaan arvioida näkyvän myös vajavaiset resurssit kielitietoisen opetuksen toteutukseen. (Kuvat tuloksista: ks. Liite.)

Verkostot maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden opetuksen kehittämiseksi

Lukiokoulutuksen järjestäjistä 13 prosenttia oli mukana kansallisessa verkostoyhteistyössä, jossa kehitetään maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden opetusta. Tätä suurempi osuus (16 %) oli kiinnostunut liittymään sellaiseen verkostoon. Alueelliseen ja useamman kunnan muodostamaan verkostoon kuuluneiden osuus oli saman suuntainen, samoin verkostoyhteistyöstä kiinnostuneiden osuus.

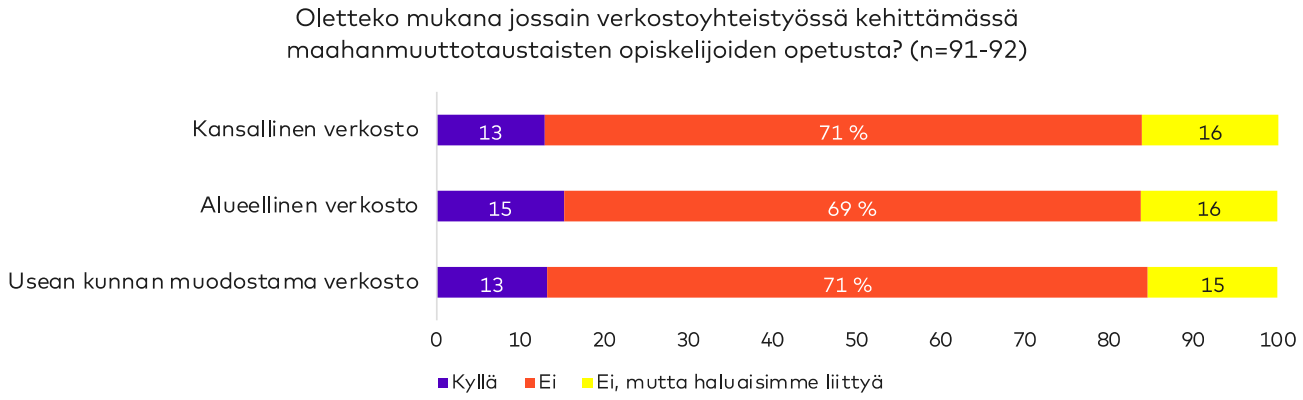

Kuva 72. Lukiokoulutuksen järjestäjien verkostoyhteistyöhön osallistuminen.

Kansallisista verkostoista mainittiin Suomenopettajat ry, aikuislukioiden verkosto, IB-lukioiden verkosto, TUVA-verkosto, lisäopetuksen ja LUVA-verkosto, VALMA-verkosto, POIJU- ja Kettinki-verkostot, Yksityiskoulujen liitto ry ja Pienet lukiot. Muita verkostoja olivat MAKO, TNO, MMT-opetuksen kehitysryhmä, Opinlakeus ja Finest Future. Lisäksi mainittiin paikallisia S2-opettajien verkostoja, seudullinen OPS-työ ja some-verkostot, joissa opettajat ovat aktiivisesti mukana, ja myös

kansainvälisesti eri hankkeiden ja muun yhteistyön kautta syntyneitä verkostoja. Ruotsinkielisen opetuksen puolelta mainittiin V17, ja yksi vastaaja nosti esiin ruotsinkielisen verkoston puutteen.

Toimivat ratkaisut opetuskielen oppimiseen, kotoutumiseen ja osallisuuteen

Koulutuksen järjestäjiä pyydettiin kertomaan, millaiset ratkaisut tukevat parhaiten maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden suomen kielen oppimista, kotoutumista ja osallisuutta. Vastauksissa (n=78) korostuivat riittävän ja yksilöllisen tuen ja kielitietoisen opetuksen lisäksi muun muassa ryhmäytyminen ja vapaa-ajan tuki. Alla on tiivis yhteenveto:

- Laajat S2-opinnot, lähtötason huomioiva S2-opetus
- Samanaikaisopetus reaaliaineissa, opettajien yhteistyö, integroivat ratkaisut opetuksessa
- S2-pienryhmät tai ylipäänsä pienet opetusryhmät, eriyttäminen
- Monipuoliset erilaiset kieli- ja kulttuuritaustat huomioivat ja eriyttämisen mahdollistavat oppimateriaalit
- Kielitietoinen opetus
- Osallisuutta ja ryhmäytymistä lisäävät toimenpiteet, esim. kerhotoiminta, harrastukset
- Arjen tukeminen tuomalla nuorisotyön palveluita ja vapaa-ajan ohjausta kouluun
- Yhteisöllisyyteen panostaminen oppilaitoksessa
- Yksilöllinen ohjaus
- Ohjaussuunnitelmat ja riittävä tuki niiden laatimisessa
- Joustavat opiskelutavat, henkilökohtainen opiskelusuunnitelma
- Tutustumisjaksot
- Tukiopetus
- Luottamuksen rakentaminen opettajan ja opiskelijan välille
- Riittävästi aikaa ja resursseja opiskelijoiden ohjaamiseen oppitunneilla
- Tukitoimien suunnitteleminen pitkäjänteisesti
- Yhteistyö eri toimijoiden kanssa (SPR, sote-toimi)

> *"Alkeiskurssit opintojen alkuvaiheessa, ryhmäytyminen omiin opintoryhmiin tukee kotoutumista, ystävystyminen kantasuomalaisten opiskelijoiden kanssa. Yhteiset kurssit kantasuomalaisten kanssa jo LUVA-vaiheessa. Erilainen kotoutumista tukeva toiminta. Nuorten oma toiminta/tutustuminen lajeihin, kotikaupunkiin jne. esimerkiksi kesälomien aikana."*

> *"Yksilöllinen ohjaus ja opetus, laajat S2-opinnot, mahdollisuus reaaliaineiden ja S2-opettajan yhteistyöhön, opetuksen koordinointi ja aineenopettajien ohjaus sekä tuki. Koulun on mahdollista osallistaa opiskelijat koulun toimintaympäristöön esim. tapahtumat, juhlat, kulttuurifestarit, yhteyksien luominen ohjatusti muihin opiskelijoihin varsinkin suomenkielisiin, rohkaista ja tukea oman kulttuurin ja kielen esittelyyn"*

> *"Mahdollisimman paljon suomenkielisten kanssa opiskelemista ja olemista."*

"Suomen kielessä S2-pienryhmät, muissa aineissa samanaikaisopetus ja kielitietoinen opetus. Integroivat ratkaisut opetuksessa, ohjaussuunnitelmat ja riittävä tuki niiden laatimisessa, tutustumisjaksot oppilaitoksissa ja työelämässä."

"Alla ämneslärare på gymnasiet inom respektive ämne ska bygga upp en strategi för hur de handleder och hjälper S2-studerande, dvs punktinsatser (t.ex. i form av konkret individuell handledning) ska också finnas i andra ämnen."

Hyvät käytänteet koulutuksen järjestäjien kertomana

Koulutuksen järjestäjiä pyydettiin tunnistamaan käytössä olevia hyviä käytänteitä maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden kielen oppimisen tukemiseen. Vastaajista (n=63) lähes viidennes (11) mainitsi erityisopettajan. Samanaikaisopetus tai yhteisopettajuus mainittiin vain viidessä vastauksessa. Alla on tiivis yhteenveto vastauksista:

- Laaja S2-kurssitarjonta
- Yhteisopettajuus S2-opettajan, erityisopettajan ja aineenopettajan kesken
- Pienryhmät
- Tukiopetus
- Mahdollisuus yksilölliseen opetukseen
- Erityisopettajan tuki
- Ohjaus
- Opiskelijoiden ryhmäyttäminen
- Integroituminen muiden opiskelijoiden kanssa
- Yksilölliset oppimisen tavoitteet ja sisällöt
- Henkilökohtaiset opintosuunnitelmat
- Aineenopettajien tekemät tukisanastot
- Kielitietoinen opetus. Hyvin havainnollistava opetus, selkeä kielenkäyttö.
- Oppimateriaalin tuottaminen ja muokkaaminen sellaiseksi, että se vastaa digitaalisen yo-kokeen vaatimuksia.
- Luottamuksen rakentaminen opettajan ja opiskelijan välillä
- Yksilökohtainen oppilashuollollinen tuki.

"Erityisopetus ja S2-opettaja tekevät kartoitukset, opiskelijoiden omat toiveet kuullaan ja yksilöity tuki järjestetään kunkin tarpeiden mukaan (tukiopetuksen kaltaisena läpi lukion)."

"Reaaliaineissa sanalistat, tukiopetus, tiivistelmät, mahdollisuus täydentää suorituksia suullisesti. S2-pienryhmäopetus."

"Yhdessä tehtävät ryhmätyöt, jotka mahdollistavat mallintamisen ja vertaisoppimisen."

"Kielitietoisuuden keinoin pyritään parantamaan opiskelumahdollisuuksia eri kielen oppimisen vaiheissa olevien ja myös suomea äidinkielenään puhuvien osalta. Pyritään sellaisiin toimenpiteisiin, jotka hyödyttävät kaikkia opiskelijoita, vaikka suurin hyöty kohdistuisi S2-opiskelijoihin."

"Aineenopettajien kielitietoisen opetuksen kehittäminen yhteistyössä S2-opettajan kanssa. Hyviä kokemuksia on saatu samanaikaisopettajuudesta, pariopettajuudesta ja yhteistyöstä opintojaksojen toteuttamisessa."

Näkemykset resurssien riittävyydestä koulutuksen järjestäjien kertomana

Koulutuksen järjestäjistä 67 prosenttia oli edes jossain määrin samaa mieltä väittämän kanssa, että S2-opetukseen on riittävät henkilöstöresurssit. Noin puolet arvioi, että henkilöstöllä on aikaa huomioida opiskelijoiden yksilölliset tarpeet. Kuitenkin noin kaksi viidestä arvioi ajalliset resurssit riittämättömiksi. Lähes neljä viidestä näki, että S2-opetuksen järjestämiseen tarvitaan enemmän taloudellista tukea. Koulutuksen järjestäjät arvioivat henkilöstön mahdollisuudet osallistua täydennyskoulutukseen liittyen S2-opetukseen ja kielitietoiseen opetukseen varsin hyviksi.

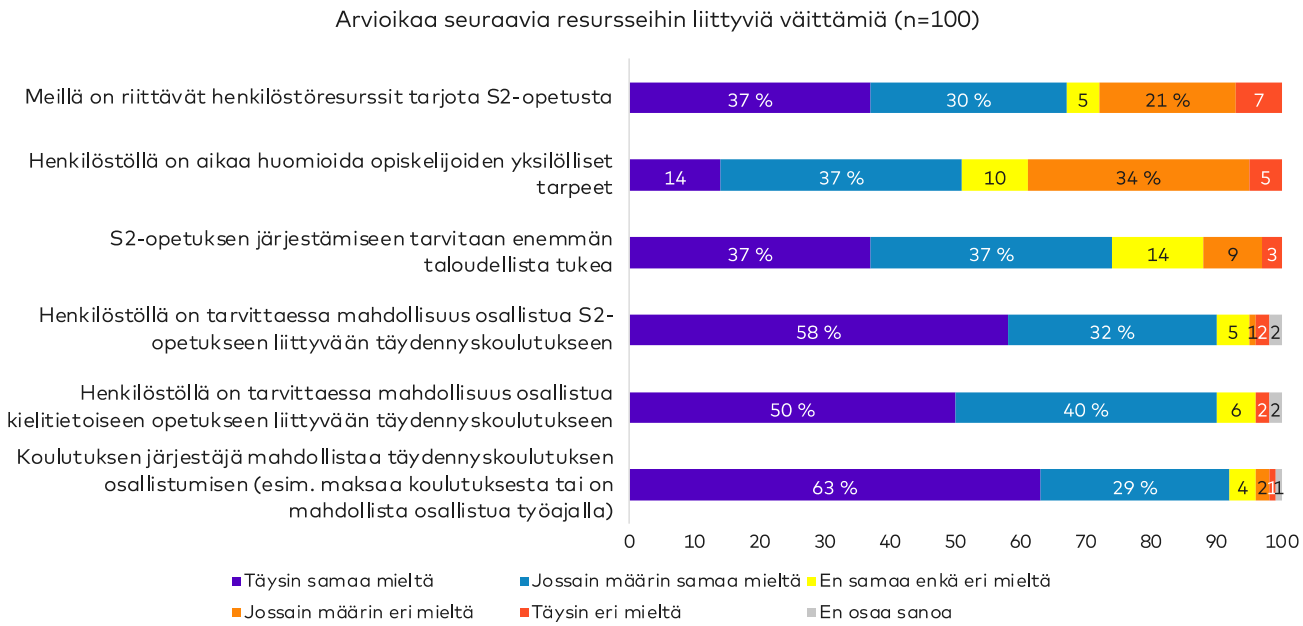

Kuva 73. Lukiokoulutuksen järjestäjien arviot resurssien riittävyydestä.

Tukitoimet riittämättömiksi arvioineissa vastaajissa on niin suuria kuin pieniä koulutuksen järjestäjiä eri puolilta Suomea. Seuraavaksi on sitaattien kautta konkretisoitu tilanteita suhteessa lukion kokoluokkaan:

Keskikokoinen järjestäjä (alle 200 opiskelijaa), jolla on vain yksittäisiä S2-opiskelijoita:

"Kyse on uudesta ja oudosta ilmiöstä. Tämä on toinen lukuvuosi, kun meille on hakeutunut vieraskielisiä opiskelijoita, joilla ei olisi äidinkielentasoinen suomen kielen taito."

Pieni järjestäjä (alle 50 opiskelijaa), jolla on vain yksittäisiä S2-opiskelijoita:

"S2-opiskelijan tukitoimet eivät ole kaikilta osin riittävät, koska meillä ei toistaiseksi järjestetä erillisiä S2-kursseja, koska opiskelijoita ei ole riittävästi ryhmän kokoamiseksi. --"

Suuret järjestäjät (yli 4 000 opiskelijaa):

"Suurryhmät lukiossa estävät tarpeellisen tuen antamista, ja yksilöllisempään tukeen pitäisi antaa huomattavasti enemmän resursseja. –"

"-- S2-opiskelijoiden kielitaito voi olla todella heikko lukiokoulutuksen alussa. Tämän vuoksi mittavatkaan tukitoimet eivät riitä siihen, että opiskelija suoriutuisi omien kykyjensä mukaisesti lukio-opinnoista ja saavuttaisi 3–4 vuoden aikana riittävän akateemisen kielitaidon jatko-opintoja varten. Resurssit eivät mitenkään riitä kunkin opiskelijan yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen kun suomen kielen osaamistaso ja muut tarpeet vaihtelevat valtavasti. -- Koulutuksen järjestäjän toimet tukevat monin tavoin S2-opiskelijoiden huomioimista, mutta opintopolussa kokonaisuutena on haasteita erityisesti yläkouluikäisinä Suomeen muuttaneiden nuorten kohdalla."

Keskikokoinen järjestäjä, jolla tukea järjestetty erillisresurssilla:

"Meillä on ollut nyt koronarahan myötä valmius ohjata yksilöllisemmin S2-opiskelijoita, tulokset ovat olleet mahtavia!"

Yksittäisen aikuislukion näkökulma:

"Aikuislukiossa ei ole samoja resursseja tukea erityisesti S2-opiskelijoita kuin päivälukioilla. Tämä on suuri rakenteellinen ongelma, koska aikuislukio vastaa todennäköisesti suurelta osin maahanmuuttajataustaisten lukiokoulutuksesta. Tässä keskiössä ovat nimenomaan hiljattain maahan muuttaneet."

Näkemykset resurssien riittävyydestä lukiokoulutuksen henkilöstön arvioimana

Henkilöstökyselyyn vastanneiden (n=285) arviot resurssien riittävyydestä S2-opetuksen tarjontaan jakautuivat suuresti. Lähes kaksi viidestä arvioi resurssit riittämättömiksi. Valmistavasta opetuksesta siirtyvien kielellisen tuen riittävyyttä eivät monet osanneet arvioida, mikä on ymmärrettävää, sillä LUVA-koulutusta on vähemmän tarjolla, ja toisaalta valmistavasta perusopetuksesta siirtyviä on myös vähemmän. Vain neljännes vastaajista koki, että käytettävissä oleva työaika ja työkäytännöt mahdollistavat laadukkaan kielitietoisen opetuksen suunnittelun ja toteutuksen. Vastausten perusteella moni ei koe saavansa riittävästi tukea oman organisaation johdolta kielitietoisen opetuksen toteuttamiseen. Kollegoilta tukea saadaan hieman useammin. Iso osa vastaajista (56 %) arvioi tarvitsevansa lisä- tai täydennyskoulutusta kielitietoisen opetuksen ja ohjauksen antamiseen.

Suurempi osa näkee, että mahdollisuus täydennyskoulutukseen osallistumiseen on olemassa, hieman useammin omalla kuin työajalla.

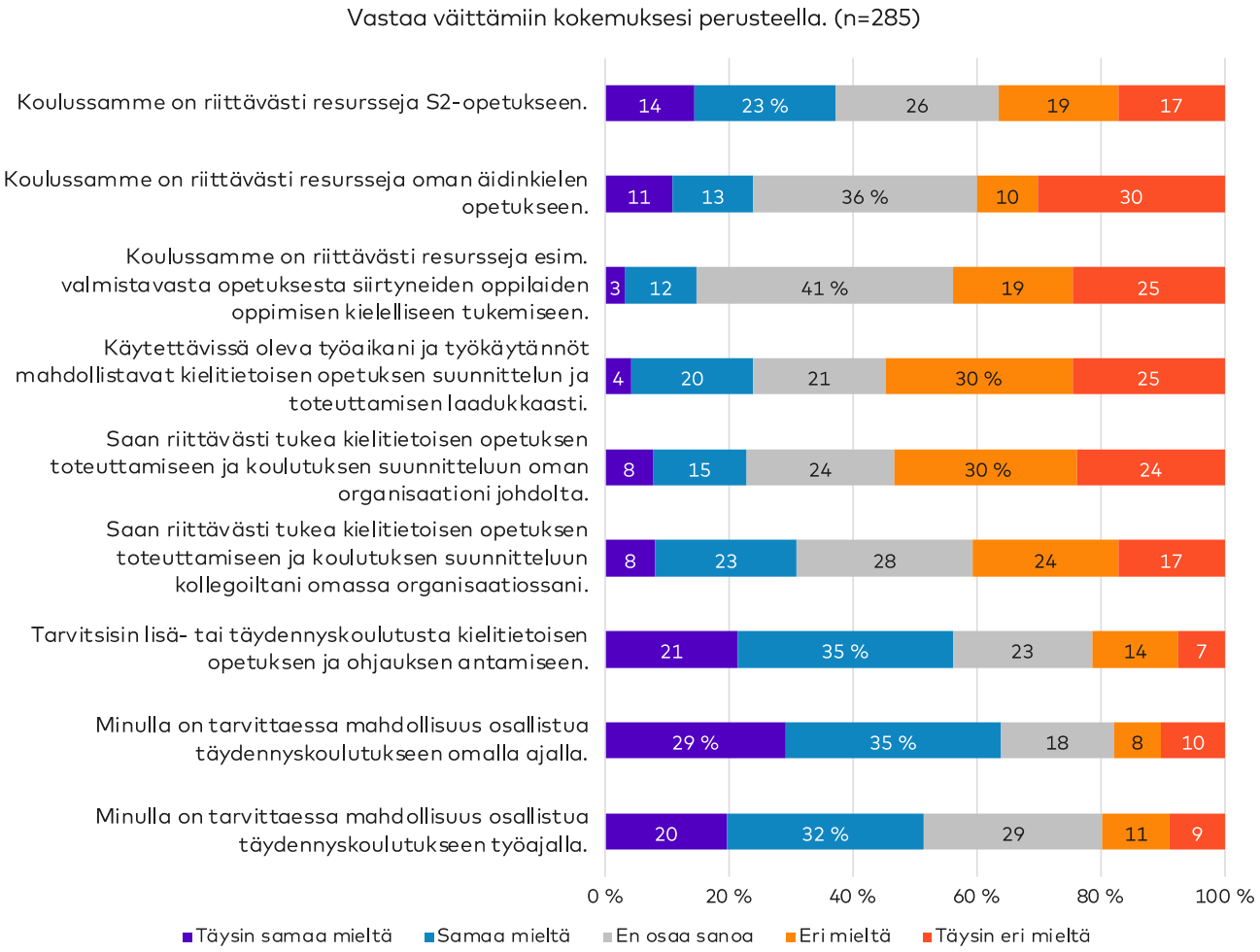

Kuva 74. Henkilöstökyselyyn vastanneiden lukion opettajien arviot resurssien riittävyydestä.[32]

2.7.5 Kehittämistarpeet S2-opetuksen järjestämisessä lukiokoulutuksessa ja koulutuspolkujen jatkumolla

Kysyttäessä koulutuksen järjestäjiltä, minkälaisia esteitä tai kehittämistarpeita koulutuksen järjestäjät ovat tunnistaneet S2-opetuksen järjestämisessä, oppimisen tuessa ja kielitietoisessa opetuksessa, suuren osan järjestäjistä esiin nostamat kehittämisen tarpeet (n=72) nivoutuvat jollain tavalla resursseihin. Resurssipulan ohella myös opettajien kiire toistui usein vastauksissa. Usein ongelma liittyi

[32] Kyselyn väittämien asteikon ero selittyy sillä, että kokonaisuudessaan kyselyssä on hyödynnetty joiltain osin aikaisemman Turun yliopiston koordinoiman tutkimuksen väittämiä, ja koska osaa aineistosta voidaan käyttää myös jatkotutkimuksiin seurantatiedon osalta, väittämät ovat yhteneväiset kokonaisaineiston kanssa.

siihen, miten pienryhmien tai sopivien opetusryhmien opetus toteutetaan, kun opiskelijoita joko on vähän tai heidän osaaminensa on hyvin heterogeenistä. S2-opettajan palkkaamista ei esimerkiksi nähty mahdollisena vähäisillä opetustunneilla.

Henkilöstön koulutustarve nousi esiin myös tässä yhteydessä pienessä osassa vastauksia suoraan tarpeena kehittää kielitietoista opetusta ja esimerkiksi samanaikaisopetuksen käytänteitä. Epäsuorasti henkilöstökoulutukseen liittyivät myös opettajuutta käsittelevät vastaukset, joissa tuotiin esiin, että ammattitaitoinen opettajakunta keskittyy akateemisten tavoitteiden toteuttamiseen, minkä vuoksi kielitietoisuus ei ole tähän mennessä "mahtunut" kurssisuunnitelmiin tai sitä ei osata huomioida. Suoraan S2-opetukseen viitattiin myös siten, että ajoittain S2-oppimäärä unohtuu taustalle, sillä se kuormittaa opettajaa. Opettajien sitouttamiseen viitattiin eri yhteyksissä. Epäsuorana syötteenä voidaan tulkita myös muutaman vastaajan näkemykset siitä, että kulttuurierot tuovat haasteita. Useammat nostivat esteenä tai haasteena esiin tässä yhteydessä, etteivät opiskelijat (tai heidän huoltajansa) halua osallistua S2-opetukseen.

Tiedonsiirtoon liittyvät kehittämisen tarpeet opiskelijan opetuskielen taidon tasosta tai mahdollisista oppimisvaikeuksista nostettiin esiin myös tässä yhteydessä muutamissa vastauksissa. Jotkut vastaajat kiinnittivät huomion ylioppilastutkinnon jäykkyyteen ja siihen, ettei kielitaidon tasoa huomioida arvioinnissa. Aikuislukion puolelta kiinnitettiin huomiota S2-opetuksen haastavuuteen, sillä opetussuunnitelman nähtiin tavoitteidensa ja sisältöjensä osalta entisestään lähentyneen äidinkielen kanssa. Tarve kohdennetummalle materiaalille myös painettuna nostettiin esiin, jotta materiaaleja voidaan lainata. Resurssien ja kokemuksen puute nousi esiin joissain vastauksissa: Kun opiskelijamäärä on pieni tai opiskelijoita ei ole edes joka vuosi, jatkumoa ei synny tai toimintoja ei kehitetä systemaattisesti.

Koulutuksen järjestämiseen liittyi haasteena esimerkiksi tukiopetuksen järjestäminen ja tiedon kerääminen aineenopettajilta S2-opiskelijoiden kehittämistarpeista ja kielitaidon tasosta. Koulutuksen järjestämiseen liittyivät myös lukujärjestystekniset haasteet, kun opetus toteutetaan koulupäivän jälkeen.

> *"Ei ole resursseja, osalla opiskelijoista on ollut hyvin heikko suomen kielen taito, ei meillä ole mitenkään mahdollista auttaa heitä."*
>
> *"Resurssien puute, opettajien sitouttaminen. Kielitaidon tason arviointi isossa ryhmässä on vaikeaa, eri tieteen- ja tiedonalojen sekä oppimateriaalien kieli voi olla läpinäkymätöntä eikä selityksiä tai termien avaamista käytetä parhaalla mahdollisella tavalla (esim. digitaalisuuden mahdollisuudet)"*

Aivan kaikki eivät nostaneet esiin esteitä tai kehittämisen tarpeita. "*Toistaiseksi meillä on hyvin vähän S2-opetuksen tarpeessa olevia, joten emme ole suuresti tietoisia erilaisten S2-opiskelijoiden tarpeista"*

Toisaalta tuotiin esiin haasteiden sijaan myös positiivisia kokemuksia: "*Koska S2-opiskelijoita on todella vähän ja ohjausresurssit ovat riittävät, niin ryhmäytyminen mahdollista ensimmäisen lukiovuoden aikana."*

Koulutuspolkujen toimivuus

Koulutuksen järjestäjiltä kysyttiin näkemyksiä siitä, miten maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden koulutuspolku toteutuu perusopetuksesta toiselle asteelle ja jatko-opintoihin ja minkälaisia mahdollisia kehittämisen kohtia tunnistetaan. Useimmin vastauksissa arvioitiin siirtymää perusopetuksesta lukioon, ei lukiosta jatko-opintoihin. Noin viidennes arvioi vastauksessaan, että jatkumo toimii hyvin, ja osa koulutuksen järjestäjistä nosti esiin onnistumisia ja kertoi esimerkiksi hyvästä yhteistyöstä perusopetuksen kanssa, tai että opiskelijoilla on jo lukioon tullessaan niin hyvä kielitaito, ettei erityisiä haasteita nouse esiin opinnoissa ja jatkopoluissa. Haasteita kuvaavat vastaukset jakaantuivat kahteen pääteemaan: riittävän tiedon saamiseen/tiedonsiirtokäytäntöihin siirryttäessä lukioon ja mahdollisuuksiin hankkia riittävä (akateeminen) kielitaito osana koulutuspolkua. Käytännössä nivelvaiheen tiedonsiirtoa koskevien vastausten perusteella lukioilla ei ole riittävästi tietoa hakeutujan opetuskielen taidon tasosta, ja pieni osa nosti esiin myös sen, ettei arviointi peruskouluissa ole yhteneväinen. Toinen ryhmä tunnisti yleisempänä haasteena tarpeen kehittää riittävä kielitaito ennen lukio-opintoja.

Myös koulutuspolkujen jatkumon arvioinnin yhteydessä nousi esiin muutamia esimerkkejä, joista näkee, etteivät valmiudet ole lukioissa yhdenvertaiset. Yksi vastaaja toi esiin oman puutteellisen tarjonnan lukion puolella: *"Perusopetuksessa on S2-opetusta ja tukea, joka loppuu kuin seinään, kun meillä ei ole mitään. Opiskelijat tullessaan olettavat, että meillä olisi täysi palvelu."* Yksi järjestäjä taas nosti esiin, että joskus "*kielitaidon haasteet tulevat esille vasta ihan abikursseilla, kun ajattelussa ei pääsekään ihan niin syvälle, kuin pääsee esim. keskusteluissa."* Ratkaisuksi ehdotettiin S2-oppiaineen kirjoittaminen valinnaisena, vaikka opiskelija olisi kirjoittanut myös äidinkielen ja kirjallisuuden tavallisen ylioppilaskokeen, mikä voisi helpottaa jatko-opintoihin hakeutumista. Vastauksen perusteella kielitaidon osaamisen arviointia ja ohjausta ei välttämättä tehdä riittävästi.

Rahoitusjärjestelmän kehittäminen

Vastaajia pyydettiin tunnistamaan rahoitusjärjestelmän kehittämistarpeita koulutuspolkujen jatkumon näkökulmasta. Osa vastauksista liittyi epäsuorasti resursseihin ja rahoitusjärjestelmään. Suoraan lukiokoulutuksen rahoitukseen liittyvissä vastauksissa useat näkivät tarpeen erilliselle S2-opetuksen määrärahalle – harkinnanvaraisena, korvamerkittynä tai suoraan valtionosuuteen. Ilmeisesti kaikki vastaajat eivät tunne mahdollisuutta hakea valtionavustusta S2-opetuksen järjestämiseen.[33] Osassa tapauksista ongelma voi olla siinä, että koulutukseen hakeutuneilla valtionavustus on käytetty jo ennen kuin opiskelijat aloittavat lukiokoulutuksessa. Rahoituksen keston osalta nostettiin esiin, että sen olisi hyvä kestää siihen asti, kun opiskelijoilla on toisen asteen tutkintotodistus. Resurssia kaivattiin myös silloin, kun opiskelijoita on vähän. Rahoitusta kaivattiin toisaalla kelpoisten opettajien koulutukseen ("Vielä kun heidät saadaan töihin maakuntiin, niin kaikki olisi hyvin").

[33] Ks. https://www.oph.fi/fi/palvelut/valtionavustus-vieraskielisten-seka-saamen-ja-romanikielisten-oppilaiden-ja-opiskelijoiden

Useat kommentit liittyivät lukiokoulutuksen järjestämisen rahoitukseen ja tarpeeseen nostaa sitä, jotta resurssia on niin S2-opetuksen laadukkaaseen toteutukseen kuin esimerkiksi pienryhmäopetukseen. Osa kohdentaisi rahoitusta samanaikaisopettajuuteen (suomen kielen ja reaaliaineiden opettamiseen, sisältö ja kieli samalla, tai esimerkiksi S2-opettajaa tueksi reaaliaineisiin ja luonnontieteisiin).

Muutamat vastaajat nostivat tässä yhteydessä esiin tarpeen lisätä resursseja siten, että koulutusjärjestelmässä voidaan varmistaa oppilailla olevan riittävän hyvä kielipohja ennen lukioon hakeutumista. Esimerkiksi valmentavasta opetuksesta perusopetuksen ryhmiin siirtyminen tiputtaa voimakkaasti suomen opetuksen määrää. S2-opetus tapahtuisi pitkälti ennen lukio-opintojen alkua. Jatko-opintojen näkökulmasta kommentoitiin, ettei kielellistä tukea saa riittävästi korkeakouluissa.

> *"Yksinkertaistamalla prosesseja eli esim. jos oppilas on ollut perusopetuksessa S2-opetuksen piirissä, hän toisi 'korvamerkittynä' S2-korotuksen valtionapuun siirtyessään suoraan toiselle asteelle. Jos opiskelija siirtyy suomenkielen ja kirjallisuuden tavallisiin opintoihin, lakkaisi korotus automaattisesti, koska siirto näkyy Koski-järjestelmässä."*

Lukiokoulutuksen järjestäjät, joilla ei ole S2-opetusta

Vastaajia, jotka kertoivat, ettei S2-opiskelijoita ole, pyydettiin arvioimaan valmiutta S2-opetuksen järjestämiseen. Noin kaksi viidestä kertoi, että henkilöstöä on koulutettu S2-opetukseen ja kielitietoiseen opetukseen. Lähes kaikki kertoivat, että henkilöstöllä on tarvittaessa mahdollisuus osallistua S2-opetukseen liittyvään täydennyskoulutukseen. Yli puolet kertoi itse järjestävänsä koulutusta tarvittaessa.

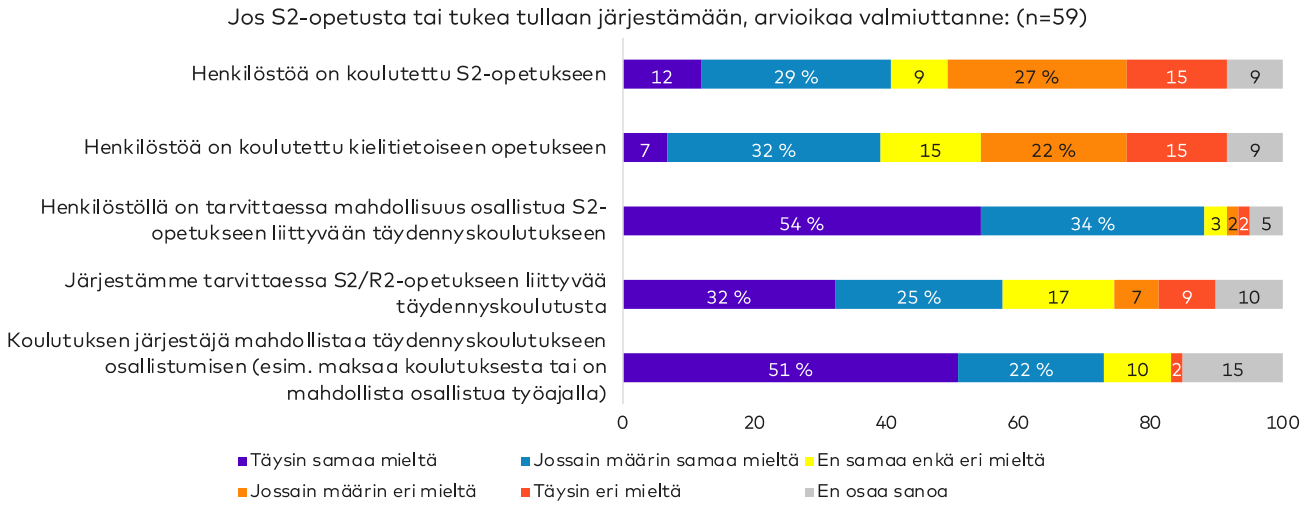

Kuva 75. Lukiokoulutuksen järjestäjien valmiudet järjestää S2-opetusta tulevaisuudessa (vastaajat, jotka eivät järjestä S2-opetusta).

Kolmessa täydentävässä vastauksessa nostettiin esiin, että koulutuksen järjestäjällä on jo S2-opiskelijoita vähäisessä määrin ja jo kelpoinen opettaja tai että maahanmuuttotaustaiset opiskelijat eivät ole tarvinneet S2-opetusta. Valmiuksia S2-opetuksen järjestämiseen avasi useampi vastaaja: S2-opetusta voidaan tarvittaessa järjestää myös alueellisella yhteistyöllä, tai koulutuksen järjestäjällä on jo kelpoinen S2-opettaja ja aiempaa kokemusta S2-opetuksen järjestämisestä. Myös koulutusta järjestetään tarvittaessa.

> *"Jos tällainen tarve tulevaisuudessa tulee, niin tartumme sitten asiaan ja hoidamme asian kuntoon."*

> *"Täydennyskoulutus on tässä paras tapa. En ole pitkän virkaurani aikana evännyt yhtään täydennyskoulutushakemusta, joten asia kyllä järjestyy, jos ja kun asia ajankohtaistuu."*

Koulutuksen järjestäjiltä kysyttiin mahdollisista tuen tarpeista S2-opetuksen ja kielitietoisen opetuksen järjestämiseen, jos S2-opetusta tullaan järjestämään. Tuen tarpeita tunnistavista sitä tarvittaisiin kielitietoisen opetuksen järjestämiseen ja etenkin aineenopettajille (varsinkin reaaliaineissa). Yksi vastaaja nosti esiin pienen koon ja resurssit, jotka eivät mahdollista oman koulutustarjonnan ylläpitämistä, ja esimerkiksi OPH:n järjestämät täydennyskoulutukset olisivat tervetulleita.

Yksi pieni koulutuksen järjestäjä nosti esiin tarpeen päivittää (ruotsin) kielitaidon tason testejä ja linjauksia siitä, millä perusteella S2-opetusta annetaan (oma tai huoltajien ilmoitus, väestörekisteriin merkitty äidinkieli vai opetuskielen taidon tason arviointi), eli käytännössä perusasioista. Vastaaja nosti esiin pienen järjestäjän mahdollisuudet järjestää S2-opetusta yksittäisille opiskelijoille ja pohti aikuislukion tai etäopintojen tarjonnan mahdollisuuksia ja heikkouksia. Lisäksi vastaaja pohti S2-ylioppilaskokeen haastavuutta.

2.8 Ammatillinen koulutus

Luvussa käsitellään S2-opetuksen ja tuen järjestämistä ammatillisessa koulutuksessa. Luvun alussa esitetään saatujen vastausten yhteenveto S2-opetuksen ja tuen järjestämisestä. Tämän jälkeen (2.8.2) kuvataan S2-opetukseen ohjautumista ja opetuksen toteuttamista ammatillisessa koulutuksessa. Alaluvussa 2.8.3 käsitellään koulutuksen järjestäjillä S2-opetusta ja -tukea antavaa henkilöstöä, ja seuraavassa alaluvussa (2.8.4) avataan opetuskielen oppimisen tukemiseen käytössä olevia resursseja ja toimintakulttuuria. Luvun lopussa esitetään ammatillisen koulutuksen järjestäjien näkemyksiä kehittämistarpeista S2-opetuksen järjestämiseksi ja koulutuspolkujen kehittämiseksi.

Ammatillisessa koulutuksessa vieraskielisten opiskelijoiden osuus oli vuonna 2021 keskimäärin 13 prosenttia, kun tarkastellaan niitä opiskelijoita, joilla on tavoitteena koko tutkinto (opetushallinnon ala). Kaikki opiskelijat huomioon ottaen osuus olisi 14 prosenttia (työvoimakoulutus, tutkinnon osittain etenevä koulutus). Opetushallinnon alalla tutkintotavoitteisessa koulutuksessa vieraskielisten osuus ylitti 10 prosenttia vuonna 2017. Eniten vieraskielisiä opiskelijoita oli Uudellamaalla (21 %) ja Pohjanmaalla (18 %). Vieraskielisyys ei itsessään kerro opetuskielen taidon tasosta, mutta sitä voi käyttää suuntaa antavana lukuna tarkasteltaessa S2-opetuksen ja tuen tarvetta.

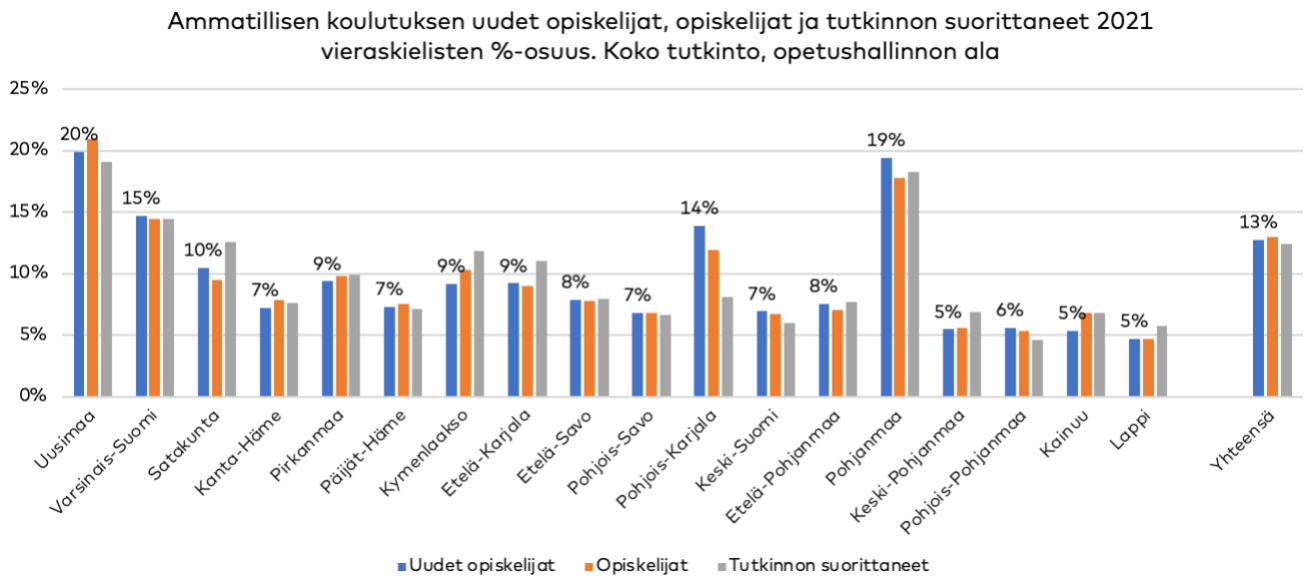

Kuva 76. Ammatillisen koulutuksen uudet opiskelijat, opiskelijat ja tutkinnon suorittaneet vuonna 2021 maakunnittain. Prosentti näkyvissä uusien opiskelijoiden kohdalla.

2.8.1 S2-opetus ja tuki ammatillisessa koulutuksessa

Ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa perustutkinnon perusteissa S2/R2-opinnot sijoittuvat viestintä- ja vuorovaikutusosaamisen tutkinnon osaan, jossa on lisäksi muita opintoja, kuten kieliä ja digitaitoja (§ 2–4, VNA 673/2017). Ammattitutkintoihin ja erikoisammattitutkintoihin ei sisälly yhteisiä

tutkinnon osia, kuten viestintä- ja vuorovaikutusosaamista, mutta suomea/ruotsia toisena kielenä voi opiskella erillisinä valinnaisina tutkinnon osina, mikäli oppilaitos tarjoaa siihen mahdollisuuden. S2/R2-opetusta tai -tukea voidaan järjestää myös muiden yhteisten tai ammatillisten tutkinnon osien opetuksessa, näytöissä tai työpaikalla järjestettävässä koulutuksessa. Maahanmuuttotaustaisella opiskelijalla on myös mahdollisuus saada tarvittaessa suomi toisena kielenä (S2) -tukea, tai hän voi osallistua opiskeluvalmiuksia tukeviin opintoihin (OPVA). Opiskeluvalmiuksia tukevissa opinnoissa opiskelija voi vahvistaa esimerkiksi suomen kielen osaamistaan sekä matematiikan tai englannin perustaitoja. Lisäksi koulutuksen järjestäjillä on usein opiskelijoita, joilla ei ole tavoitteena koko tutkinto, eikä yhteisiä tutkinnon osia tällöin automaattisesti suoriteta. Edellä kuvatun perusteella kyselyssä selvitettiin, onko ammatillisen koulutuksen järjestäjillä suomi/ruotsi toisena kielenä -tuen tarpeessa olevia opiskelijoita, ja itse kyselyssä selvitettiin tarkemmin koulutuksen järjestämisen tapoja ja tuen muotoja.

Yhteensä 64 kyselyyn vastannutta koulutuksen järjestäjää (79 %) kertoi, että heillä on koulutuksessa opiskelijoita, joilla on suomi tai ruotsi toisena kielenä -tuen tarve. Vastaajista 85 prosenttia järjestää ammatillista perustutkintokoulutusta, ja kolmella neljästä (75 %, n=60) on koulutuksessa opiskelijoita, joilla on suomi/ruotsi toisena kielenä (S2) -tuen tarve. Ammatti- ja/tai erikoisammattitutkintoja järjestää 83 prosenttia vastaajista, ja 61 prosenttia kertoi (n=47), että koulutuksessa on S2-tuen tarpeessa olevia opiskelijoita. Kuten edellä on kuvattu, VALMA-koulutusta järjestää puolet vastaajista, ja lähes kaikilla näistä on opiskelijoita, joilla on S2-tuen tarve. Työvoimakoulutusta järjestää 55 prosenttia, ja lähes yhtä suurella osuudella on S2-tuen tarpeessa olevia opiskelijoita. Työvoimakoulutusta järjestävästä 40:stä koulutuksen järjestäjästä 34 kertoi, että koulutuksessa on S2-tuen tarpeessa olevia opiskelijoita. Kyselyyn vastasi 11 järjestäjää, joilla on englanninkielisen koulutuksen tutkinto-oikeus. Näistä vastaajista kolme kertoi, ettei heidän opiskelijoillaan ole S2-tuen tarvetta.[34]

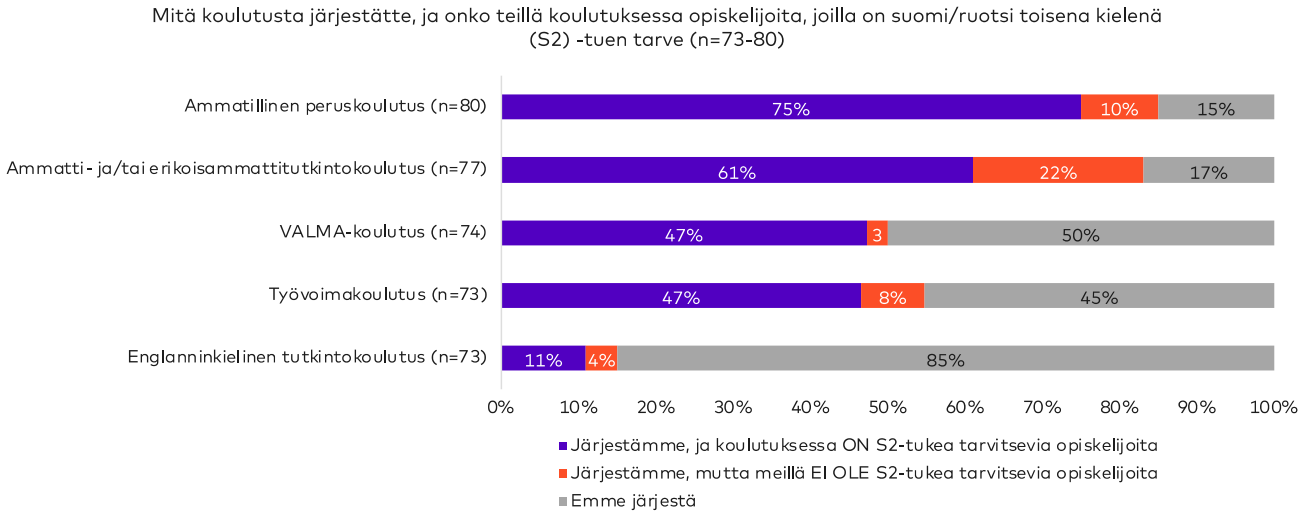

Kuva 77. Järjestettävä koulutus ja S2-tukea tarvitsevat koulutuksen järjestäjillä ko. koulutuksissa.

[34] Vuonna 2021 englanninkielisen tutkintokoulutuksen oikeus oli 16 koulutuksen järjestäjällä. Lähde Oiva.

Vastaajat, joilla ei ole S2-opetusta tai S2-tukea tarvitsevia opiskelijoita

Kyselyyn vastasi 17 koulutuksen järjestäjää, jotka kertoivat, ettei heillä ole S2-tukea tarvitsevia opiskelijoita. Vastaajista yksi kertoi, että S2-opetusta tai -tukea tullaan järjestämään tulevaisuudessa. Kolme järjestäjää kertoi, ettei opetusta tulla järjestämään. Nämä olivat pieniä erikoistuneita koulutuksen järjestäjiä, joista kahdella oli tilastopalvelu Vipusen mukaan vain yksittäisiä vieraskielisiä opiskelijoita. Yhteensä 12 järjestäjää kertoi, ettei asiasta ole linjausta. Nämäkin koulutuksen järjestäjät olivat yhtä lukuun ottamatta pieniä ja usein erikoistuneita. Yhdellä järjestäjällä oli Vipusen mukaan lähes 40 vieraskielistä opiskelijaa. Vastauksessaan järjestäjä kertoi, että muiden kuin suomenkielisten opiskelijoiden määrä on pieni ja että opinnot on voitu henkilökohtaistaa. Jos määrä oleellisesti kasvaisi, valmius järjestää S2-opetusta laajemmin olisi olemassa.

2.8.2 S2-opiskelijaksi ohjautuminen ja S2-opetuksen toteutus ammatillisessa koulutuksessa

Koulutuksen järjestäjiä pyydettiin arvioimaan, kuinka suuri osuus kaikista opiskelijoista on S2-opiskelijoita ja/tai S2-tukea tarvitsevia. Vastaajia pyydettiin ilmoittamaan ajankohtainen prosenttiosuus (%) kokonaisopiskelijamäärästä (ml. ei tutkintoon johtava koulutus), tai jos luku vaihtelee paljon, vastaaja sai kertoa vaihteluvälin noin vuoden sisällä. Kuvaan 78 on koottu annettujen vastausten yhteenveto. Luvut eivät ole absoluuttisia mutta luovat suuntaa antavan kuvan. Ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa vastaajilla kielen tuen tarvitsijoita oli alimmillaan alle prosentti opiskelijoista ja enimmillään lähes 80 prosenttia. Ammatti- ja erikoisammattitutkintokoulutuksessa S2-tukea tarvitsevia oli alimmillaan alle prosentti (0,25 % eli yksittäisiä) ja enimmillään 70–80 prosenttia (yhdellä pienellä järjestäjällä). Suurella osalla S2-tukea tarvitsevia opiskelijoita oli alle 10 prosenttia opiskelijoista perustutkinto- sekä ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa. Työvoimakoulutuksessa määrät jakautuivat vielä enemmän.

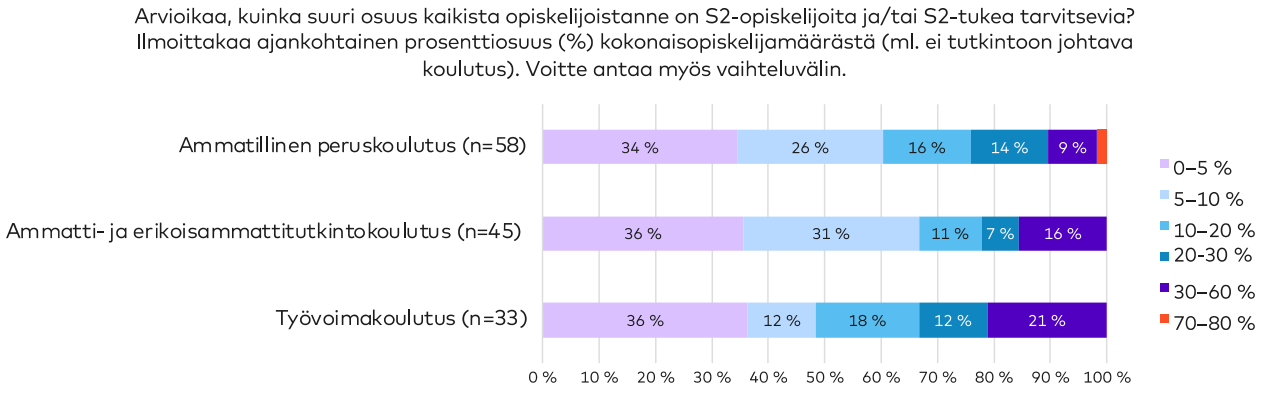

Kuva 78. Koulutuksen järjestäjien arvio S2-opiskelijoiden tai -tuen tarpeessa olevien opiskelijoiden osuudesta.

Tiedonsiirtokäytännöt opiskelijan opetuskielen taidon tasosta ammatillisen koulutuksen järjestäjälle

Vastaajia pyydettiin arvioimaan omien opiskelijavirtojen näkökulmasta tiedonsiirtokäytäntöjä opiskelijan opetuskielen taidon tasosta ammatillisen koulutuksen järjestäjälle. Tiedonsiirto toimii parhaiten oman organisaation sisällä (esimerkiksi kielitesteistä), mutta muuten vastaukset jakaantuvat varsin paljon. Kotoutumiskoulutuksen järjestäjältä tieto kulkee suurella osalla vähintään kohtalaisesti, mutta lähes viidennes arvioi sen toimivan huonosti. Myös TE-toimiston tiedonsiirtoon tyytymättömiä oli runsaasti. Muu vaihtoehto -vastauksissa mainittiin aikuisten perusopetus, oppisopimustyönantaja ja työväenopistojen kielikoulutus.

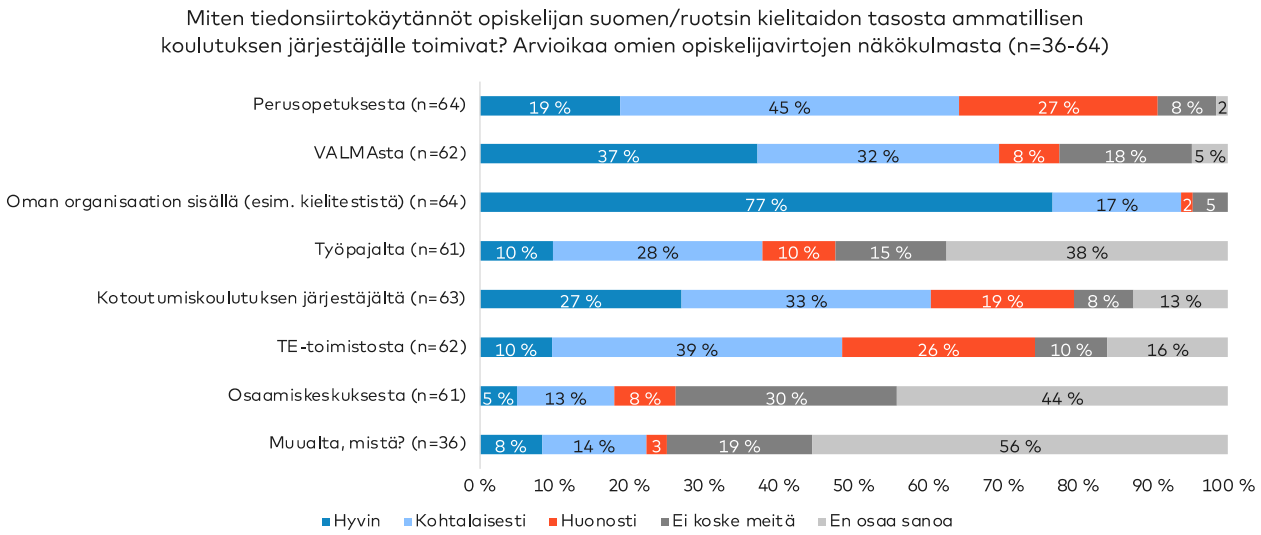

Kuva 79. Ammatillisen koulutuksen järjestäjien arviot opiskelijan kielitaitoa koskevista tiedonsiirtokäytännöistä.

Tiedonsiirron käytäntöjä kuvaavien avovastausten mukaan tiedonsiirto toimii yhteishaun kautta tulevien osalta paremmin, vaikkakaan S2-numeron ei aina nähty kertovan riittävästi opiskelijan kielitaitotasosta. Jatkuvan haun kautta siirtyvien osalta osa näkee, että siirtyvän tiedot ovat vielä liiaksi opiskelijan oman toiminnan varassa. Opetuskielen taidon tasosta saadaan tieto lähinnä opiskelijan omista kielitodistuksista pyydettäessä sekä itse järjestetyistä kielitesteistä, mutta tieto täytyy "tonkia". Toisaalta jatkuvan haun lisätietoa kielitaidosta kuitenkin myös pyydetään ja hyödynnetään. Yhdellä vastaajalla on käytössä jatkuvan haun "esiHOKS", jonka nähtiin toimivan hyvin. Aikuisten perusopetuksesta siirtyvien tiedonsiirtoa ei kysytty erikseen, mutta joissain avovastauksissa nostettiin esiin, ettei arvosana kerro todellisesta kielitaidosta ja osaamisesta. Aikuisten perusopetusta itse järjestävän koulutuksen järjestäjän näkökulmasta tieto siirtyy hyvin. Koulutuksen sisäisessä tiedonsiirrossa toisaalta kielikokeet nostettiin esiin tietoa lisäävänä elementtinä, mutta huomioina oli myös, ettei S2-opettajalle välity tietoa riittävästi.

Kolme vastaajaa kertoi tässä yhteydessä, että kaikille aloittaville opiskelijoille tehdään kielitasotestit. Paikallisesti myös S2-opettaja osallistuu tarvittaessa HOKS:n laadintaan ja jatkuvan haun opiskelijavalintahaastatteluun. Erityisoppilaitoksen näkökulmasta tuotiin esiin koulutuskokeilut ja tutustumiset, joiden kautta saadaan lisätietoa. S2-päättöarvosana ja HOKS sekä hakemuksen liitteenä oleva opettajan lausunto antavat lisätietoa.

> *"Kaikki äidinkielekseen muun kuin suomen ilmoittavat tutkintokoulutukseen hakevat kutsutaan kielikokeeseen ja testitulokset kirjataan valintapöytäkirjoihin. Hakijan suomen kielen taito voidaan myös arvioida hänen lähettämänsä todistuksen perusteella. Lisäksi Koulutusportista saadaan peruskoulun päättötodistusarvosanat yhteishaun loppupuolella. Samoin talon kotoutumis- ja valma-koulutuksista testitulokset/saavutetut kielitaitotasot saadaan. Haasteena tiedonsiirto hakujärjestelmistä opintohallintojärjestelmään, johon kehitteillä hakijasovellus. TM-koulutusten opiskelijavalinta tehdään periaatteessa yhteistyössä, mutta käytännössä Te-toimisto usein lähettää heikommin suomea taitaviakin koulutukseen."*

> *"Perusopetuksessa tiedot saadaan todistusten perusteella. VALMAssa HOKS-keskustelun kautta. [KJ] sisällä tieto (esim. kielitestin tulos) siirtyy Wilman sekä sähköpostin kautta."*

> *"Perusopetuksen S2-numero yhteishaun kautta hakeneiden osalta ei kerro luotettavasti kielitaidosta. Jatkuvan haun kautta hakevilla osalla on kielitaitoarvio olemassa, osalla ei. Kotokoulutus, te-toimisto tai osaamiskeskus eivät suoraan tutkinto-opiskelijoiden osalta siirrä tietoa kielitaidosta. Hakija itse toimittaa todistuksen / arvion jos toimittaa."*

> *"Perusopetuksesta on olemassa lomake tietojen siirtämisestä, mutta käytännöt eivät toimi tällä hetkellä. Sähköinen tiedonsiirto ei toimi. [koulutuksen järjestäjän] Valman HOKS-tiedot arkistoidaan koulutuksen jälkeen ja ovat hankalasti saatavissa sen jälkeen (käyttöoikeudet). Muilta koulutuksen järjestäjiltä tulevista opiskelijoista ei saada tietoa. Sama pätee kotokoulutukseen. Oman organisaation sisällä tiedot kielitestistä menevät hakutoimistoon, joka toimittaa ne koulutusalalle. TE-toimiston tulokset ovat käytettävissä TE-koulutuksissa. Yksittäisten opiskelijoiden kohdalta ei saada tietoa. Opiskelijat testataan [koulutuksen järjestäjälla]. Ei ole yhtenäistä testijärjestelmää toimijoiden kanssa. Tiedonsiirtoon ei välttämättä ole tarvetta, jos kielitaito osoitetaan todistuksella tai testillä."*

Ammatillisen koulutuksen henkilöstökyselyyn vastanneiden S2-opettajien arviot tiedonsiirrosta olivat koulutuksen järjestäjiä kriittisempiä. Toisaalta myös epätietoisten osuus oli suhteellisen suuri. Vastauksissa korostuu pääkaupunkiseudulta saatujen vastausten suuri osuus. Perusopetuksesta siirtyvien osalta kaksi viidestä arvioi käytäntöjen toimivan huonosti. Samoin noin kaksi viidestä arvioi tiedonsiirron olevan heikkoa kotoutumiskoulutuksen järjestäjiltä. Lähes puolet koki, ettei tiedonsiirto toimi optimaalisesti TE-toimistosta.

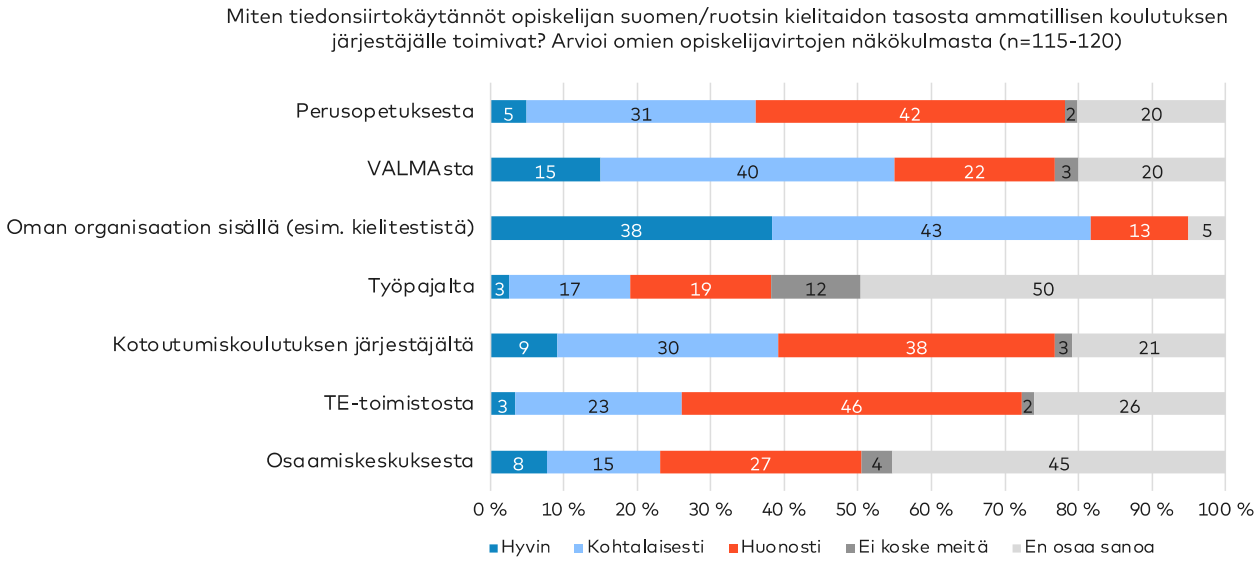

Kuva 80. Ammatillisen koulutuksen henkilöstökyselyyn vastanneiden arviot opiskelijoiden kielitaitoa koskevista tiedonsiirtokäytännöistä.

Edellytetty opetuskielen taidon taso tutkintokoulutuksessa

Ammatillisessa koulutuksessa ei ole vuonna 2017 päivitetyn lainsäädännön jälkeen yleistä kielitaitotasovaatimusta (joka oli B.1.1). Koulutuksen järjestäjä arvioi hakijan kielelliset edellytykset suoriutua tavoitteena olevasta tutkinnosta. Kielelliset edellytykset voivat vaihdella koulutusalasta riippuen. Koulutuksen järjestäjistä suuri osa kertoi edellyttävänsä jotain kielitaitotasoa tutkintokoulutuksessa. Kysymyksessä ei ollut mahdollista valita useampaa vaihtoehtoa.

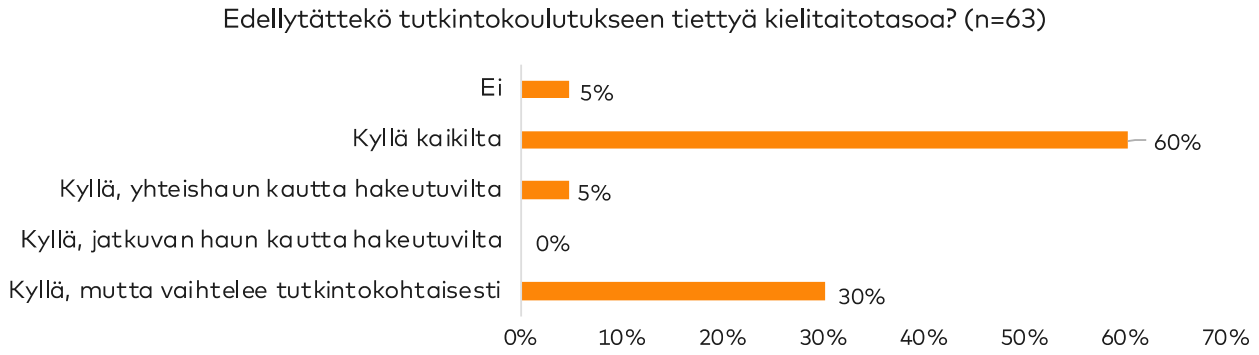

Kuva 81. Edellytetäänkö tiettyä opiskelukielen kielitaidon tasoa tutkintokoulutuksessa?

Täydentävissä vastauksissa kuvattiin käytäntöjä ja edellytettyä opetuskielen taidon tasoa. Useimmiten taso on A.2 tai B1. Yksi vastaaja kertoi, että kaikilta edellytetään kielitasoa A.2, mutta oppisopimuskoulutuksessa olevien kielitaitotason määrittelee työnantaja. Moni kertoi, että yhteishaussa valittujen osalta riittävät todistukset ja että jatkuvaan hakuun osallistuneita testataan tai kielitaidon taso arvioidaan muuten. Yksi järjestäjä kertoi, että heillä on palautettu valintakoe myös

yhteishaun yhteyteen, ja siinä testataan myös kielitaidon taso. Myös SORA-tutkintojen osalta nostettiin esiin, että soveltuvuuskokeen yhteydessä testataan samalla kielitaitoa.

Esimerkiksi koko tutkintoa suorittamaan tulevilta edellytettiin B.1.1 ja vain tutkinnon osaa suorittavilta A.2.2. Tällöinkin vastaajan luona opiskelijalle, jolla kielitaidon taso on A.2.2 tai A.2.1, tarjotaan OPVA-opintoja. Kaikilla "kyllä kaikilta" -vastaus ei ole ehdoton: yksi järjestäjä kertoi, että opiskelijoilta edellytetään kielitestistä A.2-tasoa, mutta tapauskohtaisesti valituksi voi tulla myös opiskelija, jonka kielitaito ei aivan yllä kyseiselle tasolle, jos muut seikat puoltavat valintaa. Koska selvityksessä ei kysytty koulutusalakohtaisia käytäntöjä, tästä ei saada tarkempaa tietoa. Yksi vastaaja kertoi, että sosiaali- ja terveysalan perustutkintoon hakeutuvilta edellytetään B1-tason kielitaitotasoa.

> *"Tutkintokohtaisesti kielitaitosuositus on A2.2, B1.1 tai B1.2. Kaikki äidinkielekseen muun kuin suomen ilmoittavat tutkintokoulutukseen hakevat kutsutaan kielikokeeseen ja testitulokset kirjataan valintapöytäkirjoihin. Koronarajoitusten vaatiessa käytössä on myös sähköisen kielikokeen mahdollisuus. 1.1.2022 alkaen suomalaisesta peruskoulusta päättötodistuksen saaneita ei enää kutsuta kielikokeeseen yhteishaussa eikä jatkuvassa haussa, vaan päättötodistuksen arvioidaan olevan osoitus peruskielitaidosta."*

Suuri osa järjestäjistä (91 %) kertoi, että riittämättömän opetuskielen taidon takia koulutukseen valitsematta jääneille hakijoille tarjotaan ohjausta. Useat kertoivat lähinnä, että hakijoita ohjataan täydentämään kielitaitoa, mutta käytäntöjä ei kuvattu tarkemmin. Monet nostivat kuitenkin esiin erityisesti oman oppilaitoksen tarjonnan, kuten kielikoulutukset (aikuisten perusopetus tai vapaan sivistystyön koulutus), oppilaitoksen suomipolku-koulutuksen, kotoutumiskoulutuksen tai VALMA-koulutuksen, OPVA-opinnot tai muut kielitaitoa parantavat koulutukset. TE-toimiston kanssa ollaan tarpeen mukaan yhteydessä, mutta muutamat vastaajat nostivat erikseen esiin, että yhteyttä otetaan myös koulutuksen järjestäjän taholta toisiin koulutuksen järjestäjiin ja selvitetään kielitaidon vahvistamiseen tarjoavia opintoja. Pieni osa kertoi myös, että hakijalle annetaan erikseen palautetta osista, joita tulisi vahvistaa.

Pienessä osassa vastauksia viitattiin pelkästään kirjeeseen, jossa kehotetaan hankkimaan lisää valmiuksia. Toisaalla ohjauskirje sisältää täsmällisemmin tietoa tarjonnasta, esimerkkinä mainittiin osaamiskeskuksen polkukoulutus. Vuorovaikutukselliseen ohjaukseen ovat tarjolla hakijapalvelut, jälkiohjaus esimerkiksi hakupisteen ja opinto-ohjaajan toimesta tai esimerkiksi yhteistyö muun muassa etsivän nuorisotyön ja kaupungin työpajojen kanssa. Henkilökohtainen keskustelu- ja ohjausmahdollisuus mainittiin erikseen useammalla vastaajalla, erityisesti valintatilaisuuden yhteydessä:

> *"Kielitaitotestauksen yhteydessä ohjaava opettaja on tavattavissa ja keskustelee hakijoiden kanssa, jakaa erillisiä ohjausaikoja ja omaa puhelinnumeroa myöhäisempää yhteydenottoa varten. Opiskelijavalintaan osallistuva opinto-ohjaaja pyrkii ohjaamaan opiskelijan oikean palvelun piiriin (jatkuva haku). TE-toimisto ohjaa sitä kautta tulevia hakijoita."*

"Haastattelu- ja kielikoepäivänä hakijalla on mahdollisuus saada henkilökohtaista ohjausta omilta opinto-ohjaajiltamme, Ohjaamon työntekijältä sekä Maahan muuttaneiden osaamiskeskuksen työntekijältä. Lisäksi lähetämme valitsematta jääneille ohjauskirjeen, jossa tietoa ohjaus- ja tukitahoista ja -muodoista."

"Järjestämme vuosittain useita ohjauspäiviä, johon kutsumme valitsematta jääneet hakijat. Ohjauspiste palvelee hakijoita päivittäin."

Täydentävään haastatteluun osallistuvalla koulutuksen järjestäjällä valitsematta jääneiden opiskelijoiden ohjaukseen on ohjauspäivä: tällöin opettajat, Kelan ja TE-toimiston asiantuntijat ovat paikalla ohjaamassa hakijoita. Kysymyksiin saadaan vastauksia saman tien. Hakija kävelee tukihenkilön kanssa yhdessä esimerkiksi kuntakokeilua edustavan asiantuntijan juttusille ja siitä Kelan asiantuntijalle selvittämään etuuskysymyksiä.

Opiskelijoiden ohjaus S2-opetukseen

Koulutuksen järjestäjiltä kysyttiin, millä periaatteella opiskelijat ohjataan S2-opetukseen. Vastaaja pystyi valitsemaan useamman pääasiallisen perusteen. "Emme mitenkään" -vastanneet olivat valinneet myös muita vaihtoehtoja, eli kaikilla vastaajilla on joitain tapoja varmistaa opetuskielen taidon taso, mutta käytännöt selkeästi ovat vaihtelevia. S2-opetukseen ohjataan koulutuksen järjestäjien vastausten mukaan pääosin opetuskielen taidon tason perusteella. Yksi pieni koulutuksen järjestäjä, jolla on huomattava määrä S2-tukea tarvitsevia opiskelijoita, on vastannut ainoana vaihtoehtona väestörekisteriin merkityn äidinkielen, mutta vastaaja kertoo toisaalla, että kielitaidon varmistamisessa käytetään haastattelua. Huoltajan päätös vaikuttaa S2-opetukseen ohjautumiseen vain harvoin (9 %). Kyselyn kautta ei saada tietoa siitä, missä määrin huoltajat ovat mukana myöhemmin prosessissa ohjauksen jälkeen. Toisaalta ammatillisessa koulutuksessa myös huomattava osa opiskelijoista on aikuisopiskelijoita.

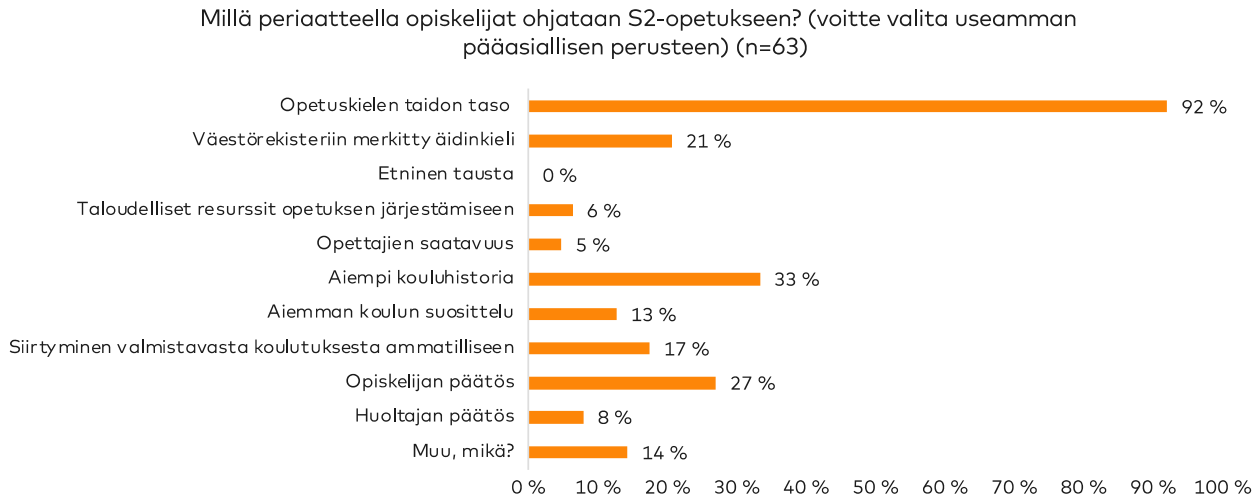

Kuva 82. S2-opetukseen ohjaaminen ammatillisen koulutuksen järjestäjien kertomana

Henkilöstökyselyyn vastanneiden S2-opettajien vastaukset vastaavat pitkälti koulutuksen järjestäjien vastauksia, vaikka vastauksia ei voikaan suoraan verrata. Opetuskielen taidon taso oli perusteena 92 prosentilla ja väestörekisteriin merkitty äidinkieli viidenneksellä, mutta ainoana perusteena jälkimmäinen oli merkitty vain yhdellä vastaajalla. Neljä vastaajaa oli kertonut ainoaksi perusteeksi opettajien saatavuuden. Muissa vastauksissa nostettiin esiin esimerkiksi kollegan ohjaus ja vastuuopettajan päätös. Samalla kuvattiin järjestämisen näkökulmasta haasteena, jos S2-opetuksen tarvetta ei ole otettu huomioon ryhmän tai opiskelijan lukujärjestyksiä tehtäessä. Tässä yhteydessä yksi vastaaja nosti esiin myös opiskelijan näkökulmasta laskelmoinnin, jotta tämä saa kirjoittaa ammattilukiossa ylioppilaskirjoituksissa S2-kielet, odotuksena parempi arvosana.

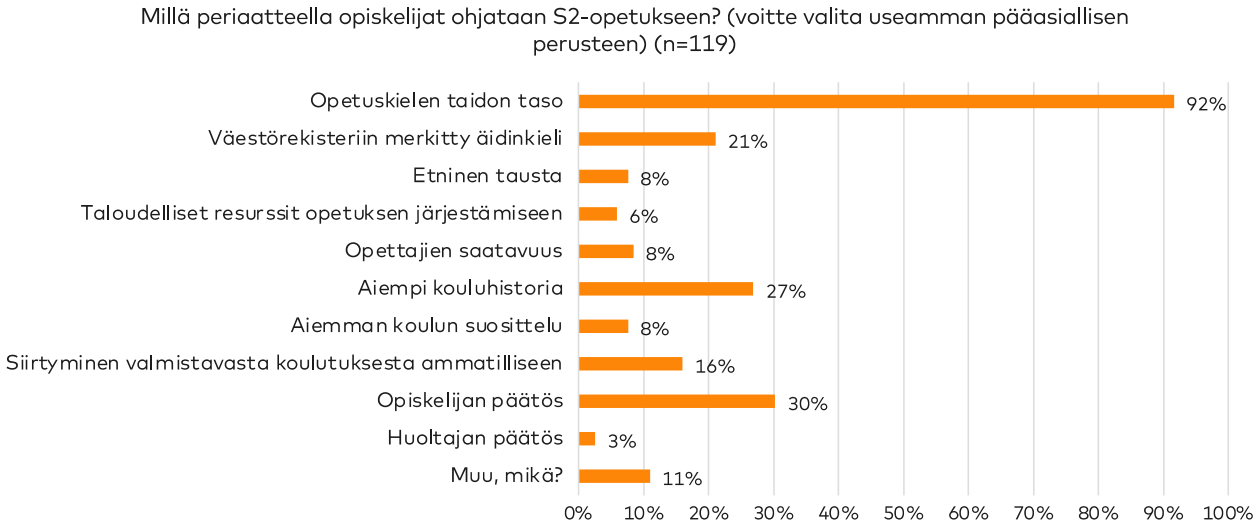

Kuva 83. S2-opetukseen ohjautuminen S2-opettajien kertomana

Opiskelijoiden opetuskielen taidon varmistaminen koulutuksen järjestäjien kertomana

Koulutuksen järjestäjiltä kysyttiin, miten opiskelijan opetuskielen taito varmistetaan. Vastaaja sai valita useamman vaihtoehdon. Useimmiten opetuskielen taidon tasoa arvioidaan opiskelijan haastatteluilla (98 %) ja lähtötasotesteillä (80 %). Verkossa käytettäviä testejä oli rinnakkain muiden tapojen kanssa kahdeksalla vastaajalla (13 %). Opiskeluhistoria ja aiemman tuen tarve kartoitetaan opetuskielen taidon arvioinnin näkökulmasta noin puolella. Huoltajien kanssa käydyt keskustelut nostettiin esiin 11 järjestäjän taholta. Oletettavaa on, että alaikäisten osalta huoltajien kanssa käytävät keskustelut painottuvat henkilökohtaistamisen vaiheeseen.

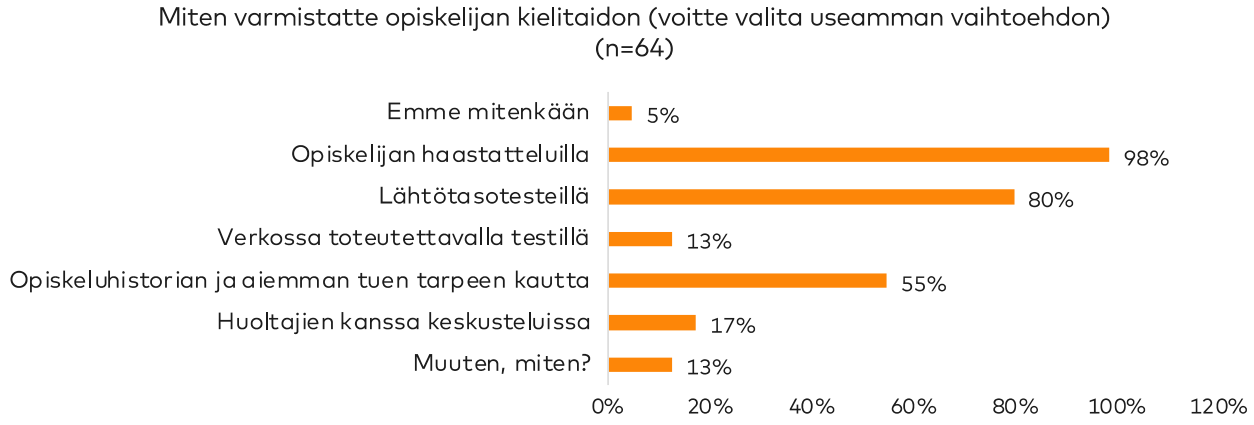

Kuva 84. Opiskelijoiden opiskelukielen tason varmistaminen ammatillisen koulutuksen järjestäjien kertomana.

Muu-vaihtoehdon valinneiden vastauksissa nousivat esiin kielitaidosta kertovat todistukset, esimerkiksi YKI-testin suoritus suomen kielessä (perus-, keski- tai ylin taso) otetaan myös huomioon. Myös HOKS-keskustelu mainittiin opiskelijan haastattelua ja aiemman koulutushistorian vaihtoehtoja täydentävänä. Lisäksi mainittiin yhteydenotot edelliseen kouluun, jos tilanne on epävarma. Tietoa saadaan erityisoppilaitoksessa myös tutustumisten ja koulutuskokeilujen sekä verkostojen kanssa tehtävän ohjausyhteistyön kautta.

Muilla muu-vastauksen antaneilla ja muilla vastausta täydentäneillä vastaajilla avattiin yleisemmin prosessia S2-opetukseen ohjautumiseen tai opetuskielen taidon arviointiin opintojen aikana. Esimerkiksi opintojen alkaessa teetetään lähtötasotestiä ja havainnoidaan kielitaitotasoa, ja lopullisesti kielitaidon taso selviää opintojen alettua opetuksessa. Yksi vastaaja kuvasi, että kielitaitoa arvioidaan pitkin opintoja HOKS:n osana: HOKS päivitetään, ja esimerkiksi yhteisten tutkinnon osien suorittaminen voidaan siirtää opintojen loppuvaiheeseen/opiskelija suorittaa vain osatutkinnon, jotta työllistyminen kuitenkin mahdollistuu (aikuisopiskelijat).

> *"Kielitaitokartoitus, HOKS-keskustelu; Järjestämme opintojen aluksi kielitaitokartoituksen, jossa arvioidaan opiskelijan suullinen ja kirjallinen kielitaito. Tämän perusteella suosittelemme opiskelijalle mahdollisia kielituen muotoja."*

> *"HOKSin teon yhteydessä haastatellaan ja kartoitetaan kielitaitoa. Lisäksi on erilliset lähtötasotestit käytössä."*

Yksi vastaaja kertoi, että koulutuksen järjestäjällä on yhteinen S2-opettajien suunnittelema kielitaidon arvioinnin testi, joka tehdään kaikille, joilla ei ole osoittaa todistuksilla riittävää opetuskielen taidon tasoa: arviointi kestää yhden päivän ja sisältää luetun ja kuullun ymmärtämisen ja kirjoittamisen osiot sekä opiskelijan haastattelun. Järjestäjällä lähtötasotesti ja verkossa toteutettava testi ovat vaihtoehtoisia, ja haastattelu toteutetaan kaikille.

Osa avasi alkukartoituksen ja kielikokeen merkitystä: Kielikoe on toisaalla ohjaava, toisaalla poissulkeva. Opiskelijaksi otettaessa tehdään toisaalla lähtötasotesti, kun opiskelija otetaan opiskelijaksi, ja opiskelijoita haastatellaan osatutkinnoissa. Kaikilla ei ole erillistä testiä tai arviointia heti koulutuksen alussa, vaan muiden keinojen lisäksi tarve kielenopiskeluun tulee esille HOKS-keskusteluissa, tai lähestymistapana on opiskelijan taitotason seuranta (pitkään), "ja tarvittavia muutoksia tehdään vaiheittain. Vasta kun muut tukitoimet eivät riitä, siirrytään S2-arviointiin". Pieni koulutuksen järjestäjä kertoi, että yhtenäistä toimintatapaa kehitetään.

Opiskelijoiden opetuskielen taidon varmistaminen henkilöstökyselyyn vastanneiden kertomana

Henkilöstökyselyyn vastanneiden S2-opettajien avovastauksissa (n=96) oli vastaavuutta järjestäjien vastauksiin. Tulkinnassa on hyvä huomioida, että vaikka avovastauksen antaneet tulivat 29 eri kunnasta, vastaajista 47 prosenttia oli Helsingistä. Vastauksissa korostui paikkakunnasta riippumatta testien tai alkukartoitusten käyttö vähintäänkin jatkuvan haun kautta hakeutuville tai taustatiedon ollessa puutteellista. Milloin vastaaja on täsmentänyt rooleja, pääsääntöisesti S2-opettaja on mukana prosessissa jossain vaiheessa. Yhdessä oppilaitoksessa kirjalliset testit arvioidaan S2-opettajien vertaisarviointina. Poikkeuksiakin oli, kuten erityisen tuen koordinaattorin tekemä Luki-testi. Joissain oppilaitoksissa valintavaiheen haastattelussa ammatillinen opettaja arvioi kielitaitoa, esimerkiksi S2- ja äidinkielen tuntien alussa opiskelijoiden taitotasoa testataan tehtävillä ja havainnoidaan, jolloin opetusryhmävalintaa on mahdollista muokata.

Usein vastaajat mainitsivat, että testit tai kartoitukset ovat S2-opettajan tekemiä. Yksi vastaaja mainitsi Opetushallituksen Kielo-testin. Testeistä oli luovuttu yhdessä kunnassa, ja ohjaus tapahtuu opinto-ohjaajan, erityisopettajan, vastuuopettajan ja ammatillisten opettajien haastattelujen ja huomioiden perusteella. HOKS-prosessi tuodaan joissain vastauksissa esiin alkukartoituksen jälkeen seuraavana pisteenä arvioinnille. Yksittäisissä vastauksissa kerrotaan, ettei ohjaus toteudu tarkoituksenmukaisesti, että testejä tekevät epäpätevät opettajat tai ettei arviointia tehdä.

"Hakijoille kielitesti (sis. kirjallisen ja suullisen osuuden), tai todistus aiemmista opinnoista. S2-opettaja tarkistaa todistukset tai kielitestit, arvioi niiden perusteella kielitaidon riittävyyden opintoihin ja valinnan jälkeen opetuksen tarpeen."

"Koulussamme järjestetään myös aikuisten maahanmuuttajien kotokoulutusta ja YKI-testejä sekä YKI-testin treenikursseja. Vaikka olemme hyvin pieni koulu, meillä on siis n. viisi pätevää S2-opettajaa, joista yksi on ammatillisen opetuksen äidinkielen opettaja. Kielitaito voidaan arvioida testein (lukeminen, kirjoittaminen, kuullun ymmärtäminen) tai haastattelemalla."

Koulutuksen järjestäjien itsearvio kielitaidon tason arvioinnin käytäntöjen toimivuudesta

Koulutuksen järjestäjiä pyydettiin arvioimaan kouluarvosanalla 4–10 opiskelijan kielitaidon tason arvioinnin käytäntöjen toimivuutta. Kaksi antoi arvosanaksi 6 ja yhdeksän arvosanan 7. Noin puolet antoi itsellensä arvosanan 8. Yhteensä 18 vastaajaa antoi arvosanan 9, ja kaksi vastaajaa (5 %) antoi arvosanan 10.

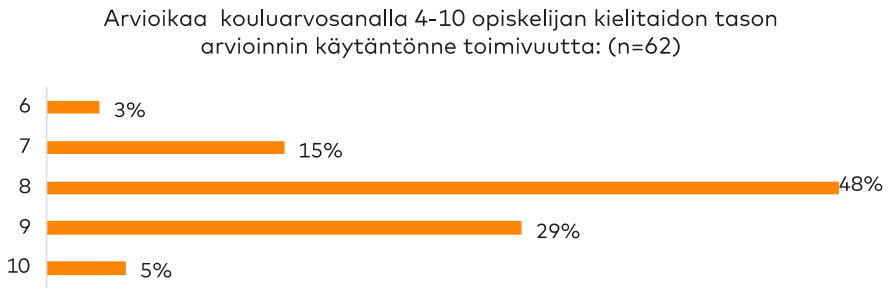

Kuva 85. Arvioikaa kouluarvosanalla 4–10 opiskelijan opetuskielen taidon tason arvioinnin käytäntönne toimivuutta.

S2-opetuksen järjestämisen tavat koulutuksen järjestäjien kertomana

S2-opetuksen järjestämisen tapoja kysyttiin patteristolla, josta vastaaja on voinut valita useamman vaihtoehdon. Kahdeksaa vastaajaa lukuun ottamatta vastaajat olivat antaneet useamman vaihtoehdon. Yksi ammatti- ja erikoisammattikoulutusta järjestävä pieni koulutuksen järjestäjä kertoi, ettei S2-opetusta anneta lainkaan.

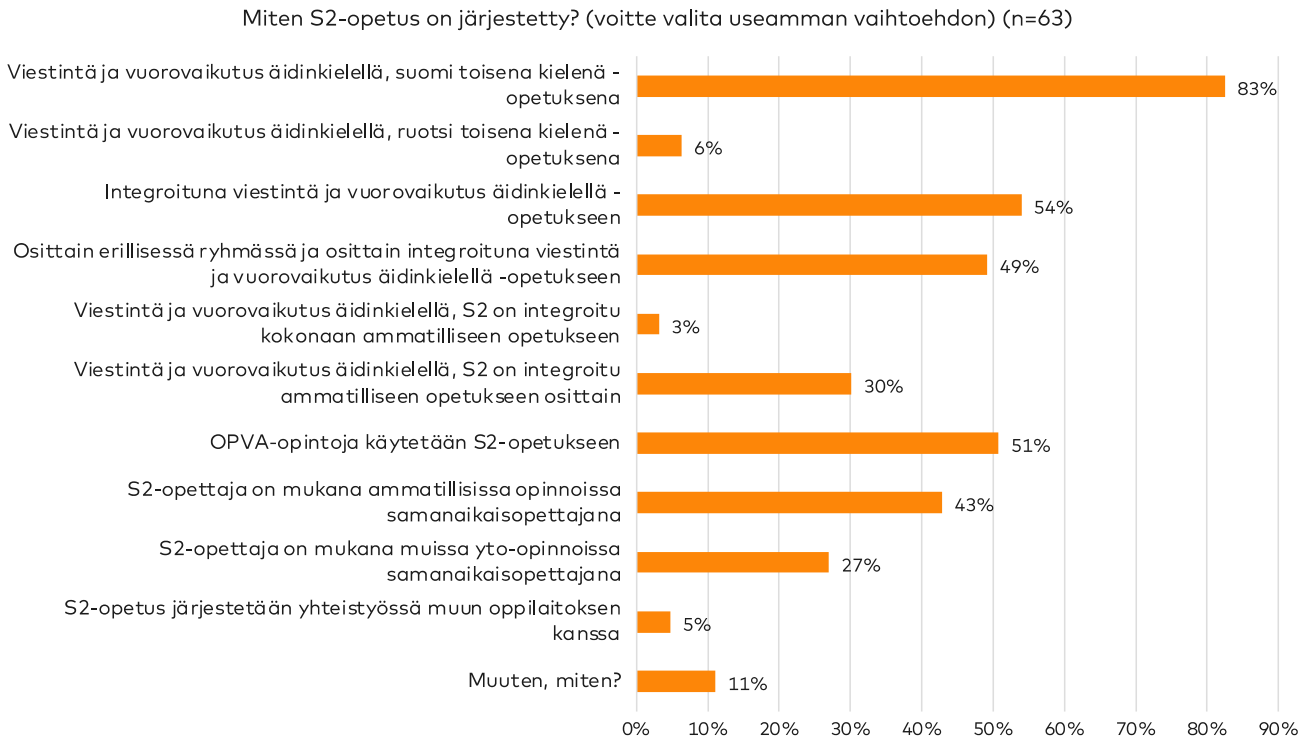

Kuva 86. S2-opetuksen järjestäminen koulutuksen järjestäjien kertomana

Suuri osa (83 %) kertoi, että S2-opetus järjestetään viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä, suomi toisena kielenä -opetuksena. Viidestä ruotsinkielisestä koulutuksen järjestäjästä neljä kertoi järjestävänsä opetusta viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä, ruotsi toisena kielenä -opetuksena. Yli puolet (54 %) vastaajista järjestää S2-opetusta integroituna viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä -opetukseen. Yhteensä 32 koulutuksen järjestäjää (51 %) kertoi, että OPVA-opintoja käytetään S2-opetukseen.

S2-opetusta toteuttaa osittain erillisessä ryhmässä ja osittain integroituna viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä -opetukseen lähes puolet (49 %). S2 on integroitu kokonaan ammatilliseen opetukseen kahdella järjestäjällä. Toinen oli pieni ammatti- ja erikoisammattitutkinnon järjestäjä, ja tämä oli ainoa tapa järjestää opetusta. Toisella vastaajalla taas oli valittu kaikki muutkin vaihtoehdot. S2 on integroitu ammatilliseen opetukseen osittain 30 prosentilla vastaajista. Samanaikaisopettajuutta ammatillisissa opinnoissa on 43 prosentilla, yto-aineissa 27 prosentilla. Nämä keskittyvät pääosin samoille koulutuksen järjestäjille.

Kahdeksalla koulutuksen järjestäjällä oli vain yksi tapa järjestää S2-opetusta. Vastaajat ovat pieniä, ja heillä oli vähän maahanmuuttotaustaisia opiskelijoita. Näillä vaihtoehtona oli valittu viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä, suomi toisena kielenä -opetuksena tai integroituna viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä -opetukseen, mutta yhdellä järjestäjällä S2 on integroitu kokonaan

ammatilliseen opetukseen, ja yhdellä vastaajalla S2-opetus toteutetaan pelkästään osana OPVA-opintoja.

Kaksi vaihtoehtoa valinneet ovat myös pääsääntöisesti pieniä järjestäjiä (n=13). Kolme vaihtoehtoa tai enemmän valinneet ovat selkeästi suurempia, tai heillä on maahanmuuttotaustaisia opiskelijoita enemmän samassa suhteessa. 11 järjestäjää valitsi 6–8 vaihtoehtoa, ja mukana ovat suurimmat koulutuksen järjestäjät sekä erityisoppilaitos. Valintojen määrän voi olettaa heijastavan myös sitä, että suurilla järjestäjillä käytännöt vaihtelevat koulutuksen järjestäjän sisällä. Variaatiot heijastuvat varsin hyvin myös ilmoitettuun S2-henkilöstön määrään.

Täydentävät ja muu-vastaukset

Vastauksissa (n=21) kuvattiin tarkemmin käytäntöjä. Esimerkiksi opiskelijoiden yksilöohjausta tarjotaan myös sen lisäksi, että S2-opetusta järjestetään erillisinä opintoina ja pienryhmämuotoisena tukiopetuksena. Yhdellä järjestäjällä S2-opetusta toteutetaan opintojen ensimmäisenä vuotena VALMA- ja OPVA-opiskelijoiden kanssa yhteisessä ryhmässä (6 h/vko), minkä lisäksi S2-opiskelijat osallistuvat oman ammattialansa viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä -opetukseen siten, että tehtävätyyppejä muokataan S2-opiskelijalle sopivammaksi. Pajamuotoinen opetus nostettiin esiin useassa vastauksessa, ja siinä hyödynnetään paikoin myös samanaikaisopetusta. Pajaopetusta toteutetaan esimerkiksi yto-opinnoissa, joissa on S2-polku. Yhdellä järjestäjällä oli lisäksi räätälöityjä maahanmuuttajien tutkinto- tai osatutkintokoulutuksia, joiden alussa on intensiivinen (2–4 kk) OPVA-jakso, jolloin opetus painottuu S2-opetukseen.

S2-opettajien ja ammatillisten opettajien yhteistyötä kuvattiin myös erikseen: Tätä toteutettiin järjestäjällä, jolla S2-opetus toteutuu pääosin pajaopetuksena HOKS:n pohjalta toteutetun luokkaopetuksen lisäksi. Toisaalla S2-opettaja tekee yhteistyötä ammatillisten opettajien kanssa oppimateriaalin laadinnassa tarpeen mukaan. Yksi järjestäjä kertoi, että S2-opetusta järjestetään paitsi samanaikaisopetuksena yhdessä ammatillisen kouluttajan kanssa myös niin, että S2-opettaja opettaa ammattialakohtaisia S2-sisältöjä siten, että opetus muodostaa yhtenäisen temaattisen kokonaisuuden ammatillisen opetuksen kanssa. Tarvittaessa opetetaan myös peruskielitaitoa.

Opiskelijan opintopolun näkökulmasta yksi järjestäjä kuvasi, että yhteisten tutkinnon osien opettaja ja ammatillinen vastuuvalmentaja ovat mukana S2-opiskelijan opiskeluprosessissa koko ajan ja että suomen kielen oppitunteja järjestetään. Lisäksi on saatavilla tukiopetusta viikoittain. Yksi järjestäjä kertoi, että sisällöllistä integrointia tehdään kaikilla koulutusaloilla. Yksi vastaaja kertoi, että S2-opettajan tukea työelämäjaksoilla voitiin hyödyntää ennen koronaa.

Yhdellä ammattitutkinnon järjestäjällä opiskelijoiden oletetaan lähtökohtaisesti osaavan riittävän hyvin ruotsia, mutta tarvittaessa osa opintosisällöistä käännetään englanniksi tai suomeksi. Henkilökohtaista ohjausta annetaan tarvittaessa englanniksi.

S2-opetuksen järjestämisen tavat henkilöstökyselyyn vastanneiden kertomana

Henkilöstökyselyyn vastanneiden vastaukset vastasivat tässäkin kysymyksessä koulutuksen järjestäjien kautta saatua näkymää siitä, että S2-opetus toteutetaan pääosin viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä, suomi toisena kielenä -opetuksena.[35] Integrointia viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä -opetukseen on tässä vastaajaryhmässä vähemmän (35 %). Ammatilliseen opetukseen kokonaan integrointi on vähäistä, mutta osittain integrointia on viidenneksellä. OPVA-opintojen hyödyntäminen on yleistä vastaajien oppilaitoksissa (68 %). Samanaikaisopettajuutta ammatillisissa opinnoissa on yli puolella (53 %) mutta muissa yto-opinnoissa harvemmin (36 %).

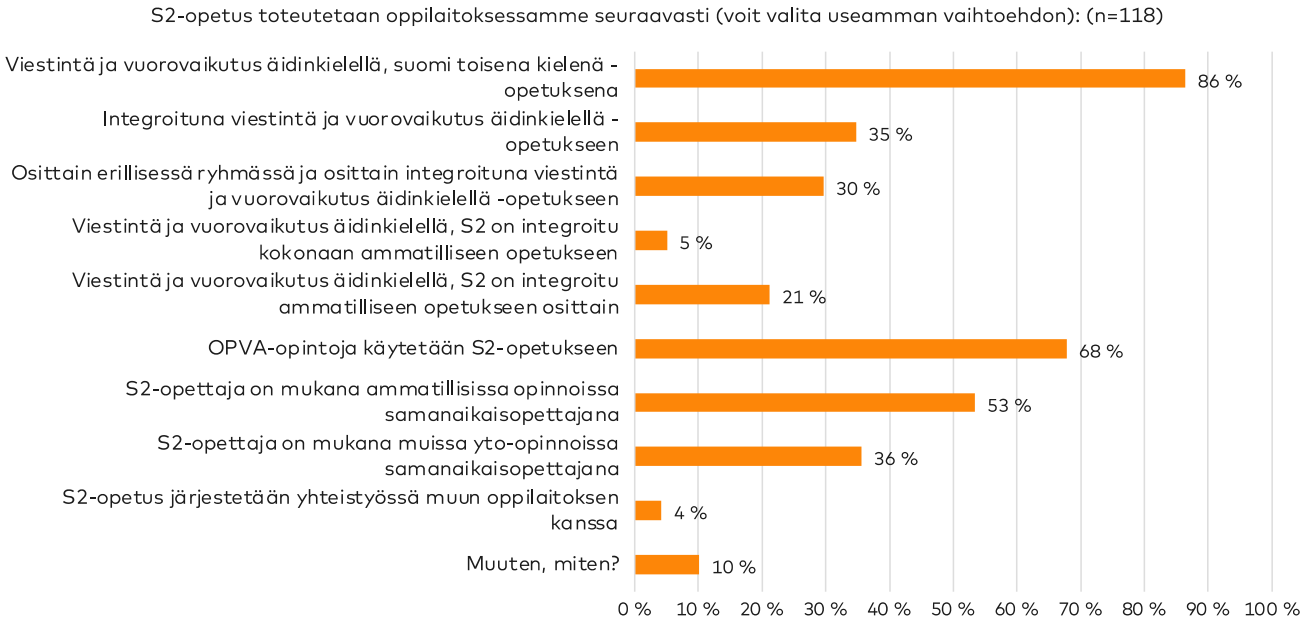

Kuva 87. S2-opetuksen järjestäminen henkilöstökyselyyn vastanneiden S2-opettajien kertomana

Näyte: Ammatti- ja/tai erikoisammattitutkintoa opettavien vastauksia:

> *"Enimmäkseen järjestetään erillisiä ryhmiä alan/tutkinnon mukaisesti, ja niissä opetetaan sekä ammattisanastoa että perussuomenkieltä."*

> *"Oma paikallisesti tarjottava s2-kokonaisuus 9 osp (lähinnä aikuisopiskelijoille)."*

[35] Mukana oli vain yksi ruotsi toisena kielenä -vastaus, joka sisältyy suomi toisena kielenä -patteristoon.

Ammatillisen koulutuksen osa-alueet, joissa annetaan S2-opetusta ja/tai tukea

Koulutuksen järjestäjiä pyydettiin tunnistamaan ammatillisen koulutuksen osa-alueet, joissa annetaan S2-opetusta tai tukea joko kaikille tarvitseville tai vaihdellen koulutuksen järjestäjän sisällä. Vastaajien mukaan useimmiten kaikille tarvitseville tarjotaan tukea ammatillisen kielitaidon kehittymiseen, mutta osalla se myös vaihtelee koulutuksen järjestäjän sisällä. Lähes yhtä usein tarjotaan S2-opetusta ja/tai tukea yhteisten tutkinnon osien osa-alueiden opetuksessa ja ammatillisten tutkinnon osien opetuksessa. Tarjonta vaihtelee kuitenkin koulutuksen järjestäjän sisällä usein, eikä sitä siten ole tarjolla kaikille. S2-samanaikaisopettajuutta on tarjolla kaikille tarvitseville vain viidenneksellä vastaajista. Paikallisia valinnaisia S2-tutkinnon osia on tarjolla kaikille myös viidenneksellä vastaajista. Erillisiä suomen kielen tunteja on tarjolla 62 prosentilla, mutta kahdella viidestä niitä on tarjolla kaikille tarvitseville. Suuri osa järjestäjistä kertoo, että yto-aineiden opetusta ja materiaaleja selkokielistetään tarvittaessa, vaikkakaan mahdollisuus ei ole aina kaikille tarjolla.

Lähes puolet (48 %) kertoo, ettei tarjolla ole työpaikkaohjaajien koulutusta eri kieli- ja kulttuuritaustaisten opiskelijoiden ohjaamiseen, ja osa ei osannut sanoa, onko sitä tarjolla. Viidenneksellä sitä on tarjolla kaikille tarvitseville. Mukana on myös merkittäviä alueellisia koulutuksen järjestäjiä. Lähes puolet (46 %) kertoi, että heillä on kaikille tarvitseville toimintamalleja, joilla tuetaan eri kieli- ja kulttuuritaustaisten vuorovaikutusta suomea/ruotsia äidinkielenään puhuvien kanssa.

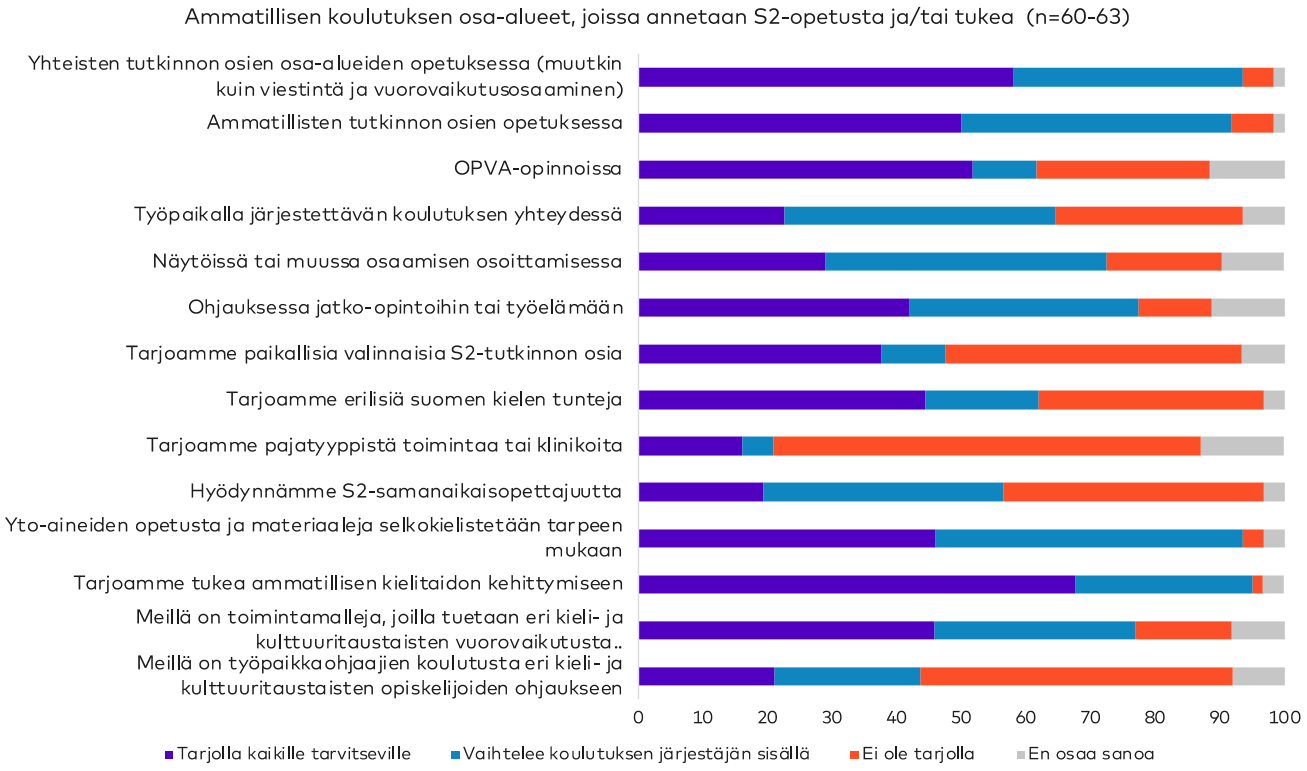

Kuva 88. Ammatillisen koulutuksen osa-alueet, joissa annetaan S2-opetusta ja/tai tukea koulutuksen järjestäjien kertomana.

Erilliset "polkuopinnot"

Erillisiä "polkuopintoja", kuten tutkinnon osa kerrallaan eteneviä koulutusmalleja tai tutkinnon osaa pienempien osaamiskokonaisuuksien polkuja, on tarjolla yli puolella (53 %) järjestäjistä. Usein polkuopintoja tarjotaan opiskelijoille, joiden opiskelukielen taidon taso ei riitä tutkintokoulutukseen. Polkua rakennetaan tämän jälkeen. Yksi järjestäjä kertoi, että kaikki koulutus on tutkinnon osa kerrallaan etenevää. Useat kertoivat, että tarvittaessa kaikilla opiskelijoilla on mahdollisuus edetä tutkinnon osa kerrallaan henkilökohtaistetusti. Tätä tukee kahdella järjestäjällä jaksotarjotin. Tutkinnon osaa pienemmistä kokonaisuuksista muodostuvia polkuja ei nostettu esiin, mutta mahdollisuus niiden tarjontaan mainittiin muutamalla. OPVA-opintojen hyödyntäminen nostettiin esiin kahdeksassa vastauksessa. Tämä tarkoitti esimerkiksi aloitusta ammattialan kielenhallintaa tukevalla OPVA-jaksolla, jonka jälkeen siirrytään ammatillisiin opintoihin. Yhdellä järjestäjällä oli esimerkiksi suomen ja ammattialan osakokonaisuuspolku, jossa hyödynnetään myös opiskeluvalmiuksia tukevia opintoja ja kytketään S2-opetus vahvasti ammatillisen osaamisen hankkimiseen. Polku rakennetaan opiskelijan osaamistarpeista lähtien. Yhdellä järjestäjällä on käytössä erillinen YTO-polku, jossa opetus etenee hitaammin ja sitä pilkotaan pienempiin osiin.

Polkuja yksilöivissä vastauksissa korostuu hoiva-avustajakoulutus, joka mainittiin erikseen seitsemässä vastauksessa. Opiskelija voi jatkaa opintoja tämän jälkeen tutkintoon saakka. Alakohtaisista malleista nostettiin esiin puhtaus- ja kiinteistöpalvelualan perustutkinnon kiinteistöhoidon osaamisala (kiinteistönhoitaja), valinnainen tutkinnon osa piha- ja ulkoalueiden hoitaminen (20 osp), jonka nähtiin toimivan opintopolkuna muun muassa erityistä tukea tarvitsevalle asiakas- ja työelämälähtöisesti toteutettuna. Lisäksi alakohtaisia malleja olivat turvallisuusalan te-asiakkaille toteutetut osatutkinnot tai osatutkinnon osat, joiden tavoitteena on työllistyminen, sekä sähköalalle tarjotut mahdollisuudet. Yhdellä järjestäjällä oli polkuopintoja kahdeksassa tutkinnossa: puhtauspalvelualan, ravintola- ja catering-alan, sosiaali- ja terveysalan, kasvatus- ja ohjausalan (lastenohjaaja), kivialan, kone- ja tuotantotekniikan, logistiikan ja autoalan perustutkinnoissa. Näissäkin opinnot aloitetaan oppimisvalmiuksia tukevilla (OPVA) opinnoilla, jonka jälkeen suoritetaan yksi tutkinnon osa. Riippuen kielitaidon kehityksestä voidaan suositella jatkamaan seuraavaan tutkinnon osaan. Lisäksi polkuopintoina viitattiin yhdellä järjestäjällä Moniosaaja-koulutuksiin.

> *"Opiskelija, jonka suomen kielen taso on heikko opintojen alkaessa, voidaan HOKSata siten, että hän suorittaa ensin ammatillisia tutkinnon osia ja kielitaito vahvistuu. Tämä riippuu tavoitteesta, eli jos tavoite on työllistyminen, eivät ytot välttämättä ole ensisijainen kohde. Lisäksi opiskelija voidaan ohjata valma-ryhmään saamaan lisäohjausta suomen kielessä. OPVA-opinnot rakennetaan osana työvoimakoulutuksia, joiden kohderyhmänä ovat maahanmuuttajataustaiset henkilöt (aikuiset). Lisäksi mm. oppisopimusopiskelijoille, jotka S2-opiskelijoita, järjestetään lähiopetuksena yhteisiä tutkinnon osia, S2-oppisopimuksen aikana."*

> *"Varsinkin työvoimakoulutuksena järjestetään s2-tuettuja opintoja, joissa tavoitteena suorittaa esimerkiksi 1-2 tutkinnonosaa, joiden on todettu tehokkaimmin edistävän*

työllistymistä. Tyypillisesti opiskelijoita pyritään ohjaamaan hakeutumaan myöhemmin täydentämään tutkintoaan esimerkiksi opson kautta. Malli on melko toimiva opiskelijan työllistymisen ja eteenpäin pääsyn kannalta."

Järjestäjät, jotka arvioivat tarjottuja polkuopintoja, kuvasivat niitä pääosin toimiviksi. Yksi järjestäjä kertoi, että opiskelijoilla on useimmiten halu suorittaa koko tutkinto, mikä on hyvä, sillä alueella ei työllisty osatutkinnon jälkeen, eikä alueella ole tarjolla paljon vaihtoehtoja kielitaidon kehittämiseen. Toinen järjestäjä taas lähestyi asiaa siitä tulokulmasta, että tuetut osakokonaisuudet edistävät nopeampaa työllistymistä ja ammatillisiin opintoihin pääsyä heikommalla kielitaidolla, mutta haittapuolena on, että moni haluaisi opiskella koko tutkinnon kansalaisuushakemusta varten eikä näe osatutkinnon arvoa.

Englanninkielisen tutkintokoulutuksen järjestäminen ja S2-opetus

Vastaajia, jotka kertoivat järjestävänsä koulutusta tutkintokielenä englanti, pyydettiin arvioimaan, miten S2-opetus toteutuu, ja kuvaamaan mahdollisia haasteita. Suomen kielen opetusta tarjotaan osana opintoja: esimerkiksi alkeista aloittaville on oma S2-äidinkielen ryhmä ja enemmän opetusta ja ohjausta kuin muille S2-opiskelijoille. Yhdellä järjestäjällä noin puolet opinnoista on alkuvaiheessa S2-opetusta. Seitsemästä vastaajasta kuusi kertoi, että haasteita on. Nämä liittyvät riittävän kielitaidon saavuttamiseen. Taustalla ovat opiskelijoiden erilaiset lähtötasot, eikä kaikilla opiskelijoilla ole ollut lainkaan suomen kielen osaamista koulutuksen käynnistyessä. Lisäksi haasteena on, että S2-opetusta on liian vähän tarpeisiin nähden.

2.8.3 S2-opettajat ja S2-tukea antava muu henkilöstö

Vastaajilta kysyttiin, ketkä kaikki antavat heillä S2-opetusta ja S2-tukea ammatillisessa koulutuksessa. Yhteensä 64 koulutuksen järjestäjästä 51 (80 %) kertoi, että erillinen S2-opettaja antaa S2-opetusta tai tukea. Niillä, joilla tehtävä ei ole S2-opettajalla, se on yto-opettajalla ja yhden tapauksessa erityisopettajalla. Erityisopettajia osallistuu S2-opetukseen tai tuen antamiseen 49 vastanneella koulutuksen järjestäjällä. Vastaajien on tullut valita vain jompikumpi vaihtoehto, ja siten vastaukset eivät kuvaa kokonaistukea, jota opiskelijoille voidaan tarjota: Esimerkiksi S2-tukea voivat antaa myös S2-opettajat tai yto-opettajat sen lisäksi, että he toteuttavat S2-opetusta. Vastauksista voi päätellä, mitä henkilöstöä osallistuu tuen tai opetuksen antamiseen. Esimerkiksi 22 vastaajaa kertoi, että heillä on työvalmentajia, jotka osallistuvat S2-tuen antamiseen. Valmiiksi annettujen vaihtoehtojen lisäksi mainittiin myös taitovalmentajat.

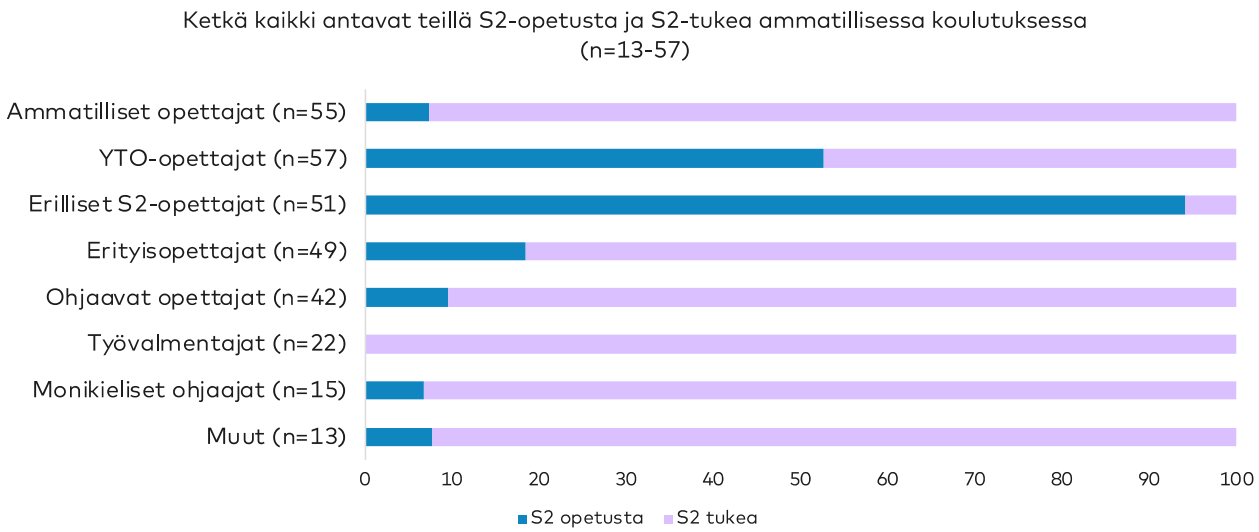

Kuva 89. S2-opetusta ja -tukea antava henkilöstö ammatillisessa koulutuksessa. (Vastaaja ei ole voinut valita molempia vaihtoehtoja.)

S2-opettajalta edellytetty kelpoisuus

Ammatillisen koulutuksen suomi/ruotsi toisena kielenä -opettajan kelpoisuudesta ei ole erikseen säädetty. Ammatillisen koulutuksen yhteisten aineiden opettajan kelpoisuusehtona on ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyvät vähintään 120 opintopisteen opinnot yhdessä opetettavassa aineessa (esim. suomen kieli) ja vähintään 60 opintopisteen opinnot muissa opetettavissa aineissa (esim. puheviestintä, viestintä, kirjallisuus) sekä opettajan pedagogiset opinnot (60 op).[36]

Kyselyyn vastanneilla koulutuksen järjestäjillä edellytettiin useimmiten äidinkielen ja kirjallisuuden aineenopettajan kelpoisuutta (40 %), ja yli puolella (52 %) sitä edellytetään tapauskohtaisesti. Aineenopettajaa, jolla on suomen kielen tai S2-aineenopettajan koulutusta, edellyttää aina 39 prosenttia vastanneista ja 46 prosenttia tapauskohtaisesti.

[36] https://www.suomenopettajat.fi/opiskelu-suomen-opettajaksi/kelpoisuusvaatimukset/

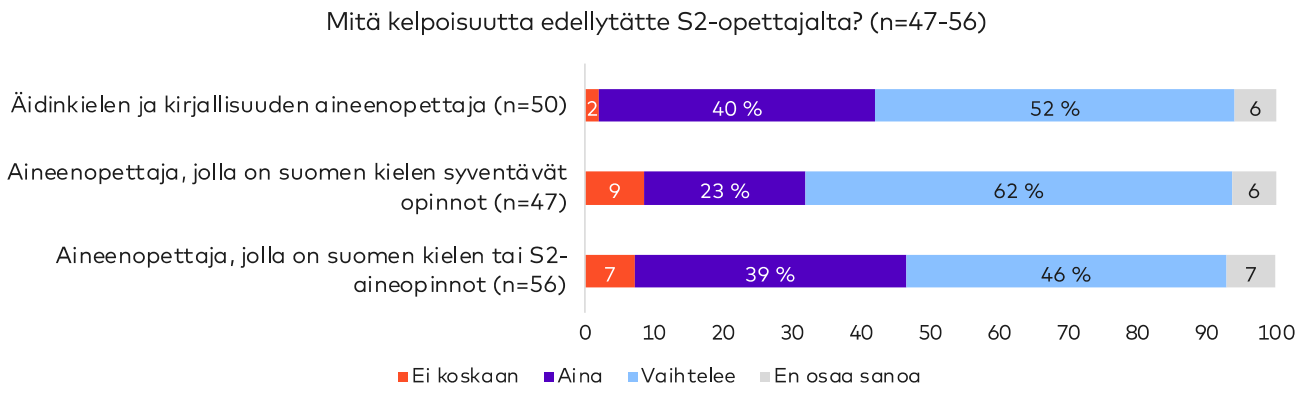

Kuva 90. S2-opettajilta edellytetty kelpoisuus.

Ammatillisen koulutuksen henkilöstökyselyyn vastanneesta 215 S2-opettajana toimivasta henkilöstä 94 prosenttia kertoi saaneensa koulutusta S2-opetuksesta, ja kuusi prosenttia kertoi, ettei ollut saanut koulutusta. Yli kolmannes (35 %) oli suorittanut opintokokonaisuuden yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa. Yhtä suuri osuus oli suorittanut kursseja, ja loput ovat osallistuneet koulutukseen työpaikalla tai muuten. Vastaajat toimivat usein yhteisten tutkinnon osien opettajina ja/tai S2-tuen opettajina. Mukana oli 11 jalkautuvan tuen opettajaa ja yhdeksän ammatillisten tutkinnon osien opettajaa, joista osa toimi myös muissa tehtävissä.

Ammatillisen koulutuksen opettajien määrä

Yhteensä 64:stä koulutuksen järjestäjästä, joilla on S2-tuen tarpeessa olevia opiskelijoita, 62 ammatillisen koulutuksen järjestäjää vastasi kysymykseen S2-opettajien määrästä ammatillisessa koulutuksessa. Yksi alueellisesti toimiva koulutuksen järjestäjä ei osannut sanoa kokonaismäärää. Kolmea pientä koulutuksen järjestäjää lukuun ottamatta järjestäjillä oli jokin S2-resurssi käytössä. Niistä, joilla S2-resurssia ei ollut, kaksi oli pieniä ammatti- ja erikoisammattitutkintoa järjestäviä (toinen suomen- ja toinen ruotsinkielistä opetusta). Yksi oli eri koulutuksia järjestävä ruotsinkielinen opetuksen järjestäjä.

Yhteensä 59 järjestäjästä päätoimisesti toimivia omia S2-opettajia oli 38 järjestäjällä yhteensä 147. Osa-aikaisia oli 39:llä yhteensä 227, ja muualta hankittua S2-opettajaresurssia oli 58:lla (yhteensä 388). S2-resurssien määrä heijastaa paljon koulutuksen järjestäjän kokoa ja koulutustarjonnan laajuutta.

S2-opettajuuden tai sen kelpoisuuden kehittämistarpeet

Koulutuksen järjestäjiltä kysyttiin mahdollisia S2-opettajuuden tai sen kelpoisuuden kehittämistarpeita. Yhteensä 27 vastaajaa kommentoi asiaa. Lähes kaikki näkivät, ettei erillisiä kirjallisuustieteen perus- ja aineopintoja tarvita. Muutama arvioi, että ne on hyvä olla osana opintoja, esimerkiksi pitkänä aineena. Keskeistä olisi, että taustalla olisi riittävästi S2-opintoja (esimerkiksi 60

op). Lisäksi useampi nosti esiin, että S2-opintoihin olisi hyvä sisällyttää erityispedagogiikan perusopintoja. Myös sosiaalipsykologian opintojen sisällyttäminen ja puheopinnot mainittiin. Tärkeää olisi työstää asennetta, innostaa ja saada valmiudet kieli- ja kulttuuritietoiseen opetukseen ja esimerkiksi huomioida selkokielisyys opetuksessa.

Osassa vastauksia on lähestytty opettajuuden kehittämistä laajemmin, ei suoraan S2-opetuksen osalta. Toisaalta S2-opettajuuden kehittämistä esitettiin toteutettavan lisäämällä tietoisuutta ja tarjoamalla lisäkoulutuksen mahdollisuutta jokaiselle opettajalle. Ammatillisten opettajien opettajakoulutukseen esitettiin ylipäänsä lisää kielitaustan huomioon ottamista ja kulttuuritietoisuutta sekä suomi toisena kielenä -opintojen nostamista entistä isompaan rooliin. Koulutuksessa esitettiin huomioitavan paremmin myös aikuisopiskelijat ("sillä S2-opinnot ovat edelleen varsin lingvistisiä"). Erityispedagogiikan perusopintoja esitettiin pakollisina. Laaja-alaisuuden kehittämistä esitettiin siten, etteivät kelpoisuusehtoina korostu pää-/sivuaineopintojen laajuudet. Myös opetusharjoitteluiden toteuttaminen S2-opiskelijoiden kanssa nähtiin tärkeänä. Opettajankoulutuksessa haluttiin painotettavan taitoa kohdata erilainen oppija ja erityisesti kielitietoisen opetuksen ja ohjauksen pedagogisia taitoja. Myös taidot yhteisopettajuuteen ja tiimissä toimimiseen hyödyttäisivät kaikkia. Ammatillisen koulutuksen ja työelämän ymmärrystä esitettiin edistettävän jo opiskeluvaiheessa, samoin käytännönläheisen pedagogiikan roolia.

Ruotsinkielisen koulutuksen puolelta esitettiin ylipäänsä ruotsi toisena kielenä -opetuksen tarjonnan kehittämistä ja koulutustarjonnan lisäämistä. Ruotsi toisena kielenä -opetuksen kehittämiseen ehdotettiin täydennyskoulutusta (OPH, yliopistot) sekä esimerkiksi hanketta, joka mahdollistaisi S2-opettajien työn varjostamisen ja sitä kautta osaamisen kehittämisen.

> *"Painotus S2-opintojen arvostamiseen äidinkielen ja kirjallisuuden opintojen sijaan olisi hyvä. Kaikenlainen viestintä-, yhteiskunta- ja vieraiden kielten osaaminen on eduksi. Tähän sitoisi mukaan myös S2-yto-opetuksen painotuksen muutoksen entistä viestinnällisemmäksi perustaitojen hallinnaksi kirjallisuus- ja kulttuuriosaamisen sijaan."*
>
> *"Jos jotain kehittäisin, niin S2-opiskelijoiden kanssa tapahtuvaa opetusharjoittelua, myös ammatillisella puolella. Aineenopettajan pedagogisissa opinnoissa emme muistaakseni tutustuneet lainkaan ammatilliseen koulutukseen käytännössä emmekä teoriassa." (vastaajalla kirjallisuuden opinnot)*
>
> *"Opetustoimen henkilöstön kelpoisuusasetukseen määriteltävä erikseen S2 opettajan kelpoisuus erilleen äidinkielen opettajan kelpoisuudesta. (Esim. kirjallisuustieteen opintojen tarpeellisuus S2 opetuksessa ei ole perusteltu.)"*

2.8.4 Toimintakulttuuri, resurssit ja valmiudet opetuskielen oppimisen tukemiseksi

Koulutuksen järjestäjien arvio omien käytäntöjen toimivuudesta kohti työllistymistä ja jatko-opintoja

Vastaajista 65 prosenttia arvioi, että omat käytännöt tukevat vähintäänkin hyvin opiskelijoita saavuttamaan työelämässä tarvittavan kielitaidon. Yksittäiset vastaajat arvioivat käytäntöjen toimivan selkeästi huonosti (3 %). Jatko-opintoihin tarvittavan kielitaidon osalta arviot olivat kriittisempiä. Vastaajista 29 prosenttia arvioi käytäntöjen tukevan hyvin, 56 prosenttia kohtalaisesti ja 13 prosenttia huonosti.

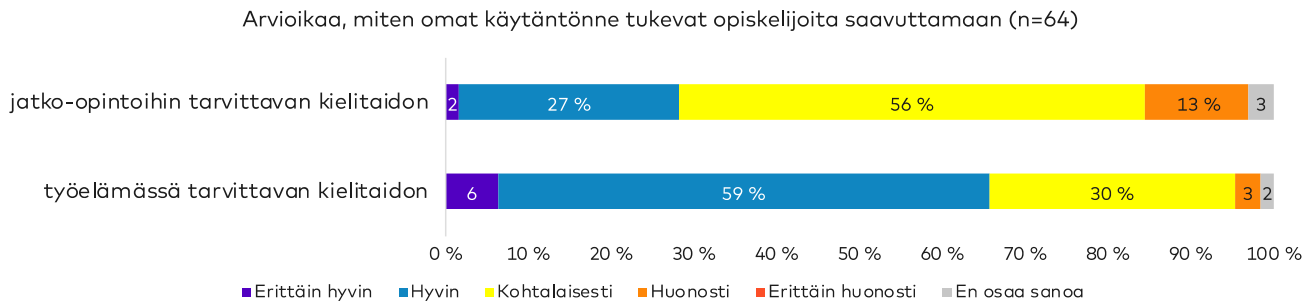

Kuva 91. Koulutuksen järjestäjien arviot siitä, miten omat käytännöt tukevat opiskelijoita saavuttamaan jatko-opintoihin tai työelämään tarvittavan opetuskielen taidon tason.

Ammatillisen koulutuksen järjestäjien arviot omasta toimintakulttuurista ja henkilöstön valmiuksista

Vastaajista suuri osa oli täysin tai jossain määrin samaa mieltä väittämien kanssa, että opiskelijoiden yksilölliset tarpeet huomioidaan S2-opetuksessa (97 %), että koulutuksen järjestäjän toimintakulttuuri tukee maahanmuuttotaustaisten oppimista (91 %) ja että opetus- ja ohjaushenkilöstö ottaa maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden kielitaitotason huomioon opetuksessa ja ohjauksessa (89 %). Myös henkilöstön asenteiden nähtiin pääosin tukevan hyvinvoivan ja yhdenvertaisen oppilaitoskulttuurin ja opetuksen toteutumista.

Iso osa (61 %) oli edes jossain määrin samaa mieltä väittämän kanssa, että henkilöstöä on koulutettu kielitietoiseen opetukseen. Viidennes oli selkeämmin eri mieltä. Vastaajista yli puolet (56 %) arvioi, että henkilöstöllä on hyvät valmiudet toteuttaa kieli- ja kulttuuritietoista opetusta. Noin kolmannes oli selkeämmin eri mieltä. Yli puolet arvioi, että opiskelijoiden toimijuutta ja osallisuutta tuetaan kielitietoisella pedagogiikalla. Samanaikaisopettajuutta S2-opettajan ja yto-opettajien kanssa toteutetaan kielitietoisuuden edistämisessä yli kolmanneksella. Samanaikaisopettajuutta ammattiopettajien kanssa kielitietoisuuden edistämiseksi hyödynnetään kuitenkin yli puolella.

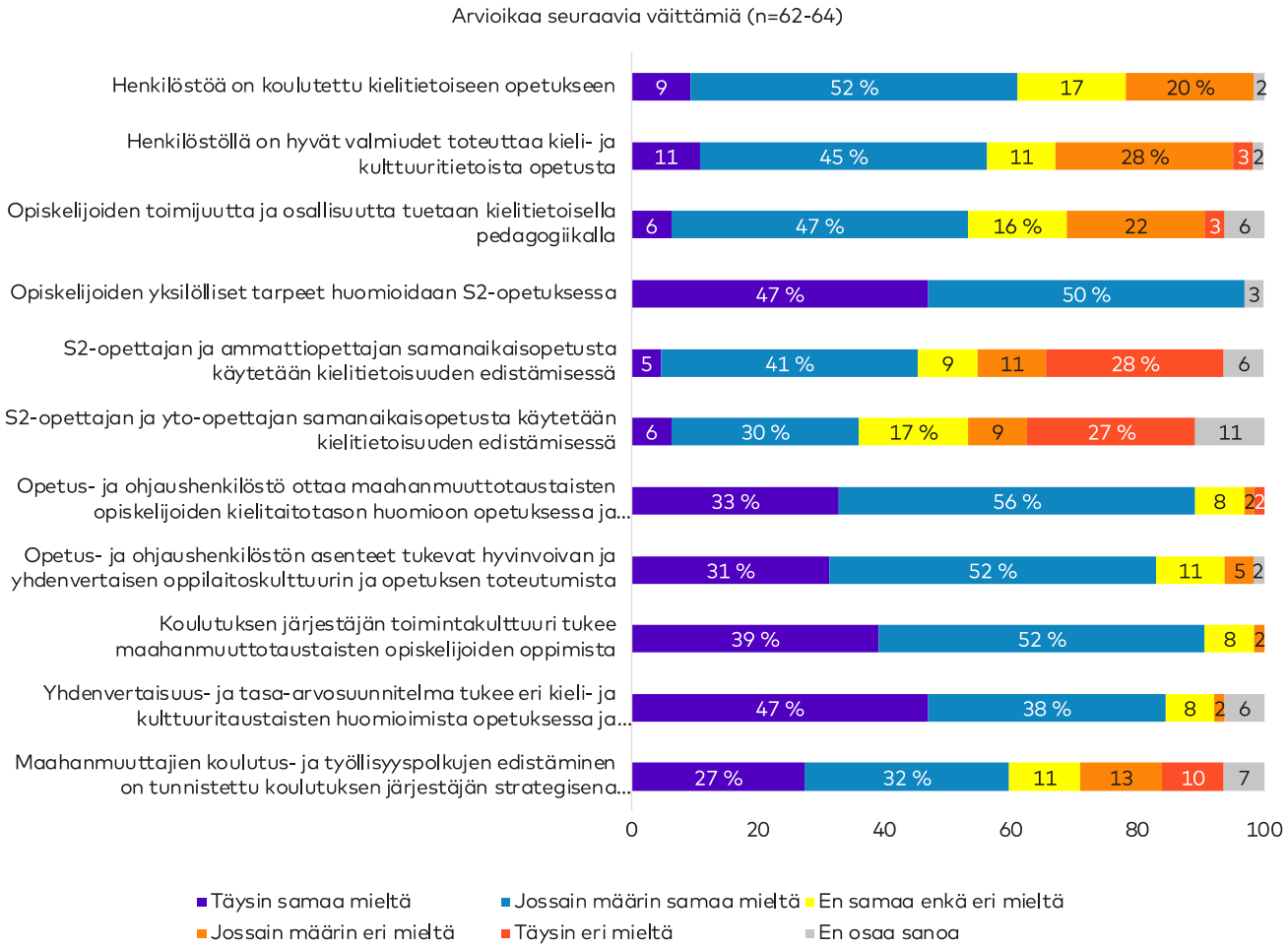

Kuva 92. Ammatillisen koulutuksen järjestäjien arviot omasta toimintakulttuurista ja henkilöstön valmiuksista

Kielitietoisuus henkilöstökyselyn vastausten perusteella

Ammatillisen koulutuksen henkilöstökyselyyn vastanneella (n=670) henkilöstöllä on väittämien perusteella hyvä käsitys opettajan roolista opiskelijoiden kielitaidon kehittämisessä ja tietoisuus siitä, että ammatillisen kielen oppiminen vaatii opettajalta huomion kiinnittämistä käytettyyn kieleen. Henkilöstö on valmis tarkastelemaan kriittisesti niin omia kuin myös sellaisia koulun toimintatapoja, jotka ylläpitävät eriarvoisuutta. Itsearvioiden ja omien toimintatapojen reflektion perusteella opetusta havainnollistetaan eri tavoin, ja opetuskielen taidon taso otetaan huomioon verkko-opintojen suunnittelussa ja ohjauksessa. Vastaukset jakaantuvat enemmän sen suhteen, nähdäänkö opettajan tehtäväksi sekä ammatillisen sisällön että kielen opetus. Reilu neljännes ei nähnyt tätä ammatillisen opettajan tehtäväksi, vaikka kielitietoisen opetuksen periaatteet tähän kuitenkin ohjaisivat. Lisäksi vaihtelua oli esimerkiksi sen osalta, tuotetaanko opiskelua tukevaa pohjaa esimerkiksi sanastoilla. Avovastauksissa tuotiin myös esiin opettajien aikapaineet, jotka voivat vaikuttaa taustalla.

Ammatillisen koulutuksen vastaajaryhmässä jopa noin puolet näki, että suomalaisen kulttuurin omaksuminen on tärkeää, vaikka se tapahtuisi opiskelijan oman kulttuurin kustannuksella. Oman kulttuurin säilyttäminen tukisi paremmin sekä oppimista että hyvinvointia. (Kuvat tuloksista: ks. Liite.)

Koulutuksen järjestäjien arviot resurssien riittävyydestä

Koulutuksen järjestäjien vastaajista puolet oli edes jossain määrin samaa mieltä väittämän kanssa, että S2-opetukseen on riittävät henkilöstöresurssit. Sama osuus arvioi, että henkilöstöllä on aikaa huomioida opiskelijoiden yksilölliset tarpeet. Kuitenkin noin kolmannes arvioi resurssit riittämättömiksi. Yli neljä viidestä näki, että S2-opetuksen järjestämiseen tarvitaan enemmän taloudellista tukea. Koulutuksen järjestäjät arvioivat henkilöstön mahdollisuudet osallistua S2-opetukseen ja kielitietoiseen opetukseen liittyvään täydennyskoulutukseen varsin hyviksi.

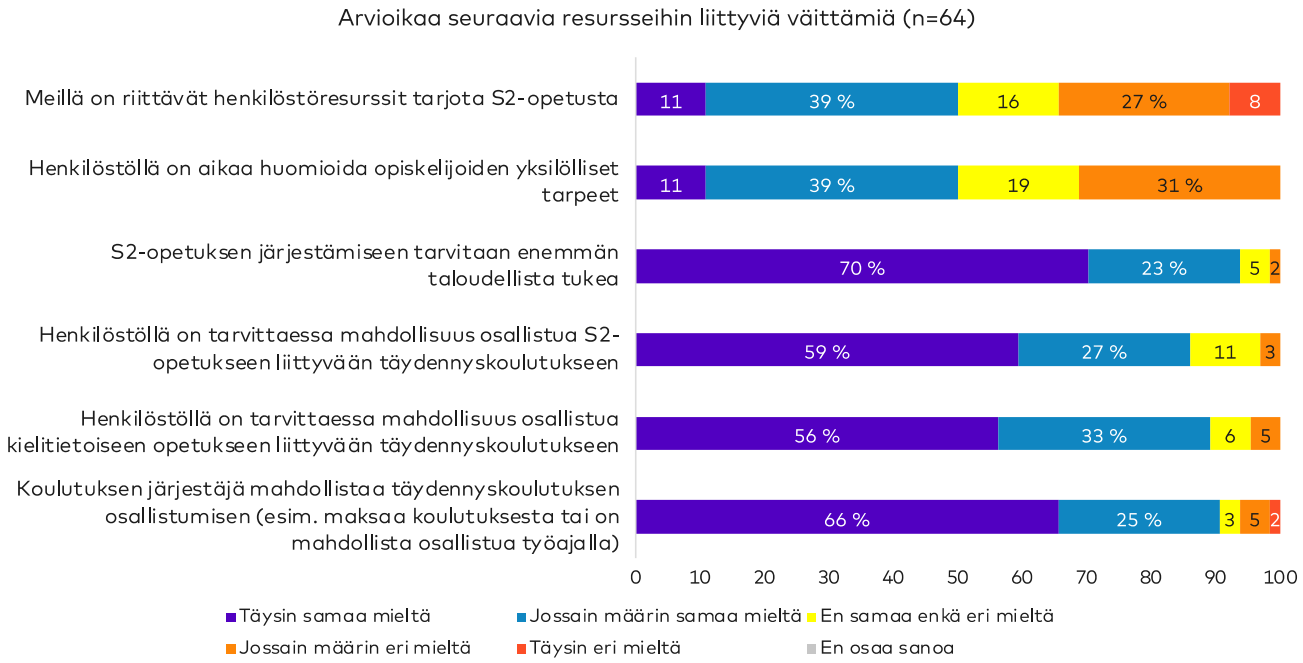

Kuva 93. Ammatillisen koulutuksen järjestäjien arviot resurssien riittävyydestä.

Ammatillisen koulutuksen henkilöstön arviot resurssien riittävyydestä

Henkilöstökyselyyn vastanneista lähes puolet arvioi resurssit riittämättömiksi S2-opetuksen järjestämiseen. Vastaajista lähes puolet arvioi, ettei valmistavasta koulutuksesta siirtyvien kielelliseen tukemiseen ole riittävästi resursseja. Vastaajista 63 prosenttia koki, ettei omassa työssä ole riittävästi aikaa laadukkaan kielitietoisen opetuksen ja ohjauksen toteuttamiseen. Yli puolet koki johdolta saadun tuen riittämättömäksi kielitietoisen opetuksen toteuttamiseen. Kollegoilta saadun tuen koettiin useammin toteutuvan paremmin. Yli puolet (57 %) arvioi tarvitsevansa täydennyskoulutusta

kielitietoiseen opetukseen. Näkemykset mahdollisuudesta päästä tarvittaessa täydennyskoulutukseen jakautuivat jossain määrin. Neljännes kertoi, että oma oppilaitos järjestää tarvittaessa täydennyskoulutusta, mutta osa ei osannut arvioida järjestämisen edellytyksiä. Ammatillisen koulutuksen henkilöstön vastaajista 67 prosenttia näki, että työpaikkaohjaajille tulisi tarjota koulutusta kieli- ja kulttuuritietoisesta ohjauksesta. Vain neljännes tunnisti, että kieli- ja kulttuuritaustan huomioivaa koulutusta on tarjolla työpaikkaohjaajille.

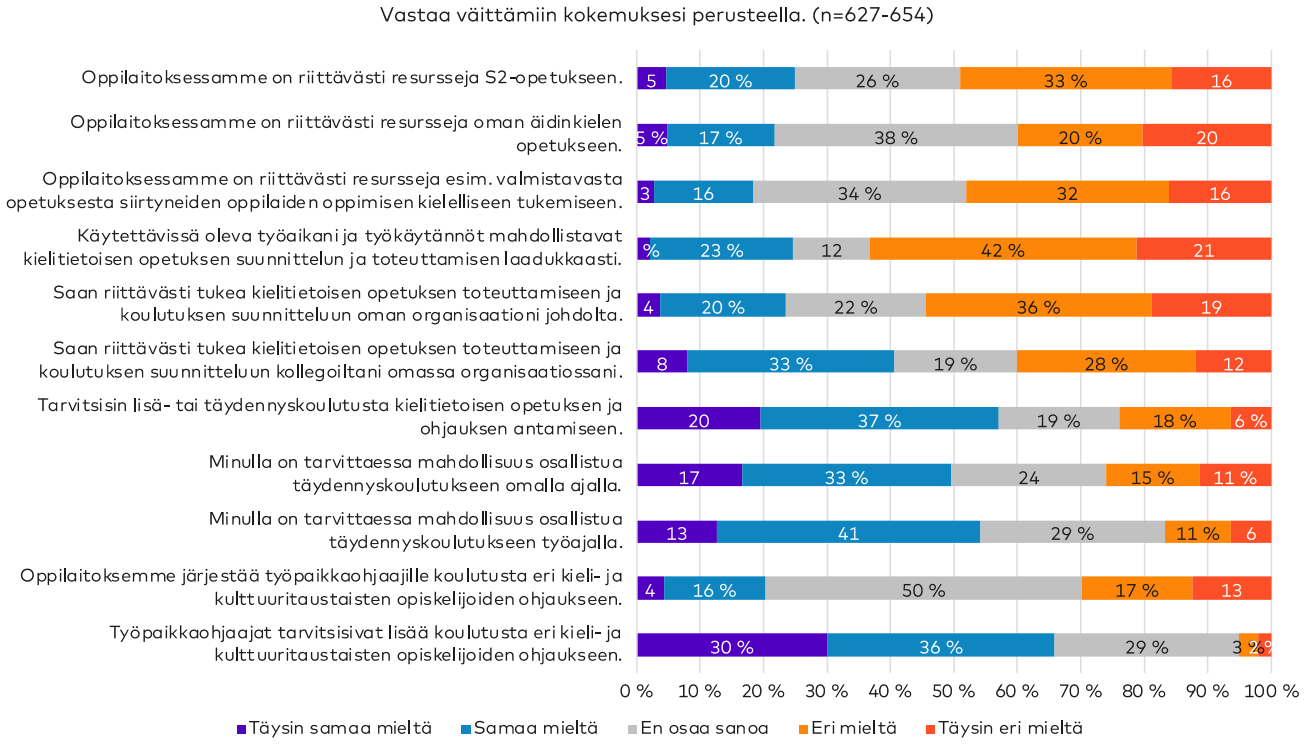

Kuva 94. Ammatillisen koulutuksen henkilöstön arviot resurssien riittävyydestä.

Koulutuksen järjestäjien itsearvio S2-opetuksen toteutuksesta

Koulutuksen järjestäjät saivat arvioida S2-opetuksen toteutusta. Vain yksi vastaaja kertoi, että S2-opetus ei ole toimiva tai että järjestäjä on siinä aivan alussa. Kyseisellä vastaajalla haasteena on nostettu esiin, ettei koulutuksenjärjestäjän sisällä ole S2-opetuksen yhteisiä toimintamalleja. 30 prosenttia vastaajista arvioi, että S2-opetusta on tarjolla lähinnä "irrallisena palikkana". Puolet näki, että heillä on toimiva S2-opetus, jota pyritään integroimaan muuhun toimintaan jatkuvan kehittämisen hengessä. Lähes viidennes arvioi, että heillä on muuhun toimintaan integroitu S2-opetus, josta on näyttöä ja jota kehitetään jatkuvan kehittämisen hengessä.

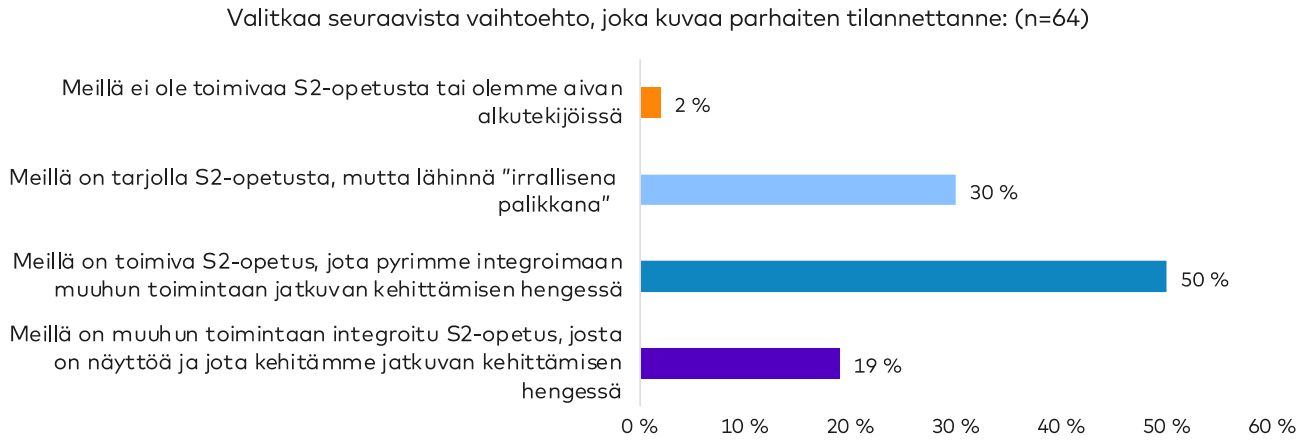

Kuva 95. Koulutuksen järjestäjien itsearviot S2-opetuksen järjestämisestä.

S2-opetuksen järjestämisen tapoja kriittisemmin tarkastelleissa arvioinneissa ("irrallinen palikka") on mukana koulutuksen järjestäjiä, joilla on tehty pitkäjänteistä kehitystyötä maahanmuuttajien kotoutumisen ja koulutuspolkujen parissa. S2-opetuksen järjestämisen tapoja ja erilaisia tuen malleja on useilla olemassa monipuolisesti. Näiden vastaajien osalta voidaan arvioida, että omaa toimintaa tarkastellaan kriittisesti. Samassa vastaajaluokassa on kuitenkin eroja vastaajien kesken. Kuitenkin niitä vastaajia, jotka ovat kertoneet, että muuhun toimintaan integroidusta S2-opetuksesta on näyttöä, yhdistävät useammin monipuoliset mahdollisuudet: koulutuksen järjestäjillä hyödynnetään useammin OPVA-opintoja sekä samanaikaisopetusta ammatillisissa ja yto-opinnoissa, ja S2-opetusta voidaan viedä työpaikalla järjestettävään koulutukseen. Lisäksi näillä vastaajilla on useammin paikallisia valinnaisia S2-tutkinnon osia, erillisiä suomen kielen tunteja ja pajatyyppistä toimintaa. Mahdollisuudet eivät kuitenkaan kaikilla ole yhdenvertaisesti kaikkien opiskelijoiden saatavilla. Vastaajilla on myös usein jonkinlaisia "polkuopintoja" tarjolla. Vastaajat, jotka kertoivat heillä olevan käytännöistä näyttöä, ovat useammin arvioineet, että omat käytännöt toimivat niin hyvin, että opiskelijat saavuttavat työelämässä tarvittavan kielitaidon. Näillä vastaajilla ei kuitenkaan ollut yhtään sen useammin työpaikkaohjaajakoulutusta, jossa huomioidaan erilaiset kielelliset tai kulttuuriset erityiskysymykset.

Ratkaisut, joilla tuetaan maahanmuuttotaustaisten oppilaiden opetuskielen oppimista, kotoutumista ja osallisuutta

Koulutuksen järjestäjiltä kysyttiin, millaiset ratkaisut tukevat parhaiten maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden suomen kielen oppimista, kotoutumista, työllistymistä ja osallisuutta. Vastauksia saatiin 60. Alla on esitetty tiivis yhteenveto vastauksista:

- Opettajien kielitietoinen opetus / toiminta
- Integrointi muihin opetusryhmiin
- Riittävä erillinen S2-opetus

- Kielenopetuksen integroiminen työelämätaitoihin
- Tukea työnhakuun ja uraohjaus
- Monikulttuuriset opiskelijaryhmät
- Samanaikaisopettajuus
- Kieli- ja kulttuuritietoisen opetuksen opettaminen henkilöstölle
- Selkokielinen opetus ja materiaalit
- Yhteistyö työelämän kanssa
- Kielen oppimisen ja ammatin oppimisen nivominen yhteen
- Hyvä ryhmähenki ja ympäristö, joka tukee suomen kielen käyttämistä ilman pelkoa virheiden tekemisestä

> *"Koemme, että käytännönläheiset, toiminnalliset, työelämän ja yhteistyössä eri verkostojen kanssa toteutettavat toiminnot tukevat maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden suomen kielen oppimista, kotoutumista, työllistymistä ja osallisuutta."*

> *"OPVA-opinnot tärkeitä niin opintojen alussa kuin aikana yksilölliset tarpeet ja tavoitteet huomioiden. Selkokieliset ammattitaitovaatimukset ja kriteerit. Työelämässä oppimiseen riittävä resurssi opiskelijan tukemiseen ja työpaikkaohjaajan perehdyttäminen maahanmuuttajataustaisen opiskelijan ohjaamiseen. Toiminnallisuus opinnoissa ja integrointi suomenkielisten opiskelijoiden ryhmään."*

Hyvät käytänteet koulutuksen järjestäjien kertomana

Koulutuksen järjestäjiä pyydettiin tunnistamaan käytössä olevia hyviä käytänteitä maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden kielen oppimisen tukemiseen. Vastaajista (n=57) lähes kolmannes nosti esiin OPVA-opinnot. Myös jatkuva ja koko opintojen ajan toimiva S2-opetus toistui useissa vastauksissa. Muita esiin nousseita käytänteitä ovat muun muassa:

- Samanaikaisopettajuuden hyödyntäminen, esim. ammatinopettaja + yto-opettaja + S2-opettaja
- Työvaltainen opiskelu
- Yksilölliset polut kaikille (HOKS)
- Riittävä S2-opetus, myös työpaikalta osallistuen, tuntimäärää ei ole rajoitettu
- Selkokielinen opetusmateriaali
- Kielitietoinen opetus
- Yksilöllinen ohjaus
- Työpaikkajaksojen aikainen tuki
- Pienryhmäopetus, S2-tehtäväpajat
- Arkipäivän tilanteet sekä oppilaitoksessa että työpaikoilla
- Ohjaus omalla äidinkielellä
- Äidinkielisten ja vieraskielisten työpari -ajattelu (opiskelijaparit)
- Kokeneet, pätevät ja osaavat S2-kouluttajat

- Maahanmuuttotaustaisten suomen kielen oppimista tukeva organisaatiokulttuuri ja yhteisöllisyyttä tukevat toimintatavat.
- Koulunkäynnin ohjaajat ammattiaineissa.

"Alussa on OPVA-opintoja. Sen jälkeen S2-opintoja, sekä valinnaisia S2-opintoja. Opinnot jatkuvat koko koulutuksen ajan ja ne liittyvät osaksi muita opintoja ja työpaikalla oppimista. Lisäksi meillä on yhteisöllisiä hetkiä, jotka kannustavat vuorovaikutukseen."

"Opiskelijoilla on mahdollisuus tulla suomen kielen opetukseen myös työpaikoilta, eikä tuntimääriä ole rajoitettu, opinnoissa voi käydä vaikka koko koulutusajan."

"Ammatillisten aineiden opetukseen osallistumista suomen kielen opetuksen rinnalla, sitten osat vaihtuvat: pääasiassa ammatillisia aineita, mutta tukena aina välillä suomen kielen opetusta. (vapaan sivistystyön suomipolku --> OPVA-opinnot)"

"Opiskelu samassa ryhmässä suomea puhuvien kanssa sekä koko vuoden kestävä viikoittainen suomen kielen opetus omassa ryhmässä – tukee päivittäistä toimintaa."

Verkostot maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden opetuksen kehittämiseksi

Ammatillisen koulutuksen järjestäjistä lähes kolmannes oli mukana jossain verkostoyhteistyössä kehittämässä maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden opetusta. Neljännes ei ollut mutta toivoi kansallista verkostoyhteistyötä. Alueelliseen verkostoon kuului 57 prosenttia vastaajista. Vajaa neljännes toivoi liittyvänsä sellaiseen. Usean kunnan muodostamaan verkostoon kuului kolmannes vastaajista. Vastauksissa mainittuja valtakunnallisesti toimivia verkostoja ovat AMKE, AMEO, Majakka ja Kansanopistojen verkosto. Lisäksi useat nostivat esiin ELYn verkostoja, kotouttamisen verkostoja, Oikeus osata -projektiverkoston ja runsaasti alueellisia ja kaupunkien omia verkostoja sekä eri hankkeiden myötä syntyneitä verkostoja. Ruotsinkielisten koulutuksen järjestäjien osalta nostettiin esiin paikallinen aikuispedagogiikan verkosto ja kunnallinen S2-verkosto, mutta todettiin myös, ettei verkostoja löydy ruotsinkieliseen koulutukseen.

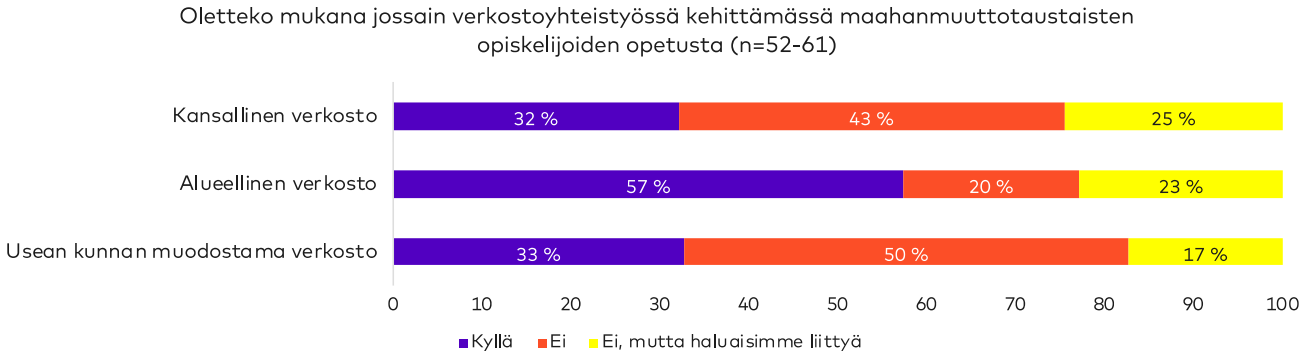

Kuva 96. Ammatillisen koulutuksen järjestäjien verkostoyhteistyöhön osallistuminen.

2.8.5 Kehittämistarpeet S2-opetuksen järjestämisessä ammatillisessa koulutuksessa ja koulutuspolkujen jatkumolla

Koulutus- ja palvelujärjestelmän toimivuus

Vastaajia pyydettiin arvioimaan nykyisen koulutus- ja palvelujärjestelmän toimivuutta. Heiltä kysyttiin, mitkä osa-alueet toimivat hyvin ja missä ovat keskeiset haasteet, kun tavoitteena on eri kieli- ja kulttuuritaustaisten yhdenvertaiset koulutus- ja työllisyyspolut.

Kotoutumiskoulutuksesta siirtyvien kielelliset valmiudet (71 %) sekä aikuisten perusopetuksesta siirtyvien kielelliset valmiudet arvioitiin usein (68 %) keskeiseksi kehittämisen kohteeksi. Alueellisten ohjauspalveluiden ja palvelujärjestelmän toimivuutta koskevat arviot jakautuivat suuresti. Alkavan kielitaidon omaavien kieliopetuksen alueellisen saatavuuden arvioi heikoksi kaksi viidestä. Suuri osa (70 %) näki, että kehittyvän peruskielitaidon omaavien oppimisen tuki tutkintokoulutuksen aikana on keskeinen kehittämisen kohde.

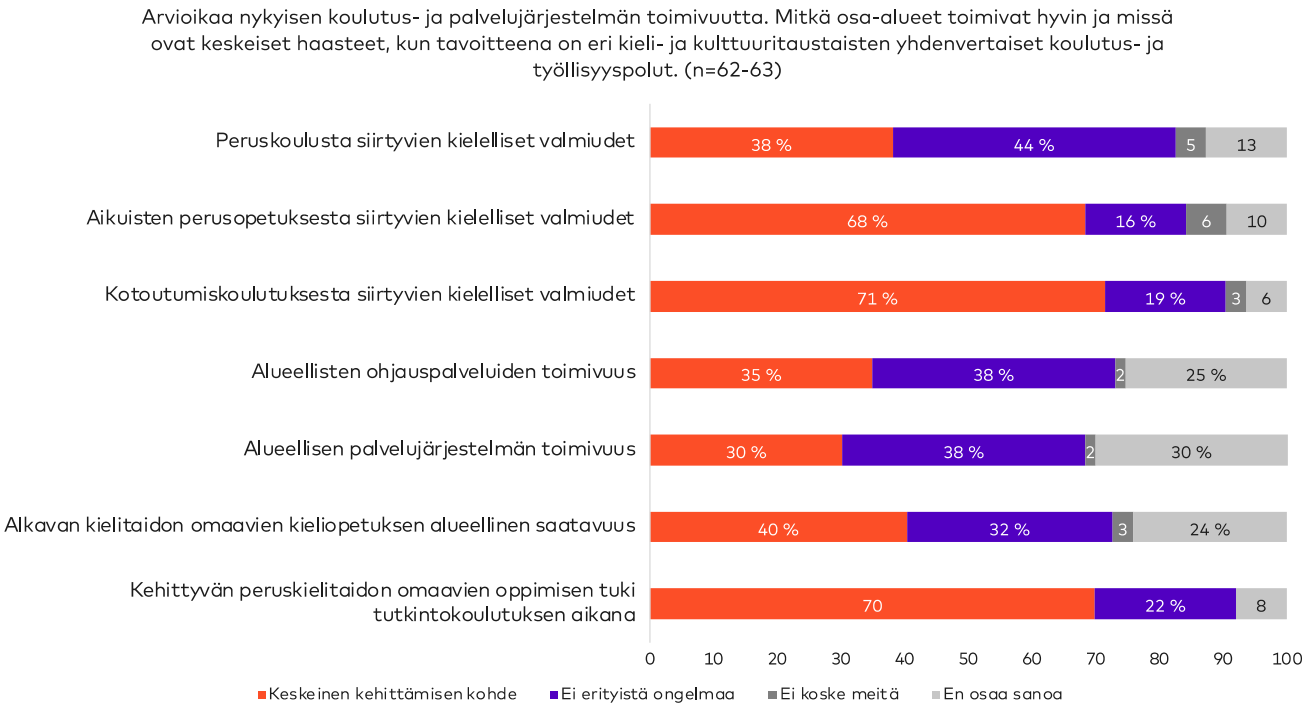

Kuva 97. Koulutuksen järjestäjien arviot koulutus- ja palvelujärjestelmän toimivuudesta.

Muu-vastauksissa tuotiin esiin koulutuksen teemoja, joita käsitellään myös myöhemmin tässä luvussa liittyen koulutuksen järjestämisen haasteisiin. Tällainen oli haaste tarjota koulutusta opiskelijoille, joilla on alkava kielitaito: opiskelijoille on tarjolla pääsääntöisesti kotoutumiskoulutusta, mutta siihen

osallistuminen ei ole kaikille itsestäänselvyys *(esim. työssä käyvät, turvapaikanhakijat).* Väliinputoajina nostettiin esiin myös B1.2-tasoon tai parempaan kielitaidon tasoon tähtäävät. Opintojen rahoituksen näkökulmasta nostettiin esiin kehittyvän kielitaidon osalta opiskelijat, joiden kotoutumisaika on päättynyt*: "Eli on mahdollista vain alle 6kk koulutuksissa ja yhden kerran".*

Yksi järjestäjä kommentoi, että vaikka toimintoja on kehitetty, tarve on suuri ja kasvava: Aika kotoutumiskoulutuksessa ja aikuisten perusopetuksen kielen opetukseen on mitoitettu liian tiukaksi, jotta se tuottaisi ammatillista opiskelua varten riittävän kielitaidon. Tällöin ammatilliseen koulutukseen "*jää liian iso gäppi kurottavaksi umpeen".*

Alueellisen ohjauksen ja palvelujärjestelmän näkökulmasta nostettiin haasteena esiin kuntakokeilu. Itse kuntakokeilun myötä toimintatavat opetellaan jälleen uusien ihmisten kanssa, mikä heijastuu opiskelijoiden polkuihin. Muutoksia TE-hallinnon puolella ja laajemmin opiskelijan opiskelupolun näkökulmaa käsiteltiin täydentävään haastatteluun osallistuneen koulutuksen järjestäjän kanssa:

Lähtökohtaisesti haasteet pohjautuvat siihen, että hyvä tarkoitus nopeuttaa koulutuspolkuja ei tuota toivottua lopputulosta. Todellisuus ei kohtaa dynaamisia tavoitteita. Opiskelijoiden opetuskielen taidon taso on heikko aikuisten perusopetuksesta tai kotoutumiskoulutuksesta siirryttäessä. Usein opiskelijat siirtyvät jo kotoutumiskoulutuksen toisen moduulin jälkeen VALMA-koulutukseen. Koulutuksen järjestäjien tulee ketterästi tuottaa työllistäviä koulutuskokonaisuuksia, joissa yhdistyvät riittävä kielen opetus ja ammatillinen osaaminen. Kotoutumiskoulutuksessa tai aikuisten perusopetuksessa ei ole arvioitu erityisen tuen tarvetta, joten kielellisten valmiuksien tarjoamisen lisäksi tulee arvioida kokonaisvaltaisesti opiskelijan tilanne ja tuen tarve. Opiskelijat voivat suorittaa opintoja tutkinnon osa kerrallaan ja tarvittaessa suorittaa koko tutkinnon. Tavoitteena on riittävä osaaminen työelämään siirtymistä varten. Ennen kuin ollaan näin pitkällä, polkuja on tullut rakentaa verkostojen kanssa yhteistyössä. Työvoimapoliittiset muutokset, kuten selvityksen aikana ajankohtainen kuntakokeilu, voivat sekoittaa pakkaa eri tavoin. Ohjauksen näkökulmasta kaikkien toimijoiden tulisi ymmärtää toistensa "tontit".

Haastatellulla koulutuksen järjestäjällä on hyvät puitesopimukset järjestää työvoimakoulutusta. Opiskelijat voivat esimerkiksi tulla viikon koulutuskokeiluihin ja alakohtaisiin kartoituksiin ja räätälöidä ei-tutkintotavoitteisia koulutuksia. Haasteena on, että kuntakokeilun käynnistyttyä ohjaus ei ole enää toiminut. Koulutuksen järjestäjällä on tehty uudelleen organisointia siten, että kuntakokeilun ja koulutuksen järjestäjän välissä on (virkavastuulla) henkilö, jolla on pääsy työhallinnon ja koulutuksen järjestäjien järjestelmiin. Henkilö koordinoi järjestäjän sisällä ohjautumista, on henkilökohtaisesti yhteydessä kaikkien opettajien kanssa ja suunnittelee opiskelijoiden ja opettajien kanssa polkuja, joissa huomioidaan myös opiskelijoiden opintososiaaliset etuudet. Puolet työajasta on kuntakokeilun rajapinnassa, ja asiakkaina ovat opintojen nivelvaiheessa olevat maahanmuuttajat.

Kehittämistarpeet tai esteet S2-opetuksen järjestämisessä, oppimisen tuessa ja kielitietoisessa opetuksessa

Kysyttäessä, minkälaisia esteitä tai kehittämistarpeita järjestäjät ovat tunnistaneet S2-opetuksen järjestämisessä, oppimisen tuessa ja kielitietoisessa opetuksessa, puolet (n=56) nosti esteeksi tai haasteeksi resurssit ja niiden myötä rahoituksen, välillisesti tätä useampi. Opiskelijoiden heikko kielitaitotaso ja ohjauksen tarve vaativat resursseja, joita ei ole riittävästi. S2-opetuksen kehittämisen tarpeina mainittiin useimmin tarve kehittää samanaikaisopettajuutta tai S2-opetuksen parempaa integrointia yto- ja/tai ammatilliseen opetukseen. Muutamat vastaajat nostivat esiin OPVA-opintojen rahoituksen sekä järjestämisen edellytysten kehittämisen. Resurssien näkökulmasta esimerkiksi pienen koulutuksen järjestäjän arvioimana samanaikaisopetus toteutuu vielä, mutta jos opiskelijoita tulisi lisää, opetus heikkenisi ilman lisäresurssia.

Yksittäisillä vastaajilla oli perustavanlaatuinen tarve kehittää ja lisätä itse S2-opetustarjontaa, mutta useimmiten haaste liittyi käytännön järjestelyihin ja opetukseen käytettävään resurssiin. Monella toistuvana haasteena oli käytännön aikataulujen yhteensovittaminen. Usein tämä kiinnittyy siihen, että opiskelijoita on vähän (toimipisteessä tai eri aloilla), eivätkä opetustuntien järjestelyt toimi optimaalisesti. Yhdellä järjestäjällä oli kuvauksen perusteella verkko-opintoja tarjolla toimipaikkoihin, joissa S2-opiskelijoita on vähän, mutta hybridikäytäntöä ei vielä koettu toimivaksi.

Vajaa kolmannes nosti esiin tarpeen kehittää opettajien osaamista kielitietoisessa opetuksessa, ja samassa yhteydessä usein kerrottiin myös tarpeesta vaikuttaa opettajien asenteisiin. Noin joka viides vastaaja nosti esiin opiskelijoihin liittyviä tekijöitä: Kiinnostusta tai motivaatiota S2-opetukseen osallistumiseen ei ole aina riittävästi, ja sosiaalisten verkostojen puute suomea puhuvien kanssa ei edistä kielen oppimista. Opiskelija saattaa myös arvioida oman kielitaitonsa korkeammaksi kuin mitä opinnoissa tai ammatissa edellytetään. Selkokielisiä materiaaleja kaipasivat yksittäiset vastaajat.

Vain yksi vastaaja nosti esiin työnantajayhteistyön ja valmiuksien kehittämisen, ja tarkensi tarpeen koskevan etenkin oppisopimusopiskelijoita. Opiskelijoiden näkökulmasta tuotiin esiin, ettei omaehtoisesti työttömyysetuudella opiskelevien 24 kuukauden opintoaika riitä erityisesti YTO-opintojen suorittamiseen.

> *"Yto-aineiden räätälöinti ja lähiopetus S2-opiskelijoille, verkko-opintojen kehittäminen erit. S2-oppisopimusopiskelijoille, erityisen tuen tarpeen ja kielitaidon puutteiden eron ymmärtäminen; kielitietoisen toiminnan lisääminen koko oppilaitoksessa."*

> *"Henkilökunnan kouluttaminen kieli- ja kulttuuritietoiseen opetukseen ja ohjaukseen. Samanaikaisopetuksen kehittäminen (ammatillinen ja S2). Selkokielisten materiaalien kehittäminen."*

> *"Työjärjestystekniset haasteet toimissa, joissa S2- opetus ja ohjaus pitäisi eriyttää normaalista arjesta. Tasalaatuisuuden takaaminen suuren koulutuksen järjestäjän arjessa."*

Rahoitusjärjestelmän kehittämistarpeet koulutuspolkujen jatkumon näkökulmasta

Vastaajia pyydettiin esittämään rahoitusjärjestelmän kehittämistarpeita, mikäli he tunnistavat tarpeen kehittää sitä koulutuspolkujen jatkumon (ml. kielitaidon kehittymisen) näkökulmasta. Vastaukset (n=43) jakaantuivat karkeasti kolmeen luokkaan: Suuri osa näkee tarpeen ammatillisen koulutuksen rahoituksen kehittämiselle. Lähes puolet nosti esiin tarpeen suunnata rahoitusta siten, että opiskelijat saavuttavat riittävän kielitaidon ennen ammatillista koulutusta.

Useimmiten nostettiin esiin tarve erillisrahoitukselle, joka tulisi S2-opiskelijoiden mukana tai vieraskielisten lukumäärän mukaan, samoin kuin erityisopiskelijoiden rahoitus opiskelijatyöpäivän mukaan. Rahoituspohja nähtiin heikoksi suhteessa opiskelijoiden tukitoimien tarpeisiin. Kerrointa esitettiin tarvittavan tutkinnosta riippumatta (OVA, VALMA, pt, at/eat). Lisäksi ehdotettiin, että vaikuttavuusrahoitukseen otettaisiin mukaan "S2-elementtejä". Rahoituksen lisäämisen myötä kerrottiin sen mahdollistavan myös S2-koulutusjakson ennen ammatillisten opintojen alkua tai esimerkiksi samanaikaisopettajuuden toteutusta. OPVA-opintojen rahoituksen ja järjestämisen osalta nostettiin esiin myös kriittisiä huomioita. Toisaalta rahoitusta ei nähty itsessään riittäväksi, mutta myös rahoituksen käyttämisen ehtoja kritisoitiin (ks. alla lisää). Huomiona nostettiin esiin, ettei OPVAa ole tarkoitettu vain kielelliseen tukeen.

> *"Mahdollisimman suuri perusrahoituksen osuus koulutuksenjärjestäjille mahdollistaa pitkäjänteisen kehittämisen. Erillisrahoitushaut minimiin."*

> *"Rahoitusjärjestelmän pitäisi huomioida kaikki vieraskieliset opiskelijat. Vaikka kielitaito olisi B1-tasoa ja opiskelija suoriutuu osasta ammatillisia tutkinnon osia, haasteita on eniten YTO-opinnoissa ja siitä johtuu haasteet myös jatko-opintoihin pääsemisessä. Työnantajien antaman jatkuvan palautteen mukaan opiskelijoiden kielitaito ei ole riittävä turvalliseen työskentelyyn. Tämä edellyttää huomattavaa S2-tuen järjestämistä, mikä ei perusrahoituksen turvin ole mahdollista."*

Rahoitusjärjestelmän kehittämisen tarpeissa nostettiin esiin tarve kehittää aikuisten perusopetuksen rahoitusperustaa (perustuu kurssisuorituksiin). Monet eivät yksilöineet tarvetta vaan nostivat esiin tarpeen lisätä aikaa ja kielikoulutusta perusopetuksen ja kotoutumiskoulutuksen jälkeen – ja siihen rahoitusta – ennen ammatilliseen koulutukseen siirtymistä. Toisaalta useammat tunnistivat tarpeen kehittää erityisesti kotoutumiskoulutusta pidentämällä sen kestoa tai kasvattamalla tuntimääriä. Nivelvaiheiden erillisrahoituksen lisäksi kaivattiin toimivia malleja. Myös perusopetuksen S2-opetuksen kehittäminen nostettiin esiin. Tästä näkökulmasta esitettiin myös rahoitusjärjestelmän tukea polkuopinnoille ammattikorkeakouluun muille kuin suomea äidinkielenään puhuville.

Ongelmat opiskelijoiden etuuksissa nostettiin tässä yhteydessä esiin toisaalta OPVA-opintojen ja toisaalta kotoutumisajan näkökulmista. Vastaajat kokivat haasteena, etteivät OPVA-opinnot kerrytä opiskelijan osaamispistemäärää, jolloin TE-toimisto ei tue työttömyysetuudella tuettua omaehtoista opiskelua. OPVA-opintojen rahoituksen käyttöehdot nähtiin myös joustamattomiksi (ks. alla).

Kotoutumisajan uudelleentarkastelua ehdotettiin kehitettävän myös siitä näkökulmasta, että ammatillisen koulutuksen jälkeen pitäisi olla mahdollisuus erityisesti jatko-opintoja ajatellen kielellisen osaamisen kehittämiseen.

Ammatillisessa koulutuksessa on vuosia kehitetty hankerahoituksella koulutusta. Reformin toimeenpanoa koskevassa selvityksessä (2021) nostettiin esiin, ettei rahoitus kannusta ottamaan opiskelijoita, joilla on kielellisiä puutteita, eikä erillishakuihin pohjautuva järjestelmä ole kestävällä pohjalla. Nyt tiedonkeruuseen vastanneista koulutuksen järjestäjistä suuri osa on kehittänyt maahanmuuttotaustaisten koulutusta ja käytäntöjä erillisissä hankkeissa. Näistä yli puolet kertoi, että mallien ylläpitäminen on haaste ilman erillisresurssia.

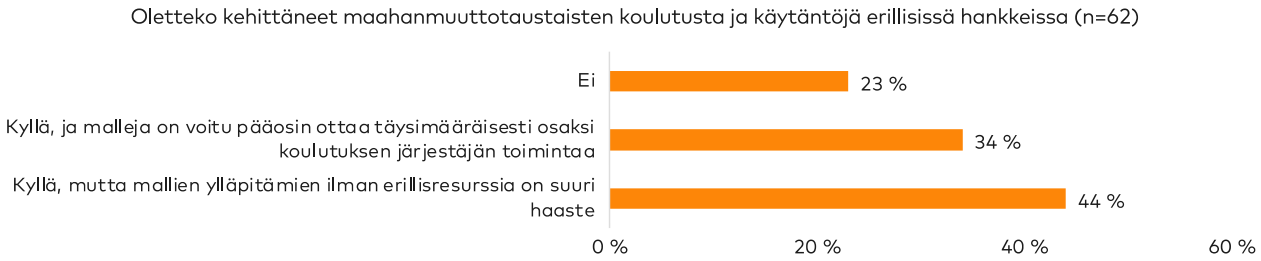

Kuva 98. Kehittämishankkeissa tehdyn työn jalkauttaminen osaksi normaalitoimintaa.

Erillistarkastelu opiskeluvalmiuksia tukevien opintojen toimivuudesta

Opiskeluvalmiuksia tukevien opintojen rahoituksen joustamattomuus ja riittämättömyys nostettiin esiin tiedonkeruussa, ja koska OPVA-opintojen merkitys opiskelijoille tarjotun tuen muotona on entistä keskeisempi, kysymystä on perusteltua avata yksityiskohtaisemmin.

OPVA-rahoituksen käyttöä ja tilastointia on avattu seuraavasti Opetushallituksen palvelukokonaisuuden sivustolla[37]: Opiskeluvalmiuksia tukevia opintoja voi olla joko yksittäisinä päivinä osana tutkintokoulutusta tai pidempinä yhtenäisinä jaksoina. KOSKI-palveluun merkitään vain yhtenäiset ajanjaksot, jolloin opiskelija on osallistunut opiskeluvalmiuksia tukeviin opintoihin keskimääräisesti yli 50 prosenttia opiskeluajastaan. Yksi opiskelija voidaan laskea rahoituksen painokertoimen laskennan perusteeksi opintovalmiuksia tukevien opintojen jaksoilta enintään puolen vuoden ajalta opiskeluoikeuden aikana. Opintovalmiuksia tukevien opintojen jaksot poissulkevat kustannusryhmän mukaisen perusrahoituksen opiskelijavuosien laskennan, eli opiskelija on joko tutkintokoulutuksessa tai opiskeluvalmiuksia tukevissa opinnoissa. Järjestäjä joutuu ratkaisemaan, kummasta on kysymys. Käytännössä opiskeluvalmiuksien tukeminen nostaa painokerrointa ja kompensoi sitä, että opiskelujaksolla ei suoriteta tutkintoja tai tutkinnon osia keskimääräisellä

[37] https://wiki.eduuni.fi/pages/viewpage.action?pageId=190612575

tahdilla. Opiskelija voi myös suorittaa tutkinnon osia samanaikaisesti, kun hän on pääasiallisesti opiskeluvalmiuksia tukevissa opinnoissa. Kyseisenä aikana suoritetuista tutkinnon osista kertyy tavalliseen tapaan suoriterahoitusta.

Haasteita on kuvattu koulutuksen järjestäjän puolelta niin opintojen järjestämisen kuin myös opiskelijan näkökulmista: OPVAn järjestämiseen on useita erilaisia tapoja. OPVA-opintoja tarjotaan esimerkiksi yto-pajamuodossa, mutta myös samanaikaisopetuksen käytöllä on mahdollistettu yli 50 prosentin OPVA-osuus. Järjestämisen edellytyksinä ovat yhteistyöhalukkaat opettajat ja vahva pedagoginen osaaminen, eikä tätä yhdistelmää löydy kaikilta opettajilta. Järjestämisen edellytyksiin vaikuttaa myös se, montako opiskelijaa järjestelyt koskevat. Yksittäisille opiskelijoille kustannukset nousevat huomattaviksi. Koulutuksen järjestäjällä erityisopiskelijoiden osuus on pienentynyt OPVA-opintojen myötä, eli arviointi on kehittynyt, sillä kielellinen tuki ei ole erityisen tuen peruste. Erityinen tuki on subjektiivinen oikeus, mutta opiskeluvalmiuksia tukevien opintojen saatavuus on riippuvainen siitä, sattuuko olemaan riittävästi opiskelijoita. Rahoitusjärjestelmä, joka mahdollistaisi kielellisen tuen tarvittaessa ja joustavammin, olisi yksinkertaisempi ja opiskelijoille oikeudenmukaisempi.

Opiskelijoiden toimeentulo OPVA-opintojen aikana on myös haaste: osaamispisteitä ei kerry OPVA-opintojen aikana, jolloin opiskelija joutuu pahimmillaan tekemään kaksinkertaisen työn. OPVA-tukea voi saada vain kuusi kuukautta, mikä ei riitä esimerkiksi kolmen vuoden tutkinnon suorittamiseen, vaikka osuutta jakaa koko tutkinnon ajaksi. Opintojen keston pidentäminen ei ole opiskelijan eikä järjestäjän etu. Kokonaisuuteen liittyy myös opiskelu työttömyysetuudella: 24 kuukautta on myös liian lyhyt monissa tapauksissa.

OPVA-opinnoille ehdotettiin myös omaa laajuutta ja valtakunnallisia sisältöjä, jotka mahdollistavat pedagogisen jatkumon esimerkiksi aikuisten perusopetuksesta. Tällä hetkellä kaikki järjestäjät tekevät omanlaisiaan ratkaisuja.

2.9 Korkeakoulut

2.9.1 Opiskelijamäärän kehitys korkeakouluissa

Tässä selvityksessä haluttiin tuottaa erityisesti tietoa siitä, tarjotaanko korkeakouluissa suomi/ruotsi toisena/vieraana kielenä -opetusta (myöhemmin S2) opiskelijoille tai henkilöstölle. Tiedonkeruu antaa yleiskuvan, mutta esimerkiksi tietoa opiskelijamääristä ei kysytty. S2-opetuksen osalta haluttiin myös tietää, onko korkeakouluissa tehty uudistuksia tai käynnistetty kehityshankkeita erityisesti koskien S2-opetusta ja sen tarjontaa. Vuoden 2022 alusta lähtien tiedonkeruu S2-opintoina suoritetuista opintopisteistä sisältyy Virta-tiedonkeruuseen, ja tämän kautta tullaan saamaan kattavammin kansallista tietoa. Tarve lisätä suomi/ruotsi toisena kielenä -opetusta edistyneille oppijoille nostettiin esiin jo Monikielisyys vahvuudeksi -selvityksessä (Pyykkö 2017, 126) ja Kotimaisten kielten koulutustarjonta kansainvälisille korkeakouluopiskelijoille -selvityksessä (Saarinen, Vaarala, Haapakangas & Kyckling 2016, 56). S2-opetuksen ja -tuen jatkuvuus korkeakouluissa on tärkeää koulutuspolkujen jatkumoiden näkökulmasta. Yhtä lailla korkeakoulujen opiskelijapohja on kansainvälistynyt, ja sen halutaan kansainvälistyvän vielä lisää. Siten osana selvitystä haluttiin tietää, miten korkeakouluissa on panostettu opettajien kieli- ja kulttuuritietoisuuden osaamiseen. Kuvassa 99 on yhteenveto vieraskielisten opiskelijoiden osuuden kehityksestä korkeakouluissa vuodesta 2005.

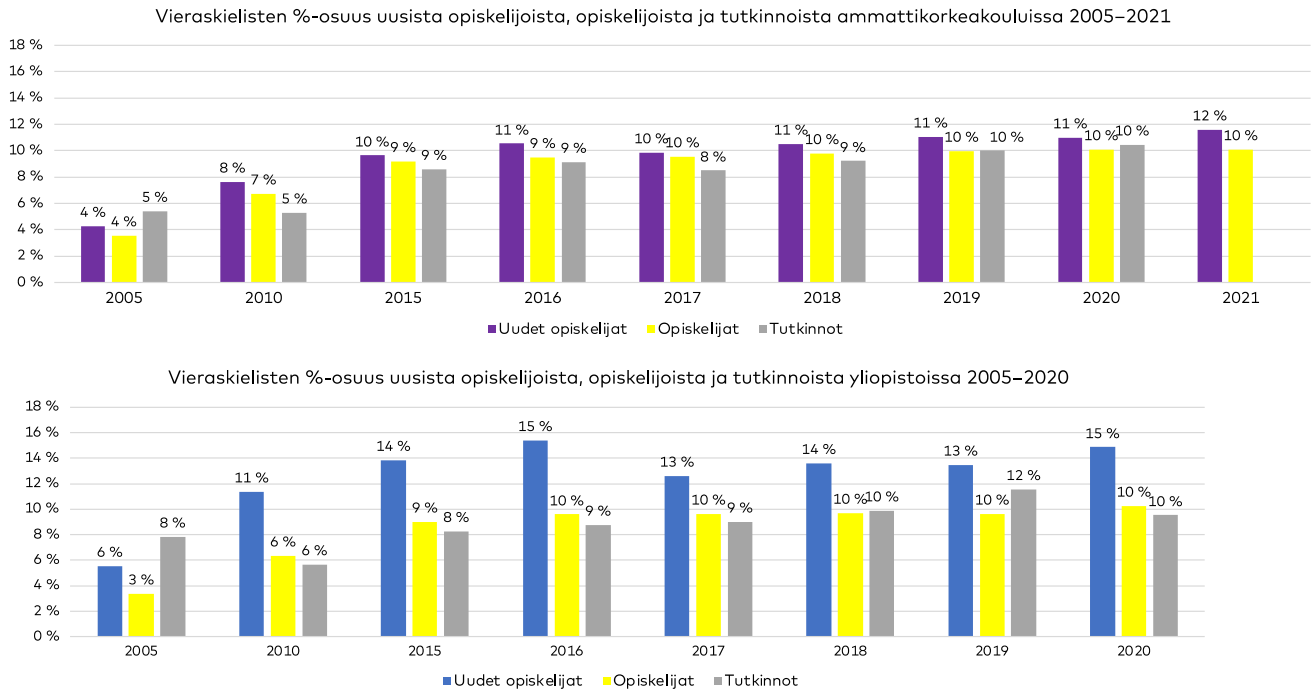

Kuva 99. Vieraskielisten uusien opiskelijoiden, opiskelijoiden ja tutkinnon suorittaneiden prosentuaalinen osuus ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa vuodesta 2005. (Lähde: Tilastopalvelu Vipunen: Opiskelijat ja tutkinnot.)

Tilastoja voi tarkastella myös hakeneiden ja valittujen osalta. Kielen perusteella tarkasteltuna vuonna 2021 alkaneeseen ammattikorkeakoulutukseen muun kuin suomen- tai ruotsinkielisiä ensisijaisia hakijoita oli 17 prosenttia kaikista yhteis- ja erillishaun hakijoista (n=22 065). Valituista ja paikan vastaanottaneista osuus oli 12 prosenttia (n=6240). Vuonna 2018 alkaneeseen koulutukseen ensisijaisten hakijoiden osuus oli 15 prosenttia (n=16 317) ja valituista ja paikan vastaanottaneista 10 prosenttia (n=4116). Vuonna 2021 alkaneeseen yliopistokoulutukseen muun kuin suomen- tai ruotsinkielisiä ensisijaisia hakijoita oli 23 prosenttia kaikista yhteis- ja erillishaun hakijoista (n=25 311). Valituista ja paikan vastaanottaneista osuus oli 16 prosenttia (n=5136). Vuonna 2018 alkaneeseen koulutukseen ensisijaisten hakijoiden osuus oli 16 prosenttia (n=14 883) ja valituista ja paikan vastaanottaneista 13 prosenttia (n=3612). Edelliset luvut antavat lähinnä suuntaa antavaa kuvaa korkeakoulujen kansainvälistymisestä. Opiskelijan kieli ei itsessään kerro paljon taustasta tai S2-tuen tarpeesta. Opiskelijoiden taustat vaihtelevat siten paljon, ja muun kuin suomen- tai ruotsinkielisillä on usein muualla kuin Suomessa suoritettu tutkinto.

Maahanmuuttajille tarkoitetuissa valmentavissa koulutuksissa voi kehittää kieli- ja opiskelutaitoja, jotka voivat lisätä mahdollisuuksia päästä suorittamaan suomalainen korkeakoulututkinto. Nykyiset korkeakoulutukseen valmentavat koulutukset on suunnattu pitkälti ammattikorkeakouluopintoihin ja tietyille spesifeille koulutusaloille. Niissä vaaditaan varsin edistynyttä kielitaitoa, tyypillisesti B1-tasoa. Korkeakouluun hakeutumista tukevat toimet on keskitetty ammattikorkeakouluihin, mikä juontuu myös siitä, että ammattikorkeakouluille, toisin kuin yliopistoille, on määritelty tehtävä järjestää korkeakouluopintoihin valmentavaa koulutusta (Ammattikorkeakoululaki 14.11.2014/932, 10). (Ks. Integra 2021.) Korkeakoulutetuille maahan muuttaneille on suunnattu Supporting immigrants in higher education in Finland (SIMHE) -vastuukorkeakoulutoiminnalla ohjaus- ja neuvontapalveluita. Verkostossa on sekä yliopistoja että ammattikorkeakouluja. Vaikka toiminta on arvioitu toimivaksi ja sen on nähty monipuolistaneen palveluvalikoimaa, haasteeksi on vielä tunnistettu SIMHE-palveluihin ohjautuminen sekä se, että palvelu on toistaiseksi osa vain tiettyjen korkeakoulujen toimintaa ja on osin alakohtaista. (ks. esim. Shemeikka ym. 2021, 48.) Kansallisesti merkittävä kokonaisuus kansainvälisten opiskelijoiden opintojen ja työelämään integroimiseksi on opetus- ja kulttuuriministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön koordinoima poikkihallinnollinen Talent Boost -toimenpideohjelma. Sen osana edistetään kansainvälisten osaajien maahanmuuttoa sekä organisaatiorajat ylittäviä sujuvia palvelupolkuja kansainvälisille osaajille ja muun muassa heitä tarvitseville yrityksille. Talent Boostin kautta toteutetaan useita sen rahoittamia hankkeita, joissa korkeakoulut ovat keskeisessä roolissa. Opetus- ja kulttuuriministeriöstä on rahoitettu muun muassa Kielibuusti-hanketta (3,8 M€) sopimuskaudella 2021–2024.

Opiskelijaksi ottamisen vaatimukset ja niissä tapahtuneet muutokset

Korkeakouluissa on tehty muutoksia opiskelijaksi ottamisen vaatimuksiin viime vuosina. Ammattikorkeakouluissa on kevään 2020 yhteishausta lähtien valtaosa opiskelijoista valittu ammatillisen perustutkinnon ja ylioppilastutkinnon perusteella. Loput opiskelupaikat täytetään

valintakokeen perusteella. Ammattikorkeakoulut järjestävät yhteisen digitaalisen valintakokeen useimpiin yhteishaun koulutuksiin. Opiskelijavalinnan käytännöt ovat vaihdelleet korkeakouluittain, mutta niitä on vuosien aikana yhdenmukaistettu. Yliopistoissa opiskelijoilta vaadittiin pääsääntöisesti arvosanaksi vähintään magna cum laude approbatur (M). Kevään 2021 hauista lähtien äidinkielen ylioppilaskokeen ja suomi toisena kielenä (S2) -ylioppilaskokeen arvosanat suhteutuvat tasa-arvoisesti toisiinsa korkeakouluun haettaessa, eli lähtöpisteitä saadaan yhtä paljon. Silti oppiainekohtaiset erot huomioiden opiskelijoiden on syytä tarkistaa erikseen oppiaineen valintaperusteet korkeakouluopintoja suunnitellessaan. Yhdenmukaistaminen on käynnistynyt jo tätä ennen Suomenopettajat ry:n vuonna 2018 tekemän selvityksen perusteella[38]. Osana selvitystä ei kartoitettu sitä, missä määrin valintakokeet itsessään mittaavat oikeaa osaamista ja missä määrin kieltä. Selvityksessä ei myöskään koottu tietoa siitä, miten yliopistojen todistusvalinnan muutos on vaikuttanut erityisesti S2-opiskelijoihin. Itse muutoksen osalta on käyty kansallisesti paljon keskustelua. Ammattikorkeakoulujen opiskelijavalinnan muutoksen osalta täydentävässä haastattelussa nostettiin esiin tarve arvioida muutoksen vaikutuksia siitä näkökulmasta, miten muutos on vaikuttanut opiskelijoiden käsityksiin alasta, jolle hakeudutaan. Kyseessä on myös laajempi ohjaukseen liittyvä kysymys.

Korkeakoulujen valintoja voi jäljittää tilastopalvelu Vipusen tilastoista[39] kielen perusteella sekä koskien suomi/ruotsi toisena kielenä -oppiaineen kirjoittaneiden ylioppilaiden valintaa. Suomi toisena kielenä -aineen kirjoittaneiden osuus ammattikorkeakouluopiskelijoista kasvoi hieman aikavälillä 2015—2021. Vuonna 2015 osuus oli 1,6 prosenttia, ja vuonna 2021 osuus oli 3,1 prosenttia valituista. Ruotsi toisena kielenä -aineen kirjoittaneiden osuus on pysynyt samana vuodesta 2018 lähtien. Vuosina 2016 ja 2017 osuus oli 0,0 prosenttia. Valintaperusteiden yhtenäistämisen vaikutusta on vaikea arvioida, sillä samalla myös suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -aineen kirjoittaneiden osuus on kasvanut. Vuonna 2021 suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -aineen kirjoittaneita oli yhteensä 1050, kun vuonna 2018 heitä oli 642 koko Suomessa[40]. Ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -aineen kirjoittaneita on ollut vain yksittäisiä viime vuosina. Julkisista raportointipalveluista ei pääse jäljittämään ajantasaisesti opiskelijavirtoja taustojen mukaan.

Taulukko 4. Suomi ja ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -aineen kirjoittaneiden ylioppilaiden osuus ammattikorkeakouluihin valituista vuodesta 2015 vuoteen 2021

AMMATTIKORKEAKOULUT							
Vuosi	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Suomi toisena kielenä	1,6 %	2,1 %	2,4 %	2,6 %	3,3 %	3,1 %	3,1 %
Ruotsi toisena kielenä	0,1 %	0,0 %	0,0 %	0,1 %	0,1 %	0,1 %	0,1 %

[38] Suomenopettajat ry toteutti vuonna 2018 korkeakouluille suunnatun tiedonkeruun, jossa selvitettiin arvosanojen vaikutusta. Lähde: "S2 ja äidinkieli tasa-arvoisia korkeakouluun haettaessa". Suomenopettajat ry. 6.1.2019.

[39] Tilastopalvelu Vipunen 1/2022: https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Korkeakoulupaikan%20vastaanottaneet%20ylioppilaat%20-%20kirjoitetut%20aineet.xlsb

[40] Lähde: Tilastopalvelu Vipunen: Lukion oppimäärän suorittaneiden äidinkielen oppimäärä

Suomi toisena kielenä -aineen kirjoittaneiden osuus yliopisto-opiskelijoista kasvoi hieman aikavälillä 2015—2021. Vuonna 2015 osuus oli 1,1 prosenttia, ja vuonna 2021 osuus oli 2,3 prosenttia. Ruotsi toisena kielenä -aineen kirjoittaneiden osuus pysyi 0,0 prosentissa vuosina 2015—2020. Vuonna 2021 osuus oli 0,1 prosenttia.

Taulukko 5. Suomi ja ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -aineen kirjoittaneiden ylioppilaiden osuus yliopistoihin valituista vuodesta 2015 vuoteen 2021

YLIOPISTOT							
Vuosi	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Suomi toisena kielenä	1,1 %	1,4 %	1,4 %	1,5 %	1,7 %	1,8 %	2,3 %
Ruotsi toisena kielenä	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,1 %

2.9.2 Suomi/ruotsi toisena/vieraana kielenä -opetus henkilöstölle ja opiskelijoille

Suomi/ruotsi toisena/vieraana kielenä -opetuksen tarjontaa ja kehittämistä koskeviin kysymyksiin vastasi 11 yliopistoa ja 15 ammattikorkeakoulua. Kyselyllä kootussa kokonaiskuvassa voi olla puutteita, jos korkeakoulussa kehittämistyötä ja koulutusten tarjontaa ei tehdä keskitetysti tai tilanteesta ei ole koottu korkeakoulussa kokonaiskuvaa. Yhdestä yliopistosta saatiin kaksi vastausta, ja vastaukset on yhdistetty.

Kaikki ammattikorkeakoulut ja yliopistoista kahdeksan kertoivat järjestävänsä itse alkavan kielitaitotason opetusta opiskelijoille.[41] Henkilöstölle alkavan kielitaidon tason opetusta järjesti suuri osa yliopistoista, ammattikorkeakouluista vain kaksi. Neljä korkeakoulua kertoi järjestävänsä opetusta itse sekä yhteistyössä toisen korkeakoulun kanssa. Toteutukset voivat vaihdella paljon, ja esimerkiksi yhdessä korkeakoulussa mainittiin, että henkilöstölle suunnatulle kurssille voi ottaa myös perheenjäsenet mukaan.

Keskitason kielitaitotason (B1, B2) S2-opetusta opiskelijoille tarjoaa kahdeksan 11 yliopistosta ja kaikki 15 ammattikorkeakoulua. Ammattikorkeakouluista yksi kertoi järjestävänsä opetusta vain yhteistyössä toisen korkeakoulun kanssa. Yhteensä viisi korkeakoulua on kertonut järjestävänsä keskitason opetusta sekä itse että yhteistyössä toisen korkeakoulun kanssa. Edistyneen kielitaitotason opetusta (C1, C2) kertoi tarjoavansa kolme yliopistoa ja seitsemän ammattikorkeakoulua.

[41] Kaksi yliopistoa, jotka eivät kertoneet järjestävänsä opetusta opiskelijoille, järjestävät kuitenkin verkossa esitellyn opintotarjontansa perusteella myös alkavan kielitaidon S2-opetusta.

Taulukko 6. Suomi toisena kielenä -opetuksen järjestäminen (yliopistot n=11, ammattikorkeakoulut n=15)

	Henkilöstölle (n)				Opiskelijoille (n)			
	Järjestämme itse		Yhteistyössä toisen korkeakoulun kanssa		Järjestämme itse		Yhteistyössä toisen korkeakoulun kanssa	
	YO	AMK	YO	AMK	YO	AMK	YO	AMK
Alkava kielitaito (A1, A2)	8	2	1	1	8	15	3	2
Keskitason kielitaito (B1, B2)	4	1	0	0	7	14	3	3
Edistynyt kielitaito (C1, C2)	2	0	0	1	4	5	0	3

Ruotsi toisena/vieraana kielenä -opetuksen tarjonta on vähäisempää. Alkavan kielitaidon tarjontaa on opiskelijoille kuitenkin kolmessa vastanneessa yliopistossa ja seitsemässä ammattikorkeakoulussa. Näistä kaksi korkeakoulua kertoi järjestävänsä opetusta itse ja yhteistyössä toisen korkeakoulun kanssa. Keskitason opetusta opiskelijoille kertoi järjestävänsä kaksi yliopistoa ja kuusi ammattikorkeakoulua, joista yksi järjestää sitä itse ja yhteistyössä. Edistyneen tason ruotsin opetusta opiskelijoille oli tarjolla kahdessa yliopistossa ja ammattikorkeakoulussa. Luvuista puuttuu yksi ruotsinkielinen korkeakoulu, joka ei saanut alkuperäistä kyselyä ajallaan selvityksen tekijöiden osoitevirheen takia. Verkkosivujen perusteella korkeakoulu järjestää ainakin opiskelijoille laajasti ruotsi toisena kielenä -opetusta, ja toisen selvitykseen saadun vastauksen mukaan sitä tarjotaan tarvittaessa C-tasolla myös tälle yhteistyökorkeakoululle.

Taulukko 7. Ruotsi toisena kielenä -opetuksen järjestäminen (yliopistot n=11, ammattikorkeakoulut n=15)

	Henkilöstölle (n)				Opiskelijoille (n)			
	Järjestämme itse		Yhteistyössä toisen korkeakoulun kanssa		Järjestämme itse		Yhteistyössä toisen korkeakoulun kanssa	
	YO	AMK	YO	AMK	YO	AMK	YO	AMK
Alkava kielitaito (A1, A2)	1	1	1	0	3	7	1	1
Keskitason kielitaito (B1, B2)	2	1	0	0	2	6	0	1
Edistynyt kielitaito (C1, C2)	0	0	0	0	2	2	0	0

Vuoden 2016 S2-opetustarjontaa kartoittaneen selvityksen mukaan ammattikorkeakouluissa ei järjestetty ylemmän tason (C1 ja C2) kursseja lainkaan, ja yliopistoissakin niitä järjestettiin vain harvoissa. (Saarinen ym. 2016, 40). Tämän tiedonkeruun perusteella ammattikorkeakoulujen tarjonta on kehittynyt viime vuosina. Myös yksi yliopiston vastaaja kertoi, että edistyneiden tason kursseja on laajennettu viimeisen 2–3 vuoden aikana ja että tarjonta on säännöllisempää. Kuten myöhemmin tullaan kuvaamaan, tarjontaa ollaan parhaillaan vielä kehittämässä.

Korkeakouluilta kysyttiin perusteita sille, miksi suomi/ruotsi toisena tai vieraana kielenä -opetusta ei järjestetä. Pääosin vastaajat kertoivat ruotsin opetuksen näkökulmasta, ja vastauksissa korostui, ettei tarvetta ole tai että se on vähäinen. Kielitaitovaatimusten ja resurssien näkökulmasta kerrottiin, että järjestetään vain virkamiesruotsia tai ettei edistyneellä tasolla opetusta järjestetä, sillä pakolliset kurssit ovat B.1-tasolla. Yksi korkeakoulu nosti esiin, ettei henkilöstölle ole tarjolla suomi toisena kielenä -opetusta, mutta toiveita sen järjestämisestä on esitetty.

> *"Suomen kielen opetustarjonta on meillä laaja, hyvin rakenteellinen ja tukee opiskelijan osaamisen kehittymistä. Ruotsin kielen tarjonta on suppeampaa ja on käytännössä vain 2 opintopisteen valmentava sekä 3 opintopisteen ammatillinen opintojakso. Ruotsissa tarvetta olisi myös ns. 0-kurssille, eli A1-tasolle. Tätä kehitämme ensi vuonna."*

Korkeakouluja pyydettiin arvioimaan, miten hyvin edistyneen tason tarjonta vastaa tarpeita. Arviot edistyneen tason tarjonnasta vaihtelivat avovastauksissa jossain määrin, mutta useampi kertoi, ettei tarjonta ole riittävää ja että sitä on tavoitteena laajentaa. Yhdellä korkeakoululla kurssit ovat jo opetussuunnitelmassa, mutta koulutuksia ei ole toteutettu. Toisaalta tarjonnan puutetta perusteltiin myös vähäisellä kysynnällä. Taustalla kerrottiin olevan osin se, että alempienkin tasojen tarjonta on ollut melko suppeaa. Toisaalla tarjonnan kerrottiin myös vaihtelevan vuosittain. Yksi sekä A- että B-tason suomi ja ruotsi toisena kielenä -opintoja tarjoava ammattikorkeakoulu kertoi, että tällä hetkellä on riittävän haastavaa saavuttaa B-tasot. Yleisesti riittävyyteen vaikuttaa opiskelijamäärän kehittyminen, ja useampi mainitsi, että ainakin yksittäiset opiskelijat hyötyisivät edistyneen tason tarjonnan laajentamisesta. Joissain tarjonnan suuntaamista pohtivissa vastauksissa nostettiin esiin tarve suunnata työelämään painottuvia kursseja.

Yksi ammattikorkeakoulu kertoi C-tason kielenopetusta tarjottavan vain yhteistyökumppaneiden kautta (esim. Campusonline), mutta ruotsin tarjontaa ei ole edes yhteistyökumppaneiden kautta. Riittävän tarjonnan mahdollistamiseksi yhdestä yliopistosta kuvattiin, että samoihin koulutuksiin voivat osallistua opiskelijat ja henkilökunta tarpeen mukaan. *"Näin on pyritty varmistamaan riittävä edistyneen tason suomen kielen tarjonta henkilöstölle."*

C-kielitaitotasoa järjestetään myös yliopistojen yhteistyössä vastavuoroisesti: edistyneen ruotsin kielen kursseille ei ole riittävästi kysyntää, mutta ruotsinkielisen yliopiston kanssa on sovittu mahdollisuudesta valita ylemmän tason kursseja, ja vastaavasti yliopisto tarjoaa omaa edistyneen suomen kielen kurssien tarjontaansa yhteistyöyliopistolle.

Edistyneen kielitason tarjonnan sisältöjä avattiin perusteellisemmin yhdessä yliopistossa, jossa tarjontaa on niin yhteiskunnan suomen, akateemisen suomen, kirjoittamisen kuin oman alan näkökulmasta. Keskusteluun painottuvaa tarjontaa on myös edistyneille. Henkilöstölle tarjotussa omassa ohjelmassa voi painottaa kielen lisäksi esimerkiksi kulttuurista tuntemusta. Yliopisto kuvasi, että osa kursseista keskittyy tietyn kielitaidon osa-alueen harjoitteluun. Tarjolla on niin sanottu yleiskurssi ja Opetussuomi liittyy vahvasti työelämään, jonka kohderyhmänä ovat erityisesti yliopistossa opetustyötä tekevät henkilöt. Näiden lisäksi yliopisto järjestää yhteistyössä humanistisen tiedekunnan suomi toisena kielenä -oppiaineen kanssa 15 opintopisteen laajuisen Työelämän suomea -koulutuksen, johon kuuluu neljä kielikurssia ja työharjoittelu. Kohderyhmänä ovat myös yliopiston ulkopuoliset korkeasti koulutetut henkilöt. Muita esimerkkejä:

> *"Tarjoamme kaikille opiskelijoillemme koulutusalasta ja -muodosta riippumatta suomi toisena kielenä -opetusta taitotasoilla B2 ja B2/C1. Kielitaitotason B2/C1 opetuksessa keskitytään opiskelijoiden omiin oppimistehtäviin, joita he suorittavat ammattiaineiden kursseilla. Opiskelijat työllistävät ammattiaineiden kursseihin liittyviä tehtäviään suomen kielen opettajan palautteen ja vertaispalautteen perusteella. Opintotarjonta on tällä hetkellä riittävää, mutta jos kv-opiskelijoiden määrä lisääntyy, on myös opintotarjontaa tarpeen laajentaa esim. lisäämällä opintojaksojen rinnakkaistoteutuksia."*

> *"Kyseessä on B2-C1-tason opintokokonaisuus, joka on yhden lukuvuoden valinnaisopintopaketti, 30–35 op. Kohderyhmänä ovat kaikki korkeakoulun opiskelijat ja henkilökunta. Kursseille pääsevät tällä hetkellä kaikki halukkaat (noin 20 henkeä vuodessa) mutta enemmänkin olisi tulossa, jos aikataulujen päällekkäisyyttä ei olisi."*

Käynnissä oleva kehittämistyö liittyen henkilöstön tai opiskelijoiden S2/R2-opetukseen

Suurella osalla korkeakouluista on käynnissä kehittämistyötä liittyen opiskelijoille suunnatun S2/R2-opetuksen kehittämiseen sekä tarjonnan lisäämiseen. Henkilöstölle suunnatun opetuksen kehittämistyötä on viidenneksellä (n=5) ja tarjonnan lisäämiseen liittyvää kehittämistyötä yli neljänneksellä (n=7) korkeakouluista.

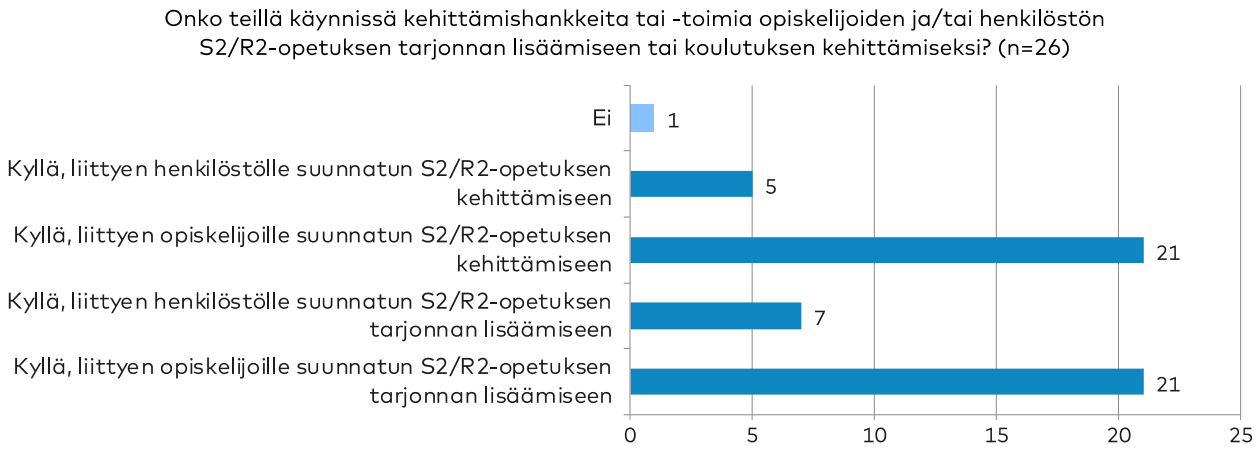

Kuva 100. Käynnissä olevat kehittämishankkeet tai -toimet opiskelijoiden ja henkilöstön S2-opetuksen tarjonnan lisäämiseen tai koulutuksen kehittämiseen.

Kehittämishankkeilla tai uudistuksilla vastataan erilaisiin tarpeisiin. Yksi perustavanlaatuinen tulokulma on S2-opetuksen kehittäminen ja lisääminen, jota lähestyttiin joko toimivan opintopolun näkökulmasta tai sen tavoitteen kautta, että mahdollisimman moni opiskelija jäisi Suomeen valmistumisensa jälkeen. Tarjonnan kehittämisen yhteydessä mainittiin myös yhteistyön kehittäminen työelämäverkoston kanssa, ja useammat nostivat esiin työelämäsuomen kehittämisen. Yhdessä korkeakoulussa oltiin suunnittelemassa kielitietoisuuden viemistä työharjoitteluun (esim. sitä, miten työpaikalla työkaverit voisivat ottaa huomioon suomea opettelevan kollegansa tarpeet ja tavoitteet suomen kielen opiskelussa ja oppimisessa). Toimivan opintopolun näkökulman yhteydessä nostettiin esiin myös SIMHE-opiskelijoiden huomioiminen. Opiskelijoiden ohjauspolun suunnittelun näkökulmasta kuvattiin yhdessä korkeakoulussa osallisuuden lisäämistä kielenopetuksen lisäksi myös sitä kautta, että opiskelijoiden on mahdollista saada itselleen joko suomalainen tai maahanmuuttajataustainen mentori. S2-opetuksen sisältöjen ja toteutustapojen lisäksi vahvistetaan mahdollisuuksia oppia myös luokkahuoneen ulkopuolella.

Koulutusta kehitetään myös laajemmasta perspektiivistä työllistymisen ja alueen veto- ja pitovoiman näkökulmasta sekä siten, että se vastaa tehokkaammin Suomeen rekrytoitavien ja maassa jo olevien kansainvälisten osaajien kielitaitotarpeisiin. Tavoitteet oli kiinnitetty yhdessä korkeakoulussa etenkin ruotsinkieliseen kotoutumiseen (Integration på svenska). Laajempi tulokulma koski myös korkeakoulua, jossa kehitetään korkeakoulukelpoisten maahanmuuttajien kielitaitoa yhdessä sidosryhmien kanssa (alueellinen vaikuttavuus, yritysyhteistyö, opetusmenetelmät, osaamisen tunnistaminen). Yhdessä korkeakoulussa fokuksessa on opetusmateriaalin laajentaminen ja parantaminen itseopiskelun mahdollistamiseksi. Toisaalla mainittiin erityisesti digi- ja vuorovaikutusosaamisen kehittäminen kielen oppimisessa sekä ei-muodollisen oppimisen kytkeminen osaksi S2-opiskelua. Lisäksi oli suunnitelmia ruotsin kielen lähtötason nostamiseksi opiskelijoilla, joilla ei käytännössä ole kielitaitoa lainkaan.

Henkilöstölle järjestettävän opetuksen osalta nostettiin esiin tarjonnan laajentamista ja kohdentamista (esim. opetussuomi ja työelämään liittyvä kurssi). Myös opettajakoulutuksen näkökulmasta ollaan laajentamassa koulutuksia, jotta voitaisiin kouluttaa enemmän S2-opettajia.

Kehitteillä olevan S2-opetuksen taitotasoja sivuttiin muutamissa vastauksissa. Laajempien työllisyystavoitteiden näkökulmasta tarpeeseen vastataan edistyneemmän taitotason koulutuksen kehittämistyöllä. Edistyneiden (B1–C1) tasojen koulutuksen tarjonnan kehitys nostettiin esiin myös alueellisena kehittämistyönä. Edistyneen tason tarjontaa kerrottiin kehitettävän myös opinto- ja työllisyyspolun jatkumon näkökulmasta.

> *"Englanninkielisiin tutkinto-ohjelmiin ollaan lisäämässä vaatimuksiin 4 op (maisteri) tai 6 op (kandi) suomen kielen opinnot ja samalla laajennetaan kielikeskuksen opetustarjontaa siten, että opintojen suorittaminen on mahdollista joustavasti ympäri lukuvuoden. Lisäksi valmisteilla on valinnainen opintokokonaisuus, jonka on tarkoitus edistää työelämään integroitumista. Myös tähän voi sisällyttää kieliopintoja. Uudistusten perimmäisenä tavoitteena on mahdollistaa yhä useamman opiskelijan työllistyminen joko lähialueelle tai muualle Suomeen opintojen päätyttyä. Lisäksi suomen kielen ja kulttuurin parempi tuntemus*

edistänee integroitumista jo opintojen aikana ja siten voi parantaa myös opiskelijahyvinvointia. Osa kehittämistoimista vaikuttaa myös henkilöstölle suunnattuun opetustarjontaan (mm. joustava opintojen aloittaminen). Henkilöstön kielitaidon kehittämiseksi on vireillä myös muita toimia osana diversiteetti & inkluusio työtä."

"Kehittäminen liittyy normaaliin opetuksen kehittämistyöhön ja olemassa olevien ongelmien tunnistamiseen. Henkilöstö tarvitsee vielä nykyistä enemmän suomen kielen opetusta, mutta tukea tarvitsevat myös laitokset, joilla on kv-taustaista henkilöstöä. Tavoitteena on saada laitokset mukaan kehittämistyöhön ja tukea myös niitä siinä, miten toimia kielellisesti ja kulttuurisesti kv-taustaisen henkilöstön kanssa. Joillakin laitoksilla on jo saatu suomen kielen opiskelu osaksi työsuunnitelmia. Tähän liittyy myös sisältöjen kehittäminen niin, että ne integroituvat vielä nykyistä paremmin kohderyhmän tarpeisiin ja tukevat pedagogisesti myös työn ja kielen opiskelun integrointia. Opiskelijoille suunnattujen kurssien sisältöjä kehitetään koko ajan integroidummiksi opiskelijoiden omien oppiaineiden kanssa sekä kehitetään työharjoitteluiden ja työelämän integrointia osaksi suomen kielen opiskelua. Kaksi viimeistä ovat vasta alkamassa. Tässä on yhteistyötä tulossa / linkitys Talent boost -palvelulupaukseen. Omana kehittämiskohteenaan on korkeakoulutetuille ja -taustaisille tarkoitettu omaehtoinen kotoutumiskoulutus, jota kehitetään koko ajan eteenpäin aiemmin saatujen tutkimustulosten ja pilotointien perusteella."

Alakohtaisesti nostettiin esiin hyvinvointiyksikössä käynnistynyt hanke, jossa kiinnitetään huomiota ulkomaalaistaustaisten suomen kielen osaamisen kehittämiseen. Täydentävässä haastattelussa toisesta ammattikorkeakoulusta kuvattiin myös hyvinvointiyksikön näkökulmasta kehittämistyötä, jossa maahanmuuttotaustaisille sairaanhoitajatutkinnon suorittaville suomen opiskelu on niin sanotusti leivottu sisään. Tällöin suomen kielen opettaja on mukana kaikissa opintojaksoissa. Ideana on, ettei esimerkiksi anatomiaa opetella erillisellä kurssilla vaan osana opintoja. Tämä on edellyttänyt lisäresurssin palkkaamista. Keskeinen viesti oli kuitenkin, että vaikka koskaan ei ole liian myöhäistä, lähtökohtaisesti kielen merkitystä ja opintoja tulisi vahvistaa jo ennen korkeakouluopintoja – lähtien varhaiskasvatuksesta. Korkeakoulussa toisen kotimaisen voi tarvittaessa korvata suomen lisäopinnoilla. Käytännössä vapautus on vielä harmaata aluetta, ja opiskelijoiden edun näkökulman pohtiminen on haastavaa ottaen huomioon lain julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (424/2003).

Kehittämistyön rahoitusta kysyttiin erikseen. Useat korkeakoulut mainitsivat Talent Boost -rahoituksen ja muutama SIMHE-rahoituksen. ESR-rahoitus ja OKM-rahoitus mainittiin, samoin yliopiston sisäinen rahoitus ja strateginen kehittämisraha.[42] Kehittämistyötä tehdään myös ilman

[42] Hankkeita: Talent Boost, sen osana myös Kielibuusti: www.kielibuusti.fi. ESR: Silta (Siirtymät maahanmuuttajien urapoluilla). OKM: JOOK (Jatkuvan oppimisen ja osaamisen kehittäminen). ESR: DigiUra (Työelämän digi- ja vuorovaikutustaidot urapolun rakentamisessa) [ei erityisesti S2-sisällöt, mutta kehittää myös S2-toimintoja. Integra (jatkunut yliopiston omalla rahoituksella). Alueelliset koulutusekosysteemit -hanke, rahoittajana on OKM. Bli proffs! -hanke, Svenska kulturfonden. Praktik på svenska -hanke, Svenska kulturfonden i Björneborg. Opin portailta työelämään Satakunnassa, ESR. KAVA-asiantuntijatehtäviin valmentava koulutus kansainvälisille osaajille, OKM:n rahoitus: EU/ETA-maiden ulkopuolella tutkinnon suorittaneille tarkoitettu lääketieteen ja hammaslääketieteen pätevöitymiskoulutus ja kieliopinnot osana korkeakoulujen kansainvälisyysohjelmaa, OKM

erillisrahoitusta tai hankkeita. Osalla kehittämistyötä tehdään ehdollisena, jos rahoitus toteutuu: esimerkiksi *haussa rahoitusta hankkeeseen, jossa tarkoitus on rohkaista S2-oppijoita käyttämään suomen kieltä myös oppituntien ulkopuolella.*

Haasteet suomen/ruotsin kielen opetuksen järjestämisessä

Muutama vastaaja kertoi haasteiden liittyvän henkilöstön saatavuuteen: pätevien S2-opettajien rekrytointiin ja Suomi toisena kielenä -opettajien vähäiseen määrään. Usein mainittiin ongelmana vaihteleva tai vähäinen kysyntä: esimerkiksi edistyneen tason kursseja (myös henkilöstölle) tarjottaisiin enemmänkin, mutta tarjontaa on jouduttu sopeuttamaan opiskelijoiden määrän ja kurssien kysynnän mukaan. Toisaalla taas kielen oppimisen näkökulmasta haasteena esitettiin kielten ryhmäkokojen kasvu.

Myös pandemiatilanne on vaikuttanut taustalla: opiskelijoiden jaksaminen on rajallista, samoin liikkuvuus – etenkin jos opiskelija opiskelee kotimaastaan käsin etänä, motivaatio voi ymmärrettävästi olla heikko. Motivaatiohaasteeseen liittyen nostettiin esiin, että jos opiskelijat kokevat pärjäävänsä englannilla tai muilla kielillään tutkinnon suorittamisvaiheessa eikä kielen oppimista sisäistetä työllistymisen näkökulmasta, opetukseen osallistumishalukkuus voi olla heikko.

Edelliseen osin rinnastuen useampi nosti esiin haasteina aikataulut ja tutkintojen valmiiksi tiiviit sisällöt: Monissa tutkinnoissa on vähän tilaa kieliopinnoille, ja tavoiteaikataulun vuoksi myöskään aikataulusyyt eivät usein mahdollista pitkäjänteistä kielen opiskelua. Ammattikorkeakoulun puolelta nostettiin esiin opintopisteiden vähäisyys ja se, ettei ammattikorkeakouluissa kannusteta suorittamaan ylimääräisiä opintoja. Kursseja järjestetään paikoin iltaopetuksena, mikä voi vaikuttaa kiinnostukseen ja jaksamiseen. Opetusta joudutaan toteuttamaan hybridimallilla verkossa, sillä kaikki opiskelijat eivät pääse paikan päälle. Lisäksi nostettiin esiin, ettei kaikilla opiskelijoilla ole aktiivista otetta tai halua integroitua ja oppia kieltä: pelkkä kurssilla istuminen ei kehitä kielitaitoa. Edistyneiden kurssien tarjonta voi olla myös vähäisempää, jolloin tarjonta ei aina osu sopivaan kohtaan kaikille halukkaille.

Täydentävässä haastattelussa nousi esiin edellä kuvattu rakenteellinen ongelma: S2-opintoihin osallistuva ammattikorkeakouluopiskelija oli pyytänyt, ettei kurssista tulisi merkintää, sillä opiskelijan opintosuunnitelmaan ei mahtunut lisää opintoja. Vaikka S2-opinnot ovat olleet välttämättömiä, tätä ei ollut huomioitu opintojen rakenteessa. Ongelma on tunnistettu, ja asian korjaamiseen on ainakin herätty. Samassa haastattelussa nousivat esiin edellä mainitut kiire ja jaksaminen: opiskelijat voivat käydä töissä, ja opintoja on paljon, mikä heijastuu kiinnostukseen kielenopiskeluun.

Talent Boost -rahoitus. KORKIT-hanke. Maahanmuuttajille suunnattu varhaiskasvatuksen opettajan opintopolku-hanke OKM-rahoitus. Elma-hanke. MOKOMA-hanke. SIMHE-hankkeet.

Resurssikysymykset nousivat monella haasteeksi. Milloin opetusta järjestetään hankeperusteisesti, sille ei tule jatkuvuutta. Opetusresurssit ovat rajalliset, ja lisäresursseja tarvittaisiin esimerkiksi kurssien kehittämiseen ja digitaalisten materiaalien tekemiseen.

Ruotsin kielen opetuksen osalta nostettiin esiin haasteina opiskelijoiden heterogeeninen pohjaosaaminen ja riittävän kielitaitotason saavuttaminen toisessa kotimaisessa kielessä (vrt. viranhaku myöhemmin), kun kyseessä on pakollinen suoritus tutkinnossa. Vähäiset opiskelijamäärät nostettiin esiin myös ruotsin kielen opiskelun osalta, ja niinpä riittäviä ryhmäkokoja ei saada aina kokoon. Lisäresursseja kaivattiin myös ruotsin (svenska som andra språk) opetuksen kehittämiseen. Ruotsinkielisen kotouttamisen näkökulmasta peräänkuulutettiin yhdessä korkeakoulussa jatkumon kehittämistä alkeista. Hoitopuolen koulutuksen haasteena nostettiin esiin myös puute harjoittelupaikoista, joissa opiskelija voi saada ohjausta ruotsiksi. Vastaaja kertoi järjestäneensä henkilöstölle ruotsin alkeiskurssin, mutta "lisäkoulutukselle olisi tarvetta tälläkin puolella".

> *"Erityisesti edistyneen tason oppijoiden saaminen samaan aikaan osallistujiksi; tähän vaikuttavana ja myös erillisenä haasteena on korkeakoulumme toiminta-alueen laajuus. Ratkaisuja on etsitty muun muassa etä- ja verkkototeutusten avulla sekä ei-muodollisen oppimisen kytkemisestä osaksi oppimisen kokonaisuutta. Alemmilla tasoilla haasteet ovat pikemminkin esimerkiksi tutkintorakenteiden suhteellisen joustamattomuuden ja oppijoiden käytettävissä olevien (ajallisten ym.) resurssien kaltaisia."*
>
> *"Tutkintorakenne: kansainvälisissä koulutusohjelmissa on vain 5 opintopisteen S2 pakollinen. Tällöin osaamisen taso jää pääosalla alhaiseksi, kurssien kierto hidasta eli tasolta toiselle pääsy kestää."*
>
> *"Toistaiseksi meillä on kohtuullisen pieni ryhmä opiskelijoita joilla on tarvetta opiskella S2 / R2 opintoja ja ilman korkeakouluyhteistyötä on vaikea saada tarpeeksi isoja ryhmiä muodostettua että ne ovat taloudellisestikin mahdollisia tarjota."*
>
> *"Alkeiskursseilla kysyntä on suurempi kuin tarjonta, mutta ylemmän taitotason kursseille haasteena on saada riittävästi opiskelijoita. Koronan myötä koulutus siirtyi verkkoon, jolloin haasteena on ollut opiskelijoiden ja opettajien jaksaminen sekä joskus digipedagogiikka ja arviointi. Toisaalta etäopetus on ollut saavutettavampaa, ja poissaoloja on ollut vähemmän."*

2.9.3 Korkeakoulujen henkilöstön kieli- ja kulttuuritietoisen opetuksen kehittäminen

Kieli- ja kulttuuritietoisen opetuksen kehittämisen kysymyksiin vastasi 17 korkeakoulua. Korkeakouluista 41 prosenttia kertoi kehittävänsä kielitietoista opetusta, yli puolet (53 %) ei. Kyselyyn vastanneista kolmessa yliopistossa ja neljässä ammattikorkeakoulussa kerrottiin kehitettävän henkilöstön kielitietoisen opetuksen osaamista. Kulttuuritietoista opetusta kertoi kehittävänsä 47 prosenttia, ja 41 prosenttia kertoi, ettei sitä kehitetä. Kulttuuritietoista opetusta kehittäneistä neljä oli yliopistoja ja neljä ammattikorkeakouluja.

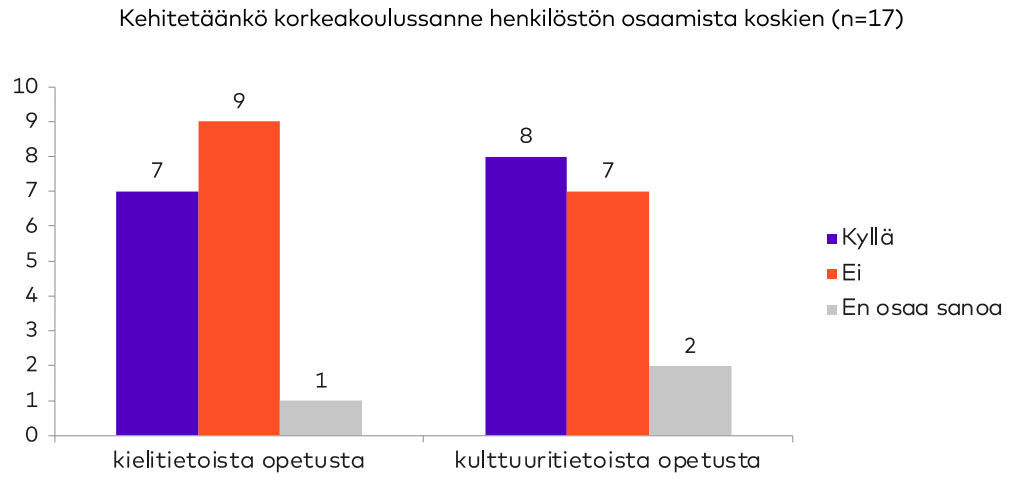

Kuva 101. Kieli- ja kulttuuritietoisen opetuksen kehittäminen vastanneissa korkeakouluissa

Kaksi ei-vastauksen antanutta perusteli vastaustaan. Toinen korkeakoulu kertoi, että kulttuuri otetaan monessa asiassa huomioon, mutta teemoja ei kehitetä yhteisesti. Toisessa korkeakoulussa on aikomuksia kehittää teema-aluetta syksystä 2022 alkaen: *"Olemme hyvin tietoisia siitä, että sekä kieli- että kulttuuritietoinen opetus ja koulutus on erittäin tärkeää."*

Muutamalla vastaajalla työ on vasta suunnitteluvaiheessa. Muissa tarkentavissa vastauksissa avattiin kehittämistyön tai koulutusten sisältöjä ja toteutusta. Yhdessä korkeakoulussa henkilöstökoulutus tarkoitti lyhytkursseja eri kulttuureista, ja niitä on järjestetty säännöllisesti. Yhdellä vastaajalla tavoitteena on levittää ja kehittää osaamista, jota löytyy oman organisaation sisällä. Tätä tehdään järjestämällä sisäisiä koulutuksia, minkä lisäksi teema on esillä esimerkiksi koulutuksen tulosalueen kehittämispäivällä: "*Henkilöstö tunnistaa teeman tärkeyden ja on ollut kouluttautumismahdollisuudesta kiinnostunut."*

Rytmitystä ja sisältöjä kuvattiin korkeakoulussa, jossa koko akateemiselle ja palveluhenkilöstölle on tarjolla yhteensä noin neljä koulutusta vuodessa yhdenvertaisuus-, monimuotoisuus- ja inklusiivisuusteeman alla. Pedagogisena koulutuksena (pääosin akateemiselle henkilöstölle) järjestetään kahta kurssia joka vuosi: Monenlaisia oppijoita tukeva opetus 2 op ja Supporting teacher´s multicultural competence 5 op. Tästä vuodesta eteenpäin painopisteenä on inklusiivinen opetus, joten siihen liittyviä tilaisuuksia ja pieniä koulutustapahtumia tullaan järjestämään koko henkilöstölle, mutta tarkempi sisältö ja aikataulu on vasta työn alla. Henkilöstön osaamisen kehittämisen teemoihin sisältyy myös monikielinen työyhteisö, mm. miten suomea ja englantia käytetään työyhteisössä.

Yhdessä korkeakoulussa kuvattiin puhtaan "henkilöstökoulutuksen" sijaan prosessiin kuuluvan muita elementtejä, joilla osaamista lisätään: rakenteilla oli verkko-oppimisympäristöön koko henkilöstölle suunnattu verkkokurssi "Monikulttuurisuus työyhteisössä ja opetuksessa". Verkkokurssi sisältää osion myös kielitietoisuudesta ja kielitietoisesta opetuksesta. Lisäksi intranetiin lisätään ohjeistus opettajille

kieli- ja kulttuuritietoisen opetuksen suunnittelusta. Kielitietoiseen opetukseen liittyviä asioita on nostettu esiin myös jo olemassa olevassa ohjeistuksessa, joka koskee opetuksen/opiskelun esteettömyyttä ja saavutettavuutta.

Yhdestä yliopistosta koulutusta on avattu kolmen eri yksikön toimesta: kielikeskuksen, suomen ja ruotsin opetuksen yksikön sekä opettajankoulutuslaitoksen. Vastauksissa kuvattiin kieli- ja kulttuuritietoisuuden teemojen läpileikkaavuutta eri koulutuksissa, tutkinto-ohjelmissa, tutkimustyössä ja kansainvälisessä yhteistyössä. Yliopiston tasolla kielitietoisen ohjauksen teemat näkyvät muun muassa henkilöstölle tarjottavissa yliopistopedagogiikan opinnoissa. Henkilöstölle on tarjolla opintojaksoja (mm. Introduction to diversity and inclusion in workplaces) sekä 10 opintopisteen valmennus, joka on suunnattu yliopiston opetushenkilökunnalle, joka opettaa tai ohjaa englannin kielellä. Valmennuksen tavoitteina on vahvistaa osallistujien ymmärrystä englannin kielellä opettamisen ja oppimisen erityispiirteistä sekä lisätä osaamista ja varmuutta englannin kielen ja vuorovaikutteisten opetusmenetelmien käytössä monikielisissä ja -kulttuurisissa opetusryhmissä. Monikielinen ja -kulttuurinen ohjaus -koulutuksessa tarkastellaan kysymystä, miten ohjaan monikielistä ja monikulttuurista opiskelijaa ja opiskelijaryhmää. Teemoina ovat kielen ja kulttuurin merkitys vuorovaikutuksessa, ohjaajan ja opiskelijan roolit eri konteksteissa sekä tiedot, taidot ja motivaatio, joita tarvitaan monikulttuurisessa ohjauksessa. Monikielinen ja monikulttuurinen työyhteisö -koulutuksen tavoitteena on tarkastella monikielisen ja kulttuurienvälisen työyhteisön mahdollisuuksia ja haasteita sekä tarjota työvälineitä niin yksilöiden kuin yhteisön monikielisen ja kulttuurienvälisen osaamisen tukemiseen. Koulutuksessa käsitellään seuraavia teemoja: kielien ja kulttuurien merkitys asiantuntijaorganisaatiossa, joustavat ja sujuvat kielikäytänteet työyhteisössä, stereotypiat ja ennakkoluulot vuorovaikutuksessa.

Lisäksi nostettiin esiin opiskelijoille suunnattuja kursseja, joihin voi osallistua myös henkilökunta. Yliopistolla on Osaava, luova ja hyvinvoiva yliopistoyhteisö -kehittämisohjelma, jonka piirissä nämäkin teemat kuten myös saavutettavuuden kysymykset ovat eri tavoin esillä. Kieli- ja kulttuuritietoinen ohjaus on pitkään ollut mukana myös Aikuiskouluttajan pedagogisten opintojen (APO) opintosisällöissä, ja osa yliopiston henkilöstöstä on suorittanut myös tämän yliopistopedagogiikkaa laajemman opintokokonaisuuden. Kehittämistyötä kuvattiin laajemmin myös opettajankoulutuksen kautta, mutta tällöinkin on tuotu esiin myös oman opetushenkilöstön osaamisen kehittämisen painopisteitä.

> *"-- Eri aineiden pedagogiikan lehtorit ovat siis kanssamme sekä suunnittelemassa että toteuttamassa oman aineensa opintojaksoa, ja näin yritämme kytkeä kielitietoisen pedagogiikan näkökulmia oppiaineiden pedagogiikan ytimeen. Ajattelemme, että tällainen ainerajat ylittävä asiantuntijayhteistyö on juurikin tehokkainta mahdollista koulutusta puolin ja toisin, vaikka siitä ei kurssitodistuksia jaeta eikä sitä kutsuta 'henkilöstökoulutukseksi'.*

Yhdessä korkeakoulussa kielitietoista opetusta kehitetään eurooppalaisessa yhteistyössä Erasmus+-hankkeessa perusopetuksen opettajakoulutuksessa. Hankkeessa[43] on kehitetty ammatillinen reflektiotyökalu, jota voidaan käyttää systemaattisesti kielitietoisen opetuksen kehittämiseen opettajankouluttajien keskuudessa mutta myös eri kouluissa kulttuurin kehittämiseen kohti lisääntyvää kielitietoisuutta. Hanke on suunnattu erityisesti opettajankouluttajille ja opettajille, jotka eivät työskentele kieltenopettajina.

Kyselyn lopussa oli mahdollisuus täydentää vastauksia tai lähettää terveisiä. Tässä yhteydessä kaksi korkeakoulua nosti esiin, että tietoisuutta kielitietoisuudesta voisi lisätä. Siitä voisi esimerkiksi järjestää korkeakouluille jotain koulutusta, seminaaria tai tapahtumaa. Yksi korkeakoulu painotti yhteistyön merkitystä. Tätä tarvittaisiin myös materiaalien koostamiseen yhteen. Esimerkiksi suomen materiaaleja on olemassa melko paljon eri hankkeista, mutta ne ovat hajallaan monessa paikassa.

[43] www.listiac.org

3 Yhteenveto ja johtopäätökset

Raportissa on kuvattu suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen toteutumista varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Seuraavaksi esitetään tulosten yhteenvedot koulutusasteittain ja erillinen yhteenveto S2-opettajuudesta ja kelpoisuuksista. Johtopäätöslukuun 3.2 on koottu läpileikkaava näkymä S2-opetuksen toteutumisesta niin opintojen aikana kuin nivelvaiheissa kohti jatko-opintoja ja työelämää sekä nostettu esiin kehittämisen kohtia.

3.1 Yhteenveto

3.1.1 S2-opetus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen vastaajista (n=281) kuntia oli 70 prosenttia (n=196), ja näistä suomi/ruotsi toisena kielenä -opetusta kertoi järjestävänsä alle puolet (46 %, n=90). Yksityisten päiväkotien vastaajia oli 85 (30 %), ja näistä 16 prosenttia (n=14) kertoi järjestävänsä S2-opetusta. Ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen osalta vain yksi suuri kaupunki kertoi järjestävänsä R2-opetusta, yksityisistä ei yhtään. Kaksi vastaajaa kertoi vastauksen koskevan sekä suomen- että ruotsinkielistä varhaiskasvatusta. Niin Opetushallituksen tekemän (2020) kuin nyt tehdyn tiedonkeruun perusteella voidaan todeta, että ruotsi toisena kielenä -opetuksen järjestäminen varhaiskasvatuksessa on vähäistä.

Vastaajilla, jotka eivät järjestä S2-opetusta, yleisin syy oli, ettei järjestäjillä ole lapsia, jotka tarvitsevat S2-opetusta: tämä korostui yksityisten päiväkotien vastauksissa. S2-opettajien puute oli taustalla viidenneksellä vastaajista. Tällöinkin osa vastaajista täydensi, että S2-tuen tarpeessa olevia lapsia on vähän, ja useat kuvasivat lasten kehityksen tukea arjen tilanteissa. Valmiudet S2-opetuksen järjestämiseen vaihtelevat paljon vastaajilla, joilla S2-opetusta ei vielä järjestetä.

S2-opetuksen resursseja kysyttiin henkilöiden määrän ja nimikkeiden tasolla. Yleisemmin resurssi on kiertävä varhaiskasvatuksen erityisopettaja. S2-opetusta järjestävistä varhaiskasvatuksen järjestäjistä suurella osalla on jonkinlainen erillisresurssi S2-opetuksen järjestämiseen. Useimmiten se tarkoitti alueellista konsultoivaa resurssia, joka oli yli puolella vastaajista. Noin viidenneksellä erillisresurssia ei ollut, ja nämä olivat pääasiassa pieniä kuntia. Päiväkotikohtainen erillisresurssi on käytössä harvemmin. Varhaiskasvatuksen järjestäjät edellyttävät useimmiten varhaiskasvatuksen opettajan (65 %) ja erityisopettajan kelpoisuutta (41 %) suomi/ruotsi toisena kielenä -opettajilta.

Aina se ei toteudu. Varhaiskasvatuksen henkilöstökyselyyn vastanneista suuri osa S2-opettajina toimivista oli varhaiskasvatuksen opettajia. S2-opettajina toimivista kolmannes kertoi, ettei ole saanut koulutusta S2-opetukseen.

Useimmiten S2-opetus tarjotaan pienryhmätoimintana (86 %) ja/tai integroituna osana kaikkea lapsiryhmän toimintaa (81 %) sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajan tukena tai opetuksena (71 %). Varhaiskasvatuksen järjestäjien S2-opetuksen järjestämisen tapoja kuvaavissa vastauksissa nousivat usein esiin pienryhmätoiminta ja S2-opetuksen toteutuminen arjen vuorovaikutuksessa tai kokoaikaisesti osana päivittäistä tukea. S2-opetus annetaan useammin muun kuin S2-opettajan antamana. Lapsi määritellään useimmiten suomea/ruotsia toisena kielenä oppivaksi huoltajan äidinkielen perusteella, mutta määrittely voi perustua myös huoltajien kanssa keskusteluun ja/tai varhaiskasvatushenkilöstön arviointiin. Varhaiskasvatuksen henkilöstön kertomana nousevat usein esiin samat perusteet, mutta vastauksissa näkyy, ettei prosessi ole kaikkialla selkeä. Varhaiskasvatuksen järjestäjät toivat kehittämisen kohteissa myös usein esiin, että käytäntöjä S2-opetuksen järjestämisessä tulee yhtenäistää.

Järjestäjät arvioivat henkilöstön valmiudet ja toimintatavat kielitietoiseen varhaiskasvatukseen varsin hyviksi, ja näkymää tukevat henkilöstökyselyn tulokset. Silti niin järjestäjät kuin henkilöstö näkivät akuuttia tarvetta henkilöstökoulutukselle – kielitietoisuuden lisäämiseen, mutta myös yleisemmin tietoisuuden ja ymmärryksen lisäämiseen, etenkin, jos kokemusta maahanmuuttotaustaisista lapsista on vähän. Lisäresurssin tarve S2-opetuksen järjestämiseen nousee ilmeisenä tarpeena esiin, vaikkakin yleisenä haasteena on aikapula suunnitella ja toteuttaa laadukasta kielitietoista varhaiskasvatusta. Henkilöstökyselyyn vastanneista varsin iso osa kaipasi myös lisää tukea johdolta kielitietoisen opetuksen ja kasvatuksen toteuttamiseen.

3.1.2 S2-opetus perusopetuksessa

Kyselyyn vastanneista perusopetuksen järjestäjistä (n=180) 76 prosenttia kertoo järjestävänsä suomi/ruotsi toisena kielenä (S2) -opetusta perusopetuksessa. Näistä 12 on ruotsinkielistä opetusta järjestäviä. Pääasiallinen syy sille, ettei S2-opetusta järjestetä, on vastaajien mukaan se, ettei heillä ole S2-opetusta tarvitsevia oppilaita. S2-opettajien puute oli syynä kahdeksalla vastaajalla. Tämän kyselyn tulokset ja kansalliset tulokset ovat ristiriidassa: Mukana on järjestäjiä, jotka ovat kyselyssä kertoneet järjestävänsä S2-opetusta mutta joilla ei ole yhtään S2-oppimäärää suorittavaa Koski-tietovarantoon viedyn tiedon mukaan. Mukana on myös järjestäjiä, joilla on S2-oppimäärää suorittavia mutta jotka ovat kertoneet, ettei S2-opetusta järjestetä. Yleensä oppilaiden määrä oli Tilastopalvelu Vipusen mukaan pieni, mutta ei kaikilla.

Oppilaat ohjataan S2-opetukseen useimmiten opetuskielen taidon tason perusteella, mutta usein taustalla on useita eri perusteita, kuten väestörekisteriin merkitty äidinkieli ja siirtyminen valmistavasta opetuksesta perusopetukseen. Huoltajan päätös vaikutti ohjautumiseen vain 31 prosentilla vastaajista, mitä voi pitää alhaisena lukuna ottaen huomioon, että huoltajia tulee kuulla

oppilasta koskevia päätöksiä tehtäessä. Kyselyyn annettujen muiden vastausten perusteella huoltajia kuullaan lähes järjestään, eli selkeästi annettuja vastauksia enemmän, oppimäärää koskevaa päätöstä tehtäessä, joskus myös osana kielitaidon tason arviointia. Prosessikuvauksessa on esimerkiksi voitu nostaa esiin, että oppilas ohjautuu kielitaidon arviointiin ja että lopullista päätöstä tehtäessä huoltaja on mukana. Erimielisyyksiä huoltajien kanssa oppimäärän valinnasta on harvoin, mutta silloin kun on, ne ovat liittyneet esimerkiksi siihen, että S2-statusta ei ole ymmärretty, sitä on pidetty leimaavana tai oppilas joutuisi eroon omasta ryhmästä. Myös erilaiset käsitykset oppilaan opetuskielen taidon tasosta ovat vaikuttaneet taustalla. Suuri osa järjestäjistä kertoo, että S2-opetuksen oppimäärä voidaan vaihtaa oppilaan kielitaidon tason arvioinnin perusteella, mutta tämä ei toteudu kaikilla.

S2-opetusta toteutetaan usein S2-opetusryhmässä. Toiseksi yleisimmin S2-opetus järjestetään sekä erillisessä S2-ryhmässä että suomen/ruotsin kieli ja kirjallisuus -oppimäärän oppitunneilla vain luokanopettajan/aineenopettajan antamana. Saman järjestäjän sisällä on usein erilaisia järjestämisen tapoja. Lähes puolella on vain yksi tapa järjestää S2-opetusta. Näistä pienellä osalla S2-opetusta toteutetaan integroidusti vain luokanopettajan/aineenopettajan antamana. Aivan kaikilla ryhmämuotoisenkaan opetuksen järjestämiseen ei ole kelpoista S2-opettajaa. Kelpoisten opettajien rekrytoinnin esteenä on nähty pieni oppilasmäärä tai rekrytointien epäajankohtaisuus.

Resursseja S2-opetuksen toteutukseen ei ole toivotussa määrin. S2-opetuksen järjestämisessä koulujen välistä yhteistyötä on yli puolella järjestäjistä, mutta varsin monella (29 %) siinä on tunnistettu kehittämisen tarvetta. Joka kymmenes kokee, että tarvetta koulujen väliseen yhteistyöhön on olemassa. Kiertävä S2-opettaja on vain alle viidenneksellä vastaajista. Lähes yhtä suurella osalla ei resurssia ole, mutta tarve on tunnistettu. Kunnan eri kieli- ja kulttuuriryhmien opetuksen kehittämisestä ja järjestelyistä vastaava koordinaattori on reilulla neljänneksellä, mutta lähes puolella näistä käytännössä on kehittämisen varaa, ja 15 prosenttia kertoi, ettei koordinaattoria ole, mutta sille olisi tarve.

Opetuksen järjestäjillä oli varsin positiivinen näkemys siitä, että oppilaiden yksilölliset tarpeet huomioidaan S2-opetuksessa ja että opetus- ja ohjaushenkilöstö ottaa maahanmuuttotaustaisten oppilaiden opetuskielen ja oppiaineen kielen taidon tason huomioon opetuksessaan suurella osalla vastaajista. Arviota tukevat perusopetuksen henkilöstökyselyyn vastanneiden itsearviot ja omien toimintatapojen reflektointi. Käytössä oleva työaika kielitietoisen opetuksen suunnitteluun ja toteutukseen näyttäytyy haasteena etenkin henkilöstön vastausten perusteella, mutta haaste tunnistetaan usein myös järjestäjien puolella. Myös perusopetuksen puolella henkilöstökyselyyn vastanneista varsin iso osa kaipasi lisää tukea johdolta kielitietoisen opetuksen toteuttamiseen. Niin järjestäjät kuin henkilöstö tunnistivat selkeän tarpeen kielitietoisen opetuksen täydennyskoulutukselle.

Perusopetuksen henkilöstökyselyyn vastanneista suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus (S2) -oppimäärää opettavista 24 prosenttia kertoi, ettei ole saanut koulutusta suomi/ruotsi toisena kielenä -opetukseen. Vastanneista 38 prosenttia oli suorittanut S2-opetukseen liittyvän opintokokonaisuuden, loput tätä lyhyempiä koulutuksia.

3.1.3 Lukioon ja ammatilliseen koulutukseen valmentavat koulutukset

VALMA-koulutuksesta saatiin vastaukset 34 järjestäjältä, joilla on S2-opiskelijoita, ja LUVA-koulutuksesta saatiin vastaus 14 koulutuksen järjestäjältä. Kyselyt sisälsivät koulutuksille yhteisiä ja erillisiä kysymyksiä. Tulosten esittäminen rinnan on perusteltua, sillä elokuussa 2022 käynnistyy TUVA-koulutus, joka korvaa valmistavat koulutukset ja perusopetuksen lisäopetuksen.

Valmistaviin koulutuksiin tiedonsiirto ja alueellinen ohjaus on toiminut pääasiassa vähintäänkin kohtalaisesti, ja alueellinen yhteistyö korostuu toimivassa ohjausyhteistyössä. VALMA-koulutukseen ohjautuu enemmän aikuisia maahanmuuttajia, jolloin ohjausta tekevät tahot ovat moninaisempia.

Koulutuksiin on järjestäjien mukaan useimmiten onnistuttu valitsemaan opiskelijat, jotka hyötyvät koulutuksesta. Valitsematta jättämisen taustalla on yleisimmin puutteellinen opetuskielen taito. VALMA-koulutuksen puolella myös opiskelukuntoisuus nousi useammin esiin. VALMA-koulutukseen edellytetyt opetuskielen kielitaidon tasot vaihtelivat. Alimpana tasona on A.1.3-taso, mutta useimmat kertoivat, että edellytyksenä on A.2 tai että tasoa arvioidaan tapauskohtaisesti. Valitsematta jääneiden ohjausta tehdään VALMA-koulutuksen puolella usein henkilökohtaisesti.

Lähes kaikilla VALMA- ja LUVA-koulutuksen järjestäjillä S2-opetukseen on erillinen S2-opettaja, ja koulutuksen järjestäjän omaa opetustarjontaa ja resursseja hyödynnetään usein. VALMA-koulutuksen järjestäjistä kahdella kolmesta oli erillisiä ryhmiä tai polkuja S2-tukea tarvitseville opiskelijoille. Niillä, joilla erityisiä ryhmiä ei ollut, vuorovaikutus suomea/ruotsia äidinkielenään puhuvien opiskelijoiden kanssa toteutuu vastausten perusteella useimmiten yhteisen opetuksen, sekaryhmien, projektien, tapahtumien ja valinnaisten opintojen kautta. LUVA-opiskelijoille vuorovaikutusta suomea äidinkielenään puhuvien opiskelijoiden kanssa kerrottiin tuettavan yhteisillä opinnoilla ja tapahtumilla tai ottamalla heitä mukaan toimintakulttuuriin laajemmin.

LUVA-koulutuksen järjestäjistä suuri osa näki, että koulutuksella on onnistuttu antamaan valmiuksia hakeutua lukiokoulutukseen hyvin tai erittäin hyvin. Toimivan tai sujuvan peruskielitaidon saavuttamisen arviot jakautuivat enemmän. VALMA-koulutuksen järjestäjistä valtaosa näki, että koulutuksella on onnistuttu antamaan valmiuksia hakeutua ammatilliseen koulutukseen hyvin tai erittäin hyvin. Arviot jakautuivat enemmän sen osalta, missä määrin koulutuksen myötä voidaan saavuttaa toimiva tai sujuva peruskielitaito. Ammatilliseen koulutukseen voi toisaalta edetä myös heikommalla kielitaidon tasolla.

Niin LUVA- kuin VALMA-koulutuksen järjestäjät tunnistivat haasteena TUVA-koulutukseen siirryttäessä sen, miten TUVAssa varmistetaan hyvin erilaisia tarpeita omaaville opiskelijoille riittävät valmiudet hakeutua lukio-opintoihin tai ammatilliseen koulutukseen. LUVA-koulutuksen järjestäjien puolella pelättiin, että kielitaitoa tukevia opintoja on vähemmän ja että yleissivistävien aineiden opintojen määrä vähentyy. Huolena oli myös, että LUVA-koulutuksen rakenne hajoaa ja koulutus muuttuu sirpaleiseksi eikä tue optimaalisesti lukio-opintojen suorittamista ja opiskelijayhteisöön integroitumista.

3.1.4 S2-opetus ja tuki lukiokoulutuksessa

Kyselyyn vastanneista lukiokoulutuksen järjestäjistä 61 prosenttia (n=107) kertoi lukiokoulutuksessa olevan S2-opiskelijoita. Näistä kolme oli ruotsinkielisiä opetuksen järjestäjiä.
Noin kolmannes järjestäjistä arvioi tiedonsiirron perusopetuksesta toimivan hyvin, ja lähes yhtä suuri osuus antoi heikon arvion. Saman oppilaitoksen sisällä käytännöt toimivat useimmiten hyvin, mutta pelkkien todistusten varassa tiedonsiirto toimii heikommin. S2-opetukseen ohjautumisen perusteena on useimmiten opetuskielen taidon taso (79 %) ja väestörekisteriin merkitty äidinkieli (67 %). Opiskelijan opetuskielen taidon varmistamisessa hyödynnetään useimmiten opiskelijan opiskeluhistoriaa ja aiempaa tuen tarvetta (79 %) ja opiskelijan haastatteluja (60 %).

Lukiokoulutuksessa S2-opetusta toteutetaan tarjoamalla erillisiä S2-opintojaksoja ja integroidusti. Kahdella viidestä oli yksi tapa järjestää S2-opetusta, muilla useampia. Vajaalla kolmanneksella tarjotaan S2-opintojaksoja verkko-opintoina. Kuudella järjestäjällä se oli ainoa tapa tarjota S2-opetusta. Järjestäjillä, joilla ei ole erillisiä S2-opintojaksoja, S2-opiskelijoita oli niin vähän, ettei erillisten kurssien järjestämistä ole nähty tarkoituksenmukaiseksi. Opiskelijoiden kielellisen tuen arviointia tehdään noin puolella järjestäjistä opintojen alkaessa, osalla useammin, ja osalla arviointi on jatkuvaa tai tarpeen mukaan toteutettavaa. Kyselyllä ei päästy kiinni siihen, miten opiskelijan kielellisen tuen arviointi toteutuu koko opintopolun aikana. Kuitenkin noin puolet järjestäjistä kertoi kielellisen tuen tarjoamisen näkökulmasta, että opiskelijan tuen tarve selvitetään säännöllisesti erityisopettajan ja/tai suomen kielen opettajan toimesta ja että tukiopetusta järjestetään, jos tarvetta ilmenee. Kielellisenä tukena tarjotaan useimmiten tukiopetusta opiskelijan sitä pyytäessä (79 %).

S2-ylioppilaskokeisiin on tarjolla erillistä tukea, esimerkiksi valmistava kurssi kahdella viidestä (42 %). Neljännes kertoi, että S2-opiskelijoille järjestetään säännöllisesti suomen kielen tukiopetusta reaaliaineissa pärjäämisen tueksi. Alle puolella on erityisiä opinto-ohjauksen käytäntöjä, joilla huolehditaan S2-opiskelijoiden opintojen ohjauksesta, ylioppilaskirjoituksiin osallistumiseen liittyvästä ohjauksesta ja ohjauksesta jatko-opintoihin. Kaikkiaan vain noin kaksi viidestä arvioi, että opiskelijoiden tukitoimet ovat riittävät nykyisellään.

Lukioista osa tekee yhteistyötä muiden koulutuksen järjestäjien kanssa S2-opetuksen toteutuksessa. Milloin opetus järjestetään yhteistyössä, haasteina nousivat esiin lukujärjestystekniset kysymykset ja opiskelijoiden siirtymiset. Toimivan käytännön kuvauksena taas voidaan nostaa esiin esimerkki siitä, kuinka päivälukion puolella vastuuopettaja toimii yhteistyössä aikuislukion opettajien kanssa, ja koulutuksen järjestäjä huolehtii tarvittavasta lisätuesta myös päivälukion puolella. Vastaavasti mukana oli esimerkkejä, joissa yhteistyö opettajien kesken oli vähäistä. Lupaavana esimerkkinä nousi esiin myös verkkokurssien tarjonta siten, että koulutuksen järjestäjällä on nimetty opettaja, joka ohjaa ja tukee kurssien suorittamista, ja tukena on myös erityisopettaja. Kotioppilaitoksen näkökulmasta osaamista voi välittyä myös omalle henkilöstölle sen lisäksi, että opiskelijalle halutaan varmistaa riittävä tuki.

Suuri osa lukiokoulutuksen järjestäjistä oli täysin tai jossain määrin samaa mieltä, että opetus- ja ohjaushenkilöstö ottaa maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden opetuskielen taidon tason huomioon opetuksessa ja että opiskelijoiden yksilölliset tarpeet otetaan huomioon S2-opetuksessa. Alle puolet oli edes jossain määrin samaa mieltä väittämän kanssa, että henkilöstöä on koulutettu kielitietoiseen opetukseen, vaikka hieman suurempi osa (57 %) arvioi, että henkilöstöllä on hyvät valmiudet toteuttaa kieli- ja kulttuuritietoista opetusta. Samanaikaisopettajuutta S2-opettajan ja reaaliaineiden opettajien kesken toteutetaan vain harvoin kielitietoisuuden edistämisessä. Henkilöstökyselyyn saatiin lukiokoulutuksen puolelta vähän vastauksia, mutta kyselyyn osallistuneista valtaosa tunnisti opettajan tärkeän roolin maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden kielitaidon tukijana. Mukana oli myös vastaajia, jotka eivät välttämättä tunnistaneet opettajan roolia ja opiskelijan oman kielen merkitystä kielen oppimisessa. Henkilöstökyselyyn osallistuneista yli puolet arvioi tarvitsevansa täydennyskoulutusta kielitietoisesta opetuksesta.

Kaksi kolmesta koulutuksen järjestäjästä oli edes jossain määrin samaa mieltä väittämän kanssa, että S2-opetukseen on riittävät henkilöstöresurssit. Noin puolet arvioi, että henkilöstöllä on aikaa huomioida opiskelijoiden yksilölliset tarpeet. Lähes neljä viidestä näki, että S2-opetuksen järjestämiseen tarvitaan enemmän taloudellista tukea. Henkilöstökyselyyn osallistuneista lähes kaksi viidestä arvioi resurssit riittäviksi ja vastaava osuus riittämättömiksi S2-opetukseen. Tätä suurempi osuus arvioi oman aikansa riittämättömäksi kielitietoisen opetuksen toteuttamiseen.

Laadukkaan S2-opetuksen ja riittävän oppimisen tuen haasteet kiinnittyivät järjestäjien arvioissa usein käytössä oleviin resursseihin, eli aikaan, mutta myös siihen, miten pienryhmien tai sopivien opetusryhmien opetus toteutetaan, kun opiskelijoita on vähän tai opiskelijoiden osaamispohja on hyvin heterogeeninen. Koulutuspolkujen jatkumon näkökulmasta haasteet liittyivät useimmiten tiedonsiirtokäytäntöihin siirryttäessä lukioon ja mahdollisuuksiin hankkia riittävä (akateeminen) kielitaito osana koulutuspolkua.

Pieni osa lukiokoulutuksen järjestäjistä (13 %) oli mukana kansallisessa ja alueellisessa (15 %) verkostoyhteistyössä, jossa kehitetään maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden opetusta. Tätä suurempi osuus (16 %) oli kiinnostunut liittymään verkostoon.

Lukiokoulutuksen järjestäjistä noin puolet arvioi, että S2-oppimäärän sisällöt tukevat akateemista kielitaitoa ja muissa oppiaineissa pärjäämistä. Iso osa ei ottanut suoraan kantaa. Haimilahti on opinnäytetyössään (2021) analysoinut suomi toisena kielenä (S2) -oppimäärää opiskelevien lukiolaisten menestymistä ylioppilastutkinnossa vuosina 2014–2017. Ajankohdan huomioiden tuloksista ei voi suoraan vetää johtopäätöksiä tähän hetkeen, vaikkakin käytössä ovat olleet käytännössä samat opetussuunnitelmat. Tutkimustulos herättää kysymyksen, tukevatko S2-oppimäärän sisällöt akateemista kielitaitoa riittävästi muissa oppiaineissa menestymisen kannalta[44].

[44] Tulosten mukaan äidinkielessä ja kirjallisuudessa S2-kokelaat saavat oppimääränsä kokeesta parempia arvosanoja kuin S1-kokelaat oman oppimääränsä kokeesta. Silti heidän arvosanansa jäävät kauimmas tilastollisesta odotusarvosta niissä oppiaineissa, joissa suomen kielen arvosanan vaikutus on suurin, reaaliaineissa ja lyhyessä matematiikassa. Lähemmäs

3.1.5 S2-opetus ja tuki ammatillisessa koulutuksessa

Yhteensä 64 kyselyyn vastannutta koulutuksen järjestäjää (79 %) kertoi, että heillä on koulutuksessa opiskelijoita, joilla on suomi tai ruotsi toisena kielenä -tuen tarve. S2-tuen tarpeessa olevien opiskelijoiden määrä vaihteli paljon, mutta suurella osalla S2-tukea tarvitsevia opiskelijoita oli alle 10 prosenttia opiskelijoista.

Tiedonsiirtokäytännöt opetuskielen tasosta ammatillisen koulutuksen järjestäjille toimivat parhaiten oman organisaation sisällä (esimerkiksi kielitestien osalta). Noin kaksi viidestä oli tyytymättömiä tiedonsiirtoon perusopetuksesta, kotoutumiskoulutuksen järjestäjiltä ja TE-toimistoista.

Opiskelijat ohjataan S2-opetukseen koulutuksen järjestäjien vastausten perusteella pääosin opetuskielen taidon tason perusteella, ja tällöin hyödynnetään opiskelijoiden haastatteluita (98 %) ja usein myös lähtötasotestejä (80 %). Opiskeluhistoria ja aiemman tuen tarve kartoitetaan kielitaidon arvioinnin näkökulmasta noin puolella. Koulutuksen järjestäjistä suuri osa arvioi kielitaidon tason arvioinnin käytännöt toimiviksi.

S2-opetuksen järjestämisen tavat ovat pääosin moninaisia. S2-opetus järjestetään perustutkintokoulutuksessa useimmiten viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä, suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksena. S2-opetusta järjestetään myös usein integroituna viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä -opetukseen (54 %), erillisessä ryhmässä ja osittain integroituna viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä -opetukseen (49 %). S2 on integroitu ammatilliseen opetukseen osittain 30 prosentilla vastaajista. Puolet järjestäjistä hyödyntää myös OPVA-opintoja S2-opetukseen.

Järjestäjistä suuri osa (76 %) kertoi, että erillinen S2-opettaja antaa S2-opetusta, joskin S2-opettajia on tätä useammalla. Pääsääntöisesti myös muuta henkilöstöä osallistuu S2-opetuksen tai -tuen antamiseen. Henkilöstökyselyyn vastanneista S2-opettajista 94 prosenttia kertoi saaneensa koulutusta S2-opetuksesta.

Samanaikaisopettajuutta hyödynnetään ammatillisissa opinnoissa (43 %) ja yto-aineissa (27 %) S2-opetuksen toteutuksessa, mutta sitä ei aina ole tarjolla kaikille opiskelijoille. Kielitietoisuuden edistämisessä samanaikaisopettajuutta kerrottiin hyödynnettävän useammin. Paikallisia valinnaisia S2-tutkinnon osia on tarjolla kaikille viidenneksellä vastaajista. Suuri osa järjestäjistä kertoi, että yto-aineiden opetusta ja materiaaleja selkokielistetään tarvittaessa, vaikkakaan mahdollisuus ei ole aina kaikille tarjolla. Suurella osalla on toimintamalleja, joilla tuetaan eri kieli- ja kulttuuritaustaisten vuorovaikutusta suomea/ruotsia äidinkielenään puhuvien kanssa, mutta käytännöt voivat vaihdella koulutuksen järjestäjien sisällä.

odotuksia he pääsevät vieraissa kielissä ja pitkässä matematiikassa, joissa suomen kielen vaikutus on pienempi. (Haimilahti 2021.)

Järjestäjistä suuri osa (69 %) arvioi, että S2-opetuksen toteutukseen on toimivat käytännöt, joita kehitetään jatkuvan kehityksen hengessä. Kielellistä tukea tarjotaan monin tavoin osana opintoja, vaikkakin käytännöt ja mahdollisuudet vaihtelevat paljon myös järjestäjien sisällä. Opiskeluvalmiuksia tukevien opintojen merkitys korostuu useilla vastaajilla keskeisenä tuen muotona. OPVA:n osalta nostettiin esiin tarve keskustella OPVA-opintojen yhtenäisemmästä rakenteesta ja kehittää rahoitusperustaa siten, että se on joustavammin käytettävissä.

Noin puolet järjestäjistä (53 %) kertoi, että heillä on erillisiä "polkuopintoja", kuten tutkinnon osa kerrallaan eteneviä koulutusmalleja. Usein polkuopintoja tarjotaan opiskelijoille, joiden opiskelukielen taidon taso ei riitä tutkintokoulutukseen. Useat kertoivat, että tarvittaessa kaikilla opiskelijoilla on mahdollisuus edetä tutkinnon osa kerrallaan henkilökohtaistetusti. Alakohtaisista poluista useimmin mainittiin hoiva-avustajakoulutus.

Järjestäjistä 65 prosenttia arvioi, että omat käytännöt tukevat vähintäänkin hyvin opiskelijoita saavuttamaan työelämässä tarvittavan kielitaidon. "Kohtalaisen" arvion antoi 30 prosenttia, ja yksittäiset vastaajat antoivat tätä kriittisemmän arvion. Lähes puolet (48 %) kertoi, ettei tarjolla ole työpaikkaohjaajien koulutusta eri kieli- ja kulttuuritaustaisten opiskelijoiden ohjaamiseen. Henkilöstökyselyyn osallistuneista iso osa näki, että työpaikkaohjaajakoulutusta tulisi järjestää enemmän.

Järjestäjistä suuri osa oli jossain määrin tai täysin samaa mieltä väittämien kanssa, että opiskelijoiden yksilölliset tarpeet huomioidaan S2-opetuksessa, että koulutuksen järjestäjän toimintakulttuuri tukee maahanmuuttotaustaisten oppimista ja että opetus- ja ohjaushenkilöstö ottaa maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden kielitaitotason huomioon opetuksessa ja ohjauksessa. Vajaa kaksi kolmesta oli edes jossain määrin samaa mieltä väittämän kanssa, että henkilöstöä on koulutettu kielitietoiseen opetukseen. Viidennes oli selkeämmin eri mieltä. Vastaajista yli puolet (56 %) arvioi, että henkilöstöllä on hyvät valmiudet toteuttaa kieli- ja kulttuuritietoista opetusta. Noin kolmannes oli selkeämmin eri mieltä. Ammatillisen koulutuksen henkilöstökyselyyn vastanneella henkilöstöllä on väittämien perusteella hyvä käsitys opettajan roolista opiskelijoiden kielitaidon kehittämisessä ja tietoisuus siitä, että ammatillisen kielen oppiminen vaatii opettajalta huomion kiinnittämistä käytettyyn kieleen. Vastaukset jakaantuvat enemmän sen suhteen, nähdäänkö opettajan tehtäväksi sekä ammatillisen sisällön että kielen opetus. Täydennyskoulutuksen tarve kielitietoisen opetuksen toteuttamiseen nousi esiin niin järjestäjien kuin myös henkilöstön kyselyyn osallistuneiden tahoilta.

Koulutuksen järjestäjien arviot vaihtelivat sen suhteen, missä määrin S2-opetukseen on riittävästi henkilöstöresursseja ja miten henkilöstöllä on aikaa huomioida opiskelijoiden yksilölliset tarpeet. Henkilöstön kyselyyn osallistuneiden arviot olivat vielä kriittisempiä. Yli neljä viidestä koulutuksen järjestäjästä näki, että S2-opetuksen järjestämiseen tarvitaan enemmän taloudellista tukea. Rahoitusjärjestelmän kehittämistä koskevissa vastauksissa korostui tarve erillisrahoitukselle, joka tulisi S2-opiskelijoiden mukana tai vieraskielisten lukumäärän mukaan, samoin kuin erityisopiskelijoiden rahoitus opiskelijatyöpäivän mukaan.

Koulutuspolkujen jatkumolla haasteena tunnistettiin opiskelijoiden kielelliset valmiudet ennen ammatillista koulutusta, etenkin kotoutumiskoulutuksesta ja aikuisten perusopetuksesta siirtyvien osalta. Suuri osa tunnisti kehittämisen kohteeksi myös kehittyvän peruskielitaidon omaavien oppimisen tuen järjestämisen tutkintokoulutuksen aikana. Kehittämisen kohteina S2-opetuksen järjestämisessä, oppimisen tuessa ja kielitietoisessa opetuksessa tunnistettiin resurssit ja sen myötä rahoitus. Vaikka pienellä osalla oli vielä perustavanlaatuinen tarve kehittää S2-opetustarjontaa, useimmiten haaste liittyi käytännön järjestelyihin ja opetukseen käytettävään resurssiin. Käytännön toteutuksen haasteina nousi esiin esimerkiksi aikataulujen yhteen sovittaminen, etenkin jos opiskelijoita on vähän tai eri toimipisteissä.

Ammatillisen koulutuksen järjestäjistä lähes kolmannes oli mukana jossain verkostoyhteistyössä kehittämässä maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden opetusta. Alueelliseen verkostoon kuului 57 prosenttia vastaajista. Noin neljännes toivoi mahdollisuutta liittyä verkostoihin.

3.1.6 Korkeakoulut

Muiden kuin suomen- tai ruotsinkielisten osuus korkeakouluissa on kasvanut viime vuosina. Myös suomi toisena kielenä -aineen ylioppilaskirjoituksissa kirjoittaneiden osuus yliopisto- ja ammattikorkeakouluihin valituista on kasvanut aikavälillä 2015—2021, mutta osuus on yhä pieni (2,7 % korkeakouluihin valituista). Ruotsi toisena kielenä -aineen kirjoittaneiden osuus on marginaalinen, mikä näkyy myös opiskelijavalinnoissa: vuonna 2021 osuus oli 0,1 prosenttia valituista. Muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia puhuvien opiskelijoiden osuus korkeakouluissa oli vuonna 2020 keskimäärin 10 prosenttia, ja korkeakoulujen kansainvälisillä opiskelijoilla on hyvin moninaiset taustat.

Selvityksessä tuotettiin tietoa siitä, tarjotaanko korkeakouluissa suomi/ruotsi toisena/vieraana kielenä -opetusta (S2) opiskelijoille ja henkilöstölle, sekä tietoa koulutustarjonnan ja kieli- ja kulttuuritietoisen opetuksen kehittämistoimista. S2-opetuksen tarjontaa ja kehittämistä koskeviin kysymyksiin vastasi 11 yliopistoa ja 15 ammattikorkeakoulua. Kielitietoisen opetuksen kehittämistä koskevaan osuuteen saatiin vastaus 17 korkeakoulusta.

Alkavan kielitaitotason suomen kielen opetusta oli tarjolla korkeakouluissa opiskelijoille hyvin. Henkilöstölle sitä oli tarjolla suuressa osassa yliopistoja, ammattikorkeakouluista vain kahdessa. Keskitason kielitaitotason S2-opetusta opiskelijoille tarjosi kahdeksan yliopistoa ja kaikki 15 ammattikorkeakoulua. Henkilöstölle keskitason opetusta oli tarjolla neljässä yliopistossa ja yhdessä ammattikorkeakoulussa. Edistyneen kielitaitotason suomen opetusta (C1, C2) kertoi tarjoavansa kolme yliopistoa ja seitsemän ammattikorkeakoulua. Ruotsi toisena/vieraana kielenä -opetuksen tarjonta oli vähäisempää: alkavan ja keskitason kielitaidon tason opetusta oli tarjolla seitsemässä ammattikorkeakoulussa ja kahdessa yliopistossa, henkilöstölle vain yksittäisissä korkeakouluissa. Edistyneen tason ruotsin opetusta oli tarjolla kyselyn tavoittaneista korkeakouluista kahdessa ammattikorkeakoulussa ja yliopistossa.

Korkeakouluissa on kyselyn perusteella kiinnitetty huomiota S2-opetuksen tarjontaan. Suurella osalla korkeakouluista (81 %) oli käynnissä kehittämistyötä liittyen opiskelijoille suunnattuun S2-opetuksen kehittämiseen sekä tarjonnan lisäämiseen. Henkilöstölle suunnatun opetuksen kehittämistyötä oli käynnissä viidenneksellä ja tarjonnan lisäämiseen liittyvää kehittämistyötä yli neljänneksellä vastanneista korkeakouluista.

Edistyneiden opetustarjontaa on jo enemmän mutta ei useiden arvioiden mukaan riittävästi, ja tarjontaa vasta kehitetään monessa korkeakoulussa. Tarjonnan vähäisyyden taustalla on useita syitä, kuten vähäinen kysyntä, resurssit ja opiskelijoiden pieni määrä, jolloin esimerkiksi tarjonta ja aikataulut eivät kohtaa. Korkeakoulujen välistä yhteistyötä tehdään jo jonkin verran opetuksen tarjonnassa, ja esimerkiksi ruotsin- ja suomenkielisen korkeakoulun yhteistyöstä nousi esiin esimerkki vastavuoroisesta mahdollisuudesta osallistua edistyneen tason kursseille tarvittaessa.

Kieli- ja kulttuuritietoisen opetuksen kehittämistä koskeviin kysymyksiin vastanneista (n=17) korkeakouluista kolmessa yliopistossa ja neljässä ammattikorkeakoulussa kerrottiin kehitettävän henkilöstön kielitietoisen opetuksen osaamista. Kulttuuritietoista opetusta kerrottiin kehitettävän neljässä yliopistossa ja neljässä ammattikorkeakoulussa. Saatujen kuvausten mukaan osaamisen kehittämisen laajuus vaihtelee paljon ja voi yhtäällä tarkoittaa kulttuureja koskevia lyhytkursseja ja toisaalla useita eri tulokulmia huomioivia opintojaksoja ja rakenteellista kehittämistyötä.

3.1.7 Yhteenveto S2-opetuksen opetushenkilöstöstä ja henkilöstön kelpoisuuksista

Seuraavaksi on kuvattu yhteenveto eri koulutusmuotojen opetushenkilöstä ja kelpoisuuksista. Kehittämisen tarpeet on koottu lukuun 3.2.

Varhaiskasvatus: S2-opetusta antavien nimikkeet vaihtelevat paljon. Usein S2-opetuksen resurssina on kiertävä varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Myös lastenhoitajat toimivat vastausten mukaan joskus S2-opettajien roolissa. Varhaiskasvatuksen puolella ei ole erillistä varhaiskasvatuksen S2-opettajan tutkintoa tai kelpoisuutta. Varhaiskasvatuksen opettajat voivat suorittaa täydentäviä opintoja. Varhaiskasvatuksen järjestäjät edellyttävät useimmiten S2-opettajana toimivilta varhaiskasvatuksen opettajan tai varhaiskasvatuksen erityisopettajan kelpoisuutta mutta lisäkoulutusta S2-opetuksesta eivät niinkään usein. Aikeista huolimatta kelpoisuusehdot eivät aina toteudu, eikä aina erityistä kelpoisuutta edes edellytetä. Suuri osa varhaiskasvatuksen järjestäjistä näkee, että varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuus antaa riittävät valmiudet S2-opetuksen antamiseen. Tarve täydentää osaamista lisäkoulutuksella tarpeen mukaan nostettiin esiin useissa vastauksissa. Lähtökohtana suuressa osassa vastauksista oli, että S2-opetuksen tulee olla jokaisen työntekijän tehtävä.

Valmistava perusopetus: Valmistavan opettajan kelpoisuutta ei ole määritelty valtioneuvoston asetuksella. Useimmiten opetuksen järjestäjät edellyttävät valmistavan opetuksen opettajalta luokanopettajan kelpoisuutta. Toiseksi yleisin on aineenopettajan kelpoisuus. Kelpoisuuden lisäksi voidaan painottaa soveltuvuutta tehtävään tai S2- ja/tai monikulttuurista osaamista. Pienellä osalla

kelpoisuus määriteltiin laajasti perusopetuksen opettajan kelpoisuutena. Noin viidenneksellä edellytetty kelpoisuus ei toteudu aina ja yksittäisillä vastaajilla ei lainkaan.

Perusopetus: Perusopetuksen järjestäjistä vajaa puolet noudattaa aina äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan kelpoisuutta S2-opettajan rekrytoinnissa. Alakoulun puolella myös luokanopettaja voi toimia S2-opettajana, mikä selittää osin sitä, ettei äidinkielen ja kirjallisuuden opettajan kelpoisuutta aina edellytetä. Osalla taustalla vaikuttaa myös se, etteivät rekrytoinnit ole ajankohtaisia tai mahdollisia. Vastaajilla, joilla ei noudateta kelpoisuutta rekrytoinneissa, ei useimmiten ole myöskään koulujen välistä yhteistyötä tai kiertävää S2-opettajaa. Osalla myös S2-opetus on kerrottu järjestettävän vain muun kuin S2-opettajan antamana.

Valmistavan koulutuksen (LUVA ja VALMA) koulutuksen järjestäjistä vain pieni osa tunnisti tarpeen erilliselle valmistavan koulutuksen kelpoisuudelle. Vastanneet VALMA-koulutuksen järjestäjät, jotka kommentoivat kelpoisuutta, nostivat esiin S2-opettajan kelpoisuuden tai S2-opintojen suorittamisen ainakin perus- tai aineopintojen verran.

Lukiokoulutuksen järjestäjistä suurella osalla on S2-opettajan resurssit käytössä päätoimisena tai osa-aikaisena. Reilu kymmenes hankkii S2-opetuksen muualta.

Ammatillisen koulutuksen puolella suomi/ruotsi toisena kielenä -opettajan kelpoisuudesta ei ole erikseen säädetty. Kyselyyn vastanneilla koulutuksen järjestäjillä edellytettiin useimmiten äidinkielen ja kirjallisuuden aineenopettajan kelpoisuutta joko aina tai tapauskohtaisesti. Lähes yhtä usein edellytettiin kelpoisuutena aineenopettajaa, jolla on suomen kielen tai S2-aineenopettajan koulutusta. Koulutuksen järjestäjät, jotka ottivat kantaa S2-opettajuuden tai sen kelpoisuuden kehittämistarpeisiin, näkivät lähes järjestään, ettei erillisiä kirjallisuustieteen perus- ja aineopintoja tarvita. Keskeisinä tarpeina opettajuudelle tunnistettiin riittävät suomi/ruotsi toisena kielenä -opinnot. Lisäksi useampi tunnisti tarpeen erityisopetuksen perusteiden osaamiselle. Useat näkivät tarpeen S2- ja kielitietoisuuden lisäopinnoille tavalla tai toisella osana opintoja.

3.2 Johtopäätökset ja kehittämisen tarpeet

Seuraavaksi on kuvattu koulutuspolkuja läpileikkaavasti ydinhavaintoja, jotka koskevat tiedonsiirtoa kielitaidon tasosta, ohjautumista S2-opetukseen ja opetuksen toteutusta. Luvun lopussa on tarkasteltu erikseen kehittämisen tarpeita koulutuspolkujen jatkumolla. Alla esitetyissä johtopäätöksissä on hyödynnetty relevantteja viimeaikaisia tutkimuksia ja selvityksiä. Tiivis ja karkea koulutusasteita läpileikkaava yhteenveto on esitetty taulukossa 8 sivulla 218.

Tiedon siirto opetuskielen taidon tasosta koulutuspolun jatkumolla

Tiedonsiirtokäytännöt opetuskielen taidon tasosta arvioidaan paremmiksi koulutuspolun alkupäässä siirryttäessä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen sekä valmistavasta perusopetuksesta perusopetukseen. Tiedonsiirto perusopetuksesta VALMA- ja LUVA-koulutuksen järjestäjille toteutuu kohtuullisesti, mutta lukioon ja ammatilliseen koulutukseen ohjautuvien osalta nousee esiin enemmän epäkohtia. Erityisesti ammatilliseen koulutukseen hakeutuu opiskelijoita erilaisista taustoista ja erilaisilta koulutuspoluilta, ja tiedonsiirto on usein opiskelijan itsensä varassa.

Tiedonsiirtokäytännöt toimivan parhaiten tuttujen toimijoiden kanssa – samasta koulusta, kunnasta tai vakiintuneista verkostoista. Usein onnistumisiin liittyy vuorovaikutuksellisia elementtejä, kuten tiedonsiirtopalavereita. Tämä on usein edellyttänyt pitkäjänteistä yhteistyötä. Kun tiedonsiirto on pelkkien todistusten varassa, haasteeksi nousee jo se, ettei arvosana aina kerro oikeasta osaamisen tasosta. Etenkin aikuisten perusopetuksen arvioinnin ei nähdä toteutuvan yhtäläisesti. Perusopetuksen päättöarviointiin on laadittu kansalliset kriteerit[45], mutta selvityksen tekohetkellä niiden vaikutusta ei ole vielä voitu arvioida.

Ohjautuminen S2-opetukseen

S2-opetukseen ohjataan varhaiskasvatuksessa huoltajien äidinkielen perusteella, muissa koulutuksissa useimmiten opetuskielen taidon tason perusteella. Perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa väestörekisteriin merkitty kieli vaikuttaa silti varsin usein taustalla, vaikka oppilaan rekisteriin merkitty kieli ei tosiasiassa aina kerro todellisesta opetuskielen taidon tasosta, ja monikielisten perheiden lasten äidinkieli voi usein olla myös suomi tai ruotsi[46]. Perusopetuksen järjestäjistä vain kolmannes kertoi, että huoltajien päätös vaikuttaa ohjautumisen taustalla. Itse prosessia avaavissa vastauksissa huoltajat nostettiin kuitenkin pääsääntöisesti keskeiseen rooliin. Alkavan kielitaidon osalta vastausten

[45] https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppilaan-oppimisen-ja-osaamisen-arviointi-ja-uudet-paattoarvioinnin-kriteerit

[46] Moni Suomessa syntynyt merkitsee äidinkielekseen suomen, vaikka esimerkiksi vanhemmat olisivat vieraskielisiä. Tilastot eivät siten anna todellista kuvaa maan kielitilanteesta. Järjestelmään tallennettu kieli antaa tietoa siitä kielestä, jolla vanhemmat haluavat lapsen osallistuvan varhaiskasvatukseen ja lapsen koulukielestä, vaikka järjestelmän tarkoitus ei ole antaa oikeuksia tai velvoitteita luovia vaikutuksia. Oikeusministeriön selvityksessä on esitetty, että henkilö voisi merkitä väestötietojärjestelmään asiointikielekseen suomen tai ruotsin kielen tai että äidinkieli ja asiointikieli merkitään samalla tavalla kuin nykyään, ja lisätään mahdollisuus merkitä väestötietojärjestelmään yksi tai useampi kotikieli. (Tammenmaa 2020.)

perusteella huoltajia paikoin lähinnä informoidaan, eli päätäntävaltaa ei varsinaisesti anneta. Alaikäisten huoltajien tulee lain mukaan olla osallisina päätöksenteossa läpi koulutuspolun.

Tarve lisätä yhteistyötä huoltajien kanssa nousi esiin. Tämä korostui varhaiskasvatuksen henkilöstön vastauksissa; aikaa yhteistyöhön ei koettu olevan riittävästi. Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön lisäämisen tarve perusopetuksen puolella korostui siten, että S2-opetuksesta ja oppimäärän valitsemisesta tulisi keskustelemalla tarjota oikeaa tietoa, jotta varmistetaan oppilaan oikeus saada itselleen sopivinta opetusta. Huoltajien lisäksi opiskelijoiden haluttomuus osallistua S2-opetukseen voi vaikuttaa siihen, ettei oppija saa sopivinta opetusta. Erimielisyyksiä huoltajien kanssa oppimäärän valinnasta on vastausten mukaan kuitenkin suhteellisen harvoin. Perusopetuksen puolella taustalla korostui huoli siitä, että status on leimaava, ja erityisesti lukion puolella asiassa korostuu huoli siitä, että oppimäärä vaikuttaisi oppilaan tuleviin koulutuspolkuihin. Vuoropuhelu huoltajien kanssa sekä huolellinen arviointi ja seuranta ovat keskeisiä toimia oppilaan edun toteutumiseksi. Suuri osa järjestäjistä kertoi, että S2-opetuksen oppimäärä voidaan vaihtaa oppilaan kielitaidon tason arvioinnin perusteella, mutta tämä ei toteudu kaikilla.

Tietoa aikaisemmasta kouluhistoriasta hyödynnetään lukioiden puolella usein S2-opetuksen ohjautumisen pohjalla. Jos oppilas ei ole ohjautunut oikein S2-opetukseen edellisessä koulussa, on vaarana, ettei oppilas päädy tarvitsemansa oppimäärän opetukseen. Opetuskielen taidon arviointi ja kielen kehityksen seuranta ovat siten tärkeää koulutuksen nivelvaiheessa ja opintojen aikana. Kuvausten perusteella arviointia tehdään usein opintojen käynnistyessä, mutta kaikilla käytännöt eivät ole "aukottomia", kuten yksi vastaaja asian ilmaisi.

Ammatillisessa koulutuksessa S2-opetukseen ohjautumisessa korostuvat opiskelijoiden haastattelut ja lähtötasotestit. Ammatillisen koulutuksen puolella on jo pidempään kehitetty koulutukseen hakeutumisen yhteydessä opetuskielen taidon arviointia, ja kielellisen tuen tarve tulee käsitellä myös osana henkilökohtaistamisen prosessia. Ammatillisen koulutuksen järjestäjien itsearvioinnin perusteella opetuskielen taidon tason arvioinnin käytännöt toteutuvat suurella osalla järjestäjistä hyvin. Käytäntöjä on tullut kehittää, sillä opiskelijoita hakeutuu paljon jatkuvan haun kautta ja hakijoiden kielitaitotaso vaihtelee paljon, eikä ammatilliseen koulutukseen ole määritelty valtakunnallista kielitaitotasoa.

Aineistossa on viitteitä siitä, että etenkin perusopetuksessa S2-opiskelijoita siirretään erityisen tuen piiriin joskus myös silloin, kun kyse on kielenoppimisen tarpeesta. Tämä nousi esiin vain yksittäisissä vastauksissa, sillä tiedonkeruussa ei erikseen ollut teemaan liittyviä kysymyksiä. Vieraskielisten osuus erityisen tuen oppilaista on ollut vuosi toisensa jälkeen suhteessa suurempi kuin äidinkielenään suomea tai ruotsia puhuvien[47].

[47] Esimerkiksi tilastopalvelu Vipusen mukaan vuonna 2019 vieraskielisistä 14,6 prosenttia oli erityisen tuen oppilaita, kaikista oppilaista 8,5 prosenttia.

S2-opetuksen ja kielitietoisen opetuksen toteutus ja haasteet

Varhaiskasvatuksessa S2-opetusta järjestetään usein pienryhmätoimintana, ja S2-opetus toteutuu arjen vuorovaikutuksessa tai osana päivittäistä tukea. Kaikilla lapsilla ei kuitenkaan vielä ole yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua S2-opetukseen. Varhaiskasvatuslaissa ei ole säännöksiä S2-opetuksesta, eikä kunnalla ole lain mukaan velvoitetta järjestää S2-opetusta, vaan sen järjestäminen perustuu kunnan päätökseen. Tämä näkyy aineiston perusteella myös siinä, ettei S2-opetusta ymmärretä kaikissa kunnissa/toimipaikoissa samalla tavalla, ja käytännöt sen toteutustavassa vaihtelevat. Niissä varhaiskasvatuksen järjestäjissä, jotka kertoivat, ettei S2-opetusta järjestetä, oli paljon niitä, jotka kuvasivat lapsen kielellisen tuen toteutuvan varhaiskasvatuksessa. Toisaalta mukana oli myös yksittäisiä järjestäjiä, joilla koko S2-opetuksen mahdollisuus ei ole ollut tiedossa. Tulevaisuuden tarpeita koskevassa kysymyksessä nousi esiin tarve saada lisää tietoa S2-opetuksen järjestämisestä, kun tilanne tulee ajankohtaiseksi: tämä tarkoitti konkreettisia esimerkkejä, kieli- ja kulttuuritietoisen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toiminnan vahvistamista ja henkilöstön osaamisen kehittämistä.

Milloin perusopetuksen puolella S2-opetuksen toteutuksessa on tunnistettu haasteita, ne liittyvät usein riittävän S2-opetuksen tarjontaan, ja etenkin myöhään maahan tulleille. Tähän liittyvät myös valmistavan opetuksen riittävyys ja oppilaiden yleisopetukseen integroinnin käytännöt. Sekä perusopetukseen valmistavan opetuksen että erillisten suomi toisena kielenä ja kirjallisuus (S2) -oppimäärän opetusryhmien järjestäminen on kunnille vapaaehtoista. Oppiaineesta riippumatta opetus osittain pienryhmässä tai erillisopetuksena mahdollistaa tutkitusti kielellisen tuen. (Harju-Autti ym. 2018, Harju-Autti ym. 2021.) Maahanmuuttajaoppilaat joutuvat keskenään eriarvoiseen asemaan asuinkunnasta riippuen. Resursseja toivottiin myös samanaikaisopetuksen toteutukseen ja kehitykseen.

Lukiokoulutuksen puolella haasteena näkyy useammin, ettei S2-opetuksen tarjontaan tai erillisryhmien järjestämiseen ole resursseja toivotussa määrin. Osalla taustalla vaikuttavat pienet S2-opetuksen tarpeessa olevien oppilasmäärät. Järjestäjistä kaksi viidestä arvioi, etteivät tukitoimet S2-opiskelijoille ole riittäviä. Näkemykset siitä, tukevatko S2-oppimäärän sisällöt akateemista kielitaitoa ja muissa oppiaineissa pärjäämistä, jakautuivat jossain määrin. Kaikki vastaajat eivät kokeneet, että omat käytännöt tukevat opiskelijoita saamaan riittävän akateemisen kielitaidon jatko-opintojen näkökulmasta. Samanaikaisopetusta toteutetaan lukiokoulutuksessa todella harvoin.

Yleissivistävän opetuksen puolella epäsuhta kyselyyn saatujen vastausten ja KOSKI-tietovarantoon viedyn, oppimäärää koskevan tiedon välillä herättää kysymyksiä siitä, mielletäänkö S2-opetus aina erillisenä oppimääränä. Vaikka taustalla voi olla tallennusteknisiä tekijöitä, signaaleja nousi esiin yksittäisistä vastauksista niin perusopetuksen kuin lukion puolelta siitä, että S2-opetus toteutetaan tukiopetuksen kaltaisena.

Ammatillisen koulutuksen puolella S2-opetuksen toteutuksen haasteissa korostuvat riittämättömät resurssit. Koulutuksen järjestäjistä varsin iso osa arvioi, että S2-opetuksen toteutukseen on toimivat käytännöt, joita kehitetään jatkuvan kehityksen hengessä. Kielellistä tukea tarjotaan monin tavoin osana opintoja, vaikkakin käytännöt ja mahdollisuudet vaihtelevat paljon myös järjestäjien sisällä. Opiskeluvalmiuksia tukevilla opinnoilla näyttää olevan entistä isompi merkitys kielellisen tuen tarjoamisessa.

Ammatillisen koulutuksen järjestäjistä kolmannes näkee, etteivät käytännöt tue opiskelijoita saavuttamaan työelämässä tarvittavaa kielitaitoa hyvin. Ottaen huomioon, miten vaihtelevalla kielitaidolla opiskelijoita otetaan ammatilliseen koulutukseen opiskelemaan, tämä on ymmärrettävää, mutta ei tavoiteltavaa. Huolestuttavana voidaan nähdä se, että koulutuksen järjestäjistä vain kaksi viidestä järjestää työpaikkaohjaajien koulutusta, jossa otetaan huomioon eri kieli- ja kulttuuritaustaiset opiskelijat. Sama havainto tuli vahvasti esiin henkilöstölle suunnatussa kyselyssä. Työelämän valmius ottaa opiskelijoita, joilla on heikko kielitaito, ei ole vielä riittävällä tasolla, ja tällöin työelämäyhteistyön merkitys on korostetun tärkeää. Lähellä työelämää olevan tuen merkitys tunnistetaan, mutta käytännön toimintatapoja on tarve kehittää edelleen ja varata siihen resursseja.

S2-opetuksen rakenteiden kehittämistyötä on tehty kaikilla koulutusasteilla, mutta toimivien rakenteiden aikaansaaminen edellyttää opetuksen ja koulutuksen järjestäjiltä vielä usein työtä käytänteiden yhtenäistämiseksi. Tulosten perusteella ei ole mielekästä tehdä arvioita maantieteellisestä S2-opetuksen tilanteesta ja saavutettavuudesta, sillä samoilla alueilla voi olla toisistaan eroavia käytänteitä ja erilaista osaamista, eivätkä kaikki vastaajat välttämättä tunne läpikotaisesti oman kunnan tilannetta. Järjestäjien vastausten perusteella mukana on ainakin yksittäisiä kuntia, joiden osalta ilmenee läpileikkaavasti huoli S2-opetuksen toteutumisesta varhaiskasvatuksesta yleissivistävään koulutukseen – heikot edellytykset ja resurssit S2-opetuksen toteuttamiseen.

Laadukkaan opetuksen ja riittävän tuen tarjoamisen haasteet voivat erota osaamispääoman lisäksi myös koulutuksen järjestäjän koon mukaan. Koulutusasteita läpileikkaavana haasteena nousee esiin yksittäisten oppilaiden tai opiskelijoiden riittävän laadukkaan S2-opetuksen järjestäminen. Tätäkään havaintoa ei voi yleistää, sillä mukana on myös pieniä opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä, joilla on kuvausten mukaan toimivat käytännöt. Pienten opiskelijamäärien takia S2-opetuksen ja oppimisen tuen kehittämistyö ei kuitenkaan aina nouse resurssien priorisoinnissa kärkeen. Suurilla koulutuksen järjestäjillä työ edellyttää usein toimipaikkakohtaisten käytäntöjen yhtenäistämistä. Suurilla järjestäjillä, joilla maahanmuuttotaustaisia opiskelijoita on paljon, opiskelijaryhmien koot sekä mahdollisuudet eriyttää ja toteuttaa esimerkiksi samanaikaisopettajuutta nousivat esiin haasteina. Myös Karvin arvioinnissa riittämättömiksi koetut resurssit vieraskielisten oppilaiden lisätarpeiden huomioimiseen ohjauksessa nousivat esiin etenkin suurilla perusopetuksen järjestäjillä, ja tähdennettiin, että opetuksen ja koulutuksen järjestäjien tulee huolehtia, että resurssit jakautuvat tarkoituksenmukaisesti eri koulujen, oppilaitosten ja toimipaikkojen kesken (Goman ym. 2020, 61, 62, 235, 244).

Varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjillä oli kyselyn vastausten mukaan hyvä luottamus henkilöstönsä valmiuksiin ottaa maahanmuuttotaustaiset lapset ja opiskelijat huomioon yksilöllisesti. Henkilöstön valmiudet toteuttaa kieli- ja kulttuuritietoista opetusta olivat järjestäjien arvioimana hieman heikommat ammatillisessa koulutuksessa kuin muissa koulutusmuodoissa. Arviot siitä, miten opiskelijoiden osallisuutta ja toimijuutta tuetaan kielitietoisella pedagogiikalla, vaihtelivat ja olivat lukiokoulutuksen järjestäjien arvioimana heikommat.

Henkilöstökyselyihin vastanneiden opettajien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön itsearvio ja arjen opetustoimintaa kuvaavat vastaukset antavat pääosin erittäin positiivisen kuvan siitä, miten kielitietoinen opetus toteutuu arjessa. Esimerkiksi oman kielen merkitys tunnistetaan oppimisessa. Henkilöstökyselyiden vastaukset edustavat valikoitunutta osaa opettajista ja henkilöstöstä, eikä niiden perusteella voida tehdä yleistyksiä. Kaikkien eri koulutusmuotojen osalta henkilöstökyselyssä läpileikkaavana huolena kuitenkin nousee esiin, että varsin usein suomalaisen kulttuurin omaksuminen nähdään tärkeänä, vaikka se tapahtuisi oppijan oman kulttuurin kustannuksella – eli oppija voi menettää kosketuksen ja arvostuksen omaan kulttuuriinsa, mikä voi heijastua negatiivisesti sekä oppimiseen että hyvinvointiin. Ammatillisen koulutuksen vastaajissa osuus oli vielä muita koulutusasteita suurempi. Tutkimusten mukaan hyvinvointia tukevassa kotoutumisessa ihminen säilyttää oman kulttuurinsa samalla kun omaksuu uuden kulttuurin tapoja (Juva ja Holm 2016).

Aikaa kielitietoisen opetuksen suunnitteluun ja toteutukseen ei ole riittävästi henkilöstön arvioimana, ja tämä tunnistettiin myös järjestäjien vastauksissa. S2-opettajien ja muiden aineiden opettajien yhteistyö sekä eri oppiaineiden sisältöjen hyödyntäminen kielten opetuksessa on vähäisempää (ks. myös Pirinen 2015). Samanaikaisopetusta hyödynnetään vähemmän kuin on tahtotilaa sen kehittämiseen. Tämä voi liittyä toimintakulttuuriin mutta myös resursseihin: käytettävissä olevaan aikaan ja henkilöstöön. Samanaikaisopetukseen liittyvä yhteistyö vaikuttaa Karvin arvioinnin mukaan oppilaiden osaamiseen myönteisesti (Kuukka ja Metsämuuronen, 2015), ja siihen tulisi panostaa maahanmuuttajien koulutuspolkujen edistämiseksi (Hievanen ym. 2020, 175).

Positiivisesta yleisarviosta huolimatta niin järjestäjien kuin henkilöstön vastauksissa nousi erittäin vahvana tarpeena esiin lisätä koulutusta ja tietoisuutta kielitietoisesta opetuksesta. Toimintatavat ja valmiudet vaihtelevat vielä koulutuspolkuja läpileikkaavasti, eikä tahtotila siirry ilman tiedon lisäämistä. Täydennyskoulutustarve tunnistetaan kaikissa vastaajaryhmissä. Kaikkien koulutusasteiden opettajat näkevät kuitenkin mahdollisuutensa osallistua täydennyskoulutukseen selvästi heikompina kuin järjestäjät (ks. myös Pirinen 2015). Henkilöstökyselyyn vastanneilla tarve kielitietoisuuteen ja monikulttuurisuuteen liittyvään täydennyskoulutukseen ei ollut sidoksissa maahanmuuttajataustaisten oppijoiden määrään. Etenkin varhaiskasvatuksen puolella tarve oli suurempi alalla kauan olleilla, varsinkin jos kokemus maahanmuuttotaustaisten opettamisesta on ollut lyhyt.

Selvityksessä tuotettiin tietoa järjestäjien toimintakulttuurista lähinnä koulutuksen järjestäjien arvioimana. Tähän liittyvät muun muassa kysymykset siitä, miten oppijoiden osallisuus huomioidaan,

sekä käytännöt, joilla edesautetaan yhteisöllisyyttä ja vuorovaikutusta suomea/ruotsia äidinkielenään puhuvien kanssa. Arviot olivat yleisesti ottaen varsin positiivisia, mikä voi kuvastaa järjestäjätasolla vähintäänkin tahtotilaa. Kysymys luonnollisesti on laaja, eikä siihen voi antaa tyhjentävää vastausta itsearviointiin perustuvien väittämien tasolla. Toimintakäytänteitä ja tilanteen seurantaa tuleekin tehdä paikallisesti tarkemmalla tasolla. Esimerkiksi vuoden 2017 kouluterveyskyselyn tulosten mukaan perusopetuksen (luokat 8 ja 9), lukion ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoista ulkomaalaistaustaiset kertoivat tulevansa huomattavasti useammin kiusatuiksi kuin suomalaista syntyperää olevat. Myös esimerkiksi välitunneilla itsensä yksinäiseksi kokevien osuudet olivat ulkomaalaistaustaisilla suuremmat.[48]

Osallisuutta henkilökohtaistamisen näkökulmasta voi seurata ammatillisen koulutuksen palautteen perusteella. Vuoden 2021 aloituskyselyn perusteella muiden kuin suomen- ja ruotsinkielisten arviot vastaavat pitkälti yleistä keskiarvoa, mutta kokemus siitä, puututaanko kiusaamiseen, syrjintään tai häirintään, oli selkeästi suomenkielisiä alhaisempi (ka. 3,4/5, suomenkielisillä ka. 4 ja ruotsinkielisillä ka. 3,7). Keskihajonta oli suuri, mikä kertoo siitä, että käytännöt ja opiskelijoiden tilanteet vaihtelevat. Samalla on hyvä kiinnittää huomiota myös muihin opiskelijaryhmiin, jotka voivat poiketa valtaväestöstä: myös romanien (ka. 3,3) ja viittomakielisten (ka. 2,8) antamat arviot poikkesivat suuresti suomenkielisten opiskelijoiden keskiarvosta.[49]

Kansallisiin tai alueellisiin koulutuksen kehittämisen verkostoihin osallistumisaste vaihtelee paljon. Varhaiskasvatuksen ja ammatillisen koulutuksen puolella on jo vahvemmat verkostot kuin yleissivistävässä koulutuksessa. Kiinnostusta verkostoyhteistyöhön on vahvasti olemassa kaikkien koulutusmuotojen edustajilla. Lukiokoulutuksen osalta kansallisia verkostoja on vain vähän, ja koulutusasteet läpileikkaavasti ruotsinkielisen opetuksen puolella on heikosti verkostoja. Kansallisesti on tarve vahvistaa verkostoitumista, kansallista tukea, tietoa ja aktivoivaa osallistamista myös kuntiin, jotka ovat vasta asian äärellä.

Ruotsinkielinen varhaiskasvatus ja opetus

Tässä selvityksessä pyydettiin vastaukset erikseen suomen- ja ruotsinkielisestä opetuksesta. Ruotsinkielisen koulutuksen puolelta saatiin vaihtelevasti vastauksia, mikä heikentää mahdollisuutta tuottaa luotettavaa vertailutietoa, kun kenttä on lähtökohtaisesti pienempi. Ruotsinkielisten järjestäjien tuloksia on kuvattu raportin eri osissa niiltä osin kuin aineisto on sen mahdollistanut.[50]

[48] Kouluterveyskysely 2017: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Kuutio päivitetty 19.09.2018. Vuoden 2021 kouluterveyskyselyn tuloksia ei selvityksen tekohetkellä ollut tarjolla syntyperän mukaan.

[49] Tietolähde: Arvo – opetushallinnon vaikuttavuustietopalvelu. Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen. Rahoituskausi: 01.07.2021 - 30.11.2021

[50] Gun Oker-Blomin selvityksessä (2021) nousi selkeänä puutteena esiin tiedon vähäisyys ruotsinkielisen koulutuksen tilasta: Tietopohja toimijakentästä on ohut, eikä raportteja tuoteta ruotsiksi, saati tuoteta tietopohjaa erikseen ruotsinkielisestä opetuksesta. Vertailutietoa löytyy lähinnä Karvin sekä yksityisten säätiöiden tuottamana. Ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen osalta Varda ei myöskään tuota yksiselitteisesti tietoa ruotsinkielisistä lapsista. Tietoa kielisyydestä on tärkeää saada päätöksenteon ja kehittämistyön kannalta. Vaarana on, ettei ohjaus tapahdu tasavertoisesti myöskään kuntatasolla, jos vähemmistöön jäävää ruotsinkielistä opetusta ei seurata erikseen.

Tulosten perusteella ruotsi toisena kielenä -opetuksen tarjonta on vähäistä. Varhaiskasvatuksessa suunnitelmia opetuksen järjestämiseen on vain yksittäisissä kunnissa. Myös valmiudet opetuksen järjestämiseen vaihtelevat. Ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen vastauksissa nousivat esiin ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen henkilöstöpula ja tarve saada täydennyskoulutusta myös ruotsiksi. Perusopetuksen puolella S2-opetusta on jo enemmän, mutta lukiotasolla S2-opetusta on vain yksittäisissä oppilaitoksissa, ja selvityksen kautta saatua tilannetietoa tukevat myös kansalliset oppimäärän suorittamista kuvaavat tilastot. Ammatillisen koulutuksen puolella tarjontaa on enemmän, mutta osana selvitystä ei ole tehty arviointia maantieteellisen kattavuuden riittävyydestä.

Toisaalta samat pienten resurssien haasteet nousivat esiin myös ruotsinkielisen opetuksen järjestämisessä. Resurssien ja kelpoisten S2-opettajien puute sekä vaikeudet järjestää ruotsin kielen opetusta toisena kielenä ja kirjallisuutena yksittäisille oppilaille on tunnistettu myös Karvin arvioinnissa (Hellgren ym. 2019). Aineistossa nousi esiin esimerkkejä myös siitä, että myöhään maahan tulleiden oppilaiden koulutuspolut voivat olla vielä haastavampia järjestää ruotsinkielisessä koulutuksessa kuin suomalaisessa, kun vaihtoehtoja on vähemmän (esim. aikuisten perusopetus, mahdollisuudet lähiopetukseen). Tällöin ratkaisujen etsiminen edellyttää paljon räätälöintiä. Tilanteet vaihtelevat eri alueilla, eikä selvityksessä saatu tietoa niin sanottujen kielisaarekkeiden näkökulmasta siitä, miten kunnissa seurataan ja arvioidaan opetuksen toteutusta. Laajempana jatkotarkastelun tarpeena aineistosta nousee esiin, missä määrin kielikulttuuri tukee monikielisyyttä ja kielitietoista pedagogiikkaa kaksikielisissä kunnissa, toisin sanoen kuinka pitkälle suomen- ja ruotsinkielinen opetus on eriytetty.

Kehittämistarpeet koulutuspolkujen jatkumoiden toteutumisen näkökulmasta

Seuraavaksi kuvataan selvityksen havaintoja, kriittisiä kohteita ja kehittämisen tarpeita yhdenvertaisen koulutuspolun jatkumolla lähtien varhaiskasvatuksesta. Luvun lopussa esitetään kooste opettajankoulutuksen näkökulmasta.

Varhaiskasvatuksen osalta olisi tärkeää tarkastella, mitkä asiat olisi tarpeen määritellä ja ohjeistaa valtakunnallisesti. Selvityksen perusteella kaikilla lapsilla ei vielä ole yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua S2-opetukseen varhaiskasvatuksessa, vaikka perusta kielen oppimiselle luodaan jo varhaiskasvatuksessa. Yhtenäisten S2-opetuksen toimintatapojen edistämisessä tavoitteena on hyvä olla, ettei niillä merkittävästi lisätä varhaiskasvatustoimijoiden hallinnollista taakkaa.

Tarve tarkastella myöhään maahan muuttaneiden koulutuspolkuja siten, että koulutusjärjestelmä mahdollistaa riittävän opetuskielen taidon kehittymisen: Läpileikkaavana haasteena aineistosta nousee esiin valmistavan perusopetuksen lyhyt aika, jossain määrin valmistavan opetuksen epätasainen saatavuus sekä paikoin myös epäselvät käytännöt, joilla oppilaat integroidaan yleisopetukseen. Yhtä lailla haasteena nähdään niin aikuisten perusopetuksen lyhyt aika kuin myös paine kotoutumiskoulutuksessa nopealle etenemiselle. Jo pitkään on ollut tiedossa, etteivät

kotoutumiskoulutuksen suorittaneet saavuta tavoiteltua kielitaidon tasoa (esim. VTV 2018, Owal Group 2018). Paineet opetuskielen tukemiseen kasautuvat toiselle asteelle, etenkin ammatilliseen koulutukseen.

VALMA-koulutusta on ollut valtakunnallisesti varsin hyvin saatavilla, kun taas lukiokoulutukseen valmistavaa koulutusta on ollut tarjolla hyvin epätasaisesti. Tuleva TUVA tarjoaa siten yhdenvertaisemman koulutusverkoston vahvistaa valmiuksia ja kielitaitoa ennen toiselle asteelle siirtymistä. Huolenaiheena TUVAan siirryttäessä nousee esiin niin VALMA- kuin LUVA-koulutuksen järjestäjien kertomana se, miten opetusta eriytetään ja henkilökohtaistetaan. Samoin se, miten hyvin erilaisia tarpeita omaaville opiskelijoille taataan riittävä ja opiskelijoiden erilaiset tarpeet huomioiva suomen/ruotsin kielen opetus. Niin myös se, miten lukioon valmistautuvat opiskelijat saavat realistisen käsityksen lukio-opinnoista ja niiden vaatimista kielellisistä resursseista. Koulutusten toteutus edellyttää tiivistä yhteissuunnittelua ja toteutuksen seurantaa ja arviointia. Oleellista on, että TUVAan siirryttäessä huomioidaan riittävä S2-opetuksen asiantuntijuus.

Myös S2-opetus ja toisen kotimaisen kielen opiskelu ovat asioita, joista on hyvä käydä selkiyttävää keskustelua: Nuorella iällä tehty valinta voi vaikuttaa työuraan julkisella sektorilla[51]. Jos vapautus tehdään jo peruskoulussa, se voi vapauttaa resursseja opetuskielen oppimiseen ja mahdollistaa paikoin myös ylimääräiset S2-kurssit. Lukioissa on erikseen ainevalintamahdollisuus B3-kieleen, mutta tätä hyödynnetään ilmeisesti vähän. Niin sanotun virkamiesruotsin voi aloittaa teoriassa myös korkeakoulussa. Kaikki korkeakoulut eivät kerro läpinäkyvästi toisen kotimaisen kielen vapauttamisperusteista. Myös käytännöt voivat vaihdella (Juurakko-Paavola ja Åberg 2018). Niin oppilaan- ja opinto-ohjauksen kuin myös oppilaiden ja huoltajien näkökulmasta tietoa on hyvä tuottaa läpinäkyvästi jo koulutuspolun alkuvaiheeseen.

Riittävien resurssien mahdollistamiseksi on tarve tarkastella rahoituksen perusteita niin eri kokoisten järjestäjien kuin myös alueellisen eriytymisen näkökulmasta: Myös tässä selvityksessä on noussut esiin tarve kohdentaa rahoitusta alueellisen eriytymisen estämiseksi ja tukea jo eriytyneitä alueita. Järjestäjät, joilla maahanmuuttotaustaisia lapsia, oppilaita tai opiskelijoita on paljon, nostivat esiin haastavan yhtälön tarjota riittävä tuki opetuskielen oppimiseen. Etenkin varhaiskasvatuksen puolella mutta myös kouluissa mallioppimisen mahdollisuudet vähenevät. Bernelius ja Huila (2021) ovat kuvanneet varhaiskasvatuksen näkökulmasta, että alueellisen hienojakoisen luonteen vuoksi päiväkodit ovat usein sosiaalisesti jopa eriytyneempiä kuin koulut. Riskeinä ovat pätevän henkilökunnan rekrytoimisen vaikeus ja olemassa olevan henkilökunnan uupuminen. Vahva sitoutuminen työhön ei riitä, jos työaika ei riitä kaikkien lasten asioiden hoitamiseen. Samoja havaintoja nousi esiin tässä selvityksessä. Niin sanottua tasa-arvorahaa on myönnetty opetus- ja kulttuuriministeriöstä, mutta myös kuntien oma resursointi ja kaupunkisuunnittelu ovat keskeisessä asemassa.

[51] Kielivarannon näkökulmasta asiaan liittyy myös laajempi keskustelu yksilöllisistä kielitaitovaatimuksista suhteessa työtehtävien hoitoon (ks. myös Nieminen ym. 2020, 103).

Valtionavustusta voi saada yleissivistävässä opetuksessa yhdelle opiskelijalle yhteensä kuuden vuoden ajan. Selvityksen tulokset antavat viitteitä siitä, etteivät opetuksen ja koulutuksen järjestäjät ole aina tietoisia tästä mahdollisuudesta ja sen ehdoista. Jos vuodet tulevat täyteen jo perusopetuksen aikana, avustusta ei voi myöntää enää uudelleen. Selvityksen läpileikkaavana havaintona on lisäresurssien tarve, ja resurssia tarvitaan myös laadukkaan S2-opetuksen järjestämiseen, milloin oppilaita tai opiskelijoita on vähän. Rahoitusjärjestelmän kehittämisen näkökulmasta olisi tarpeen erikseen tarkastella valtionavustuksen ehtoja tai muuta tuen turvaavaa ratkaisua.

Ammatillisen koulutuksen järjestäjien taholta nousi esiin selkeä tarve kehittää rahoitusjärjestelmää siten, että se huomioisi paremmin S2-opetuksen ja tuen tarpeessa olevat opiskelijat ja tuen järjestämiseen käytettävät resurssit. Useimmiten nostettiin esiin tarve erillisrahoitukselle, joka tulisi S2-opiskelijoiden mukana. OPVA-opintojen rahoituksen ja järjestämisen osalta nostettiin esiin myös kriittisiä huomioita ja tarve kehittää sitä siten, että rahoitus on joustavammin käytettävissä.

Jotta opiskelijat saavat riittävän tuen varhaisessa vaiheessa koulutuspolkua, on tarve arvioida myös valmentavan opetuksen resursseja, aikuisten perusopetuksen rahoitusta sekä kotoutumiskoulutukseen käytettäviä ajallisia resursseja kokonaisuutena. Kokonaisuudessa on hyvä huomioida, että varsin usein lisäresurssi, jolla tukea voidaan tarjota, perustuu hankerahoitukseen. Samalla tapahtuu osaamisen ja käytäntöjen kehittämistä, mutta lisäkäsien ei tulisi perustua määräaikaisiin hankkeisiin.

Koulutusasteet läpileikkaava alueellinen suunnittelu on tärkeässä asemassa. S2-tuen tarve tulee lisääntymään maahanmuuton myötä, ja siihen tulisi varautua. Tilanne voi tulla vastaan yllättäenkin. Edistyneillä alueilla on tarkasteltu koulutuspolkujen jatkumoa ja esimerkiksi asetettu tavoitteita ja niihin liittyviä toimia, joilla tähdätään maahan muuttaneiden osuuden kasvattamiseen lukioissa. Lukioon ohjautuu yhä merkittävästi vähemmän vieraskielisiä opiskelijoita kuin ammatilliseen koulutukseen, eivätkä opiskelijat aina ohjaudu vahvuuksien mukaan (ks. myös Kalalahti ym. 2019, Varjo ym. 2019). Lukioissa kokemusta S2-opiskelijoista on vähemmän, ja se heijastuu paikoin myös osaamiseen.

Kokonaisuuteen liittyy myös tarve varmistaa kotimaisten kielten kielellinen tuki kielipainotteisessa varhaiskasvatuksessa: Aineistosta nousi esiin myös yksittäisiä esimerkkejä siitä, ettei lapsen kielellistä tukea ole varmistettu silloin, kun monikielisen perheen lapsi on osallistunut kielipainotteiseen varhaiskasvatukseen. Tällöin perusopetuksen puolella lapsen valmiudet ovat lähtökohtaisesti heikommat. Asia tulee entistä ajankohtaisemmaksi kansainvälisten osaajien houkuttelun lisääntyessä.

Paikallisesti tehtäviin päätöksiin kytkeytyvät myös opettajien kelpoisuudet ja niihin liittyvät palkkauksen perusteet. Kelpoisen S2-opettajan resurssin käyttöä ei tulisi nähdä lyhyen tähtäimen kustannuskysymyksenä, vaan tulisi nähdä, että asiantunteva osaaminen voi johtaa pitkällä aikavälillä tuloksiin.

Tarve suunnata valtakunnallista ohjausta ja koulutusta vahvemmin varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjille. Eri puolilla Suomea on kehitetty paljon toimivia käytäntöjä, mutta ne eivät

aina siirry edes opetuksen tai koulutuksen järjestäjien sisällä. Verkostoyhteistyön lisäämisellä ja täydennyskoulutuksen riittävällä tarjonnalla ja esimerkiksi samanaikaisopettajuuden käytäntöjen kehittämisellä voidaan edesauttaa käytäntöjen leviämistä. Tarve korostuu niiden toimijoiden osalta, jotka ovat niin sanotusti uuden asian ääressä, mutta myös laajemmin koulutuksen kentällä. Etenkin varhaiskasvatuksessa ja yleissivistävässä koulutuksessa pienten opetuksen ja koulutuksen järjestäjien määrä on suuri, ja joukossa on niitä, joilla on vain yksittäisiä S2-opiskelijoita. Ratkaisuja, joilla koulutuspolut mahdollistetaan perusopetuksesta eteenpäin, tehdään tällöin yksilöllisesti, ja jos osaamista ei kartu, oppijan polut eivät toteudu yhdenvertaisesti. Rakenteiden kehittäminen on tullut tarpeelliseksi myös laajennetun oppivelvollisuuden myötä.

Koulutuskentän keskinäisen yhteistyön edistäminen on tärkeää resurssitehokkaan ja laadukkaan koulutuksen kehittämiseksi. Tämä voi tarkoittaa jaettuja resursseja mutta myös toimivien käytäntöjen tunnistamista. Ajankohtaisena teemana nousee koronasta poistumisen myötä esiin saavutettavien ja resurssitehokkaiden verkkototeutuksien ja toimintatapojen toteutus siten, että oppija saa riittävän ohjauksen, tuen ja hyödyn.

Nyt tehty selvitys ei kerro opetuksen vaikuttavuudesta. Jatkotutkimuksen näkökulmasta olisi tärkeä saada lisää tietoa esimerkiksi erilaisten opetusjärjestelyjen vaikutuksista maahanmuuttotaustaisten oppilaiden osaamiseen ja jatkokouluttautumiseen.

Tarve kehittää osaamista ja testejä opetuskielitaidon testaamiseen mutta myös erityisen tuen arviointiin etenkin alkavan kielitaidon tasolla nousi esiin aineistosta. Esimerkiksi traumataustan tunnistaminen nähdään haastavana. Opetuskielen taidon tason arviointiin sopivia ja ajantasaisia testejä on vähän. Nykyisillä arviointikeinoilla on usein vaikea erottaa, liittyvätkö maahanmuuttotaustaisen oppilaan oppimisen haasteet oppimisvaikeuteen vai puutteelliseen kielitaitoon, eikä soveltuvia testausmenetelmiä ole kehitetty eri kielitaidon tasoille.

Korkeakoulujen S2-opetuksen tarjonnan kehittämisen rinnalla on tarve tarkastella tutkintojen rakennetta ja ohjausta, jotta kieliopinnot ovat luonteva osa opintoja. Opintojen näkökulmasta olisi tärkeää, että opiskelijoiden lukujärjestyksiin mahtuisi läpi koko koulutuksen suomen/ruotsin kielen opintoja tai että kieltä tukevat käytännöt integroitaisiin opetukseen. Korkeakouluyhteistyössä on tärkeää tehdä myös koulutustarjonnan koordinointia siten, että S2-opetuksen tarjontaa voidaan laajentaa niin korkeakoulujen sisällä kuin myös korkeakoulujen yhteistyössä.

Opiskelijoiden opintososiaaliset etuudet tulee huomioida opiskelijoiden ohjauksessa ja koulutuspoliittisessa päätöksenteossa. Opiskelijoiden opintososiaaliset etuudet nousevat esiin haasteena, jos ohjaus ei ole ollut osuvaa ja kotoutumisaikaa (ja siihen liittyvää taloudellista tukea) kuluu hukkaan väärien valintojen takia. Etuuskysymykset liittyvät myös laajemmin kotoutumisen edistämisestä annetun lain uudistamiseen, ja ne tulee käsitellä valtioneuvostotasolla. Kokonaisuuteen liittyy mahdollisuus opiskella työttömyysetuudella. Opintotuen osalta haasteena voi olla, että opintorahan taso on matala suhteessa muihin etuuksiin, ja kynnys nostaa lainaa on korkea etenkin nuorilla aikuisilla tai perheellisillä, joilla usko työllistymiseen on heikko (esim. Perho 2018, Jauhola ym.

2019). Opintojen rahoituskysymykset vaikuttavat välillisesti myös kiinnostukseen osallistua OPVA-opintoihin.

Opettajuuteen ja opettajakoulutukseen liittyvät kehittämis- ja lisätarkastelutarpeet

Kaikkien tulevien opettajien tulisi saada riittävät valmiudet kielitietoisen opetuksen toteuttamiseen jo opettajankoulutuksessa. Riittävät valmiudet tulee olla S2-opettajien lisäksi äidinkielen ja kirjallisuuden opettajilla, luokanopettajilla, aineenopettajilla, erityisopettajilla ja ammatillisilla opettajilla sekä myös opinto-ohjaajilla. Ymmärrys siitä, että kielitaitoa tuetaan samalla kun annetaan valmiuksia eri oppiaineiden oppimiseen kehittyvällä opetuskielitaidolla, korostuu myös luokanopettajilla, joilla on suuri vastuu lukemisen tukemisessa. S2-opetuksen erityispiirteet tulisi huomioida monella tapaa. Siihen liittyy valmius opetuksen eriyttämiseen ja myös esimerkiksi lukujärjestystekninen osaaminen. Siten myös johtajilla ja rehtoreilla tulisi olla riittävä ymmärrys kielitietoisen opetuksen ja S2-opetuksen tarpeista. Lukion opettajien valmiuksissa tulisi huomioida esimerkiksi myös se, että äidinkielen ja kirjallisuuden opettajille tarjotaan myös S2-ylioppilaskokeen osalta riittävä osaaminen ja asiantuntijuus. Ammatillisten opettajien opettajakoulutukseen on esitetty ylipäänsä lisää kielitaustan huomioon ottamista ja kulttuuritietoisuutta sekä suomi toisena kielenä -opintojen nostamista entistä isompaan rooliin.

S2-opetuksen laatua nostaisi, jos harjoittelukouluissa olisi mahdollisuus harjoitella laajemmin ja perusteellisemmin S2-oppimäärän opetusta, mikä tarkoittaisi opettajankoulutuksessa opetusharjoitteluiden toteuttamista kouluissa ja oppilaitoksissa, joissa on maahanmuuttotaustaisia oppilaita.

Varhaiskasvatuksen nimikkeiden kirjo ja S2-opetuksen toteuttamistapojen moninaisuus antavat aihetta tarkastella kriittisesti sitä, tulisiko opetuksen yhtenäistämiseksi määritellä kelpoisuus ja kehittää siihen tarpeisiin vastaava koulutus.

Tarve tarkastella valmistavan opetuksen opettajille asetettavia kelpoisuusvaatimuksia nousee myös esiin.[52] Valmistavien luokkien opettajien tarve tulee kasvamaan. Kelpoisuusvaatimusten tarkastelun lisäksi sekä valmistavan luokan opettajien että muiden kielelliseen tukeen erikoistuneiden opettajien koulutusta on esitetty lisättävän. Valmistavien luokkien opettajien ja kielenopetukseen erikoistuneiden luokan- ja aineenopettajien kouluttamista esitettiin Kuski-hankkeen tutkimuksessa myös vieraskielisten erityisoppilaiden suhteellisen suuren määrän purkamiseksi. (Tainio ja Kallioniemi 2019.)

Selvityksen perusteella olisi tarve selvittää tarkemmin tarvetta erilliselle valmistavan koulutuksen opettajan osaamisprofiilille: minkälaista osaamista tarvitaan, jotta se tukisi parhaiten oppimista suunnitelmallisesti ja pitkän tähtäimen ohjauksen näkökulmasta. Rinnalla on tarve arvioida

[52] Ks. myös Suomenopettajat ry:n kannanotto perusopetukseen valmistavan opetuksen opettajan kelpoisuudesta 22.6.2016: *https://www.suomenopettajat.fi/toiminta/edunvalvonta/kannanotot/*

ammatillisen koulutuksen S2-opettajan kelpoisuuden määrittelemisen tarvetta. Kirjallisuuden opintojen merkitys on vähäisempi ammatillisen koulutuksen puolella työskenneltäessä. Ammatillisen koulutuksen puolella korostuvat ammatillisen kielitaidon ohjaamiseen liittyvä osaaminen, erityisen tuen huomioiminen ammatillisessa kontekstissa ja työelämässä tarvittavan kielen kehittyminen.

Selvityksen perusteella tulee arvioida ruotsi toisena kielenä -opettajakoulutuksen tarjontaa ja vahvistaa täydennyskoulutusta sekä vahvistaa mahdollisuuksia uranaikaiseen osaamisen kehittämiseen.

Eri koulutusasteiden täydennyskoulutuksen riittävä tarjonta tulee varmistaa, ja sen suuntaamisessa on tärkeää huomioida myös alalla pitkään toimineet. Asiantuntijuus ei kehity vain työtä tekemällä (Alisaari ja Haikkola, 2020).

Taulukko 8. Tiivis läpileikkaus selvityksen havainnoista eri koulutusmuodoissa ja läpileikkaavat kehittämisen tarpeet

	Tiedonsiirto ja ohjaus opetukseen	S2-opetukseen ohjautuminen	S2-opetus	Läpileikkaavat kehittämisen tarpeet
Varhais-kasvatus	Esiopetukseen hyvin tai kohtuullisesti.	Huoltajien äidinkielen ja keskusteluiden perusteella, henkilöstö arvioi.	S2-opetuksesta ei ole säädetty velvoittavasti. Mahdollisuudet ja osaaminen vaihtelevat kuntien sisällä ja välillä. Puutteelliseksi koetut resurssit haastavat.	• Arvioitava tarve yhtenäisemmälle S2-opetuksen lainsäädännölle varhaiskasvatuksessa. • Lisäpanostusta kansalliseen ohjaukseen: a) verkostot ja b) täydennyskoulutustarjonta sekä c) kielitaidon ja erityisen tuen arvioinnin arviointiosaaminen ja testistön kehittäminen. • TUVA-koulutuksessa varmistettava riittävä S2-opetus. Lukio- ja ammatillisen polkujen toteutumista seurattava. • Koulutusjärjestelmän kehittämisessä myöhään maahantulleiden koulutuspolut: joustavat ja riittävän pitkäjänteiset opiskelun mahdollisuudet – opintososiaaliset etuudet huomioiden. • Rahoitusjärjestelmän kehittäminen kaikissa koulutusmuodoissa. Huomioitava myös alueellinen eriytyminen. • Alueellinen koulutusasteet läpileikkaava suunnittelu ohjauksessa ja koulutuspolkujen jatkumossa. • Opettajankoulutuksen kehittäminen vastaamaan kielitietoisuuden edellyttämää osaamista. • S2-opettajan kelpoisuuden kehittäminen etenkin varhaiskasvatuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa. • Ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen ja opetuksen osaamisen kehittämisen suuri tarve huomioitava. • Korkeakoulujen edistyneen tason S2-opetuksen tarjonnan laajentaminen ja opintojen aikaisen ohjauksen tarkastelu.
Perusopetus	Esiopetuksesta hyvin tai kohtuullisesti. Käytännöt toimivat etenkin, jos toimijat ovat tuttuja ja tiedonsiirto on vuorovaikutuksellista.	Pääosin opetuskielen taidon tason perusteella. Väestörekisteriin merkitty kieli vaikuttaa vielä paikoin liikaa taustalla.	Valmistavan opetuksen järjestämisestä ei ole säädetty velvoittavasti. Tarjoamismahdollisuudet ja yleisopetukseen integroinnin tavat vaihtelevat. Perusopetuksen puolella S2-opetuksen kehittämistyötä tehty. Käytännöt vaihtelevat. Puutteelliseksi koetut resurssit haastavat.	
Lukio	Tiedonsiirto vielä liikaa todistusten varassa. Ohjautuminen lukioihin laajempi haaste.	Pääosin opetuskielen taidon tason perusteella. Väestörekisteriin merkitty kieli vaikuttaa vielä paikoin liikaa taustalla. Myös haastatteluja ja jatkuvaa arviointia.	Lukiokoulutuksessa useammalla vähemmän kokemusta S2-opetuksesta ja valmiudet vaihtelevat enemmän. Resurssit haastavat (mm. opetusryhmien koot). S2-opetuksen kehittämistyötä tehty mutta vähemmän.	
Ammatillinen	Tiedonsiirto etenkin jatkuvassa haussa liikaa opiskelijan varassa. Ohjaavia tahoja paljon. Tilanne vaihtelee.	Opetuskielen taidon tason perusteella. Haastattelut ja testit käytössä.	Alkavalla kielitaidolla tulevien opiskelijoiden opetukseen kehitetty käytäntöjä. Puutteelliseksi koetut resurssit haastavat. Työelämän valmiuksien kehittäminen edellyttää lisätyötä.	
Kor-kea-aste	*(Ei tietoa selvityksessä)*	*(Ei tietoa selvityksessä)*	S2-opetustarjontaa on kehitetty. Edistyneen tason tarjontaa pitkälti vasta kehitetään.	

4 Reflektio opiskelijoiden haastatteluiden pohjalta

Osana selvitystä kuultujen opiskelijoiden kuvaukset omasta koulutuspolusta havainnollistivat hyvin opetuksen eriarvoista tilannetta. Opiskelijoiden haastatteluiden perusteella ei voida tehdä minkäänlaisia yleistyksiä opetuksen tasosta tai järjestämisestä tai siitä, miten opettajat osaavat ottaa opiskelijoiden kielitaidon huomioon. Ammatillisen koulutuksen puolelta haastatelluilla oli erilaisia taustoja, mutta yhteistä heille oli vain lyhyt maassaoloaika ja eteneminen koulutuspolulla VALMA-koulutukseen ja osa siitä jo ammatillisiin opintoihin. Lukion opiskelijoista suuri osa oli käynyt vähintään osan peruskoulusta Suomessa.

LUVA-koulutuksessa olleet opiskelijat olivat tulleet eri puolilta kaupunkia ja seutua, jopa eri maakunnista. Osalla oli ollut perusopetuksen puolella erillisiä S2-kursseja, ja saatuun opetukseen oltiin pääosin tyytyväisiä. Mukana oli myös opiskelija, joka ei ollut pyynnöstä huolimatta päässyt S2-opetusryhmään. Oman kertoman mukaan taustalla oli se, että nuori oli syntynyt Suomessa. Nuori oli kuitenkin viettänyt osan peruskouluajastaan vanhempiensa kotimaassa, eikä suomen kieli ollut kehittynyt. Hän koki, ettei saanut riittävästi tukea äidinkielen ryhmässä, jossa arviointi toteutettiin S2-kriteerien mukaan. Arvosana nousi, mutta kielitaito ei vastaavasti.

Toinen LUVA-opiskelija kertoi S2-opetuksen toteutuksen eroista muutettuaan toiseen kaupunkiin: peruskoulu oli käynnistynyt S2-opetusryhmässä, jossa oli ollut tarjolla tukea ja oppimisen kokemuksia, kun taas toisessa kunnassa ei erillisiä opetusryhmiä ollut. Naurahtaen hän kertoi, että onneksi oli jo lapsuudessaan oppinut paikallista murretta. Haastattelussa nousi esiin myös kokemuksia siitä, että samassa ryhmässä on ollut hyvin eri tasoisia oppilaita (valmistavasta opetuksesta ja eri vuosiluokilta), mitä ei koettu tarkoituksenmukaiseksi. Yksi opiskelija kertoi, että ryhmässä oli ollut oppilaita, joilla oli opiskelijan kertoman mukaan erittäin hyvä opetuskielen taito, ja he olisivat pärjänneet myös äidinkielen tunneilla: "*ne tulivat vain pelleilemään. Tuntui epäreilulta, ne vei meidän aikaa*". S2-oppimäärän arviointiin liittyen keskusteluissa nousi esiin myös huolestuttavia kertomuksia siitä, ettei opettaja suostunut kategorisesti antamaan perusopetuksen puolella kenellekään S2-arvosanaksi 10, sillä silloin kielitaidon pitäisi olla jo niin hyvä, että opiskelijan tulisi vaihtaa äidinkielen oppimäärään.

LUVA-koulutuksessa olleilla oli erilaisia kokemuksia myös opintojen ohjauksesta: Positiivisten ja kannustavien kokemusten lisäksi useampi oli kokenut, ettei heille annettu riittävästi valinnanmahdollisuuksia, heidän ääntänsä ei kuultu eikä lukiota tarjottu vaihtoehtona. "*Sanoi, että älä mene lukioon. Mut mua ei kiinnosta mikään ammatti. Haluan miettiä".* Myös aikojen saamisen haaste opinto-ohjaajalle nousi esiin. Yhdellä nuorella oli kokemus, että opinto-ohjaaja oli painostanut laittamaan vaihtoehdoksi rakennusalan, jonne opiskelija ei halunnut. Opiskelija tuli valituksi rakennusalalle mutta keskeytti, ja tämän mutkan jälkeen hän oli hakeutunut LUVA-koulutukseen. Yksi

opiskelija taas kertoi, että ohjauksessa olisi annettu kuva, ettei hänellä ole mahdollisuutta päästä LUVA-koulutukseen, sillä hänellä oli valmiiksi liian hyvä suomen kielen taito: *"Mut täällä mä nyt olen"*. Opiskelijoiden kanssa keskusteltiin tulevasta TUVA-koulutuksesta, ja se herätti mielenkiintoa ja nähtiin lähtökohdiltaan oikean suuntaisena: opiskelijat saavat tällöin mahdollisuuden pohtia itselleen sopivaa koulutuspolkua.

Läpileikkaavasti useat myöhään maahan tulleet opiskelijat kokivat tarpeen lisätä puhekielen ymmärrystä ja keskustelumahdollisuuksia. Koska opintoja on suoritettu koronan poikkeusaikana, tarve voi olla jopa korostunut. Yksi kotoutumiskoulutuksen kautta VALMAan tullut opiskelija nosti myös esiin epäkohtana, että hänet oli siirretty moduulitasolla omasta mielestään liian nopeasti eteenpäin, ja opetuksesta jäi uupumaan niin kielioppia kuin myös keskustelun mahdollisuuksia.

Osalla puhe- ja keskustelukielen oppimisen tarpeeseen liittyi myös se, miten hyvin opettajat ovat osanneet sopeuttaa puhettaan. Haastateltujen omat kokemukset vaihtelivat. Esimerkiksi ammatillisen koulutuksen VALMA-opiskelijoiden haastatelluista yhtä lukuun ottamatta kaikki opiskelijat kokivat opettajien ottavan heidän kielitaustansa hyvin huomioon. Yksi opiskelija toi esiin, että alakohtainen opettaja näyttää turhautumisensa ("on vihainen"), jos asiaa ei ymmärretä kerralla. Haasteita tai häkellystä oli koettu myös työssäoppimispaikalla, kun ohjaaja on puhunut murretta tai puhekieltä: *"miten sujuu", "minä annan sinulle hommia"*. Sujuvampi puhekieli edesauttaisi myös muiden opiskelijoiden kanssa kommunikointia. Rakennusalalle opiskeleva haastateltu nosti positiivisena seikkana esiin yto-opettajan samanaikaisopettajuuden. Lukiokoulutuksen puolelta osallistuneiden opiskelijoiden opinahjossa kielitietoiseen opetukseen oli pitkän kokemuksen myötä kiinnitetty huomiota, ja haastatellut kokivat, että opettajat varmistavat hyvin opiskelijoiden ymmärtäneen opitun asian.

Jo korkeakoulussa opiskeleva taas painotti haasteena ammatillisen koulutuksen puolelta, että huolimatta B1-kielitaidon tasosta hänellä meni koulutuksen alettua noin kaksi kuukautta, ennen kuin hän alkoi ymmärtää, mitä opettaja puhui. Suomen kielen opetusta oli vain yksi kurssi, minkä hän näki riittämättömänä. Jälkikäteen arvioituna toiveena olisi ollut tunti päivässä. Haastatellulla oli vahva motivaatio myös itseopiskeluun. Perustutkinnon suoritettuaan hän siirtyi väyläopintojen kautta ammattikorkeakouluun. Vaikka alan kieli oli tuttua, hän kokee termistön vaativammaksi. Ammattikorkeakouluopintojen aikana kokemukset vahvistavat myös korkeakoulujen antamaa viestiä: opinnot ovat niin tiiviitä, että suomen kielen kurssi on jäänyt viimeiseksi, eli on tulossa vielä juuri ennen valmistumista. Omaa aikaa jää kielen opiskeluun vähän tiiviin tahdin vuoksi, ja kun tutkintokoulutuksessa merkittävä osa opetuksesta ja materiaaleista on englanniksi, hän koki kielitaitonsa jopa ruostuneen korkeakouluopintojen myötä. Koronan etätyöskentely ei ole edesauttanut myöskään vuorovaikutusta samassa mittakaavassa. Videot ovat toimineet opetuksessa, ja hän esittikin niiden hyödyntämistä enemmän koulutuksessa. Ohjaus työelämään sai kiitosta – työpaikka on jo tiedossa. Tukea on tarjottu myös startup refugees -järjestön kautta.

Lähteet

Alisaari, J., ja Heikkola, L. M. (2020). How Finnish teachers understand multilingual learners' language learning. Apples - Journal of Applied Language Studies, 14(2).

Alisaari, J., Vigren, H. ja Mäkelä, M-L.(2019). Multilingualism as a resource: Policy changes in Finnish education. Teoksessa Teaching Content and Language in the Multilingual Classroom: International Research on Policy, Perspectives, Preparation and Practice. Routledge Research in Language Education. Routledge Research in Language Education

Bernelius, V. ja Huilla, H. (2021). Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:7.

Goman, J., Rumpu, N., Kiesi, J., Hietala, R., Hilpinen, M., Kankkonen, H., Kjäldman, I-O., Niinistö-Sivuranta, S., Nykänen, S., Pantsar, T., Piilonen, H., Raudasoja, A., Siippainen, M., Toni, A. ja Vuorinen, R. (2020). Vaihtoehtoja, valintoja ja uusia alkuja. Arviointi nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.

Haimilahti, E, (2018). Lukion S2: opetustarjonta ja ylioppilaskokeessa menestyminen. Kandidaattitutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Haimilahti, E. (2021). Monikielisenä ylioppilaskokeessa: S2-opiskelijoiden menestyminen matematiikan, reaaliaineiden ja vieraiden kielten kokeissa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Harju-Autti, R., Aine, T., Räihä, P., Sinkkonen H-M. (2018). Kielellisesti tuettu opetus (KIETU-opetus) yläkouluikäisten maahanmuuttajaoppilaiden pedagogisena tukena. NMI-Bulletin 3/2018, s. 16–31.

Harju-Autti, R., Mäkinen, M. ja Rättyä, K. (2021). 'Things should be explained so that the students understand them': adolescent immigrant students' perspectives on learning the language of schooling in Finland. International Journal of Bilingual Education and Bilingualism. 1-13.

Hellgren, J., Silverström, C., Lepola, L., Forsman, L., & Slotte, A. (2019). Hur hanteras två- och flerspråkigheten i de svenskspråkiga skolorna? Resultat av en utvärdering i åk 1–6 läsåret 2017–2018. Nationella centret för utbildningsutvärdering.

Hievanen, R., Frisk, T., Väätänen, H., Mustonen, K., Kaivola, J., Koli, A., Liski, S., Muotka, V. Wikman-Immonen, A. (2020). Maahanmuuttajien koulutuspolut. Arviointi vapaan sivistystyön lukutaitokoulutuksesta, aikuisten perusopetuksesta ja ammatillisen koulutuksen kielitaitovaatimusten joustavoittamisesta. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 11:2020.

Integra 2021. MARGINAALISTA VALTAVIRTAAN – JYU.INTEGRA. Loppuraportti ja kansallinen selvitys korkeakoulutettujen ja korkeakoulukelpoisten maahanmuuttaneiden kouluttautumisen nykytilasta ja tulevaisuudesta Suomen yliopistoissa. Jyväskylän yliopisto.

Jauhola, L., Ärling, M., Karinen, R., Luukkonen, T. ja Oosi, O. (2019). Romanien työllisyys, yrittäjyys ja työelämään integroituminen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työelämä 2019:58

Junttila, N., Rehn, C., Costiander, K., Kahiluoto, T. ja Alila, K. (2020). Turvapaikkaa hakevat ja paperittomat lapset sekä S2/R2 -opetus varhaiskasvatuksessa. Raportit ja selvitykset 2020:24.

Juurakko-Paavola, T. & Åberg, A-M. (2018). Kuntanäkökulmaa kansallisen kielivarannon kehittämiseen. Kieli, koulutus ja yhteiskunta, 9.

Juva, I. ja Holm, G. (2016). Not All Students are equally equal: Normality as Finnishness. Teoksessa The State, Schooling, and Identity: Diversifying Education in Europe. Education Dialogues with/in the Global South. Springer.

Kalalahti, M., Zacheus, T., Laaksonen, L. M. & Jahnukainen, M. 2019. Toiselle asteelle ja eteenpäin. Erityvät toisen asteen koulutuspolut. Teoksessa Jahnukainen, Kalalahti & Kivirauma, (toim.) Oma paikka haussa: Maahanmuuttotaustaiset nuoret ja koulutus. Helsinki: Gaudeamus, 71–89.

Kirjavainen, T. ja Pulkkinen, J. (2017): Miten lähtömaa on yhteydessä maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osaamiseen? Oppilaiden osaamiserot PISA 2012 -tutkimuksessa. Yhteiskuntapolitiikka 82 (2017):4.

Kirjavainen, T., ja Pulkkinen, J. (2017). Takaako samanlainen tausta samanlaisen osaamisen? Maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön oppilaiden osaamiserot PISA 2012 -tutkimuksessa. Kasvatus, 48(3), 189–202.

Kuukka, K. ja Metsämuuronen, J. (2016). Perusopetuksen päättövaiheen suomi toisena kielenä (S2) -oppimäärän oppimistulosten arviointi 2015. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 13:2016.

Leino, K., Ahonen, A. K., Hienonen, N., Hiltunen, J., Lintuvuori, M., Lähteinen, S., Lämsä, J., Nissinen, K., Nissinen, V., Puhakka, E., Pulkkinen, J., Rautopuro, J., Sirén, M., Vainikainen, M.-P. & Vettenranta, J. (2019). PISA 18 – ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Nieminen, K.; Jauhola, L.; Lepola, O.; Rantala, K.; Karinen, R.; Luukkonen, T. (2020). Aidosti yhdenvertaiset, Yhdenvertaisuuslain arviointi. valtioneuvoston kanslia 25.11.2020.

Oker-Blom, Gun (2021). Den svenskspråkiga utbildningen i Finland: särdrag, utmaningar, utvecklingsbehov och förslag till åtgärder. Utbildnings- och kulturministeriets publikationer 2021:9. Helsingfors: Utbildnings- och kulturministeriet.

Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. POPS. (2014).

Owal Group 2018: selvitys kotoutumiskoulutuksen malleista Turussa ja pääkaupunkiseudulla – Huhtikuu 2018.

Owal Group 2021: Selvitys ammatillisen koulutuksen reformin toimeenpanosta. 16.3.2021.

Perho, K. (2018). Suomen romanien koulutustilanne ja Tšetanes naal -hankkeen vastaus haasteisiin. Teoksessa uskalla! It's possible. Romanien sujuvat koulutus- ja työllisyyspolut Tšetanes naal- ja Nevo tiija -hankkeiden loppujulkaisu. Toim. Mäenpää, N., Perho, K. ja Ärling, M. S. 56–67.

Pirinen (toim.) (2015). Maahanmuuttajataustaiset oppijat suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Koulutuksen saavutettavuuden ja opiskelun aikaisen tuen arviointi. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 17:2015.

Riitta, R. (2017). Monikielisyys vahvuudeksi. Selvitys Suomen kielivarannon tilasta ja tasosta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:51.

Saarinen, T., Vaarala, H. Haapakangas, E-L. ja Kyckling, E. (2016), Kotimaisten kielten koulutustarjonta kansainvälisille korkeakouluopiskelijoille. Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Shemeikka, R., Schmidt-Thomé, K., Harkko, J., Paavola, J–M., Raunio, M., Alanko, L., Björk, A., Kettunen, P., Kouvonen, A., Pitkänen, S. Ramadan, F., Varjonen, S., Vuorento, M. (2021). Maahan muuttaneiden koulutus- ja työllisyyspolut (2021). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:29.

Tainio, L. ja Kallioniemi, A. (toim.) (2019). Koulujen monet kielet ja uskonnot. Selvitys vähemmistöäidinkielten ja -uskontojen sekä suomi ja ruotsi toisena kielenä -opetuksen tilanteesta eri koulutusasteilla. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 11/2019

Tammenmaa, C. (2020). Utredning om antecknande av flera språk i befolkningsdatasystemet. Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2020:9.

Vaarala, H., Riuttanen, S., Kyckling, E. ja Karppinen, S. (2017). Monikielisyys vahvuudeksi -selvityksen (2017) seuranta. Soveltavan kielentutkimuksen keskus Jyväskylän yliopisto.

Varjo, J., Holmberg, J. & Kalalahti, M. (2019). Maata näkyvissä? Maahanmuuttajataustaisten nuorten toimintahorisontit. Teoksessa Jahnukainen, Kalalahti & Kivirauma (toim.*). Oma paikka haussa: Maahanmuuttotaustaiset nuoret ja koulutus*. Helsinki: Gaudeamus, 225–253.

Venäläinen, S. ja Viitala M. Valmistavan opetuksen ja oman äidinkielen opetuksen Tila ja vaikuttavuus. Hankesuunnitelma. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.

VTV 2018. VTV = Valtiontalouden tarkastusvirasto 2018: Tuloksellisuustarkastuskertomus: kotoutumiskoulutus. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto. (Valtiontalouden tarkastusviraston julkaisut 15/2018).

Tilastolähteet:

Kouluterveyskysely 2017: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Kuutio päivitetty 19.09.2018.

Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen.

Liite: Henkilöstökyselyn lisätuloksia

Liitteeseen on koottu varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, lukion ja ammatillisen koulutuksen henkilöstökyselyihin vastanneiden vastauksia eri väittämiin. Tuloksia tulkittaessa on hyvä muistaa, että vastaajat ovat valikoituneet, eivätkä tulokset siten kuvaa koko koulutuskenttää. Kyselyn vastaajia on kuvattu raportin luvussa "menetelmät ja aineistot". Kyselyn muita osia on avattu raportin koulutusastekohtaisissa luvuissa. Kaikkia kyselyiden tuloksia ei ole avattu tässä yhteenvedossa ja tuloksia tullaan analysoimaan tarkemmin Turun yliopiston koordinoimassa tutkimuksessa[53].

Varhaiskasvatuksen henkilöstö

Valtaosa (96 %) oli täysin tai jossain määrin samaa mieltä, että opettajien ja lastenhoitajien on tärkeää tarkastella omia asenteita ja uskomuksiaan liittyen etniseen taustaan, sosiaaliluokkaan, sukupuoleen, vammaisuuteen ja seksuaaliseen suuntautumiseen. Vastaajista 94 prosenttia näki, että henkilöstön velvollisuuksiin kuuluu haastaa sellaiset varhaiskasvatusyksikön käytänteet, jotka ylläpitävät eriarvoisuutta. Neljännes näki että on tärkeää, että maahanmuuttotaustainen lapsi omaksuu suomalaisen kulttuurin tavat, vaikka se tapahtuisi oman kulttuurin kustannuksella.

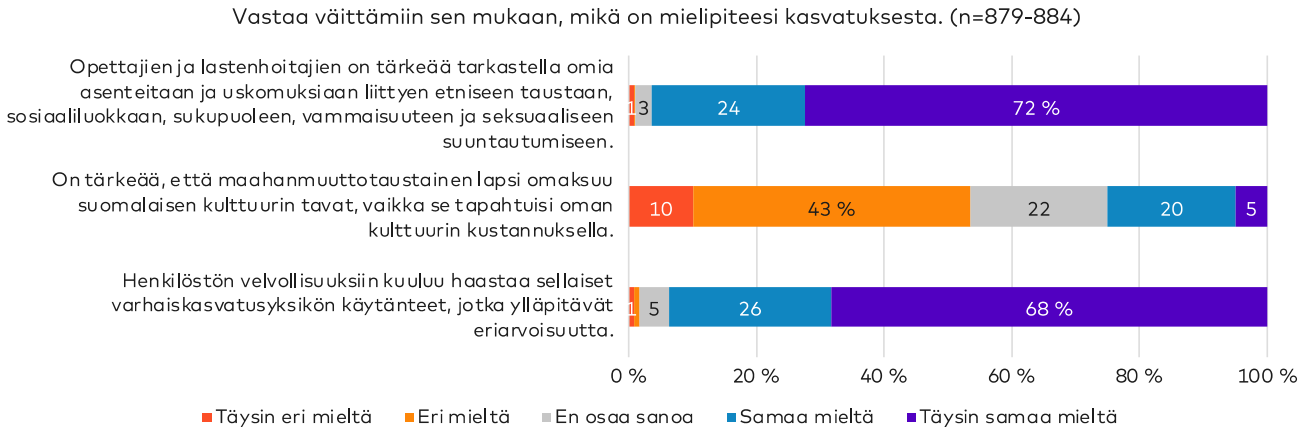

[53] Tutkimustiimiin kuuluu Jenni Alisaari, Leena Maria Heikkola, Mari Bergroth, Raisa Harju-Autti, Salla Sissonen ja Heli Vigren. Kyselyn suunnittelussa on hyödynnetty tutkimustiimin kehittämää kysymyspatteristoa. Ammatillisen koulutuksen väittämiä on muokattu enemmän koulutusmuodon erityispiirteet huomioiden. Varhaiskasvatuksen kyselyssä on lisäksi sovellettu Kielipeda-työkalun sisältöjä.

Kielenkäyttöön ja kielen oppimiseen liittyvät väittämät

Varhaiskasvatuksen henkilöstökyselyyn vastanneista lähes kaikki (97 %) näki, että henkilöstön tulee edistää lasten opetuskielen kehitystä. Valtaosa vastaajista tunnisti, ettei lapsen oman äidinkielen säilyttäminen estä suomen/ruotsinkielen oppimista, lapsen oman äidinkielen kehitys on tärkeä voimavara suomen/ruotsin kehitykseen ja että vuorovaikutus aidoissa kommunikaatiotilanteissa tukee kielen oppimista. Vajaa viidennes (17 %) ei osannut sanoa, tulisiko henkilöstön käyttää oppimateriaalia, joka kuvastaa myös maahanmuuttotaustaisten lasten kulttuurista, etnistä ja kielellistä taustaa.

Tyypillistä opetusviikkoa koskevia väittämiä

Tyypillisen viikon aikana varhaiskasvatuksen henkilöstökyselyyn vastanneista lähes kaikki auttaa lasta laajentamaan sanavarastoaan ja mukauttaa omaa puhettaan lapsen kielitaitotasoon sekä antaa aikaa lapsen kuulluksi tulemiseen ja edesauttaa sallivaa ja hyväksyvää ilmapiiriä. Lähes kaikki tukevat maahanmuuttotaustaisten lasten vuorovaikutusta äidinkielenään suomea/ruotsia puhuvien kanssa ja rohkaisee lasta käyttämään osaamiaan kieliä eri tilanteissa. Osassa tyypillisen viikon opetustilanteita kuvaavissa väittämissä oli enemmän hajontaa: Reilu neljännes ei käsittele aiheita, jotka ovat yhteydessä maahanmuuttotaustaisten lasten kulttuurisiin sanastoihin tai hyödynnä lasten käyttämiä kieliä kirjoissa, kuvissa, peleissä leikeissä ja teksteissä. 29 prosenttia vastanneista ei tue lasten monikielisyyden kehittymistä yhdessä huoltajien kanssa (esim. päiväkodissa harjoiteltujen aiheiden sanastoa ja lauluja kuvina kotiin). Lähes puolet (45 %) ei käännä tai pyydä jotain muuta kääntämään keskeisiä sanastoja lasten äidinkielille. Yli puolet teki tätä tyypillisenä viikkona vähintään kerran.

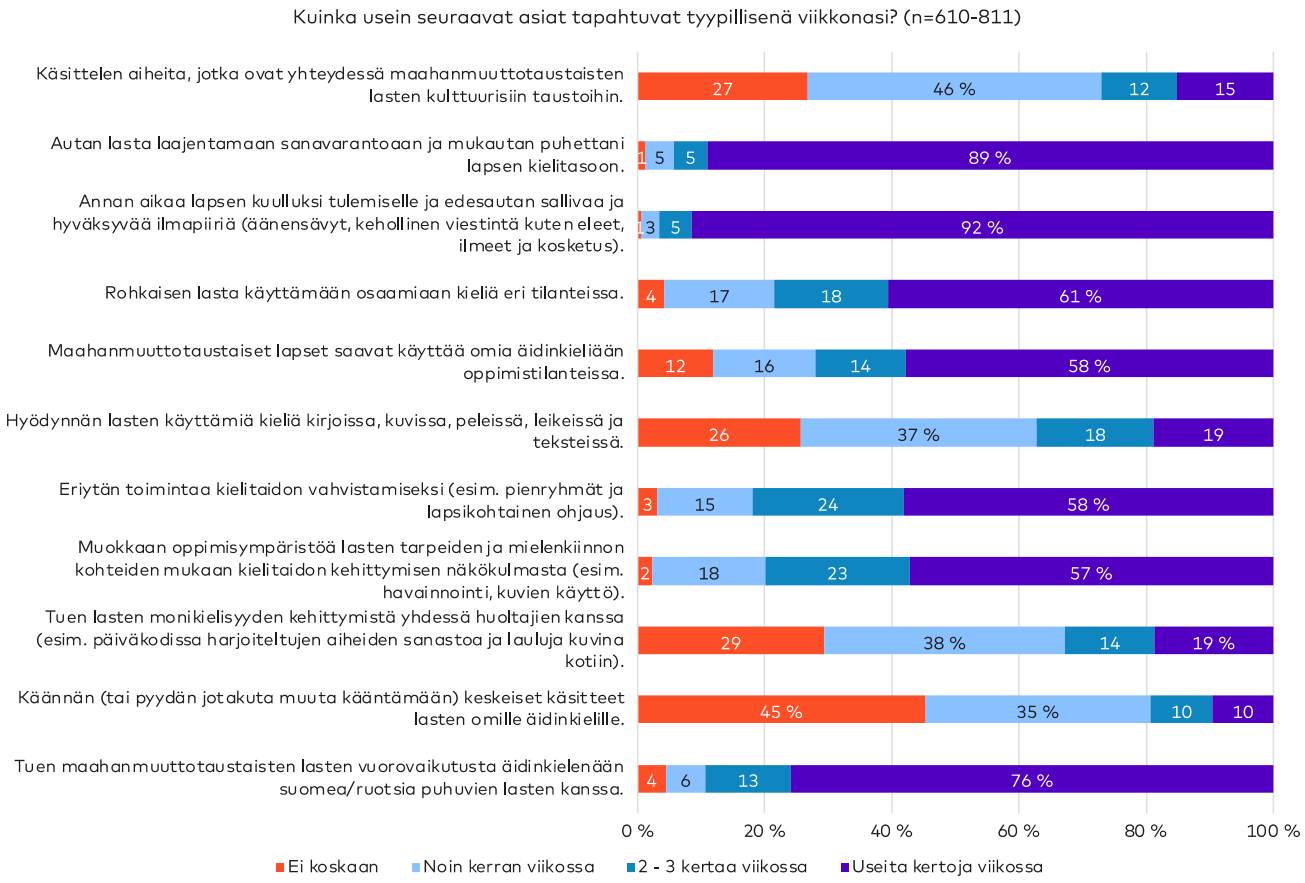

Varhaiskasvatuksen henkilöstökyselyyn vastanneiden saama koulutus kielitietoisesta ja kulttuuritietoisesta opetuksesta sekä S2-opetuksesta

Varhaiskasvatuksen henkilöstön vastaajista 53 % ei ollut saanut lainkaan koulutusta S2-opetuksesta, 41 % ei ollut saanut lainkaan koulutusta kulttuuritietoisesta varhaiskasvatuksesta ja 37 % ei ollut saanut koulutusta kielitietoisesta varhaiskasvatuksesta. Lopuilla useimmiten koulutusta on saatu työpaikalla tai kunnassa järjestystä yksittäisestä henkilöstökoulutuksesta. Mukana myös vastaajia, joilla ei ole maahanmuuttotaustaisia lapsia (n=70). Vastaajista, jotka kertoivat toimivansa S2-opettajan tehtävissä, 33 prosenttia kertoi, ettei ollut saanut koulutusta S2-opetuksesta.

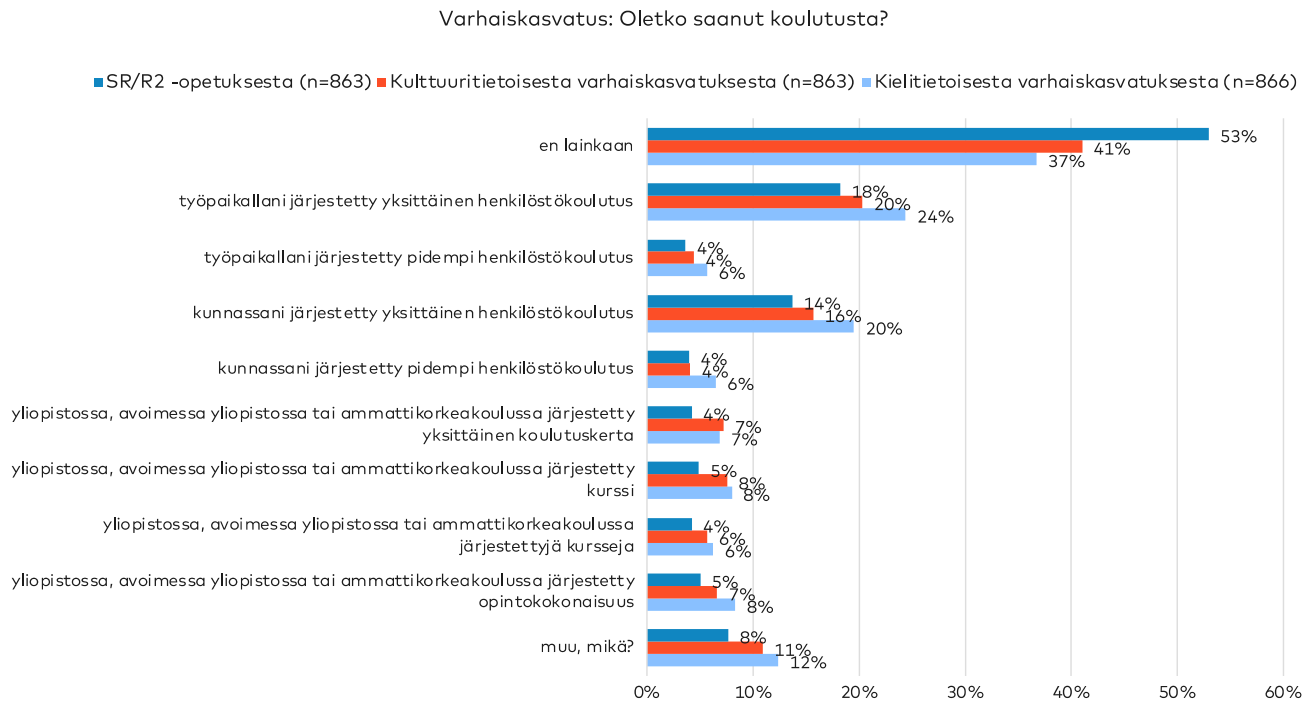

Perusopetuksen henkilöstö

Kielenkäyttöön ja kielen oppimiseen liittyvät väittämät

Suuri osa vastaajista näki, että oppilailla on oikeus käyttää kaikkia osaamiaan kieliään tukena opetustilanteissa (7 % oli eri mieltä ja 13 % ei osannut sanoa). Vastaavasti suuri osa näki, että maahanmuuttotaustaisen oppilaan oma äidinkieli on tärkeä voimavara suomen/ruotsin kielen kehitykselle ja että oppilaat hyötyvät siitä, että kielen rakenteisiin ja ilmaisuihin kiinnitetään huomiota oppiaineiden opetuksessa. Perusopetuksen henkilöstön vastaajat tiedostivat, että kielen oppiminen vaatii opettajalta tietyistä huomion kiinnittämistä kieleen. Vastaukset jakaantuivat hieman enemmän sen osalta, tuleeko opettajien opettaa (samanaikaisesti) sekä oppiaineiden sisältöjä että niiden kieltä: 14 % oli eri mieltä ja 15 % ei osannut sanoa.

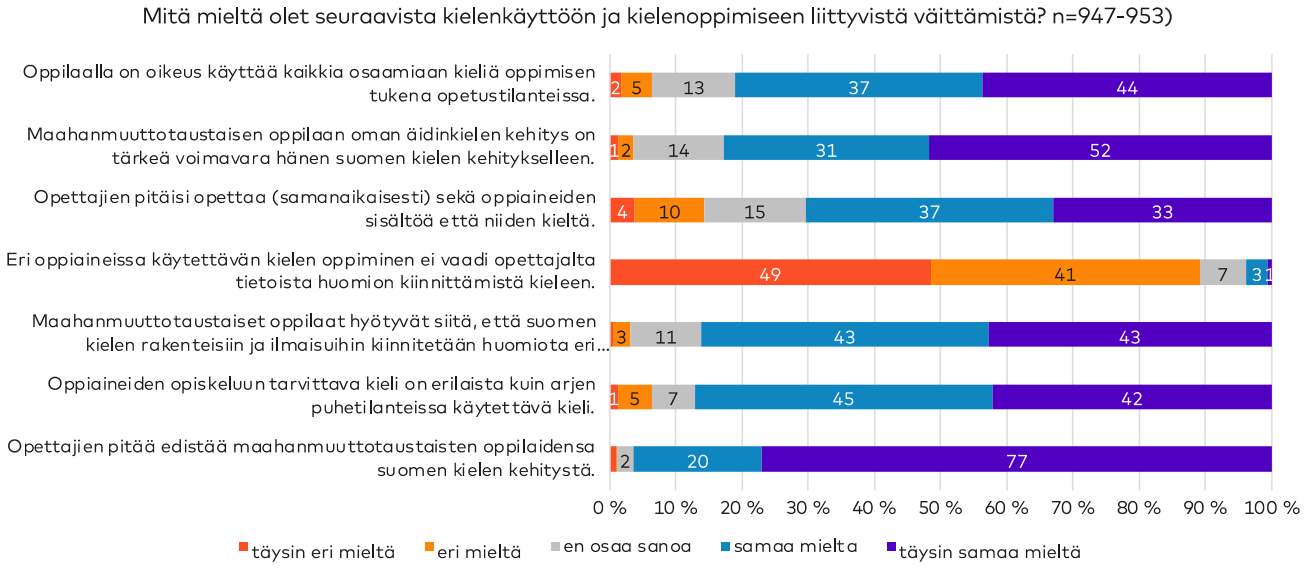

Lähes kaikki perusopetuksen vastaajista näkivät, että luokassa pitää keskustella avoimesti rasismista ja epätasa-arvosta. Valtaosa näki, että opettajien on hyödyllistä tarkastella koulun toimintakulttuuria ja sen mahdollista vaikutusta maahanmuuttotaustaisten oppilaiden oppimiseen ja hyvinvointiin ja että opettajien velvollisuuksiin kuuluu haastaa koulun käytänteet, jotka ylläpitävät eriarvoisuutta. Vastaajista 29 % oli kuitenkin edes jossain määrin sitä mieltä, että on tärkeää, että maahanmuuttotaustainen oppilas omaksuu suomalaisen kulttuurin tavat, vaikka se tapahtuisi oman kulttuurin kustannuksella. Vajaa kolmannes ei osannut ottaa kantaa.

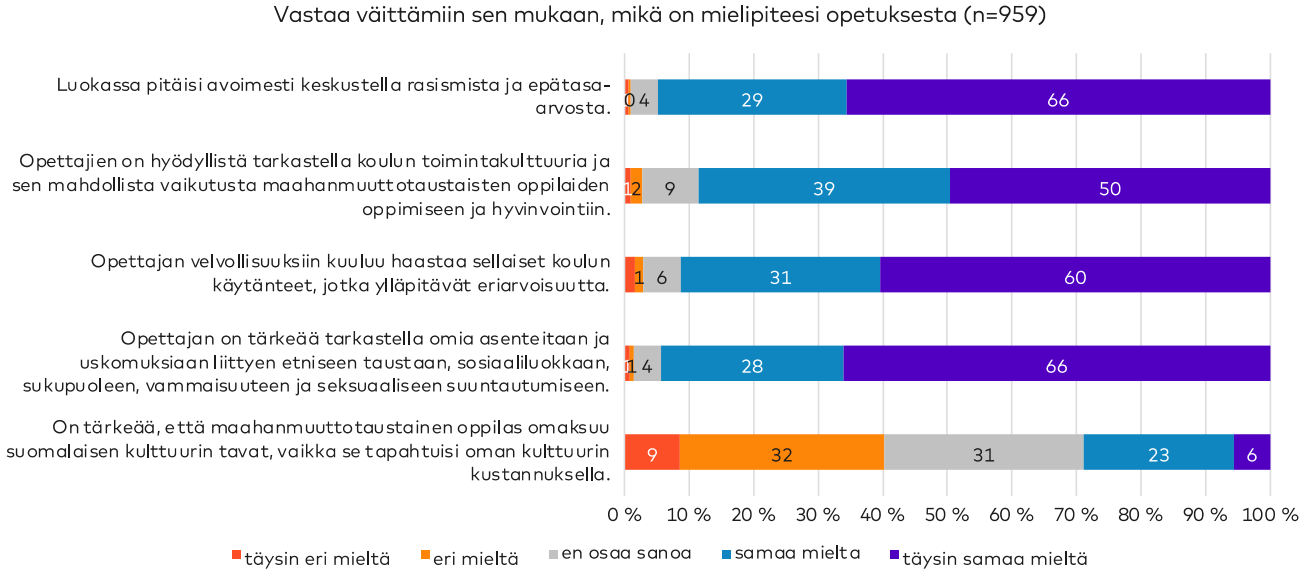

Tyypillistä opetusviikkoa koskevia väittämiä

Kuvassa on perusopetuksen opettajien vastauksia koskien tyypillistä opetusviikkoa. Vastaajista suuri osa (88 %) kertoo auttavansa oppilaita löytämään sanamuotoja ja rakenteita, joilla he voivat ilmaista ajatuksiaan puheessa täsmällisemmin ja kiinnittää tietoisesti huomiota oppiaineille tyypillisiin kielen rakenteisiin (86 %). Lähes kaikki ottaa tyypillisen opetusviikon aikana arvioissa huomioon, miten kieli voi vaikuttaa maahanmuuttotaustaisten vastauksiin. Samoin lähes kaikki luo maahanmuuttotaustaisille oppilaille tilaisuuksia olla vuorovaikutuksessa äidinkielellisten suomen/ruotsin puhujien kansa. 90 % hyödyntää maahanmuuttotaustaisten oppilaiden kokemuksia ja tietoja opetuksessa. Viidennes ei kuitenkaan kannusta maahanmuuttotaustaisia oppilaita käyttämään omia äidinkieliään oppimisessa.

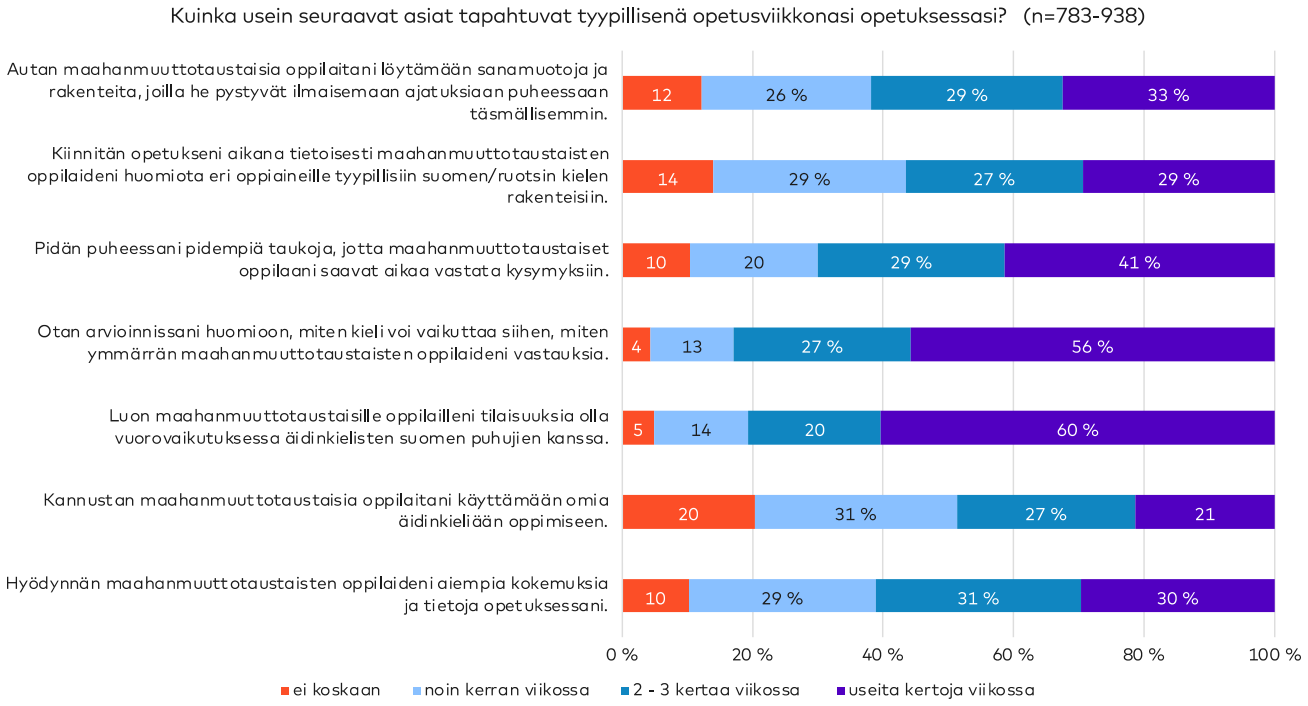

Perusopetuksen vastaajat käyttävät visuaalista tukea kielellisen aineksen lisänä sekä antaa ohjeita sekä suullisesti että kirjallisesti tyypillisen opetusviikon aikana. Suuri osa antaa maahanmuuttotaustaisille oppilaille tekstejä, joista on korostettu tärkeimmät tiedot, noin viidennes ei näin kuitenkaan tee. Valtaosa antaa oppilaiden käyttää myös sanakirjoja tai vastaavia. Sanastoja, joita oppilas voi kääntää omalle kielelle, annetaan harvemmin.

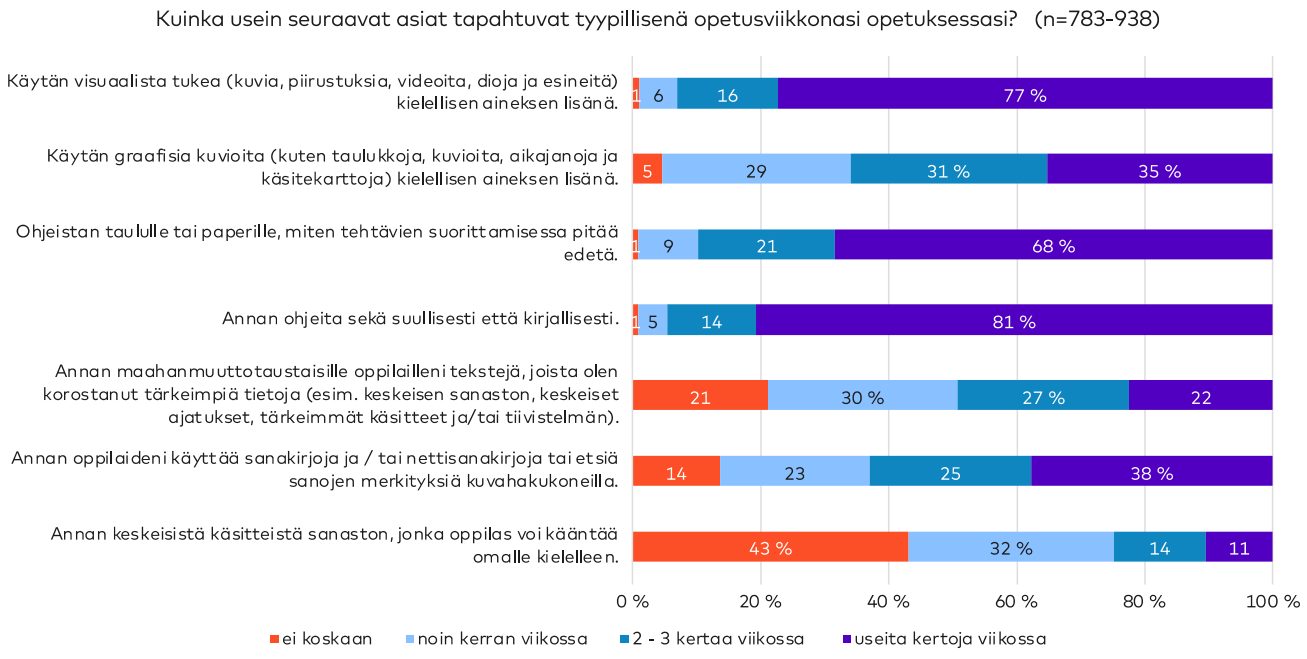

Perusopetuksen henkilöstökyselyyn vastanneiden saama koulutus kielitietoisesta ja kulttuuritietoisesta opetuksesta sekä S2-opetuksesta

Perusopetuksen henkilöstön vastaajista 56 % ei ollut saanut lainkaan koulutusta S2-opetuksesta, 50 % ei ollut saanut lainkaan koulutusta kulttuuritietoisesta opetuksesta ja 37 % ei ollut saanut koulutusta kielitietoisesta opetuksesta. Lopuilla useimmiten koulutusta on saatu työpaikalla tai kunnassa järjestystä yksittäisestä henkilöstökoulutuksesta. Kuitenkin 17 % oli saanut koulutusta opintokokonaisuuden verran S2-opetuksesta. S2-opettajina toimivista 24 % kertoi, ettei ole saanut lainkaan koulutusta S2-opetuksesta, ja 38 % oli suorittanut opintokokonaisuuden.

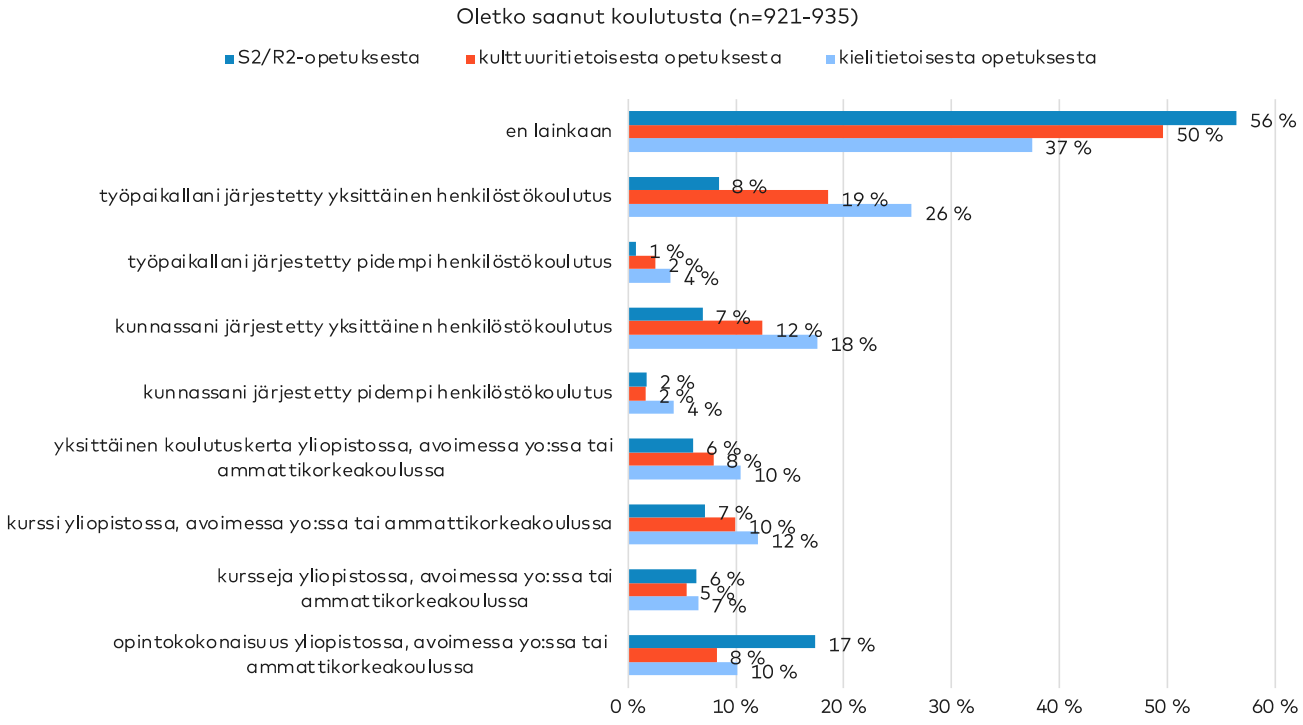

Lukiokoulutuksen henkilöstö

Lukiokoulutuksen henkilöstökyselyyn saatiin muita koulutusasteita vähemmän vastauksia. Vastaukset kuvaavat siten hyvin rajallista osaa henkilöstöä.

Kielenkäyttöön ja kielen oppimiseen liittyvät väittämät

Suuri osa lukion henkilöstön vastaajista näki, että opiskelijoilla on oikeus käyttää kaikkia osaamiaan kieliään tukena opetustilanteissa (7 % oli eri mieltä ja 16 % ei osannut sanoa). Vastaavasti suuri osa näki, että maahanmuuttotaustaisen opiskelijan oma äidinkieli on tärkeä voimavara suomen/ruotsin kielen kehitykselle ja että opiskelijat hyötyvät siitä, että kielen rakenteisiin ja ilmaisuihin kiinnitetään huomiota oppiaineiden opetuksessa. Lukiokoulutuksen vastaajien vastaukset jakaantuivat hieman enemmän sen osalta, tuleeko opettajien opettaa (samanaikaisesti) sekä oppiaineiden sisältöjä että niiden kieltä: 15 % oli eri mieltä ja 14 % ei osannut sanoa.

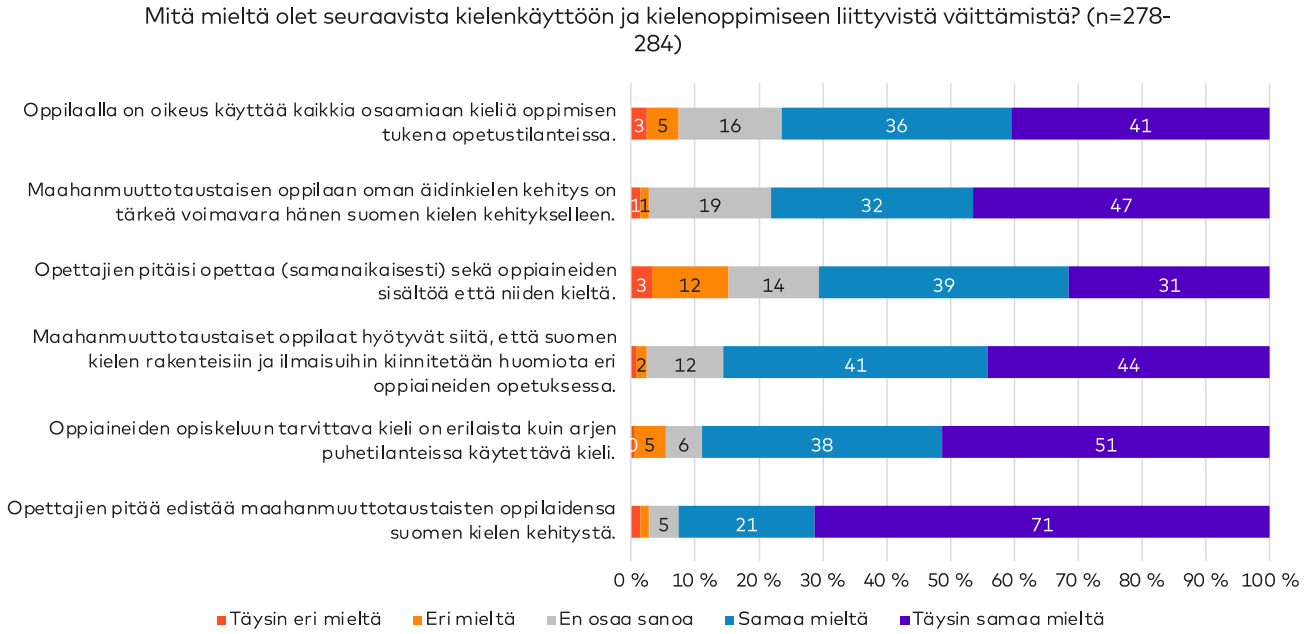

Lukiokoulutuksen vastaajista valtaosa (90 %) oli täysin tai jossain määrin samaa mieltä, että opettajien on hyödyllistä tarkastella koulun toimintakulttuuria ja sen mahdollista vaikutusta maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden oppimiseen ja hyvinvointiin. 95 % näki, että opettajan on tärkeää tarkastella omia asenteita ja uskomuksiaan liittyen etniseen taustaan, sosiaaliluokkaan, sukupuoleen, vammaisuuteen ja seksuaaliseen suuntautumiseen. Suuri osa näki myös, että luokassa tulee keskustella avoimesti rasismista ja epätasa-arvosta (97 %). Suuri osa (90 %) näki, että opettajan velvollisuuksiin kuuluu haastaa sellaiset oppilaitoksen käytänteet, jotka ylläpitävät eriarvioisuutta. Vajaa kolmannes (31 %) näki, että on tärkeää, että maahanmuuttotaustainen opiskelija omaksuu suomalaisen kulttuurin tavat, vaikka se tapahtuisi oman kulttuurin kustannuksella. 36 % oli selkeämmin eri mieltä ja kolmannes ei ottanut kantaa.

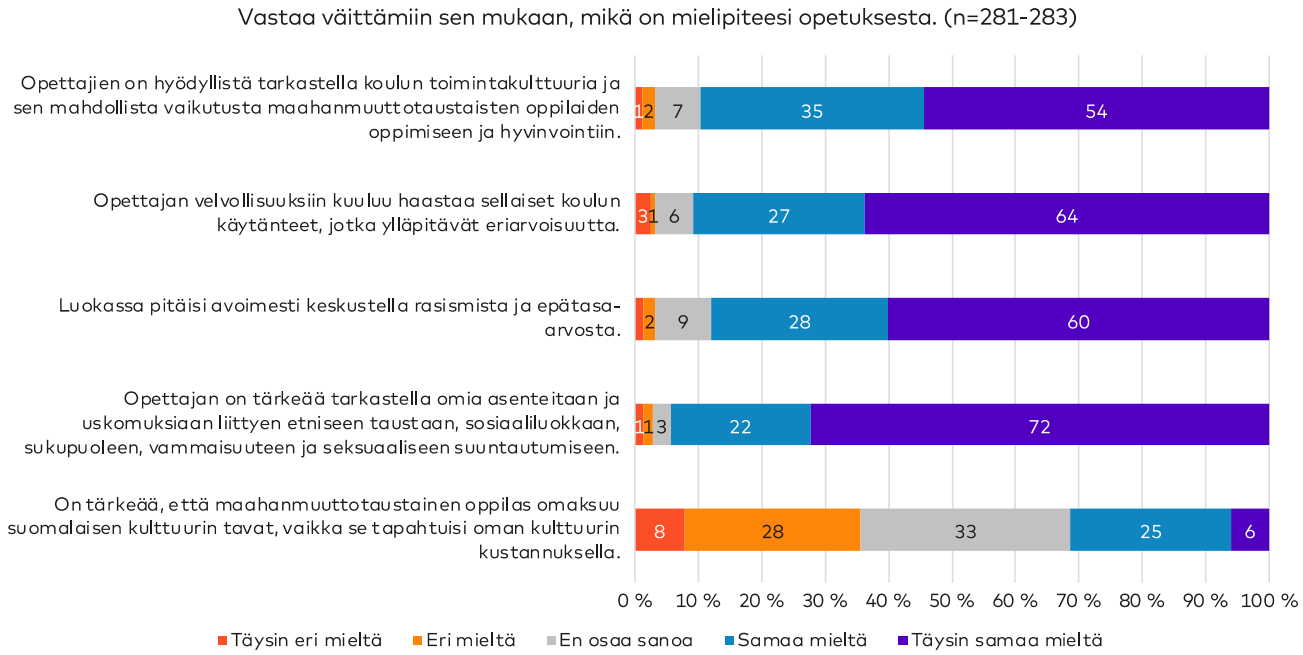

Tyypillistä opetusviikkoa koskevia väittämiä

Kuvassa on lukiokoulutuksen opettajien vastauksia koskien tyypillistä opetusviikkoa. Vastaajista suuri osa (74 %) kertoo tyypillisenä opetusviikkona auttavansa opiskelijoita löytämään sanamuotoja ja rakenteita, joilla he voivat ilmaista ajatuksiaan puheessa täsmällisemmin ja kiinnittää tietoisesti huomiota oppiaineille tyypillisiin kielen rakenteisiin. Yhtä suuri osuus kertoi kiinnittävänsä huomiota oppiaineille tyypillisiin kielen rakenteisiin. Visuaalista tukea ja ohjeita sekä suullisesti että kirjallisesti annetaan usein. Opiskelijoille annetaan harvemmin tekstejä, joista on korostettu tärkeimpiä tietoja, tai erillisiä sanastoja käsitteistä, joita opiskelija voi kääntää omalle kielelleen.

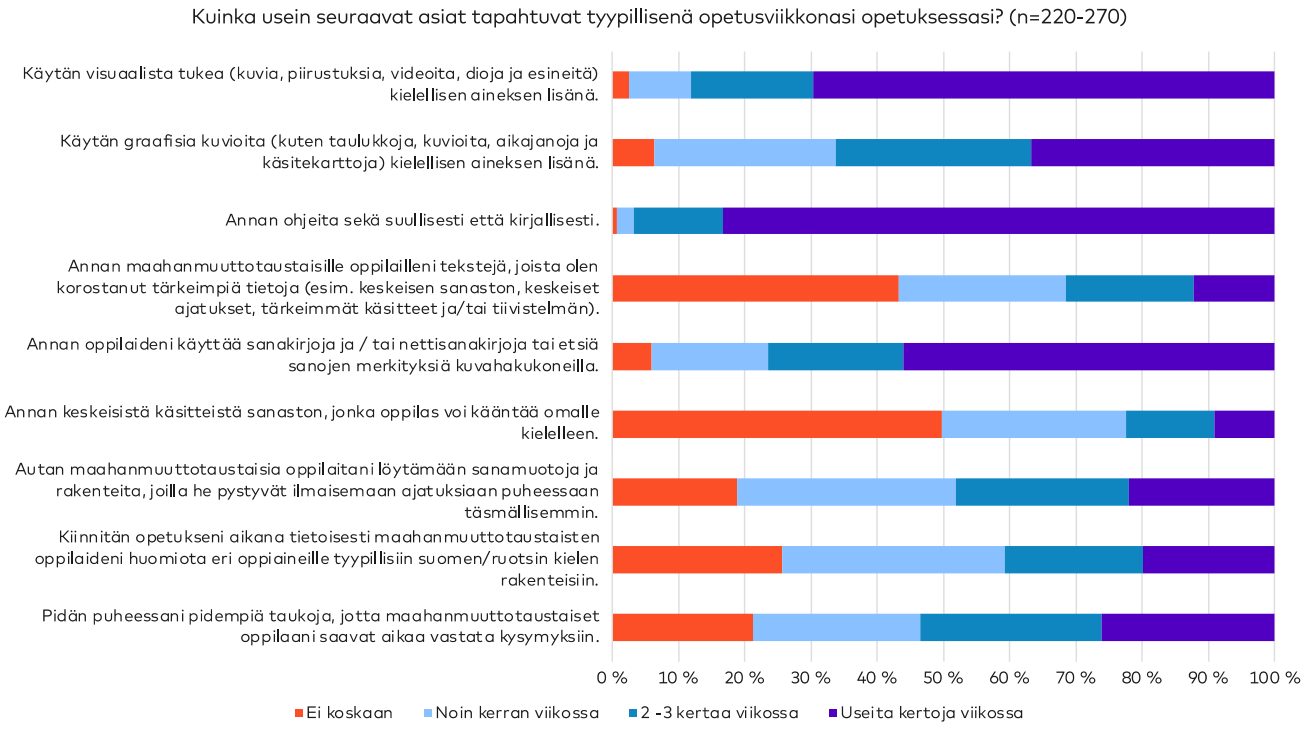

Suuri osa vastaajista ottaa tyypillisen opetusviikon aikana arvioissa huomioon, miten kieli voi vaikuttaa maahanmuuttotaustaisten vastauksiin. Samoin suuri osa vastaajista luo maahanmuuttotaustaisille oppilaille tilaisuuksia olla vuorovaikutuksessa äidinkielellisten suomen/ruotsin puhujien kansa ja hyödyntää maahanmuuttotaustaisten oppilaiden kokemuksia ja tietoja opetuksessa. Reilu neljännes ei kuitenkaan kannusta maahanmuuttotaustaisia oppilaita käyttämään omia äidinkieliään oppimisessa.

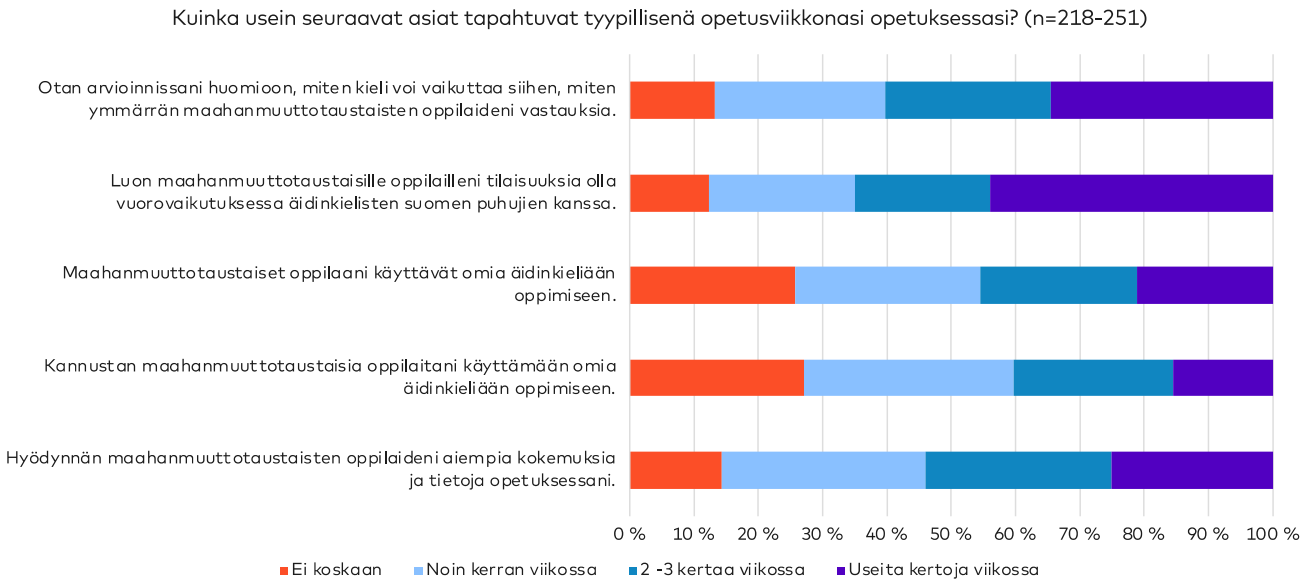

Lukiokoulutuksen henkilöstökyselyyn vastanneiden saama koulutus kielitietoisesta ja kulttuuritietoisesta opetuksesta sekä S2-opetuksesta

Lukion henkilöstön vastaajista 57 % ei ollut saanut lainkaan koulutusta S2-opetuksesta, 49 % ei ollut saanut lainkaan koulutusta kulttuuritietoisesta opetuksesta ja 47 % ei ollut saanut koulutusta kielitietoisesta opetuksesta. Lopuilla useimmiten koulutusta on saatu työpaikalla järjestystä yksittäisestä henkilöstökoulutuksesta tai korkeakoulusta. S2-opettajina toimivista (n=72) vain viisi prosenttia kertoi, ettei ole saanut lainkaan koulutusta S2-opetuksesta.

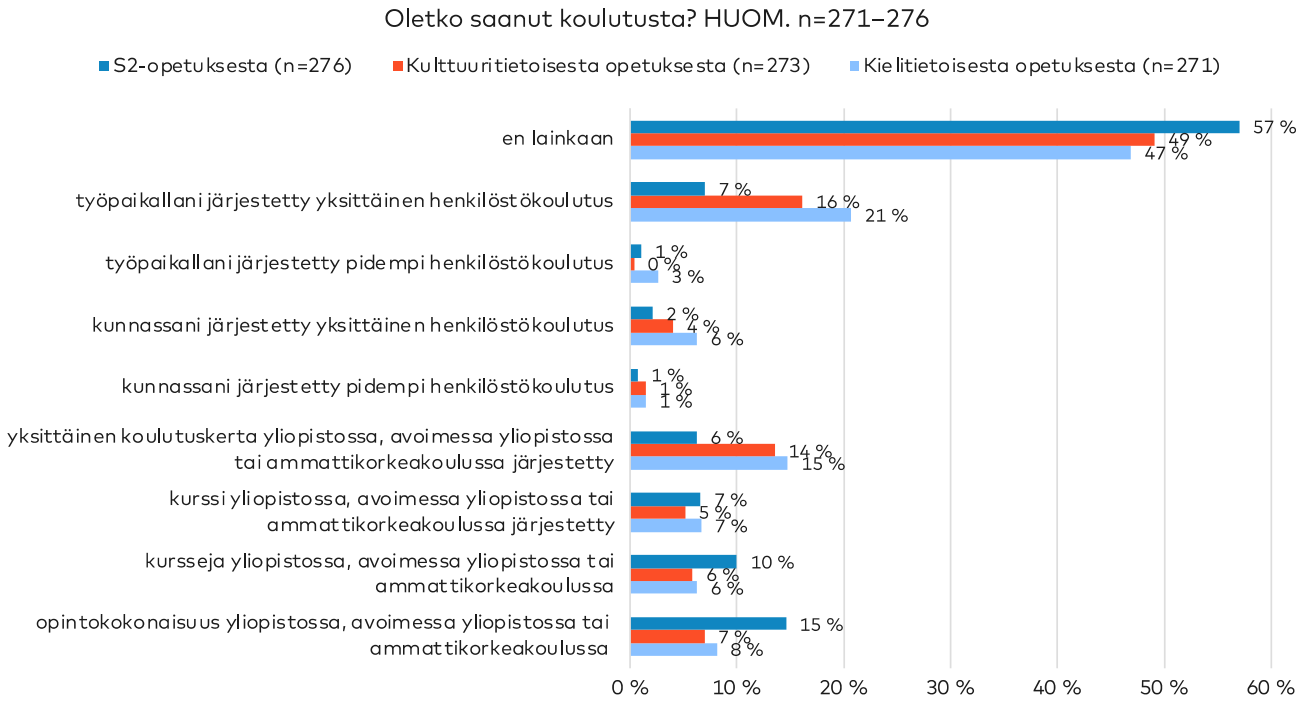

Ammatillisen koulutuksen henkilöstö

Kielenkäyttöön ja kielen oppimiseen liittyvät väittämät

Ammatillisen koulutuksen henkilöstökyselyyn vastanneista suuri osa näki, että opettajien tulee edistää opiskelijoiden opetuskielen kehitystä, ja että opiskelijat hyötyvät siitä, että kielen rakenteisiin ja ilmaisuihin kiinnitetään huomiota. Vastaajat tiedostivat, että ammatillisissa aineissa käytettävän kielen oppiminen vaatii opettajalta tietyistä huomion kiinnittämistä kieleen. Vastaukset jakaantuivat enemmän sen osalta, tuleeko ammatillisten aineiden opettajien opettaa (samanaikaisesti) sekä sisältöjä että niiden kieltä. Yhteisten aineiden opettajien osalta suuri osa kuitenkin näki tarpeen

opettaa sekä sisältöjä että kieltä. Suuri osa vastaajista näki, että opiskelijoilla on oikeus käyttää kaikkia osaamiaan kieliään tukena opetustilanteissa. Viidennes oli kuitenkin selkeämmin eri mieltä.

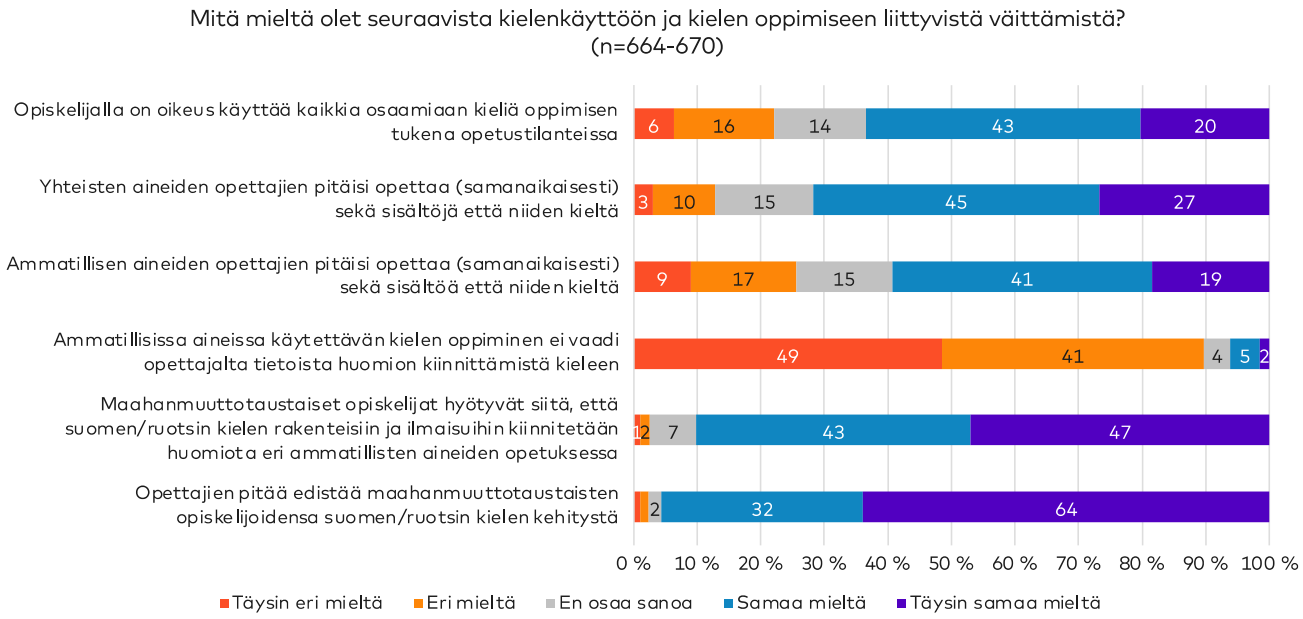

Ammatillisen koulutuksen vastaajista valtaosa (88 %) oli täysin tai jossain määrin samaa mieltä, että opettajien on hyödyllistä tarkastella koulun toimintakulttuuria ja sen mahdollista vaikutusta maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden oppimiseen ja hyvinvointiin. 95 % näki, että opettajan on tärkeää tarkastella omia asenteita ja uskomuksiaan liittyen etniseen taustaan, sosiaaliluokkaan, sukupuoleen, vammaisuuteen ja seksuaaliseen suuntautumiseen. Suuri osa näki myös, että luokassa tulee keskustella avoimesti rasismista ja epätasa-arvosta (88 %). Suuri osa (87 %) näki, että opettajan velvollisuuksiin kuuluu haastaa sellaiset oppilaitoksen käytänteet, jotka ylläpitävät eriarvioisuutta. Jopa 49 % näki, että on tärkeää, että maahanmuuttotaustainen opiskelija omaksuu suomalaisen kulttuurin tavat, vaikka se tapahtuisi oman kulttuurin kustannuksella. Noin neljännes oli selkeämmin eri mieltä ja yhtä suuri osuus ei ottanut kantaa.

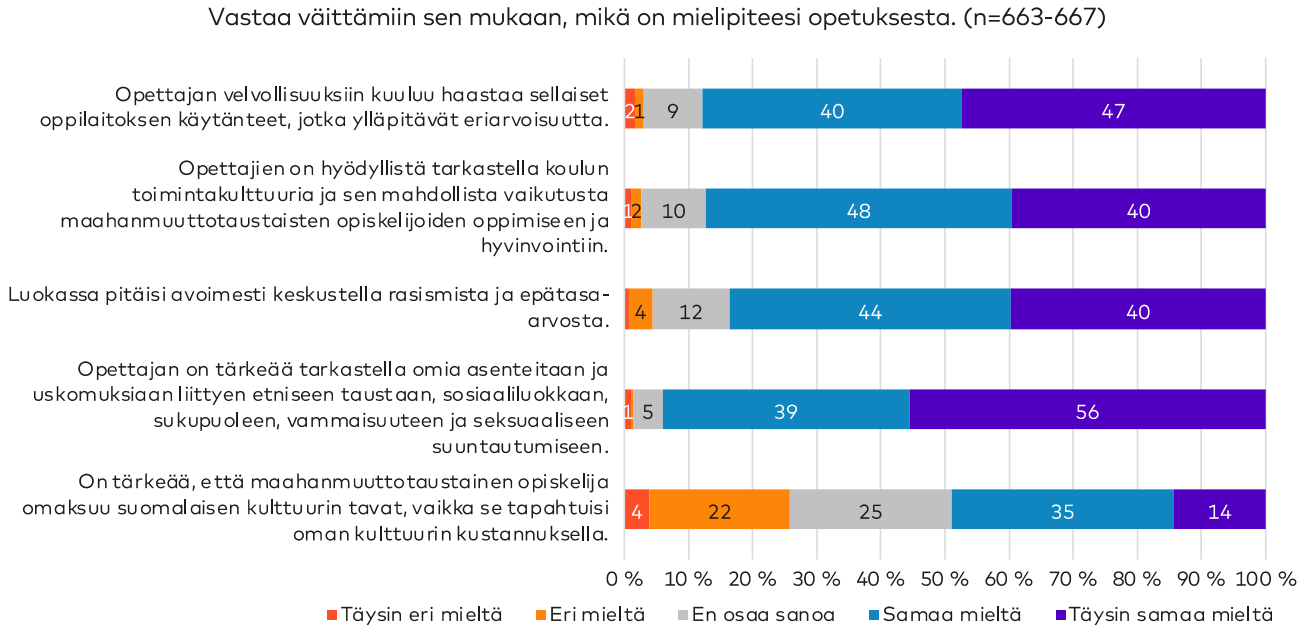

Tyypillistä opetusviikkoa koskevia väittämiä

Kuvassa on ammatillisen koulutuksen henkilöstön vastauksia koskien tyypillistä opetusviikkoa. Vastaajista valtaosa ottaa tyypillisen opetusviikon aikana huomioon opiskelijan kielitaidon taidon tason: arvioinnissa, puheessa, ohjauksessa ja muun muassa etä- tai verkko-opintojen suunnittelussa. Reilu neljännes (26 %) ei kuitenkaan kannusta opiskelijoita käyttämään omia äidinkieliään oppimisessa.

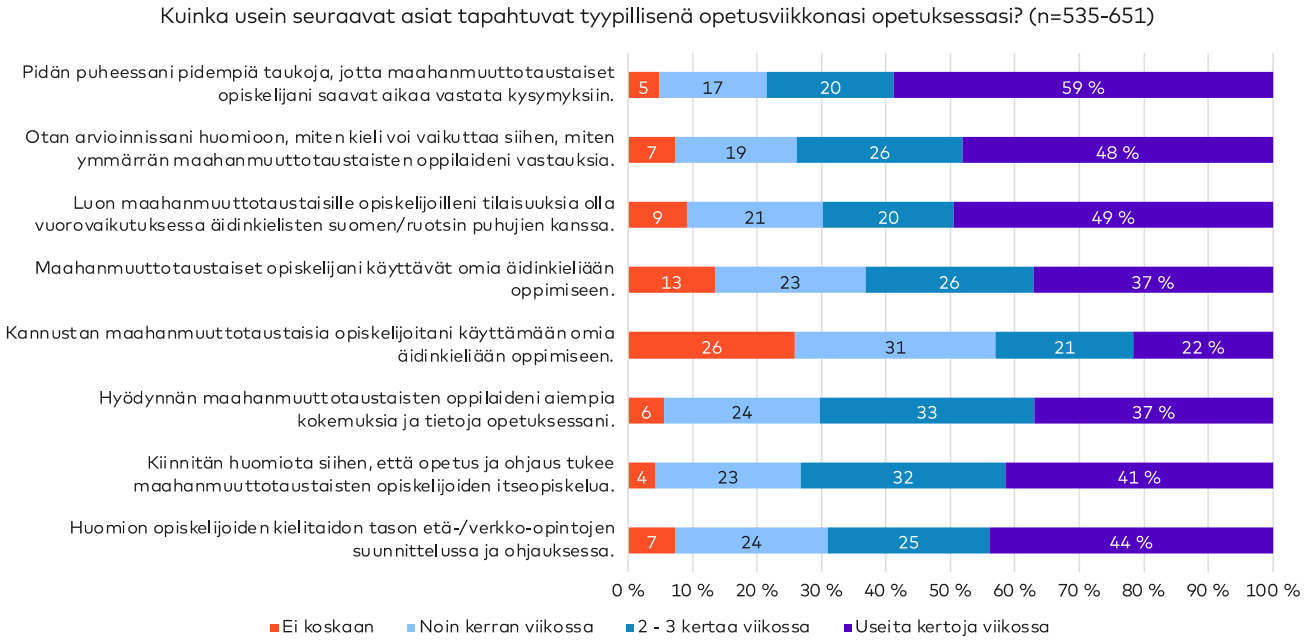

Kaikki vastaajat kertoivat antavansa vähintään kerran viikossa ohjeita sekä suullisesti että kirjallisesti, ja lähes kaikki kertoivat käyttävänsä visuaalista tukea kielellisen aineksen lisänä. Muun muassa sanakirjojen käyttö on mahdollista lähes kaikilla vastanneilla. Suuri osa antaa maahanmuuttotaustaisille opiskelijoille tekstejä, joista on korostettu tärkeimpiä tietoja, mutta reilu viidennes tätä tee tyypillisenä opetusviikkona. Keskeisistä käsitteistä sanaston, jonka opiskelija voi kääntää omalle kielelle, kertoi antavansa tyypillisenä opetusviikkona 68 %. 88 prosenttia vastaajista auttaa maahanmuuttotaustaisia opiskelijoita löytämään sanamuotoja ja rakenteita, joilla he pystyvät ilmaisemaan ajatuksiaan puheessaan täsmällisemmin.

Ammatillisen koulutuksen henkilöstökyselyyn vastanneiden saama koulutus kielitietoisesta ja kulttuuritietoisesta opetuksesta sekä S2-opetuksesta
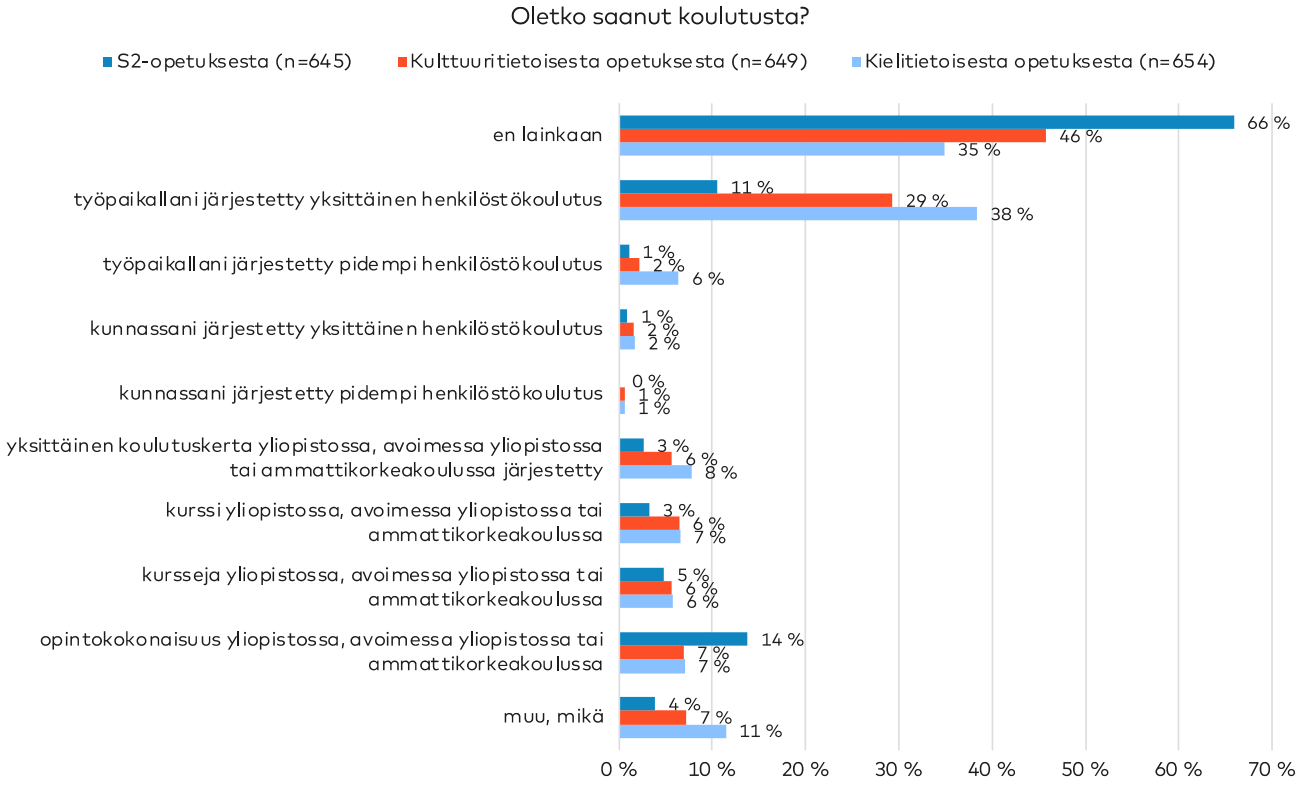
Ammatillisen koulutuksen henkilöstön vastaajista 66 % ei ollut saanut lainkaan koulutusta S2-opetuksesta, 46 % ei ollut saanut lainkaan koulutusta kulttuuritietoisesta opetuksesta ja 35 % ei ollut saanut koulutusta kielitietoisesta opetuksesta. Muilla useimmiten koulutusta on saatu työpaikalla järjestystä yksittäisestä henkilöstökoulutuksesta. 14 % oli saanut koulutusta opintokokonaisuuden verran S2-opetuksesta. S2-opettajina toimivista vain kuusi prosenttia kertoi, ettei ole saanut lainkaan koulutusta S2-opetuksesta, ja 35 % oli suorittanut opintokokonaisuuden yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa. Yhtä suuri osuus oli suorittanut kursseja, ja loput ovat osallistuneet koulutukseen työpaikalla tai muualla.